

ΜΑΡΤΙΝ ΧΑΪΝΤΕΓΓΕΡ

ΤΑ ΒΑΣΙΚΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ
ΤΗΣ ΦΑΙΝΟΜΕΝΟΛΟΓΙΑΣ

Ἐπιλογή κειμένων
Μετάφραση
ΠΑΥΛΟΣ ΚΟΝΤΟΣ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ «ΓΝΩΣΗ»

Διεύθυνση σειράς – Θεώρηση μεταφράσεων:
Παναγιώτης Κονδύλης

MARTIN HEIDEGGER
ΤΑ ΒΑΣΙΚΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ
ΤΗΣ ΦΑΙΝΟΜΕΝΟΛΟΓΙΑΣ

Έκδόσεις «γνώση»
Γραβιάς 9-13, 106 78 Αθήνα
Τηλ. 3303487 Fax 3810892

«Gnosis» Publishers
Gravias 9-13, 106 78 Athens
Tel. 3303487 Fax 3810892

ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΗ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ, α.α. 59
Μάρτιν Χάιντεγκερ, *Τὰ βασικά προβλήματα τῆς φαινομενολογίας*
Martin Heidegger, *Prolegomena zur Geschichte des Zeitbegriffs*, έκδ. V. Klostermann, Frankfurt a.M. 1979.
Martin Heidegger, *Die Grundprobleme der Phänomenologie*, έκδ. V. Klostermann, Frankfurt a.M. 1975.

1η έκδοση, Φθινόπωρο 1999

Τὸ ἐξώφυλλο σχεδίασε ὁ Μάνος Ταξίδης

© ἐκδόσεις «γνώση» γιὰ τὴν ἐλληνικὴ γλώσσα σὲ ὅλο τὸν κόσμο

ISBN 960-235-637-5

MARTIN HEIDEGGER

ΤΑ ΒΑΣΙΚΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ
ΤΗΣ ΦΑΙΝΟΜΕΝΟΛΟΓΙΑΣ

Ἐπιλογή κειμένων-Μετάφραση-Εισαγωγή
ΠΑΥΛΟΣ ΚΟΝΤΟΣ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ «ΓΝΩΣΗ»

ΑΘΗΝΑ 1999

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ	11
ΕΙΣΑΓΩΓΗ ΤΟΥ ΜΕΤΑΦΡΑΣΤΗ	13
A. Παρουσίαση και ανάλυση τῶν κειμένων	13
1. Ἡ ταυτότητα τῶν κειμένων	13
2. Οἱ κύριοι ὄροι καὶ ἡ ἀπόδοσή τους	18
3. Μιὰ πρώτη παράλληλη ἀνάγνωση τῶν δύο κειμένων	25
4. Εἰδικὴ βιβλιογραφία γιὰ τὰ δύο κείμενα	36
B. Ἑρμηνευτικὲς παρατηρήσεις	39
5. Φαινομενολογικὴ ἐρμηνεία τῆς ἀντιληπτότητας	39
ΚΕΙΜΕΝΑ	51
A. ΠΡΟΛΕΓΟΜΕΝΑ ΣΤΗΝ ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΕΝΝΟΙΑΣ ΤΟΥ ΧΡΟΝΟΥ	51
Θεμελιώδεις ἀνακαλύψεις τῆς φαινομενολογίας, ἡ ἀρχὴ τῆς καὶ ἡ διασάφηση τοῦ ὀνόματός της	53
5. Ἡ ἀποβλεπτικότητα	53
α) Ἡ ἀποβλεπτικότητα ὡς δομὴ τῶν βιωμάτων: κατάδειξη καὶ πρώτη διασάφηση	56
β) Ἡ παρανόηση τῆς φαινομενολογίας καὶ τῆς ἀποβλεπτικότητας ἀπὸ τὸν Rickert	60
γ) Ἡ θεμελιώδης συγκρότηση τῆς ἀποβλεπτικότητας ὡς τέτοιας	67
γ.α.) Τὸ ἀντιληπτὸ τοῦ ἀντιλαμβάνεσθαι: τὸ ὄν αὐτὸ καθαυτὸ (πράγμα τοῦ περιβάλλοντος κόσμου, φυσικὸ πρᾶγμα [Naturding], τὸ εἶναι-τοῦ-ὕλικου πρᾶγματος)	68
γ.β.) Τὸ ἀντιληπτὸ τοῦ ἀντιλαμβάνεσθαι: τὸ πῶς τοῦ ἀποβλέπεσθαι (ἡ ἀντιληπτότητα τοῦ ὄντος, ὁ χαρακτήρας τοῦ αὐτοπρόσωπο-ἐδῶ)	73

γ.γ.) Πρώτη ένδειξη τῆς θεμελιώδους μορφῆς τῆς ἀποβλεπτικότητας ὡς συνανήκειν τῆς <i>intentio</i> καὶ τοῦ <i>intantum</i>	79
6. Ἡ κατηγορικὴ ἐποπτεία	85
α) Ἀποβλεπτικὸ σκοπεύειν καὶ ἀποβλεπτικὴ πλήρωση α.α.) Ἡ ταύτιση ὡς πιστοποιούσα πλήρωση	86
α.β.) Ἡ ἐνέργεια ὡς ταυτίζουσα πλήρωση	88
α.γ.) Ἡ ἀλήθεια ὡς πιστοποιούσα ταύτιση	90
α.δ.) Ἀλήθεια καὶ εἶναι	93
β) Ἐποπτεία καὶ ἔκφραση	97
β.α.) Ἐκφραση ἀντιλήψεων	98
β.β.) Ἀπλὰ καὶ βαθμιδωτὰ ἐνεργήματα	104
γ) Ἐνεργήματα σύνθεσης	109
δ) Ἐνεργήματα τῆς ιδέας	115
δ.α.) Ἀπομάκρυνση παρανοήσεων	118
δ.β.) Ἡ σημασία αὐτῆς τῆς ἀνακάλυψης	123
7. Τὸ πρωταρχικὸ νόημα τοῦ <i>a priori</i>	125
8. Ἡ ἀρχὴ τῆς φαινομενολογίας	129
α) Ἡ σημασία τοῦ ἀξιώματος «πρὸς τὰ ἴδια τὰ πράγματα»	129
β) Ἡ αὐτο-κατανόηση τῆς φαινομενολογίας ὡς ἀναλυτικῆς περιγραφῆς τῆς ἀποβλεπτικότητας στὸ <i>a priori</i> τῆς	134
B. ΤΑ ΒΑΣΙΚΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ	
ΤΗΣ ΦΑΙΝΟΜΕΝΟΛΟΓΙΑΣ	137
Ἡ θέση τοῦ Kant: τὸ εἶναι δὲν εἶναι ἐμπράγματο κατηγορήμα	139
7. Τὸ περιεχόμενο τῆς καντιανῆς θέσης	139
8. Φαινομενολογικὴ ἀνάλυση τῆς καντιανῆς ἐρμηνείας τῆς ἔννοιας τοῦ εἶναι καὶ τῆς ὑπαρξῆς	163
α) Εἶναι (ὑπαρξὴ ἢ <i>existentia</i> , παρεύρεση), ἀπόλυτη θέση καὶ ἀντίληψη	163
β) Ἀντιλαμβάνεσθαι, ἀντιληπτό, ἀντιληπτότητα. Διάκριση ἀνάμεσα σὲ ἀντιληπτότητα καὶ παρεύρεση τοῦ παρευρισκόμενου	169
9. Ἀπόδειξη τῆς ἀναγκαιότητας μιᾶς πιὸ θεμελιακῆς	

σύλληψης τοῦ θεματικοῦ περιεχομένου τῆς θέσης καὶ μιᾶς πιὸ ριζικῆς θεμελίωσής του	173
α) Ἡ ἀνεπάρκεια τῆς ψυχολογίας ὡς θετικῆς ἐπιστή- μης γιὰ τὴν ὄντολογικὴ διαφώτιση τῆς ἀντίληψης	173
β) Ἡ ὄντολογικὴ συγκρότηση τῆς ἀντίληψης. Ἐποβλεπτικότητα καὶ ὑπέρβαση	182
γ) Ἐποβλεπτικότητα καὶ ὄντολογικὴ κατανόηση. Ἐποκαλυπτότητα (ἀντιληπτότητα) τοῦ ὄντος καὶ διανοικτότητα τοῦ εἶναι	201
ΓΛΩΣΣΑΡΙΟ	217

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

στον Γρηγόρη, τὸν πατέρα μου
καὶ
στον Γρηγόρη, τὸ γιό μου

Σκοπὸς τῆς παρούσας ἔκδοσης εἶναι ἡ παρουσίαση τῆς φιλοσοφίας τοῦ M. Heidegger στὴ φαινομενολογικὴ τῆς διάσταση, διάσταση καθοριστικὴ γιὰ τὰ πρῶτα του ἔργα ἀλλὰ καὶ παραγνωρισμένη στὴν ἑλληνικὴ βιβλιογραφία. Μὲ τὴν παρουσίαση αὐτῶν τῶν κειμένων ἀναλαμβάνεται λοιπὸν μιὰ διπλὴ εὐθύνη: αὐτὴ τῆς ἐπιλογῆς τῶν συγκεκριμένων χωρίων ὡς ἀποσπασμάτων ἀντιπροσωπευτικῶν τῆς χαϊντεγκεριανῆς φαινομενολογίας καὶ ἐκεῖνη τῆς ἀπόδοσης καίριων φαινομενολογικῶν ὄρων. Καὶ οἱ δύο αὐτὲς πλευρὲς φωτίζονται στὴν ἐκτεταμένη εἰσαγωγή πού προτείνεται, ἡ ὁποία ἀποτυπώνει τίς πλέον πρόσφατες καὶ ἔγκυρες ἀναλύσεις ἐπὶ τοῦ θέματος, ὅπως, στὸ τελευταῖο τῆς μέρος, καὶ τὴν προσωπικὴ μας ἐρμηνεία πού ἀναπτύχθηκε στὴ μελέτη μας *D'une phenomenologie de la perception chez Heidegger* (Phaenomenologica 137, 1996). Ἐξ σημειωθεῖ, τέλος, ὅτι αὐτὴ ἡ ἐργασία δὲν θὰ εἶχε τὴν ἴδια κατάληξη ἂν δὲν εἶχαν μεταφραστεῖ στὰ ἑλληνικὰ ἄλλα ἔργα τοῦ Heidegger καὶ κυρίως τὸ *Εἶναι καὶ Χρόνος* (Δωδώνη, 1985).

Ἀναφορικὰ μὲ τίς ὀδηγητικὲς μεταφραστικὲς ἀρχές, πεποιθησή μας εἶναι ὅτι τὸ ἀποφασιστικὸ στοιχεῖο σὲ μιὰ σύγχρονη μετάφραση συνίσταται στὴν ἀπόδοση τῶν βασικῶν ὄρων μὲ τέτοιο τρόπο, ὥστε νὰ καθίσταται δυνατὴ ἡ ἀπορρόφηση καὶ ἀξιοποίησή τους σὲ πρωτότυπες ἐργασίες.

Θὰ ἤθελα τέλος νὰ εὐχαριστήσω θερμὰ τὸν Παναγιώτη Κονδύλη γιὰ τὴν ἐμπιστοσύνη ποὺ μοῦ ἔδειξε καὶ νὰ ἀναγνωρίσω δημόσια στὸ πρόσωπο τοῦ Δήμου Θεοῦ τὸν δάσκαλο ποὺ μὲ πρωτοδῆγησε στὴ φαινομενολογία.

Παῦλος Κόντος
Louvain, 03/07/96

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Α. Παρουσίαση και ανάλυση τῶν κειμένων

1. Ἡ ταυτότητα τῶν κειμένων

Τὰ δύο κείμενα πού ἔχουν συνενωθεῖ στόν παρόντα τόμο ἐπιλέχθηκαν γιά ἕναν ἀπλό ὅσο καί σημαντικὸ λόγο: ἀποτελοῦν, ἀπὸ τὴν πλευρὰ τοῦ Heidegger, τὴν πιὸ πιστὴ, εἰλικρινὴ καί καρποφόρα μαρτυρία τῶν σχέσεων συνέχειας καί ἀσυνέχειας ἀνάμεσα στὴ δική του φαινομενολογικὴ ὄντολογία καί στὴ χουσερλιανὴ φαινομενολογία, τὴν πιὸ ἀκριβοδίκαϊη καί σαφὴ ὁμολογία γιά τὸ χρέος του ἀπέναντι στόν δάσκαλο τοῦ *Freiburg*, ὅσο καί μιὰ διακριτικὴ καί ἐνίοτε λανθάνουσα παρείσφρηση ἐπιφυλάξεων καί ἀνατροπῶν. Ὁ ἀναγνώστης θὰ πρέπει νὰ ἀναμένει ἕναν τρόπο γραφῆς ἀσυνήθιστα ἀκαδημαϊκὸ πού ὑπηρετεῖ μιὰ ἀσυνήθιστα, πάντα σὲ σχέση μὲ τὶς χαϊντεγγεριανὲς συνήθειες, τεχνικὴ χουσερλιανὴ ὁρολογία.

Τὰ δύο κείμενα προέρχονται ἀπὸ τὶς παραδόσεις τοῦ Heidegger στὸ πανεπιστήμιο τοῦ *Marburg*. τὰ χωρίζει δὲ ἕνα χρονικὸ διάστημα τριῶν ἐτῶν, ἀπόσταση πού δὲν ἐπηρεάζει στὸ ἐλάχιστο τὴν ὁμοιογένειά τους. Ἀναλυτικότερα, πρόκειται γιά τοὺς ἐξῆς τόμους τῶν ἀπάντων τοῦ Heidegger (*Gesamtausgabe*, *Vit. Klostermann*, Frankfurt am Main, ὅπου καί ὅλες οἱ παρακάτω παραπομπὲς τῶν κειμένων τοῦ Heidegger):

- *Prolegomena zur Geschichte des Zeitbegriffs* (Προλεγόμενα στὴν ἱστορία τῆς ἐννοίας τοῦ χρόνου), πού παρουσιάστηκε στὸ θερινὸ ἐξάμηνο τοῦ 1925, καί ἐκδόθηκε στὰ 1979 (τ. 20, στὸ ἐξῆς *Ga* 20). Ἀπὸ τὶς τετρακόσιες περίπου σελίδες αὐτοῦ τοῦ τόμου ἐπιλέξαμε

ένα μικρό απόσπασμα, το δεύτερο κεφάλαιο του πρώτου μέρους: *Die fundamentalen Entdeckungen der Phänomenologie, ihr Prinzip und die Klärung ihres Namens* (Οι θεμελιώδεις ανακαλύψεις της φαινομενολογίας, ή αρχή της και ή διασάφηση του όνόματός της) (σσ. 34-122).

- *Die Grundprobleme der Phänomenologie* (Τα βασικά προβλήματα της φαινομενολογίας), που παρουσιάστηκε στο θερινό εξάμηνο του 1927, δηλαδή άμέσως μετά την έκδοση του *Είμαι και Χρόνος*, και εκδόθηκε στα 1975 (τ. 24, στο έξις *Ga24*). Από τις πεντακόσιες περίπου σελίδες του μεταφράσαμε το πρώτο κεφάλαιο του πρώτου μέρους: *Die These Kants: Sein ist kein reales Prädikat* ('Η θέση του Kant: τὸ εἶναι δὲν εἶναι ἐμπράγματο κατηγορήμα) (σσ. 35-107).

Πριν από όποιο άλλο σχόλιο, ἄς προσπαθήσουμε νὰ τοποθετήσουμε τὰ μέρη πὸν μεταφράστηκαν στὸ ὅλον τῶν ἀντίστοιχων κειμένων. Τὰ *Προλεγόμενα στὴν ἱστορία τῆς ἔννοιας τοῦ χρόνου* εἶχαν ὡς θέμα τους, ἔτσι ἄφηνε τουλάχιστον νὰ ἐννοηθεῖ ὁ τίτλος, τὴν ἔννοια τοῦ χρόνου τὴν ὁποία εἶχε ἤδη εἰσαγάγει δειλὰ ὁ Heidegger στὶς προηγούμενες παραδόσεις του. Τελικὰ, ἐλάχιστα πράγματα εἰπώθηκαν ἐκεῖνο τὸ ἐξάμηνο γιὰ τὸν χρόνο, ἂν ἀφαιρέσει κανεὶς κάποιες ἀναφορὲς σὲ «ἓνα πρόβλημα πὸν μέλλει νὰ ἐξετασθεῖ στὴ συνέχεια» καὶ δυὸ παραγράφους στὸ τέλος τοῦ κειμένου πὸν ἀφοροῦν στὴ χρονικότητα τῆς ἀνθρώπινης ὑπαρξῆς.¹ Θὰ ἦταν βέβαια ἄδικο νὰ μὴ σημειώναμε ὅτι ὅλο τὸ δεύτερο μέρος τοῦ βιβλίου προπαρασκευάζει τὰ ἐρωτήματα τοῦ *Εἶμαι καὶ Χρόνος* (στὸ ἐξις, *ΕκX*),² ἀποτελώντας τὸ «τελευταῖο του προσχέδιο»³ πρὶν ἀπὸ τὴν ἐκ-

1. Τὸ ἀρχικὸ σχέδιο τοῦ μαθήματος προέβλεπε τὴν ἐρμηνεία τοῦ φαινομένου τοῦ χρόνου σὲ συνδυασμὸ με ἐκεῖνου τῆς φύσης (*Natur*). Λέγεται μάλιστα ὅτι οἱ φοιτητὲς τοῦ 1925 καθόλου δὲν... ἐκτίμησαν τὴν κενὴ ὑπόσχεση γιὰ ἀναφορὰ στὸ θέμα τοῦ χρόνου (βλέπε Petrović G., «Sein und Zeit im Denken von Martin Heidegger» [1987]).

2. *Sein und Zeit*, Max Niemeyer, Tübingen, 1986. Σὲ μετάφραση τοῦ Γ. Τζαβάρια, *Εἶμαι καὶ Χρόνος*, Δωδώνη, 1985.

3. Γιὰ τὴ σχέση ἀνάμεσα στὸ κείμενο τοῦ 1925 καὶ τὸ *ΕκX*, ὅπως καὶ γιὰ ὅλο τὸ πρόβλημα τῆς ἐξέλιξης τῆς σκέψης τοῦ Heidegger κατὰ τὴν περίοδο τοῦ *Marburg*, βλέπε T. Kisiel, *The genesis of Heideggers' «Being and Time»* (1993).

δοση του 1927. Έδω, όμως, δεν έχουμε επιλέξει αυτό το δεύτερο μέρος, το όποιο, παρ' όλο το ενδιαφέρον που παρουσιάζει για τον μελετητή της φιλοσοφικής πορείας του Heidegger, λίγα πράγματα προσθέτει στον αναγνώστη του *ΕκΧ*. Αντίθετα, εκείνο το τμήμα του κειμένου που παραμένει μοναδικό και που έχει αποσπάσει την προσοχή όλων των σύγχρονων φαινομενολόγων είναι ή κριτική της χουσερλιανής φαινομενολογίας. Ένω και όλες οι υπόλοιπες παραδόσεις του Marburg, που, σχεδόν όλες, έχουν ήδη εκδοθεί, αρχίζουν με μια λιγότερο ή περισσότερο σύντομη αναφορά στην «όρθοδοξη» φαινομενολογία, όλες (συμπεριλαμβανομένου του *ΕκΧ*), ταλαντεύονται ανάμεσα στη φαινομενολογία όπως την παρέδωσε ο Husserl και στην πραγματική (κατά Heidegger) φαινομενολογία που δεν αποτελεί παρά μια «δυνατότητα». Αντίθετα, χωρίς και να αρνείται αυτήν τη διάκριση, το κεφάλαιο *Οι θεμελιώδεις ανακαλύψεις της φαινομενολογίας, ή αρχή της και ή διασάφηση του όνοματός της*, παρέχει μια διεξοδική ανάλυση της χουσερλιανής φαινομενολογίας, παρουσιάζοντας τρεις θεμελιώδεις έννοιες, τρεις θεμελιώδεις ανακαλύψεις της: την αποβλεπτικότητα, την κατηγορική έποπτεία και το a priori. Τουτό δεν πρέπει να μάς δημιουργήσει, ωστόσο, ψευδείς έντυπώσεις. Η εξέταση των χουσερλιανών έννοιών και τα πορίσματά της δεν θα προβληθούν, δυστυχώς, στην αναλυτική των δομικών στοιχείων της ανθρώπινης ύπαρξης, παρά μόνο με τρόπο έμμεσο, έτσι δηλαδή όπως θα είναι παρόντα και στο *ΕκΧ* και αργότερα, με άξονα τη σχέση ανάμεσα στην αποβλεπτικότητα και την υπέρβαση (Transzendenz) (βλέπε παρακάτω).

Από τις τρεις παραπάνω έννοιες, μόνο ή αποβλεπτικότητα επανεμφανίζεται ρητά στο δεύτερο κείμενό μας: *Τά βασικά προβλήματα της φαινομενολογίας*, και μάλιστα πάλι στην αντίθεσή της με την υπέρβαση. Η έννοια του a priori θα είναι και πάλι κεντρική, αλλά χωρίς καμιά αναφορά στον Husserl και, προσέτι, υπό μια διαφορετική μορφή. Αυτή ή διαφορά όφείλεται κατά βάθος στην αλλαγή στην όποια ύπόκειται ή έννοια της κατηγορικής έποπτείας. Αυτή ή τελευταία δεν έμφανίζεται πουθενά στο δεύτερο κείμενο με τρόπο ρητό, αν και είναι πανταχού παρούσα. Η αντίπαράθεση των δύο κειμένων θα μάς

ἐπιτρέψει ὄχι μόνο νὰ σημειώσουμε αὐτὴν τὴ μετάθεση τῶν ἐννοιῶν, ἀλλὰ ταυτόχρονα νὰ προσμετρήσουμε τὴν ἀπόσταση ἀνάμεσα στὴν ὀρθόδοξη μορφή τους καὶ τὴ γνήσια χαϊντεγγε-
 ριανὴ ἐκδοχὴ τους. "Ὅσον ἀφορᾷ στὴν παράδοση τοῦ 1927 *Τὰ βασικά προβλήματα τῆς φαινομενολογίας*, δὲν ἰσχύει ὅ,τι εἰ-
 πώθηκε γιὰ τὸ πρῶτο μας κείμενο. Ἡ καθοδηγητικὴ ἰδέα αὐ-
 τοῦ τοῦ μαθήματος ὑπῆρξε πολὺ πιὸ φιλόδοξη. Οἱ προπαρα-
 σκευαστικὲς μελέτες θὰ ἔπρεπε στὴ συνέχεια νὰ μεταμορφω-
 θοῦν σὲ γνήσιες φαινομενολογικὲς ἀναλύσεις ποὺ θὰ ἔθιγαν,
 στὸ ἀποκορύφωμά τους, τὸ πρόβλημα τοῦ χρόνου. Αὐτὲς οἱ
 προπαρασκευαστικὲς μελέτες ἦταν τέσσερις στὸν ἀριθμὸ καὶ
 ἀφοροῦσαν στὴν ἔννοια τοῦ εἶναι, ὅπως τὴν ἐπεξεργάστηκε κα-
 τὰ καιροῦς ἡ φιλοσοφία. Ἐκτὸς ἀπὸ τὸ τμήμα ποὺ μεταφρά-
 στηκε ἐδῶ, Ἡ θέση τοῦ Kant: τὸ εἶναι δὲν εἶναι ἐμπράγματο
 κατηγορημα, παρουσιάστηκαν ἐπίσης: ἡ ἀντίθεση ἀνάμεσα
 στὴν *essentia* καὶ τὴν *existentia* στὴ μεσαιωνικὴ φιλοσοφία, τὸ
 ἀντιθετικὸ ζεῦγος *res extensa* καὶ πνεῦμα στὴ νεότερη φιλοσο-
 φία καὶ τέλος ἡ σημασία τοῦ εἶναι ὡς *copula* στὴ σύγχρονη λο-
 γικὴ. Αὐτὰ τὰ τέσσερα κεφάλαια ἀποτέλεσαν τὸ πρῶτο μέρος
 τοῦ κειμένου. Τὸ δεῦτερο μέρος, ποὺ θὰ χωριζόταν ἐπίσης σὲ
 τέσσερα ἀντίστοιχα κεφάλαια, προοριζόταν νὰ καταδείξει τὴ
 θεμελίωση αὐτῶν τῶν ἐννοιῶν τοῦ εἶναι, ἢ μᾶλλον, τὴ θεμε-
 λίωση τοῦ ἴδιου τοῦ εἶναι πάνω στὸ χρόνο. "Ὅμως αὐτὸ τὸ πρό-
 γραμμα δὲν πραγματοποιήθηκε ποτὲ καὶ τὸ κείμενο εἶχε τὴ
 μοῖρα τοῦ *ΕκΧ*, ἔμεινε δηλαδὴ ἀνολοκλήρωτο. Πάντως, ὁ Hei-
 degger παρουσίασε τὸ ἀντίστοιχο τοῦ πρώτου κεφαλαίου σχε-
 τικὰ μὲ τὴ θέση τοῦ Kant, δίδοντας ἓνα ἀπὸ τὰ στρυφνότερα
 καὶ τὰ πιὸ προβληματικὰ γραπτὰ τῆς πρώτης του περιόδου.
 Ἐξέθεσε σὲ προτάσεις ἐνίοτε δυσνόητες τὴν ὄντολογικὴ διαφο-
 ρά, δηλαδὴ τὴ διαφορὰ ποὺ χωρίζει τὸ εἶναι ἀπὸ τὸ ὄν. Καὶ
 τοῦτο στὴν προοπτικὴ μιᾶς φαινομενολογικῆς ἀνάλυσης τοῦ
 χρόνου: ἡ ὄντολογικὴ διαφορὰ ἀνάμεσα στὸ εἶναι (ποὺ δὲν εἶναι
 ποτὲ ὄν) καὶ στὸ ἴδιο τὸ ὄν προβάλλεται ἐπὶ τῆς διαφορᾶς ἀνά-
 μεσα στὴ χρονικὴ δομὴ ἐνὸς προνομιούχου ὄντος, τῆς ἀνθρώ-
 πινης ὑπαρξης, δομὴ ποὺ καλεῖται *χρονικότητα* (*Zeitlichkeit*)
 [θυμίζουμε ὅτι τὸ *ΕκΧ* εἶχε δείξει πῶς ἡ ὑπαρξὴ δομεῖται στὴν
 πρωταρχικὴ ἐνότητά της σύμφωνα μὲ συμπεριφορὲς ποὺ ἀνά-

γονται τελικά στη δυνατότητα κατανόησης του χρόνου [στις τρεις του εκστάσεις ως παρόντος, παρελθόντος και μέλλοντος] και στη χρονική δομή του ίδιου του χρόνου που καλείται *Temporalität*. Έδω πράγματι η σχέση ανάμεσα στην αποβλεπτικότητα και την υπέρβαση λαμβάνει μορφή σαφή και ενσωματώνεται με τον πιο βαθυστόχαστο τρόπο στην ίδια τη χαιντεγκεριανή φαινομενολογία. "Ας κλείσουμε όμως αυτήν την παρένθεση.

Εκείνο που πρέπει να έχει στο μυαλό του κάθε αναγνώστης αλλά και ο ειδικότερος μελετητής είναι, χωρίς άλλο, ότι αυτά τα δύο χωρία προσφέρουν την πιο πιστή μαρτυρία για την ταραγμένη σχέση ανάμεσα στη φαινομενολογία του μαθητή και του δασκάλου.⁴ Μάταια θα ψάξει κανείς στους υπόλοιπους όγδόντα τόμους των άπάντων του Heidegger και στις χιλιάδες σελίδες τους. Οί αναφορές στον Husserl είναι σπάνιες και ένιοτε σιβυλλικές. "Ο,τι πιο υποσχόμενο, θα το βρεί σε κάποια άλλα μαθήματα του Marburg,⁵ αλλά δεν πρέπει να περιμένει τη σαφήνεια και τη βαθύτητα των έδω αναλύσεων. "Όσο για τις τρεις βασικές έννοιες: αποβλεπτικότητα, κατηγορική έποπτεία και *a priori*, οί μόνες παραπομπές που θα μπορούσαν να προτα-

---

4. "Ας γίνει πάντως σαφές ότι εκείνη την εποχή ο Heidegger γνώριζε μόνο τα έξής χουσερλιανά κείμενα: τις *Λογικές Έρευνες (Logische Untersuchungen, 1900-1901, Husserliana 18/19, 1975-1984)*, τις *Ίδέες I (Ideen zu einer reinen Phänomenologie und phänomenologischen Philosophie [Erstes Buch], Hus. III, 1913, 1976 [στό έξής Ίδέες I])*, τo μικρό δοκίμιο *Ή φιλοσοφία ως άυστηρή έπιστήμη (Philosophie als strenge Wissenschaft, Logos 1, 1910-1911, μτφ. Ν. Σκουτερόπουλος, Ρoές, 1988)* και είχε σίγουρα στη διάθεσή του ένα χειρόγραφο του δεύτερου τόμου των Ίδεών (*Ideen zu einer reinen Phänomenologie und phänomenologischen Philosophie [Zweites Buch], Hus. IV, 1991*) και μάλλον, υπόθεση για την όποία έχει αναπτυχθεί στο μεταξύ μια όλόκληρη φιλολογία, κάποια χειρόγραφα για τις αναλύσεις περι χρόνου (*Zur Phänomenologie des inneren Zeitbewußtseins, που εκδόθηκε στα 1928 από τον ίδιο τον Heidegger, Hus. X, 1969*).

5. Αναφέρομαι κυρίως στα: *Logik. Die Frage nach der Wahrheit, WS 1925-26, 1976 (τ. 21). Phänomenologie der Anschauung und des Ausdrucks, SS 1920, 1993 (τ. 59). Einführung in die phänomenologische Forschung, WS 1923-24, 1994 (τ. 17).*

θοῦν εἶναι οἱ ἐξῆς: ἡ ἀνάλυση τῆς σχέσης ἀποβλεπτικότητας καὶ ὑπέρβασης, ὅπου ὁμως ἡ τελευταία ἀρχίζει νὰ στερεῖται τὸ αὐστηρὸ φαινομενολογικὸ τῆς ὑπόβαθρο (*Metaphysische Anfangsgründe der Logik im Ausgang von Leibniz*, SS 1928, τ. 26, 1990). κάποιες λίγες γραμμὲς γιὰ τὴ σημασία τοῦ *a priori* στὸν Husserl, μὲ ἔμφαση στὴ διάκριση ἀνάμεσα στὴν ὕλική (*materiales*) καὶ τὴν τυπικὴ ὄντολογία, ὡς διορθωτικὲς παρατηρήσεις στὴν καντιανὴ ἔννοια τοῦ *a priori* (*Phänomenologische Interpretation von Kants KRV*, 1927-28, τ. 25, 1987). μιὰ ἐκμυστηρευτικὴ ὁμολογία τοῦ Heidegger στὰ 1973 γιὰ τὸν ἀποφασιστικὸ ρόλο ποὺ ἔπαιξε ἡ ἔννοια τῆς κατηγορικῆς ἐποπτείας στὴ διαμόρφωση τῆς δικῆς του φαινομενολογικῆς φιλοσοφίας (*Zähringen Seminare*, 1973, τ. 15, 1986).

Γίνεται λοιπὸν τῶρα κατανοητὴ ἡ ἰδιαιτερότητα τῶν δύο προτεινόμενων κειμένων. Ἄν ἐπιμείναμε στὴν ἀνάδειξή τῆς ἦταν, ἐκτὸς τῶν ἄλλων, καὶ γιὰ νὰ δικαιολογήσουμε τὴν ἐπιλογή τους καὶ τὴν ἀποκοπή τους ἀπὸ τὸν ζωτικὸ τους χῶρο, τὴ συνάφεια στὴν ὁποία περιλαμβάνονται.

2. Οἱ κύριοι ὄροι καὶ ἡ ἀπόδοσή τους

Πρὶν ἀπὸ ὁποιοδήποτε σχολιασμὸ τῶν μεταφραστικῶν μας ἐπιλογῶν,⁶ ἄς διευκρινιστοῦν δύο πράγματα: α) αὐτὲς οἱ ἀποδόσεις νομιμοποιοῦνται στὴν παρούσα συνάφειά τους· λίγοι εἶναι οἱ ὄροι ποὺ θὰ μπορούσαν νὰ ἀξιώσουν ὅτι ἰσχύουν συνολικὰ γιὰ τὸ χαϊντεγγεριανὸ *corpus*, καὶ β) ὅσοι ὄροι ἔχουν ἤδη τύχει μιᾶς ἀπόδοσης στὰ ἑλληνικά, δὲν τροποποιήθηκαν παρὰ μόνον ὅπου αὐτὸ ἦταν ἀπολύτως ἀναγκαῖο κι ὄχι γιὰ νὰ ἀντικατασταθοῦν ἀπὸ ἐξίσου ἐπιτυχεῖς ἢ ἐξίσου ἀνεπιτυχεῖς ἐπιλογές.

Objektivität: ἀντικειμενικότητα

Gegenständlichkeit: τάξη ἀντικειμένων

6. Ἀναγνωρίζουμε ἐξαρχῆς τὴν ὀφειλὴ μας σὲ δύο ἐγκυρες μεταφράσεις αὐτῶν τῶν κειμένων: *Les problèmes fondamentaux de la phénoménologie*, J.F. Courtine, Gallimard, 1985 & *History of the concept of time*, T. Kisiel, Indiana University Press, 1985.

Αυτές οι δύο έννοιες θα μπορούσαν κάλλιστα να θεωρηθούν και συνώνυμες. Καί ὄντως, πολλοὶ μεταφραστές προβλέπουν ἕναν καὶ μόνο ὄρο: ἀντικειμενικότητα (*objectivity, objectivité*). Ἐν διακινδυνεύουμε τὴν περίφραση «τάξη ἀντικειμένων» εἶναι γιὰ νὰ δείξουμε ὅτι τὸ ζητούμενο δὲν εἶναι ἐδῶ ἡ ἀντικειμενικότητα ὡς ἀντικειμενική, καθολικὴ ἰσχὺς μιᾶς σχέσης ἢ τῆς πραγματικότητας κάποιου πράγματος, ἀλλὰ ὅτι τὸ ἀντικείμενο ὡς ἀντικείμενο ἔχει κάθε φορά μιὰ τροπικότητα τοῦ ἀντί-κείσθαι, τοῦ νὰ δίδεται ὡς ἀντι-κείμενο. Αὐτὴ ἡ ἐπεξήγηση ἀποδεικνύεται ἀναγκαίᾳ ἀναφορικὰ μὲ τὰ στηριζόμενα κατηγορικὰ ἐνεργήματα. Πρόκειται γιὰ ἐνεργήματα ποὺ δομοῦν τὰ ἀντικείμενά τους ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ἀντικειμένων ἄλλων ἐνεργημάτων: π.χ., τὸ ἐνεργήμα τῆς ἀφαίρεσης συγκροτεῖ τὸ ἀντικείμενό του στὴ βάση τῶν ἀντικειμένων πολλῶν κατ' αἴσθησιν ἀντιλήψεων. Τὸ οὐσιῶδες ἔγκειται στὸ ὅτι καὶ ἡ ἀφαίρεση ἀποβλέπει (*intendiert*) ἕνα ἀντικείμενο ποὺ διακρίνεται ἀπὸ μιὰ νέα *Gegenständlichkeit*, δηλαδή ἀπὸ ἕναν νέο τρόπο τοῦ νὰ δίδεται ὡς ἀντικείμενο. Συνεπῶς, ἡ *Gegenständlichkeit* ἑνὸς κατηγορικοῦ ἀντικειμένου, π.χ. τοῦ κόκκινου χρώματος, δὲν ἀπαντᾷ στὸ ἐρώτημα μὲ ποῖο τρόπο τὸ κόκκινο χρῶμα ἐμπεριέχεται σὲ ἕνα πράγμα ἢ ὑπὸ ποιὲς προϋποθέσεις ἰσχύει (αὐτὸ εἶναι ἡ *Objektivität*), ἀλλὰ πῶς καὶ σὲ ποιά ἐποπτεία δίδεται. Ἐν δὲν συναντούσαμε προβλήματα σαφήνειας καὶ πλαστικότητας τῆς γλώσσας, θὰ εἴχαμε μεταφράσει τὸν ὄρο αὐτὸ ὡς «τροπικότητα τοῦ ἀντίκείσθαι».

Intentionalität: ἀποβλεπτικότητα⁷

Ἐπιλέξαμε αὐτὴν τὴν ἀπόδοση ἀνάμεσα σὲ μιὰ σειρά ἤδη χρησιμοποιούμενων ἐκδοχῶν: προθετικότητα, προθεσιακότητα,

7. Βλέπε τὰ σχόλια στὴ μετάφρασή μας: Edmund Husserl, *Καρτεσιανοὶ Στοχασμοὶ* (Ροές, 1994). Ἐκεῖ παραπέμπουμε τὸν ἀναγνώστη καὶ γιὰ τίς παρακάτω ἀποδόσεις:

Meinung: σκόπευση (οὔτε «γνώμη», ἀφοῦ ὁ ὄρος ταυτίζεται ρητὰ μὲ τὴν ἀπόβλεψη, οὔτε «λογίζεσθαι», ὄρος ἀσαφῆς καὶ περιορισμένος στὴ σφαῖρα τῶν λογικῶν ἢ σημασιολογικῶν ἐνεργημάτων).

αναφορικότητα. Ἀποκλείσαμε τὴν τελευταία λόγω τῆς ἀσάφειας τῆς. Ἀντιθέτως, οἱ δύο πρῶτες μοιάζουν νὰ ταιριάζουν ἀπόλυτα στὸ ἔτυμον: *Intention* (πρόθεση). Ἄν καὶ κυριολεκτοῦν, ὁδηγοῦν ὥστόσο σὲ μιὰ μοιραία παρανόηση. Συγκεκριμένα, τὸ μόνο πού δὲν θέλει νὰ ἐκφράσει ὁ φαινομενολογικός ὄρος *Intentionalität* εἶναι μιὰ πρόθεση! Τὸ ὑποκείμενο δὲν ἔχει πρόθεση νὰ στραφεῖ πρὸς τὸ ἀντικείμενο, δὲν ἐπαφίεται στὴ διακριτικὴ του ἐλευθερία τὸ ἂν θὰ σχετισθεῖ ἢ ὄχι μὲ ἓνα ἀντικείμενο. Αὐτὸ τὸ περιθώριο ἐλευθερίας τὸ ἐνσαρκώνουν εἰδικὰ ἐνεργήματα τοῦ ὑποκειμένου κι ὄχι σύνολη ἢ ἀποβλεπτικὴ του δομὴ: πρόκειται, π.χ., γιὰ τὸ ἐνέργημα τῆς «προσοχῆς» (*Aufmerksamkeit*), ἢ γενικότερα γιὰ τὴ στάση τῆς θεματοποίησης. Ἡ *Intentionalität* περιγράφει τὴν ἴδια τὴ σύσταση τῶν ὑποκειμενικῶν ἐνεργημάτων, τὸ ὅτι αὐτὰ τείνουν ἀναγκαστικὰ καὶ ἀπὸ τὴν οὐσία τους πρὸς ἓνα ἀντικείμενο, τὸ ὅτι δηλαδὴ δὲν ὑπάρχουν παρὰ στὸ μέτρο πού τους ἀντιστοιχεῖ ἓνα ἀντικείμενο. Ὑφίσταται, βεβαίως, ἡ ἔννοια τῆς τάσης, τῆς στροφῆς τοῦ ὑποκειμένου πρὸς τὸ ἀντικείμενο, ὅμως, αὐτὴ ἡ τάση δὲν εἶναι μιὰ πρόθεση ἀλλὰ μιὰ ἐναπόθεση τοῦ ἐνεργήματος ἐπὶ τοῦ ἀντικειμένου του. Καταλήξαμε διὰ τῆς εἰς ἄτοπον ἀπαγωγῆς στὴν ἀπόδοση ἀποβλεπτικότητας» πού συγκεντρώνει δύο πλεονεκτήματα: α) «ἀποβλέπει στὸ» σημαίνει στὰ νέα ἑλληνικὰ καὶ «βρίσκει τὸ τελικὸ του συμπλήρωμα», ὑποδήλωση πού ταιριάζει στὴ σχέση ἀνάμεσα στὴν ἀπόβλεψη καὶ τὸ ἀντικείμενό της καὶ β) ἐμπεριέχει τὴν ἔννοια τοῦ βλέμματος, πού ἦταν καθοριστικῆς σημασίας στὴ χουσερλιανὴ ἀλλὰ καὶ στὴ χαϊντεγγε-ριανὴ (παρὰ τίς κάποιες ἀντίθετες διαβεβαιώσεις τοῦ ἴδιου τοῦ Heidegger) σύλληψη τῆς *Intentionalität*.

Akt: ἐνέργημα (καμιὰ ἔννοια πράξης).

Fundierung: στήριξη (καὶ ὄχι γενικὰ θεμελίωση).

Vergegenwärtigung: ἀναπαρουσίαση (ὡς τεχνικός ὄρος: ἡ ἀπόβλεψη ἐνὸς ἀντικειμένου πού δὲν εἶναι παρόν, καὶ γενικὰ: τὸ νὰ φέρω κάτι στὸ νοῦ μου, νὰ τὸ θυμηθῶ).

Leibhaftigkeit: αὐτοπροσωπία, *leibhaftig*: αὐτοπροσώπως

Κυριολεκτικὰ ὁ ὅρος σημαίνει σωματικότητα. Χρησιμοποιήθηκε ὅμως στὴ φαινομενολογία γιὰ νὰ περιγράψει τὸν τρόπο μὲ τὸν ὁποῖο δίδεται τὸ ἀντικείμενο τῆς κατ' αἴσθησι ἀντίληψης: αὐτὸ δίδεται ὅπως πράγματι εἶναι, χειροπιαστά, ἄμεσα. Ἔτσι, *Leibhaftigkeit* δὲν εἶναι ἡ ιδιότητα ἑνὸς πράγματος νὰ εἶναι σωματικό, ἐκτατό. Σωματικό εἶναι καὶ τὸ ἀντικείμενο τῆς ἀναπαρουσίασης, ὅταν δηλαδὴ δὲν βλέπουμε παρὸν μπροστά μας τὸ ἀντικείμενο. Γιὰ νὰ ἀποφύγουμε αὐτὴν τὴν παραπλανητικὴ συμπαραδήλωση, μεταφράζουμε τὴ *Leibhaftigkeit* ὡς αὐτοπροσωπία, ἀκολουθώντας ἄλλωστε τὴν ἀπόδοσιν ποὺ τείνει νὰ καθιερωθεῖ διεθνῶς (*en personne, in person*). Παρὰ τὴν παραδοξότητά της, αὐτὴ ἡ ἀπόδοσις φαίνεται νὰ εἶναι ἡ πιὸ προσφύης, εἰδικὰ στὴ χαιντεγκεριανὴ τῆς ἐκδοχῆ: «ἡ αὐτοπροσωπία (*Leibhaft-gegeben*) εἶναι μιὰ διακεκριμένη τροπικότητα τῆς αὐτοδόσεως (*Selbst-gegeben*) ἑνὸς ὄντος» (*Ga20*, σ. 54). Αὐτὴ καὶ μόνον ἡ φράσις δικαιολογεῖ τὴ νεοελληνικὴ ἀπόδοσιν «αὐτο-προσωπία» (δίδοντάς της, μάλιστα, ἕνα προβάδισμα ἕναντι τῶν ἀντίστοιχων ἀγγλο-γαλλικῶν μεταφράσεων), καθὼς ἡ *Leibhaftigkeit* δὲν ἀποτελεῖ παρὰ ἕναν τρόπο δόσεως τοῦ ὄντος αὐτοῦ τοῦ ἴδιου (*selbst*): τὸ ὅτι δίδεται κατὰ πρόσωπο, ἀδιαμεσολάβητα.

Realität, reales: τὸ ἐμπράγματο, ἐμπράγματο

Realität: ρεαλιστικότητα

Wirklichkeit: πραγματικότητα

Μοιάζει καταρχὰς παράτολμο, ἀν ὄχι παράδοξο, τὸ νὰ μεταφραστεῖ ὁ ὅρος *Realität* ὡς «τὸ ἐμπράγματο», ἐνῶ σημαίνει στὴν καθημερινὴ γερμανικὴ γλώσσα ὅτι καὶ «πραγματικότητα». Πολὺ μᾶλλον ποὺ ἡ χρῆσις τοῦ ἀνάγεται στίς καντιανὲς κατηγορίες, ὅπου εἶναι γνωστὸς ὡς «πραγματικότητα». Ὡστόσο, ὅπως θὰ δεῖ ὁ ἀναγνώστης, ὁ Heidegger θέλει νὰ φέρει στὸ φῶς μιὰ ιδιαίτερη χροιά τοῦ καντιανοῦ ὄρου. *Realität* δὲν σημαίνει τὴν πραγματικότητα μὲ τὸ νόημα αὐτοῦ ποὺ

πράγματι υπάρχει: αυτό το τραπέζι υπάρχει. Είναι μάλιστα αδιάφορη για το αν υπάρχει ή όχι κάτι, αδιάφορη για το αν κάτι είναι ύπαρξο ή απλώς δυνατό, για τις καντιανές δηλαδή κατηγορίες του «τρόπου». *Realität* σημαίνει αυτό που συνιστά το ποιόν του πράγματος, το σύνολο τῶν προσδιορισμῶν του ὡς πράγματος. Τοῦτο θὰ γίνεῖ σαφές ἀπὸ τὴν ἀνάγνωσι τοῦ κειμένου (Ga24). Ἡ ἀπόδοσι «ἐμπράγματο» ἐπιλέχθηκε διότι, ἐνῶ θυμίζει τὴν ἔκφρασι «πράγματι», καὶ ἄρα τὴν ἀρχικὴ σημασία τῆς καθημερινῆς λέξεως, δηλώνει ταυτόχρονα ὅτι ἐδῶ πρόκειται γιὰ τὸ περιεχόμενο τοῦ πράγματος, γιὰ ὅ,τι βρίσκεται ἐντὸς του, ἐν-πράγματο. Ἄλλη ἐπιλογή δὲν εἴχαμε, ἐκτὸς ἀπὸ τὸ νὰ καταφύγομε στὴ χρῆσι μιᾶς ἐπεξηγηματικῆς... παύλας, ὅπως κάνει ἐν προκειμένῳ ὁ γάλλος μεταφραστής: *real-ité*. Στὶς δύο ἢ τρεῖς περιπτώσεις ὅπου τὸ οὐσιαστικὸ καὶ τὸ ἐπίθετο πρέπει νὰ διαχωρισθοῦν σαφῶς γιὰ νὰ δείξουν τὴ διαφορὰ ἀνάμεσα στὸ εἶναι (*Realität*) καὶ στὸ ὄν (*real*), ἀντιθέτομε, ἀντιστοίχως, τὴν ὄντολογικὴ καὶ τὴν ὄντικὴ ἔννοια τοῦ ἐμπράγματος.

Ὡς πραγματικότητά μεταφράζομε τὴ *Wirklichkeit*, ἐνῶ τὴ *Realität* μὲ τὸ τρέχον φιλοσοφικὸ τῆς νόημα τὴν ἀποδίδομε ὡς «ρεαλιστικότητά», ἀφοῦ καὶ ὁ Heidegger τὴ συνδέει μὲ ἐκεῖνη τὴν τάσι ποῦ ἀναγνωρίζει ὡς μόνη τροπικότητά ὑπαρξῆς αὐτὴν τῶν ὑλικῶν πραγμάτων γύρω μας.

Sache, Sachheit: πρᾶγμα, πραγμοειδές
Sachlichkeit, sachlich, Sachhaltigkeit,
sachhaltig: σύμμετρο μὲ τὰ πρᾶγματα, ἴδιον τῶν πραγμάτων
Sachgehalt: πραγμοειδές περιεχόμενο
Ding, Dinglichkeit: «ὕλικὸ» ἢ «φυσικὸ» πρᾶγμα, εἶναι-τοῦ-«ὕλικου» πρᾶγματος

Ὁ ὅρος *Sache* σημαίνει πρᾶγμα, ἀλλὰ καὶ θέμα, ζήτημα. Ἐδῶ νοεῖται ἐμφανῶς ὑπὸ τὴν πρώτη τοῦ σημασία καὶ ταυτίζεται μὲ τὸ λατινικὸ *res*. Τὸ πρᾶγμα φέρει ὀρισμένους προσδιορισμοὺς ποῦ τοῦ ἀναλογοῦν ὡς πρᾶγματος. Ἡ ιδιότητα τοῦ πρᾶγματος νὰ φέρει τέτοιους προσδιορισμοὺς ἀποτελεῖ τὴ *Sach-*

heit, ὄρος ἀπολύτως συνώνυμος στὸ κείμενό μας μὲ τὴ *Realität*. Μεταφράζουμε ὡς «πραγμοειδές» γιὰ νὰ διατηρήσουμε τὴ ρίζα «πράγμα», δείχνοντας ταυτόχρονα ὅτι πρόκειται γιὰ τὸ οὐσιῶδες «εἶναι» του. Μὲ τὸν ἴδιο τρόπο μεταφράζουμε πολλές φορές καὶ τὰ ἄλλα ὁμοειδῆ παράγωγα ποὺ συμπαρατίθενται παραπάνω. Ἄλλες φορές, ὅμως, οἱ λοιπὲς ἐκδοχὲς καὶ κυρίως τὰ ἐπίθετα *sachlich* καὶ *sachhaltig* σκοπὸ ἔχουν νὰ δηλώσουν ὅτι οἱ ἔννοιες ἢ τὰ φαινόμενα ποὺ ἐξετάζονται δὲν συνιστοῦν θεωρητικὲς κατασκευεὺς ἀλλὰ θεμελιώνονται στὰ ἴδια τὰ πράγματα. Τότε αὐτὰ τὰ ἐπίθετα δὲν ἀποτελοῦν παρὰ μιὰ ἄλλη διατύπωση τῆς φαινομενολογικῆς ἀρχῆς *zu den Sachen selbst*, πρὸς τὰ ἴδια τὰ πράγματα. Ἔτσι, γιὰ παράδειγμα, στὴν πρόταση «*es ist ein historischer sowohl wie ein sachhaltiger Irrtum*» (Ga24, σ. 81), τὸ ἐπίθετο *sachhaltig* δὲν σημαίνει πραγμοειδής, ἀλλὰ «σὲ σχέση μὲ τὰ ἴδια τὰ πράγματα».

Ἀντιθέτως, ὁ ὄρος *Ding* δὲν ἀναφέρεται ἀνεξαιρέτως σὲ ὅλα τὰ πράγματα ἢ σὲ ὅλα τὰ φαινόμενα. Ὅλη τὴν περίοδο γύρω ἀπὸ τὸ *ΕκΧ*,⁸ ὁ Heidegger ταυτίζει τὸ *Ding* μὲ τὸ ὑλικὸ πρᾶγμα, μὲ τὸ πρᾶγμα ὅπως τὸ ἀντιμετωπίζει ἡ φυσικὴ ἐπιστήμη. Αὐτὸ ἀποδεικνύεται τόσο ἀπὸ τὴν ἀντιπαράθεσή του πρὸς τὸ ὄργανο τοῦ περιβάλλοντος κόσμου ποὺ φανερώνεται σὲ μιὰ προ-θεωρητικὴ θέαση τοῦ κόσμου, ὅσο καὶ στὰ συνήθη σύνθετά του: *Naturding*, *metierielles Ding*. Γι' αὐτὸν τὸν λόγο καὶ δὲν νομίζουμε ὅτι αὐθαιρετοῦμε προσθέτοντας ἐνίοτε αὐτὰ τὰ προσδιοριστικὰ ἀκόμα καὶ ἐκεῖ ὅπου δὲν κατονομάζονται.

<i>Vorhandenheit</i> :	ὑπαρξη-παρουσία	παρεύρεση
<i>Dasein</i> :	ὑπαρξη	<i>Dasein</i>
<i>Existenz</i> :	<i>existentia</i>	Ἵπαρξη

Ἡ δυσκολία τῶν παραπάνω ἐνοιῶν ἐγκτεται στὴν ἀμφισημία τους, ἀνάλογα μὲ τὸ ἂν χρησιμοποιοῦνται μὲ τὴν παραδοσιακὴ φιλοσοφικὴ τους σημασία (πρῶτη στήλη) ἢ ὡς τεχνικοὶ χαι-

8. Αὐτὸς ὁ ὄρος, *Ding*, θὰ ἀλλάξει στὴ συνέχεια νόημα καὶ θὰ ἀπελευθερωθεῖ ἀπὸ τὴν ἀρνητικὴ του σημασία. Αὐτὴ ἡ ἀλλαγὴ γίνεται ὁρατὴ στὸ *Die Frage nach dem Ding*, WS 1935-36, 1984.

τεγγεριανοί ὄροι (δεύτερη στήλη). Αὐτὴ ἡ διπλὴ τους ὑπόστασις εἶναι σκόπιμη καὶ ὀξύνεται ἀπὸ τὸν ἴδιο τὸν Heidegger. Οἱ πρῶτες σελίδες τοῦ δεύτερου κειμένου (Ga24) παρέχουν ἕνα κλασικὸ παράδειγμα αὐτοῦ τοῦ ἠθελημένου γλωσσικοῦ παιχνιδιοῦ. Κατὰ πόσο σ' αὐτὸ τὸ παιχνίδι ἐλλοχεύουν βαθιὲς φιλοσοφικὲς προτάσεις, δὲν εἶναι ὥρα νὰ τὸ συζητήσουμε. Ἄς ὑπενθυμίσουμε ἀπλὰ καὶ μόνο ὅτι: α) *Vorhandenheit* σημαίνει τὴν ὕπαρξιν ἑνὸς πράγματος, ἐδῶ μπροστὰ στὰ χέρια μας, τὴν παρουσία του. Αὐτὸ τὸ τραπέζι εἶναι *vorhanden*, ὑπάρχει. Στὴ χαϊντεγγεριανὴ ὀρολογία, ἡ *Vorhandenheit*, ἡ παρεύρεση (ἀκολουθοῦμε τὴ μετάφραση τοῦ Γ. Τζαβάρρα, *Εἶναι καὶ Χρόνος*, ὅπως συμβαίνει μὲ τοὺς περισσότερους κύριους ὄρους τοῦ *ΕκΧ*) ἀντιστοιχεῖ στὸν τρόπο μὲ τὸν ὁποῖο συναντᾶμε τὰ ἀντικείμενα (θὰ ἐπανέλθουμε), ὅταν ἀφαιροῦμε ἀπὸ αὐτὰ τὴ χρηστικότητα τους καὶ τὰ ἀντιμετωπίζουμε ὡς ἀπλὲς ὕλικότητες ποὺ φέρουν μαθηματικὲς ιδιότητες (βάρος κτλ.). Ὁ ἀναγνώστης ποὺ δὲν εἶναι ἐξοικειωμένος μὲ τὸ *ΕκΧ*, μπορεῖ νὰ ταυτίσει τὴν παρεύρεση μὲ τὸ εἶναι τῶν φυσικῶν-πραγμάτων» (*Naturding*) (βλ. *Ga20*, σσ. 49-50), β) *Dasein* καὶ *Existenz* σημαίνουν «ὕπαρξιν», ὁ δεύτερος δὲ ὄρος εἶναι δάνειος ἀπὸ τὴ λατινικὴ καὶ γι' αὐτὸ τὸν ἀποδίδουμε ὡς *existentia*. Οἱ ἴδιοι ὅμως ὄροι ἔχουν καὶ μιὰ τεχνικὴ σημασία, ἀναφερόμενοι σὲ ἕνα συγκεκριμένο ὄν, στὸ ὄν ποὺ εἴμαστε ἐμεῖς οἱ ἴδιοι. Χωρὶς περαιτέρω σχόλια ποὺ δὲν εἶναι τῆς παρούσης, καθόσον οἱ εἰδικοὶ αὐτοὶ ὄροι μόνο περιστασιακὰ ἐμφανίζονται στὰ ἐδῶ κείμενα, ἀφήνουμε τὸν ὄρο *Dasein* ἀμετάφραστο, καὶ ἄς μᾶς ἐπιτρεπεῖ, λόγῳ τῆς ἀνυπερβλητῆς δυσκολίας, μιὰ ἀποφευκτέα μεταφραστικὴ ἐπιλογή: νὰ ἀποδώσουμε τὴν *Existenz* ὡς Ὑπαρξὴ ἀνθρώπινη, διαχωρίζοντάς την ἔτσι ἀπὸ τὴν ὕπαρξιν τῶν παρευρισκόμενων ἀντικειμένων.

Wahrgenommenheit: ἀντιληπτότητα

Wahrgenommensein: ἀντιληπτὸν-εἶναι

Wahrnehmbar (-keit): δυνάμει-ἀντιληπτὸ

Wahrnehmung εἶναι ἡ κατ' αἴσθησιν ἀντίληψη, τὴν ὁποία μεταφράζουμε ἐδῶ ἀπλῶς ὡς ἀντίληψη γιὰ νὰ ἐξυπηρετήσουμε

τὴν πλαστικότητα τοῦ νεοελληνικοῦ κειμένου, δεδομένης τῆς συχνότητος μὲ τὴν ὁποία ἐμφανίζεται ὁ ὅρος αὐτὸς καὶ τῆς πολυπλοκότητος τῶν σύνθετων λέξεων ποῦ ὁ Heidegger ἐπινοεῖ στὴ βάση του. *Wahrgenommen* εἶναι τὸ ἀντικείμενο τῆς ἀντίληψης, αὐτὸ ποῦ ἔχει ὑποπέσει στὴν ἀντίληψή μας, αὐτὸ ποῦ, δυστυχῶς γιὰ τὴν παρούσα περίπτωση, στὰ νέα ἑλληνικά τὸ ὀνομάζουμε «ἀντιληπτό» (ἀντὶ γιὰ ἀντιληφθέν). *Wahrnehmbar* εἶναι τὸ δυνάμενο νὰ γίνῃ ἀντιληπτό, ἀλλὰ στὸ ὁποῖο δὲν ἔχει στραφεῖ ἀκόμα ἡ ἀντίληψη (ἐδῶ κυριολεκτεῖ ὁ ὅρος ἀντιληπτό). Τὸ δηλώνουμε ὡς δυνάμει-ἀντιληπτό, ὅπως καὶ τὴν ιδιότητά του, τὸ δυνάμει του (εἴμαστε ὑποχρεωμένοι, ὅσον ἀφορᾷ στὴ *Wahrnehmbarkeit*, νὰ ἀποφύγουμε κάθε ἀνάμειξη τῆς ἐννοίας «εἶναι» ποῦ θὰ ἔτεινε νὰ ἐξομοιώσει δύο τελείως διαφορετικὰ πράγματα, τὸ *Wahrgenommensein* καὶ τὴ *Wahrnehmbarkeit*). Αὐτὴ ἡ δυνατότητα βρίσκεται στὸ ὄντικὸ ἐπίπεδο, ἀναφέρεται δηλαδὴ στὸ συγκεκριμένο ὄν καὶ στὰ ἐνεργήματα τῆς ἀντίληψης ὡς γεγονότα: ὑπάρχει μιὰ ροὴ ἀντιλήψεων ποῦ ἐνέχει ὡς τέτοια μιὰ δυναμικὴ καὶ συνεπῶς τὸ ἐνεργεῖα-ἀντιληπτό καὶ τὸ δυνάμει-ἀντιληπτό δὲν διαφέρουν ὡς πρὸς τὸ εἶναι τους, ἀλλὰ ἡ διαφορὰ τους ὀφείλεται μόνο καὶ μόνο στὴ διεύθυνση, γιὰ παράδειγμα, τῆς προσοχῆς τοῦ ὑποκειμένου. Ἀντιθέτως, ἡ *Wahrgenommenheit*, ποῦ μεταφράζουμε ἐξ ἀνάγκης ὡς ἀντιληπτότητα, δὲν ἐννοεῖ αὐτὴν τὴν ὄντικὴ δυνατότητα, ἀλλὰ μιὰ τροπικότητα-τοῦ-εἶναι, γι' αὐτὸ ἄλλωστε ταυτίζεται μὲ τὸ *Wahrgenommensein*, μὲ τὸ ἀντιληπτόν-εἶναι (βλέπε παρακάτω).

3. Μιὰ πρώτη παράλληλη ἀνάγνωση τῶν δύο κειμένων

Στόχος τῆς πρώτης αὐτῆς θεματικῆς προσέγγισης τῶν δύο κειμένων εἶναι νὰ φέρομε στὸ φῶς τὴν ἐνότητά τους καὶ μάλιστα τὸν συμπληρωματικὸ τους χαρακτήρα. Θὰ περιγράψουμε τὴν παράλληλη ἀνάπτυξη τῶν συλλογισμῶν ποῦ ἐκθέτουν, ἀκολουθώντας τὴν κατεύθυνση ποῦ ὀδηγεῖ ἀπὸ τὴν πιστότητα τῆς παρουσίας τῶν χουσερλιανῶν ἐννοιῶν στὴν πιθανὴ διαφοροποίηση ἢ καὶ ἀνασκευή τους, καὶ καταγράφοντας ταυτό-

χρονα τις ὅποιες ἐνστάσεις τοῦ Heidegger, τόσο τις ἐμφανεῖς ὅσο, κυρίως, καὶ τις λανθάνουσες.

Ὁ πρῶτος σταθμὸς τῆς χαϊντεγγερμανῆς προσέγγισης τῶν χουσερλιανῶν ἐννοιῶν εἶναι ἡ ἐννοια τῆς ἀποβλεπτικότητας. Καταρχάς, ἡ ἀποβλεπτικότητα ὀρίζεται μὲ ὅσο τὸ δυνατόν πιὸ οὐδέτερους ὅρους. Καὶ τὰ δύο κείμενα τὴν ὀρίζουν ὡς διευθύνεσθαι-πρός. Τὸ ὑποκείμενο ἔχει τὴν τάση νὰ προσανατολίζεται πρὸς ἓνα ἀντικείμενο, δηλαδή δὲν ὑπάρχει παρὰ στὸ μέτρο ποῦ κάθε φορά τοῦ δίδεται ἓνα ἀντικείμενο. Γιὰ παράδειγμα, ἡ ἀντίληψη εἶναι ἀποβλεπτική, ἀφοῦ δὲν νοεῖται χωρὶς τὴν ἀναφορά της σὲ ἓνα ἀντιληπτό ὄν. Ἦδη, ὅμως, ἡ διατύπωσή μας δίνει ἐρείσματα σὲ μιὰ ριζικὴ παρανόηση. Μπορεῖ, πράγματι, νὰ νομίσει κανεὶς ὅτι ἡ ἀποβλεπτικότητα εἶναι ἡ ἐκ τῶν ὑστέρων σύνδεση δύο ὄντων, ἐνὸς ὑποκειμένου καὶ ἐνὸς ἀντικειμένου.⁹ Μπορεῖ ἐπίσης νὰ τεθεῖ τὸ ἐρώτημα, ποῦ ἐδρεύει ἡ ἀποβλεπτικότητα. Ἐδρεύει τάχα σὲ ἓνα κλειστὸ στὸν ἑαυτὸ του ὑποκείμενο, ποῦ ἐξέρχεται ἀπὸ τὴν κλειστὴ του σφαῖρα γιὰ νὰ συναντήσῃ τὰ ἀντικείμενα, ἢ ἀναπτύσσεται ἀνάμεσα στὸ ἐμμενές ὑποκείμενο καὶ τις ἐξίσου ἐμμενεῖς αἰσθητήριες ἐντυπώσεις ἔτσι ὅπως καταγράφονται ἀπὸ μιὰ μηχανιστικὴ αἰσθητικότητα; Ὡς πρώτη φαινομενολογικὴ ἀπάντηση, στὴν ὁποία ἐπιμένει, πρὸς τιμὴν της, ἡ φαινομενολογία καὶ ὁ ἴδιος ὁ Husserl, παρουσιάζεται ἡ ἀκόλουθη: τὸ ἀντικείμενο τὸ ὁποῖο σκοπεύει ἡ ἀντίληψη δὲν εἶναι τίποτε τὸ ὑποκειμενικὸ, εἶναι τὸ ἴδιο τὸ ἀντικείμενο ἐκεῖ ἔξω, τὸ ἴδιο τὸ πράγμα. Τὸ ὑποκείμενο δὲν διευθύνεται πρὸς αἰσθητήριες ἐντυπώσεις, ἀλλὰ πρὸς τὸ ἴδιο τὸ πράγμα. Ἀκόμα καὶ ἡ ἀναπαρουσίαση ποῦ ἀναφέρεται στὸ ἀντικείμενο ἐν τῇ ἀπουσίᾳ του, δὲν σκοπεύει κάποια εἰκόνα τοῦ ποῦ ἔχει ἀπομείνει ἐγγεγραμμένη στὴν ὑποκειμενικὴ σφαῖρα, ἀλλὰ τὸ ἴδιο τὸ πράγμα. Βέβαια, αὐτὸ τὸ ἀντικείμενο ὡς ὑλικὸ σῶμα δὲν ταυτίζεται ἤδη μὲ τὸ ἀποβλεπτικὸ ἀντικείμενο, δη-

9. Βλ. *Ἰδέες I*, σ. 64: «Πρέπει νὰ προσέξουμε ὅτι ἐδῶ δὲν γίνεται λόγος γιὰ μιὰ σχέση ἀνάμεσα σὲ ἓνα ψυχολογικὸ γεγονός (καλούμενο βίωμα) καὶ σὲ ἓνα ἄλλο πραγματικὸ ὑπάρχον ὄν τῆς φύσης (καλούμενο ἀντικείμενο) ἢ γιὰ μιὰ ψυχολογικὴ σύναψη ποῦ λαμβάνει χώρα ἀνάμεσά τους μέσα στὴν ἀντικειμενικὴ πραγματικότητα».

λαδή με τὸ ἀντικείμενο ὡς *intentum*, ὡς σύστοιχο τῆς ἀπόβλεψης. Ἀποβλεπτικὸ εἶναι τὸ ἀντικείμενο ὅταν λαμβάνεται ὑπὸ τὸν τρόπο μετὰ τὸν ὁποῖο δίδεται. Τὸ ὅτι ἓνα ὄν μπορεῖ νὰ γίνῃ ἀντιληπτό σημαίνει ὅτι μπορεῖ νὰ δοθεῖ μετὰ τὸν τρόπο πού ταιριάζει στὴν ἀντιληπτικὴ ἀπόβλεψη, π.χ. νὰ δοθεῖ αὐτοπροσώπως. Αὐτὴ ἡ αὐτοπροσωπία δὲν ἐδρεύει λοιπὸν στὸ ἴδιο τὸ πράγμα ὡς *res*, ἀν καὶ παραδόξως εἶναι τὸ ἴδιο πού δίδεται αὐτοπροσώπως. Ἐδρεύει στὴν ἀπόβλεψη: «τὸ ἀντιληπτόν-εἶναι ἀνήκει λοιπὸν στὸ ἀντιλαμβάνεσθαι ὡς τέτοιο, δηλαδὴ στὴν ἀποβλεπτικότητα» (Ga20, σ. 53). Πρέπει ἄραγε νὰ συμπεράνουμε ὅτι αὐτὸς ὁ ἐρμηνευτικὸς κύκλος μᾶς ἐπαναφέρει στὴν ὑποκειμενικοποίηση τῆς ἀποβλεπτικότητας; Μπροστὰ σὲ αὐτὸν τὸν κίνδυνο, ὁ Heidegger, πολὺ αὐστηρότερα ἀπὸ ὅ,τι ὁ ἴδιος ὁ Husserl, ἐπισημαίνει: ἡ ἀποβλεπτικότητα δὲν εἶναι ὑποκειμενικὴ, ὑπὸ τὴν ἔννοια ὅτι παράγεται ἀπὸ τὴν αὐθαιρεσία ἐνὸς ὑποκειμένου, ἀπὸ τὰ ἐνεργήματά του. Πρῶτῃ ὑπονόμευση τῆς χουσερλιανῆς ὀρολογίας: ὁ ὄρος ἐνέργημα (*Akt*) ἀντικαθίσταται ἀπὸ τὸν ὄρο συμπεριφορὰ (*Verhalten*). Τὸ ὑποκείμενο πράττει ἐκδηλώνοντας συμπεριφορὰς κι ὄχι ἐνεργοποιώντας, δίκην ἀκτίνων (*Strahl*), νοηματοδοτικὰ ἐνεργήματα: «Τὶς συμπεριφορὰς τίς καλοῦμε ἐπίσης καὶ ἐνεργήματα... ἡ σημασία τοῦ ἐνεργήματος σημαίνει ἀπλούστατα ἀποβλεπτικὴ σχέση» (Ga20, σ. 47). Ἀντὶ γιὰ τὴν ἔννοια τοῦ ἐνεργήματος ὡς φορέα τῆς ἀπόβλεψης, ὁ Heidegger εἰσάγει τὸν ὄρο συμπεριφορὰ πού ὑπαινίσσεται ἐξαρχῆς τὴν παρουσία μιᾶς σχέσης. Τρόπον τινά, ἡ ἀποβλεπτικότητα ὡς δυνατότητα σχετισμοῦ μετὰ τὸ ἀντικείμενο δὲν ἐδρεύει στὸ ἴδιο τὸ ἐνέργημα. Γιὰ νὰ ἀποφευχθεῖ ὁ κίνδυνος μιᾶς ἀναγωγῆς στὴ συνείδηση ὡς τελικὸ φορέα κάθε ἀπόβλεψης,¹⁰ πρέπει νὰ δεიχθεῖ ὅτι ἡ ἀποβλεπτικότητα συνίσταται σὲ αὐτὸ «τὸ ἀμφίπλευρο συνανήκειν τῆς *intentio* καὶ τοῦ *intentum*» (Ga20, σ. 61). Πρέπει νὰ ἀναγνωρίσουμε τὴ διαφορὰ πού χωρίζει τὴ χουσερλιανὴ ἀπόφανση: «*intentio* καὶ *intentum* βρίσκονται σὲ μιὰ εἰδητικὴ συστοιχία» (δηλαδὴ οἱ τρόποι τῆς ἀπόβλεψης συνιστοῦν καὶ τροπικότητες τοῦ εἶναι

10. Σὲ αὐτὸ τὸ σφάλμα εἶχαν ὑποπέσει οἱ *Ἰδέες I*, παρ. 49: «Ἡ ἀπολυτὴ συνείδηση ὡς τὸ ἀπομένον (*Residuum*) τῆς μηδένισης τοῦ κόσμου».

του αντικειμένου, ἀλήθεια πού οὐδόλως δὲν ἀναιρεῖται ἀπὸ τῆ μηδένιση τοῦ κόσμου) καὶ τῆ χαϊντεγκεριανῆ μετατροπῆ της: «ἡ ἀποβλεπτικὴ σχέση εἶναι ὡς σχέση πρότερη τῆς *intentio* καὶ τοῦ *intentum* στὴν ἀμοιβαία τους συστοιχία», ἡ ἀπόβλεψη ἔπεται τῆς ἀποβλεπτικῆς σχέσης, θεμελιώνεται σὲ αὐτήν. Σὲ αὐτὸ τὸ σημεῖο περατώνεται ἡ ἀνάλυση τοῦ πρώτου κειμένου: «ἡ ἀποβλεπτικότητα δὲν ἀποτελεῖ λοιπὸν τὴν ἔσχατη διαφώτιση τοῦ ψυχικοῦ» (*Ga*20, σ. 63), καὶ παίρνει τῆ σκυτάλη τὸ δεύτερο κείμενο, πού ὑπόσχεται νὰ διασαφηνίσει ποιά εἶναι ἡ μορφή αὐτῆς τῆς ἀποβλεπτικῆς σχέσης στὸ μέτρο πού θεμελιώνει τὴν ἴδια τὴν ἀπόβλεψη ὡς ἐνέργημα. Κινούμαστε ἤδη στὸ ἐσωτερικὸ μιᾶς δεύτερης ἔνστασης ἀπέναντι στὸν Husserl.

Ἡ κεντρικὴ θέση εἶναι σαφής: «Ἡ ἀποβλεπτικότητα εἶναι ἡ *ratio cognoscendi* τῆς ὑπέρβασης (*Transzendenz*). Ἡ ὑπέρβαση εἶναι ἡ *ratio essendi* τῆς ἀποβλεπτικότητας στοὺς διάφορους τρόπους της» (*Ga*24, σ. 91). Τὸ τί εἶναι αὐτὴ ἡ ὑπέρβαση, τὸ γνωρίζει κάθε ἀναγνώστης τοῦ *ΕκΧ*. Ἀποτελεῖ τῆ θεμελιώδη δομὴ τοῦ ὑποκειμενικοῦ. Τὸ ὑποκείμενο, τὸ *Dasein*, δὲν ἐξέρχεται πρὸς τὸ ἀντικείμενο γιὰ νὰ τὸ ἀδράξει. Οὔτε τὰ ἐνεργήματά του, δηλαδὴ ἡ ἀποβλεπτικότητα στοὺς διάφορους τρόπους της, ἐγκαθιδρύουν μιὰ τέτοια ἔξοδο. Ὑπέρβαση σημαίνει ὅτι τὸ ὑποκείμενο βρίσκεται ἤδη καὶ ἀπὸ πάντα ἐκτὸς ἑαυτοῦ, ὅτι «παραμένει ἄμεσα, ἤδη καὶ πάντα, παράπλευρα στὰ πράγματα» (*Ga*24, σ. 93). Ἡ ἀποβλεπτικὴ σχέση εἶναι ἡ ἴδια ἡ ὑπέρβαση, δηλαδὴ ἐνσαρκώνει τὸ γεγονὸς ὅτι τὸ ὑποκείμενο βρίσκεται ἤδη σὲ μιὰ ἐνότητα μὲ τὰ πράγματα, εἶναι ἤδη μέσα στὸν κόσμο. Ὁ κόσμος δὲν ἀποτελεῖ ἓνα «ἔξω», πού ἐπισυνάπτεται στὸ ὑποκείμενο, ἀλλὰ ἐντάσσεται ἤδη σὲ αὐτὸ ὡς ὄντολογικὴ του προϋπόθεση. Τοῦτο σημαίνει ὅτι ἡ ἀναλυτικὴ τῆς ταυτότητας τοῦ ὑποκειμένου καλεῖται νὰ θεμελιώσει τὸν ἀκόλουθο ὀρισμό: ἡ ταυτότητα τοῦ ἐγὼ περιλαμβάνει τῆ γειτνίασή του μὲ τὸν κόσμο, τὸ ὅτι εἶναι ἤδη ἀπὸ πάντα ἀνοικτὸ πρὸς τὸν κόσμο. Ἡ εἰσαγωγὴ τῆς ὑπέρβασης εἰσάγει στὴν οὐσία τῆ διάσταση τοῦ κόσμου ὡς συνθήκη ὑπαρξῆς τοῦ ὑποκειμένου, ἡ καλύτερα, ὡς συνθήκη ἀλληλεξάρτησης ἀνάμεσα στὸ ὑποκείμενο καὶ τὸν κόσμο. Θεμελιώνει λοιπὸν τὴν ἀποβλεπτικότητα μὲ τὸν ἴδιο τρόπο πού ὁ κόσμος θεμελιώνει τὰ ἐπιμέρους ὄντα,

ὄχι ὡς περιέχον ἀλλὰ ὡς συνθήκη τῆς δυνατότητάς τους. Ἡ ἀποβλεπτικότητα σχετίζεται μὲ ὄντα, ἀντικατοπτρίζει τὴ συστοιχία ἀνάμεσα σὲ ἕναν τρόπο τῆς *intentio* καὶ τὴν ἀντίστοιχη τροπικότητα τοῦ ἀντικειμένου. Ἡ ὑπέρβαση σχετίζεται μὲ τὸν κόσμο, ἐπαφίεται στὴν πρωταρχικὴ ἐνότητα τοῦ ὑποκειμένου μὲ τὸν κόσμο, ὄχι ὡς ὄλον, ἀλλὰ ὡς συνθήκη ἐμφάνισης (δηλαδὴ ἀποκαλυπτότητας) τῶν ὄντων.

Παρὰ τὶς παραπάνω ἐπεξηγήσεις, ποὺ λειτουργοῦν μᾶλλον ὡς παραπομπὲς στὸ *ΕκΧ*, ἡ ὑπέρβαση δὲν ἔχει ἀκόμα ἀποκτήσει μιὰ σαφὴ μορφή, μιὰ φαινομενολογικὴ θεμελίωση. Ἡ διάνοιξη τοῦ ὑποκειμένου στὸν κόσμο μοιάζει ἐρμητικὴ καὶ σὰν νὰ μὴν ὑπακούει στὸ φαινομενολογικὸ ἀξίωμα: ὅ,τι εἶναι ἔχει ἕνα συγκεκριμένο τρόπο νὰ δίδεται. Στὴν ὑπέρβαση ὡς διάνοιξη τοῦ κόσμου δίδεται ὁ κόσμος. Ποιὰ τροπικότητα ἰδιάζει σὲ αὐτὴν τὴ χορήγηση;

Ἡ πρώτη φαινομενολογικὴ ἀπορία ποὺ ἀνακύπτει στὴ συνέχεια τῶν παραπάνω μπορεῖ νὰ μορφοποιηθεῖ ὡς ἐξῆς: ἂν ὁ κόσμος δὲν εἶναι ὄν (δηλαδὴ ἐπιμέρους ἀντικείμενο), καὶ ἂν ἡ ὑπέρβαση δὲν εἶναι ἕνα ἐνέργημα (δηλαδὴ μιὰ θεματικὴ ἀποβλεπτικὴ σύλληψη ἐνὸς ἀντικειμένου), τότε τί νόημα ἔχει τὸ νὰ μιᾶμε ἐδῶ γιὰ μιὰ ἐποπτεία καὶ τὸ ἀντικείμενό της; Κι ἂν δὲν ὑφίσταται ἐδῶ μιὰ τέτοια ἐποπτικὴ χορήγηση ἐνὸς ἀντικειμένου, δὲν βρισκόμαστε ἤδη ἐκτὸς φαινομενολογίας; Ἐχομε ἤδη ἐπιστρέψει στὸ πρῶτο κείμενο, *Οἱ θεμελιώδεις ἀνακαλύψεις τῆς φαινομενολογίας, ἡ ἀρχὴ της καὶ ἡ διασάφηση τοῦ ὀνόματος της*, τὸ ὁποῖο καὶ μᾶς δίδει μιὰ διεξοδικὴ ἀπάντηση, τὴ στιγμὴ μάλιστα ποὺ ἀποφασίζει νὰ ἀναζητήσῃ «μιὰ κατανόηση τῆς ἀποβλεπτικότητας στὴ συγκεκριμενοποίησή της» (*Ga 20*, σ. 63), ἀνοίγοντας ταυτόχρονα τὸ κεφάλαιο τῆς «κατηγορικῆς ἐποπτείας». Δὲν εἶναι τυχαῖο ὅτι ἀκριβῶς καὶ τὰ δύο κείμενα, φέροντας εἰς πέρας μιὰ πρώτη θεώρηση τῆς ἀποβλεπτικότητας, προσκρούουν (ἂν καὶ μὲ διαφορετικὸ τρόπο) στὸ ἴδιο ζητούμενο, ἀφοῦ αὐτὴ ἡ ὑπὸ ἀναζήτησις ἐποπτεία δὲν εἶναι ἀπλῶς μιὰ ἀπόβλεψη ἰδιαίτερου εἶδους ποὺ ὀριοθετεῖται μαζὶ μὲ τὸν ἰδιαίτερο χαρακτήρα τῶν ἀντικειμένων της, ἀλλὰ συνοδεύει τρόπον τινὰ τὸ ὁποιοδήποτε ἀπλὸ ἐνέργημα.

Ἄς δοῦμε, ὅμως, πολὺ συνοπτικὰ τὴν οὐσία αὐτῆς τῆς κα-

τηγορικῆς ἐποπτείας στὴν πιὸ ὀρθόδοξη μορφή της, λαμβάνοντας ὡς ὀδηγητικὸ μίτο τὴν ἀπόβλεψη τῆς κατ' αἴσθησι ἀντίληψης καὶ τὴν ἀντίστοιχὴ της ἔκφραση. Ἡ ἀπόφανση «αὐτὴ ἡ καρέκλα εἶναι κίτρινη» ἀποτελεῖ τὴν ἔκφραση τῆς ἀντίληψης μιᾶς κίτρινης καρέκλας. Καὶ ἡ ἀπόφανση αὐτὴ εἶναι ἀληθὴς στὸ μέτρο πού τὸ ἐνέργημα τῆς ἔκφρασης βρίσκει τὴν πλήρωσή του στὸ ἐνέργημα τῆς ἀντίληψης: πλήρωση σημαίνει ὅτι, ἀπὸ τῆ μιᾶ, τὸ ἀντικείμενο «κίτρινη καρέκλα» ὅπως σκοπεύεται στὴν ἔκφραση καί, ἀπὸ τὴν ἄλλη, τὸ ἀντικείμενο τῆς ἀντίληψης ὅπως δίνεται στὴν αὐτοπρόσωπη παρουσία του ἐπικαλύπτονται ἀμοιβαῖα, δηλαδὴ τὸ πρῶτο ἀναγνωρίζεται ὡς ταυτὸ μὲ τὸν ἑαυτὸ του μέσα ἀπὸ τὴν πρωταρχικὴ χορήγησή του στὴν ἀντίληψη. Πῶς, ὅμως, πληρώνονται τὰ ὑπόλοιπα στοιχεῖα τῆς ἀπόφανσης, τὸ «εἶναι», τὸ «αὐτὴ»; Ἐνα εἶναι σίγουρο, ὅτι, π.χ., τὸ εἶναι δὲν ἀποτελεῖ μέρος τοῦ πράγματος, δὲν εἶναι ἐμπράγματο κατηγορήμα, δὲν δίδεται ὡς ἀντικείμενο τῆς κατ' αἴσθησι ἀντίληψης. Μέσα ἀπὸ τὴν παραπάνω ἐρωτηματοθεσία, ὁ Husserl ὀδηγεῖται στὸ νὰ φέρει στὸ φῶς μιᾶ εἰδικὴ ἐποπτεία, τὴν κατηγορικὴ, στὴν ὁποία δίδονται ἀντικείμενα πού δὲν παρέχονται ἀπὸ τὴν ἀντίληψη. Τὸ οὐσιῶδες εἶναι τοῦτο:

α) ὅτι τὸ «εἶναι», ἡ «ὀλότητα», τὸ «κόκκινο» ἀποτελοῦν πράγματι ἀντικείμενα, προσφέρονται δηλαδὴ σὲ μιᾶ ἐποπτεία καὶ δὲν συνιστοῦν παραγωγές τοῦ ὑποκειμένου. Τῆ στιγμῆ πού δημιουργῶ ἓνα σύνολο, ἔστω καὶ μὲ τρόπο ἐμπειρικό, κάνω χρῆση τοῦ «συνόλου», δηλαδὴ ἐνεργοποιεῖται ἡ ἐποπτεία τοῦ ἀντικειμένου «σύνολο» καὶ εἶναι αὐτὴ ἡ ἐποπτεία πού ἐπιτρέπει νὰ ἰδωθοῦν σύνολα πραγμάτων, ὄχι μόνο σὰν μιᾶ ἀπλή ἐμπειρικὴ συμπάρθεση, ἀλλὰ πού τοὺς ἐπιτρέπει «νὰ ἰδωθοῦν ὡς ἀντικείμενα μιᾶς ὀρισμένης τάξης» (Ga 24, σ. 97), β) αὐτὰ τὰ ἀντικείμενα εἶναι δευτέρου βαθμοῦ, ἢ, μὲ τεχνικούς ὄρους, στηριζόμενα (*fundiert*): δὲν εἶναι, τρόπον τινά, αὐθυπόστατα, ἀλλὰ οἰκοδομοῦνται ἐπὶ τῆ βάσει τῶν ἀντικειμένων τῆς ἀντίληψης. Ἡ ἰδέα, π.χ., κόκκινο, δομεῖται στὴ βάση τῶν ἐπιμέρους ἀντιλήψεων κόκκινων πραγμάτων, ἄσχετα ἀπὸ τὸ ἂν σὲ αὐτὴ τούτῃ τὴν ἰδέα δὲν παρεισέρονται οἱ ἐπιμέρους πραγματώσεις τοῦ κόκκινου. Ὅλες οἱ κατηγορικὲς ἐποπτεῖες εἶναι ἐνεργήμα-

τα στηριζόμενα, όπως και τὰ ἀντικείμενά τους.

Ποιά σχέση έχουν αυτές οι ἀναλύσεις με την ὑπέρβαση (στη συστοιχία της με τὸν κόσμο) ὡς θεμέλιο τῆς ἀποβλεπτικότητας; Ἦδη στὰ *Προλεγόμενα στὴν ἱστορία τῆς ἔννοιας τοῦ χρόνου* ὁ Heidegger παρουσιάζει αὐτὴν τῇ διαπλοκῇ ἀναφορικὰ μετὰ τὴν κατ' αἴσθησιν ἀντίληψη. Ἡ ἀντίληψη, αὐτὴ στὴν ὁποία τὸ ἀντικείμενο δίδεται στὴν πληρότητά του καὶ αὐτοπροσώπως καὶ ποῦ ἐπιτελεῖται σὲ μιὰ καὶ μόνο βαθμίδα (ὄχι δηλαδὴ ἐπὶ τῇ βάσει ἄλλων ἐνεργημάτων), αὐτὴ ἡ ἀντίληψη δὲν εἶναι μονοδιάστατη στὴ δομὴ της. Ὅταν ἔχω τὴν ἀντίληψη ἑνὸς τραπεζιοῦ, καὶ παρὰ τὴν ὅποια ἰδιαιτερότητά του, τὸ ἀντιλαμβάνομαι ὡς τραπέζι ἢ ὡς κόκκινο κτλ. Ἡ ἴδια ἡ ἀντίληψη δὲν εἶναι ἀπλὰ καὶ μόνο μιὰ σύλληψη τοῦ ἀτομικοῦ, ἑνὸς ἀπομονωμένου πράγματος ποῦ λαμβάνεται ὡς μοναδικό, ἀλλὰ προϋποθέτει μιὰ, λιγότερο ἢ περισσότερο, σαφὴ κατανόηση τοῦ ἰδεατοῦ, τῆς ἐμπειρικῆς ἰδέας «τραπέζι». ¹¹ Ὅχι ὑπὸ τὴν ἔννοια ὅτι αὐτὴ ἡ ἰδέα γίνεται θεματικὸ ἀντικείμενο τῆς κατ' αἴσθησιν ἀντίληψης, ἀλλὰ ὑπὸ τὸ νόημα ὅτι ἡ ἀντίληψη εἶναι ἤδη ἀπὸ πάντα μιὰ σύλληψη τῆς ἰδέας, τῆς κατ' αἴσθησιν ἰδέας, ἢ, ὅπως ἀρέσκεται νὰ λέει ὁ Heidegger, προσανατολίζεται σύμφωνα με «ὀρίζοντες ἐποπτείας» (*Hinblicken*): τέτοιοι ἐμπειρικοὶ ὀρίζοντες εἶναι ἐκεῖνες οἱ παράμετροι μετὰ βάση τις ὁποῖες ὀργανώνω τὴν συμπαρέυρεση τῶν κατ' αἴσθησιν ἀντικειμένων καὶ ἀποδίδω σὲ αὐτὰ τὴν ταυτότητά τους καὶ τοὺς ἐμπειρικοὺς τους προσδιορισμούς. Ὁ «ὀρίζοντας ἐποπτείας» τῆς ἐμπειρικῆς ἰδέας τοῦ τραπεζιοῦ ἐνυπάρχει ἤδη σὲ κάθε ἀντίληψη ἑνὸς συγκεκριμένου τραπεζιοῦ. Τὸ κείμενό μας λέει: «ἡ ἀπλή ἀντίληψη, ποῦ δηλώνουμε ἀβίαστα καὶ ὡς κατ' αἴσθησιν ἀντίληψη, διακατέχεται ἐν ἑαυτῇ ἀπὸ κατηγορικῆς ἐποπτείας» (Ga20, σ. 81). Αὐτὴ ἡ καθοριστικῆς σημασίας ἀπόφανση ἔρχεται σὲ κάθετη ἀντίθεση μετὰ τὴν χουσερλιανὴν θεωρίαν, παρόλο ποῦ αὐτὴ ἡ ἀντίθεση ἀποσιωπᾶται. Γιὰ τὸν Husserl, ἡ ἀντίληψη δὲν περιέχει κατη-

11. Ὁ ἀναγνώστης ἀναγνωρίζει σὲ αὐτὴν τὴν διατύπωση τις μετέπειτα ἀναλύσεις τοῦ M. Merleau-Ponty γιὰ τις «ἐμπειρικὲς ἰδέες» ὡς ἰδέες ἐγγεγραμμένες στὰ ἴδια τὰ πράγματα καὶ στὴν ἀντίληψη. Βλέπε κυρίως *Le visible et l'invisible*, Gallimard, Paris, 1964.

γορικά στοιχεία, δὲν διακατέχεται ἀπὸ κατηγορική ἐποπτεία, ἀφοῦ ἡ τελευταία εἶναι ἀποκλειστικὰ ἓνα στηριζόμενο ἐνέργημα πὺ ποτὲ δὲν παρειαφέρει στὰ ἐνεργήματα πρῶτου βαθμοῦ: Ἡ ἐνόττητα τῆς ἀντίληψης πραγματοποιεῖται ὡς ἀπλή ἐνόττητα, ὡς ἄμεση συγχώνευση ἐπιμέρους ἀποβλέψεων καὶ χωρὶς τῆ διαμεσολάβηση ἀποβλέψεων νέων ἐνεργημάτων» (VI Λογική Ἐρευνα, σ. 148).¹²

Ἄλλὰ τὸ κείμενο τοῦ 1925 σταματᾷ ἐδῶ τὴν ἐξέταση τῆς διαπλοκῆς ἀνάμεσα στὴν κατ' αἴσθηση καὶ τὴν κατηγορική ἐποπτεία ὡς διαπλοκῆς πὺ συνιστᾷ τὴ θεμελιώδη σύσταση τῆς ἀντίληψης. Αὐτὸ τὸ ἔργο τὸ συνεχίζουν *Τὰ Βασικά προβλήματα τῆς φαινομενολογίας*, παρέχοντας τὴν ἐρμηνεία τῆς ὑπέρβασης ὡς θεμελίου τῆς ἀποβλεπτικότητας.

Στὴν οὐσία δὲν βρισκόμαστε παρὰ μόνον στὴ συνέχεια τοῦ πρῶτου κειμένου, ἔχοντας ὡς κεκτημένο τὸ ὅτι ἡ ἀντίληψη δὲν εἶναι ἀπλὰ καὶ μόνον ἡ ἀπόβλεψη ἑνὸς ἀτομικοῦ πράγματος. Τὸ ἐρώτημα πὺ τίθεται τώρα ἀφορᾷ στὴ δομὴ αὐτοῦ τοῦ «ἐπιπλέον» (*mehr*), τοῦ πλεονάσματος (*Überschuß*) πὺ ἐνυπάρχει στὴν ἀντίληψη. Τὸ ἐπιχείρημα τοῦ Heidegger, διατυπωμένο μὲ μιὰ ἐπιφανειακὴ ἀπλοϊκότητα, ἀναπτύσσεται ὡς ἐξῆς. Ἡ ἀντίληψη στρέφεται πρὸς τὸ ὄν καὶ τὸ συλλαμβάνει. Αὐτὸ τὸ ὄν ὡς ἀποβλεπτικὸ ἀντικείμενο ἔχει ἓναν συγκεκριμένο τρόπο τοῦ νὰ δίνεται, τοῦ νὰ ἀποκαλύπτεται στὸ ὑποκείμενο. Αὐτὸς ὁ τρόπος συνάντησης, ἀποκάλυψης, καλεῖται ἀντιληπτότητα: «ἡ ἀντιληπτότητα... ἀποτελεῖ μιὰ τροπικότητα τῆς ἀποκαλυπτότητας ἐν γένει» (*Ga 24*, σ. 99), δηλαδὴ τὴν τροπικότητα ἐκείνη πὺ ἰδιαίξει στὸν χαρακτήρα τῆς ἀντίληψης. Αὐτὸς ὁ τρόπος τοῦ δίδεσθαι ἀποτελεῖ γιὰ τὸ ἀντικείμενο τὸ εἶναι του, τὸ ἀποβλεπτικὸ του εἶναι, τὸ εἶναι δηλαδὴ ὡς τροπικότητα τοῦ ἀποβλέπεσθαι. Συχνὰ λοιπὸν ὁ Heidegger ταυτίζει «ἀντιληπτότητα (ἀντιληπτόν-εἶναι)...» (*Ga 24*, σ. 95). Ἡ *Wahrgenommenheit*,

12. Γιὰ μιὰ διεξοδικὴ ἀνάλυση τῶν ἐνστάσεων καὶ τῶν συμπληρώσεων πὺ εἰσάγει ὁ Heidegger ἀπέναντι στὴ χουσερλιανὴ φαινομενολογία τῆς ἀντίληψης, παρὰ τὴ φαινομενικὴ ὀρθοδοξία τῶν ἀναλύσεων του, ἄς μᾶς ἐπιτραπῆ νὰ παραπέμψουμε στὴ μελέτη μας *D'une phénoménologie de la perception chez Heidegger* (1996).

ὅμως, δὲν ἀποτελεῖ κάποια ιδιότητα τοῦ ὄντος, τοῦ ἀντιληπτοῦ. Οὔτε τὴν ἀποκτᾶ ἓνα ὄν ὅταν ὑποπίπτει γιὰ πρώτη φορὰ στὴν ἀντίληψή μου, οὔτε τὴν κατέχει ὡς δυνάμει-ἀντιληπτό, οὔτε τὴ χάνει ὅταν πάψω νὰ τὸ ἀντιλαμβάνομαι. Ἀντίθετα, γιὰ νὰ εἶναι κάτι δυνάμει-ἀντιληπτό, προϋποτίθεται ἤδη ἡ ἀντιληπτότητα. Ἐνα τὸ κρατούμενο: ἡ ἀντιληπτότητα δὲν ἀνήκει στὸ ὄν, ὅπως τοῦ ἀνήκει τὸ βάρος του ἢ τὸ χρῶμα του ἢ ἡ χρηστικότητά του. Ὅσὸσο δὲν ἀνήκει οὔτε στὸ ὑποκείμενο. Τὸ ἐνέργημα τῆς ἀντίληψης δὲν παράγει κάτι σὰν τὴ *Wahrge-nommenheit* καὶ δὲν τὴν προσδίδει στὰ ὄντα, καθὼς, ὅπως εἶπαμε, ἡ ἀντιληπτότητα δὲν πρωτο-ἐμφανίζεται στὰ ὄντα, ὅταν αὐτὰ ὑποπίπτουν στὴν ἀντίληψή μας. Θὰ μπορούσαμε νὰ ἀποφύγουμε αὐτὸ τὸ ἀδιέξοδο, ἐπαναφέροντας τὴν ἔννοια τῆς ἀποβλεπτικότητας ὡς ἀποβλεπτικῆς σχέσης πού ἐδρεύει τρόπον τινὰ στὸ μεσοδιάστημα ἀνάμεσα στὸ ὑποκείμενο καὶ στὸ ἀντικείμενο. Ὑπὸ αὐτὴ τὴν ἔννοια, τελικὴ λύση στὸ ὄλο ζήτημα θὰ προσέφερε ἡ διατύπωση: ἡ ἀντιληπτότητα εἶναι ἡ ἴδια ἡ οὐσία τῆς ἀντιληπτικῆς ἀποβλεπτικῆς σχέσης.

Ἐμφανίζεται ὅμως μιὰ περαιτέρω ἐπιπλοκή. Σύμφωνα μὲ τὴ χουσερλιανὴ ἀλλὰ καὶ σύμφωνα μὲ κάθε φαινομενολογικὴ θεωρία (συμπεριλαμβανομένης, ἀναπόφευκτα, καὶ αὐτῆς τοῦ Heidegger), ἡ ἀντιληπτικὴ σχέση δὲν εἶναι μιὰ κενὴ ἀπόβλεψη, ἀλλὰ πολὺ μᾶλλον ἐγκαθιδρύει μιὰ θεμελιώδη θέση (*Setzung*):¹³ ὅ,τι εἶναι ἀντιληπτό δίδεται στὴ συνείδηση ὡς πραγματικὰ ὑπάρχον. Ὁ Husserl δὲν παύει νὰ ἐπαναλαμβάνει: «...ἡ ἀντιληπτικὴ βεβαιότητα. Σὲ αὐτὴν ἀντιστοιχεῖ, ὡς νοηματικὸ

13. Θέση (*Setzung*) εἶναι ἓνας τεχνικὸς φαινομενολογικὸς ὅρος πού σημαίνει τὸν τρόπο μὲ τὸν ὁποῖο τὸ ἐνέργημα προσδιορίζει ἀποβλεπτικὰ τὸ σύστοιχό του. Π.χ., ἡ ἀντίληψη θέτει τὸ ἀντικείμενό της ὡς ὑπάρχον. Δὲν πρόκειται βέβαια γιὰ μιὰ ἀπόφανση ἐπὶ τῆς ρεαλιστικῆς ὑπαρξῆς τοῦ συγκεκριμένου πράγματος, ἀλλὰ γιὰ τὴν ἀξίωση πού ἐμπεριέχει ἡ ἀποβλεπτικὴ σκόπευση τῆς ἀντίληψης ὡς τέτοια. Ἀντιστοίχως, ἡ φαντασία θέτει τὸ ἀντικείμενό της ὡς μὴ-ὑπάρχον, ἡ αἰσθητικὴ κρίση ὡς ὁμορφο κτλ. Ἡ θέση τῆς ἀντίληψης διακρίνεται ἀπὸ τίς ὑπόλοιπες, καθὼς εἶναι αὐτὴ πού θέτει πρωταρχικὰ τὴν ὑπαρξὴ (καλούμενη γι' αὐτὸ καὶ δόξα [*Doxa*]) καὶ πού θεμελιώνει ὅποια ἄλλη ἀξίωση γιὰ μιὰ τέτοια θέση. Βλέπε *Ἰδέες I*, σσ. 241 κ.έ.

της σύστοιχο, ότι στο αντικείμενο [ιδιάζει] ό όντολογικός χαρακτήρας (*Seinscharakter*): πραγματικό (*wirklich*)» (*Ίδέες I*, σ. 214). Ό Heidegger προσυπογράφει αυτήν τή φαινομενολογική διαπίστωση: σέ ό,τι αντίλαμβάνομαι αποδίδω τόν χαρακτήρα τού πραγματικού. [Ό προβληματισμός του λαμβάνει όμως μιάν άλλη κατεύθυνση πού ύπονομεύει τή χουσερλιανή θέση (βλέπε παρακάτω)]. Τό καιρίο έρώτημα είναι τό ακόλουθο: πώς ή αντίληπτική απόβλεψη είναι σέ θέση νά συλλάβει κάτι ως πραγματικό, αφού αυτό πρέπει έμφανώς νά είναι πραγματικό και ύπάρχον προτού ύποπέσει στην αντίληψη; Πώς ή αντίληψη γνωρίζει τί είναι κάτι τό πραγματικό και *a fortiori* πώς συλλαμβάνει τήν ίδια τήν πραγματικότητα τού πραγματικού; Με τεχνικούς όρους και έφόσον ή πραγματικότητα, ή ύπαρξη τού αντικειμένου, όρίζεται από τόν Heidegger ως παρούρηση (*Vorhandenheit*), τό έρώτημα λαμβάνει μιάν όξύτερη διατύπωση: τί σημαίνει ότι ή απόβλεψη τής αντίληψης μπορεί νά αποδίδει στο αντίληπτό τόν όντολογικό χαρακτήρα τής ύπαρξης, τής παρούρησης; Τό ότι ή αντίληψη αποδίδει στο όν τήν παρούρηση, τό ότι στο *intentum* αρμόζει ό όντολογικός χαρακτήρας τού πραγματικού, αυτή ή νοηματοδοσία έχει τή μορφή μιās κατανόησης (*Verständnis*): «Στήν *intentio* τής αντίληψης πρέπει νά ένυπάρχει ήδη έκ τών προτέρων κάτι σαν κατανόηση τής παρούρησης» (*Ga24*, σ. 99). Πρόκειται για τήν κατανόηση τού όντολογικού είδους τού όντος τό όποιο συλλαμβάνεται ως αντίληπτό. Μόνο έπειδή κατανοώ τό είναι τού όντος (τήν πραγματικότητα, τήν παρούρηση), μόνο γι' αυτό ή αντίληψη μπορεί νά αποφανθεί ότι τό αντίληπτό είναι πράγματι ύπάρχον. Αυτό όμως ή κατανόηση δέν είναι ίσαρχέγονη (*gleichursprünglich*) με τήν αντίληψη: δέν αποκτάται μαζί με τήν έμφάνιση μιās αντίληπτικής απόβλεψης. Ό κατανόηση τού είναι τού όντος προηγείται κάθε αντίληψης και κάθε αντίληπτότητας, προηγείται τής αποβλεπτικής σχέσης ως συστοιχίας τής όντικώς *intentio* (ένέργημα τού έγώ) και τού όντικού *intentum* (συγκεκριμένο όν), είναι ή ίδια ή γειτνίαση τού *Dasein* με τόν κόσμο, ή ίδια ή ύπέρβαση. Ό ύπέρβαση ως θεμέλιο τής αποβλεπτικότητας εκφράζεται τώρα με τόν ακόλουθο τρόπο: «Ό αντίληπτότητα θεμελιώνεται... στην κατανόηση τής παρούρε-

σης» (Ga24, σ. 101). Αὐτὴ ἡ κατανόηση εἶναι λοιπὸν τὸ σύστοιχο τῆς διανοικτότητας τοῦ εἶναι, ἢ, με ἀύστηροὺς φαινομενολογικοὺς ὄρους, τὸ σύστοιχο τῆς αὐτοδόσεως (*Selbstgebung*) τοῦ εἶναι. Τὸ εἶναι ὡς διάφορον τοῦ ὄντος, ὡς μὴ ἐμπράγματος προσδιορισμός, δίδεται λοιπὸν, δίκην ἀντικειμένου, σὲ μιὰ κατανόηση. Ἴδου ποιὸ περιεχόμενο ἔδινε ὁ Heidegger στὴν κατηγορικὴ ἐποπτεία ὡς ἐποπτεία ποὺ βρίσκεται ἤδη καὶ πάντα ἐγγεγραμμένη στὴν κατ' αἴσθηση ἀντίληψη. Νὰ γιατί ὑποστηρίξαμε ὅτι ἡ κατηγορικὴ ἐποπτεία εἶναι παρούσα, ἀν καὶ δὲν κατονομάζεται, στὸ κείμενο *Τὰ βασικά προβλήματα τῆς φαινομενολογίας*. Εἶναι παρούσα ὡς κατανόηση τοῦ εἶναι, ὡς ὑπέρβαση. Ἡ φαινομενολογικὴ λοιπὸν ἔννοια τῆς ὑπέρβασης δὲν παραπέμπει σὲ μιὰ μυστικὴ γειννίαση τοῦ ὑποκειμένου με τὸν κόσμος, ἀλλὰ σὲ μιὰ φαινομενολογικὰ καταδειξιμὴ πραγματικότητα: τὴν κατανόηση τοῦ εἶναι ἢ, ἀλλιῶς, τὴ διανοικτότητα τοῦ εἶναι, τὴ χορήγησή του. Ἐπέμβαση σημαίνει κατανόηση τοῦ εἶναι.

Ἀπομένει ἓνα τελευταῖο ἐρώτημα: εἰπώθηκε ὅτι ἡ ὑπέρβαση ὡς κατανόηση τοῦ εἶναι τοῦ ὄντος ποὺ ἀποκαλύπτεται μέσα ἀπὸ τὴν ἀποβλεπτικὴ σχέση θεμελιώνει τὴν ἀποβλεπτικότητα. Ποιὰ εἶναι ἡ μορφή αὐτῆς τῆς θεμελίωσης; Πέρα ἀπὸ τὴν πάγια φαινομενολογικὴ τακτικὴ ποὺ ταυτίζει, με τρόπο καντιανό, τὴ «θεμελίωση» με τὴ «συνθήκη τῆς δυνατότητας», πῶς μπορεῖ νὰ περιγραφεῖ ἡ ὑπέρβαση ὡς συνθήκη δυνατότητας τῆς ἀποβλεπτικότητας; Ἡ ἀπάντηση εἶναι μονολεκτικὴ: ἡ ὑπέρβαση (κατανόηση ἢ διανοικτότητα τοῦ εἶναι) εἶναι *a priori*.

Νὰ ἡ σύνδεση με τὴν τρίτη ἀνακάλυψη τῆς φαινομενολογίας τοῦ Husserl, ὅπως παρουσιάζεται στὸ πρῶτο μας κείμενο, στὰ *Προλεγόμενα στὴν ἱστορία τῆς ἔννοιας τοῦ χρόνου*. Τὸ *a priori* δίδεται στὴν κατηγορικὴ ἐποπτεία, αὐτὸ μᾶς λέει τὸ κείμενο τοῦ 1925. Καὶ μᾶς λέει ἀκόμα ὅτι τὸ *a priori* δὲν εἶναι ὑποκειμενικό, δὲν ἔχει νὰ κάνει με τίς ἐμφυτεῖς ιδέες. Οὔτε βέβαια εἶναι ἀντικειμενικό, δηλαδὴ κάτι ὑπάρχον μέσα στὸ ρεαλιστικὸ ἀντικείμενο. Ἄν αὐτὲς οἱ ἐπισημάνσεις προκύπτουν ἄμεσα ἀπὸ τὴ συζήτηση τῶν δύο πρώτων ἀνακαλύψεων, δύο ἄλλες προτάσεις ἔρχονται νὰ προσθέσουν ἀποφασιστικὰ στοιχεῖα στὴν ἔρευνά μας: α) Τὸ *a priori* ἔχει νὰ κάνει με τὴν ὄντολογικὴ δο-

μή του ἀντικειμένου: «στό εἶναι τοῦ ἰδεατοῦ καί στό εἶναι τοῦ πραγματικοῦ ὑπάρχει κάτι τὸ ὁποῖο εἶναι *a priori*, τὸ ὁποῖο εἶναι δομικά πρότερο» (Ga20, σ. 101) καί β) Τὸ *a priori* ὄχι μόνο προϋποτίθεται γιὰ τὴ συγκρότηση τοῦ ἀντικειμένου, ἀλλὰ καί δείχνει αὐτὸ τὸ ἀντικείμενο στό εἶναι του. Τελική συνέπεια τῶν παραπάνω εἶναι μιὰ πρόταση τοῦ κειμένου πού αἰωρεῖται, φαινομενικά, δίχως συνέχεια: «αὐτὴ ἡ τάξη ἀντικειμένων (τὸ *a priori*) ἀποτελεῖ αὐτὴ ἡ ἴδια τὸν ἀντικειμενικὸ τρόπο μὲ τὸν ὁποῖο μπορεῖ νὰ δοθεῖ αὐθεντικότερα στὴν ἀντικειμενικότητα τῆς ἡ ἴδια ἡ πραγματικότητα» (Ga20, σ. 98). Αὐτὲς εἶναι οἱ μόνες χαμηλόφωνες ὑποδείξεις τοῦ πρώτου κειμένου, πού ἀρκεῖται νὰ δείξει ὅτι τὸ *a priori* εἶναι τελικά τὸ ἴδιο τὸ ἀντικείμενο τῆς κατηγορικῆς ἐποπτείας.

Τὰ βασικά προβλήματα τῆς φαινομενολογίας καθιστοῦν τὴν ἔννοια τοῦ *a priori* προσιτότερη. Ἄν ἡ διανοικτότητα τοῦ εἶναι, ἡ κατανόηση τοῦ εἶναι, θεμελιώνει τὴν ἀποκάλυψη τοῦ ὄντος, δηλαδή τὴν ἀποβλεπτικὴ σύλληψη, τότε εἶναι καί πρότερη: «ἡ πρότερη κατανόηση τῆς παρεύρεσης δὲν εἶναι πρότερη σύμφωνα μὲ τὴν τάξη τοῦ ὠρολογιακοῦ χρόνου πού μετράμε» (Ga24, σ. 100). Τὸ πρότερο τῆς κατανόησης ὁ Heidegger τὸ ὀνομάζει *vorgängig* ἢ *früher*, δηλαδή *a priori*. *A priori* εἶναι λοιπὸν ἡ ἴδια ἡ κατανόηση τοῦ εἶναι, δηλαδή ἡ ἴδια ἡ ὑπέρβαση. Ὅχι τὸ ὑποκείμενο, οὔτε τὸ ἀντικείμενο, οὔτε μιὰ μυθικὴ ἔννοια τοῦ εἶναι, ἀλλὰ ἡ ἴδια ἡ γειννίαση τοῦ ὑποκειμένου μὲ τὸν κόσμος, ἡ πρωταρχικὴ συστοιχία τῆς διανοικτότητας τοῦ εἶναι καί τῆς κατανόησης ὡς τρόπου ὑπαρξῆς ἑνὸς συγκεκριμένου ὄντος, τῆς ἀνθρώπινης ὑπαρξῆς. Ἡ τελικὴ φαινομενολογικὴ ἀπόφαση δὲν μπορεῖ παρὰ νὰ εἶναι: τὸ *a priori* εἶναι ἡ ἴδια ἡ ὑπέρβαση.

4. Εἰδικὴ βιβλιογραφία γιὰ τὰ δύο κείμενα

Bernet R., *La vie du sujet. Recherches sur l'interprétation de Husserl dans la phénoménologie*, PUF, Paris, 1994, κυρίως «Intentionalité et transcendence» (ἐμβριθῆς ἀνάλυση τῆς χαϊντεγγεριανῆς κατανόησης ἀλλὰ καί ὑπονόμησης τῶν χουσερλιανῶν θέσεων).

- Biemel W., «Heideggers Stellung zur Phänomenologie in der Marburger Zeit», *Phänomenologische Forschungen*, 6/7, 1978, pp. 141-223 (γενικές παρατηρήσεις).
- Brisart R., *La phénoménologie de Marbourg (ou la résurgence métaphysique chez Heidegger à l'époque de S.Z.)*, F. U. St. Louis, Bruxelles, 1991 (κατάδειξη του φαινομενολογικού χαρακτήρα τῶν κειμένων και τοῦ δρόμου ποῦ ὀδηγεῖ τελικὰ πέρα ἀπὸ τὴ φαινομενολογία).
- Cheung Chan-Fai, *Der anfängliche Boden der Phänomenologie*, Eur. Hochschulschriften v. 110, Peter Lang, Frankfurt, 1983 (περιγραφή τῶν ἀνατροπῶν τῆς χουσερλιανῆς φαινομενολογίας, ποῦ δείχνει ὅμως τελικὰ ὑπερβάλλοντα ζῆλο, ἀδικώντας ὡς ἀπλοϊκὴ τὴ φαινομενολογία τοῦ Husserl).
- Courtine J.F., *Heidegger et la phénoménologie*, Vrin, Paris, 1990 (πρωτότυπη και συνάμα ἀκαδημαϊκὴ παρουσίαση τοῦ κρυφοῦ φαινομενολογικοῦ χαρακτήρα ὀρισμένων κεντρικῶν χαϊντεγκεριανῶν θέσεων, ὅπως ἡ φαινομενολογικὴ ἀναγωγή).
- Gethmann C.F., *Dasein: Erkennen und Handeln. Heidegger im phänomenologischen Kontext*, de Gruyter, Berlin/New York, 1993 (ἐρμηνεία τῶν θέσεων τοῦ Heidegger ὡς προκειμένων μιᾶς φαινομενολογίας τῆς πράξης (*Handeln*) ὑπὸ τὸ φῶς τῆς *Erlanger Schule* και ἀντίστοιχη κριτικὴ τῆς κλασικῆς δευτερεύουσας βιβλιογραφίας).
- Grondin J., *Le tournant dans la pensée de Martin Heidegger*, PUF, Paris, 1987 (ἀνάλυση τοῦ κειμένου τοῦ 1927 [και κυρίως τοῦ δεύτερου μέρους του], ἔτσι ὅπως κινεῖται στὰ ὄρια μεταξύ φαινομενολογίας και μεταφυσικῆς).
- Herrmann F-W. von, — *Der Begriff der Phänomenologie bei Heidegger und Husserl — Heideggers «Grundprobleme der Phänomenologie»*, V. Klostermann, Frankfurt am Main, ἀντίστοιχα 1981 και 1991 (ὑποδειγματικὴ και κλασικὴ μελέτη τῶν κειμένων με στόχο νὰ δείξει [και ἐνίοτε νά... διασώσει] τὴν ἐσωτερικὴ συνέχειά τους: ὅ,τι καλύτερο μπορεῖ νὰ δώσει μιὰ ἀνάλυση προσηλωμένη στὸν πνεῦμα τοῦ κειμένου).
- Hopkins B.C., *Intentionality in Husserl and Heidegger*, Contri-

- butions to phenomenology v. 11, Kluwer Academic Publishers, Dordrecht/Boston/London, 1993 (διεξοδική αλλά και άπλά περιγραφική άνάλυση).
- Kisiel T., «Der Zeitbegriff beim früheren Heidegger (um 1925)», *Phänomenologische Forschungen*, 14, 1983, pp. 192-212 (ή έννοια τής *Appräsentation* στο κείμενο του 1925 ως όρος δάνειος από τον Husserl).
- *The genesis of Heideggers «Being and Time»*, University of California Press, Berkley-Los Angeles/London, 1993 (κλασική ήδη μελέτη τής εξέλιξης τής χαϊντεγγεριανής φαινομενολογίας μέχρι το *ΕκΧ*, με άναφορές σε μη δημοσιευμένα χειρόγραφα).
- Kontos P., *D'une phénoménologie de la perception chez Heidegger*, *Phaenomenologica* 137, Kluwer Academic Publishers, Dordrecht/Boston/London, 1996 (φαινομενολογική έρμηνεία τών κειμένων τής έποχής του Marburg στην προοπτική τής δυνατότητας να πρωτοθεμελιωθεί μια χαϊντεγγεριανή φαινομενολογία τής αντίληψης).
- Marion J.L., *Réduction et donation*, PUF, Paris, 1989 (πρωτότυπη κριτική του Heidegger για το ότι δέν οδήγησε μέχρι τέλους τις βασικές φαινομενολογικές άρχές που υποστηρίζει ότι υίοθετεί).
- Petrović G., «Sein und Zeit im Denken von Martin Heidegger», *Synthesis philosophica*, Zagreb, 4/2, 1987, pp. 279-300 (παρηγήσεις για την άρχική δομή και τον σκοπό του κειμένου του 1925 έπί τή βάσει ένός χειρογράφου, που είχε έμπιστευθεί στον συγγραφέα ό ίδιος ό Heidegger).
- Rombach H., *Phänomenologie des gegenwärtigen Bewußtseins*, Alber, Freiburg/München, 1980 (ή χαϊντεγγεριανή έννοια τής πρόσβασης στο όν ως προκειμένη μιās φαινομενολογίας τύπου Merleau-Ponty, όπου ή αντίληψη λειτουργεί ως πρότυπο κάθε άλλου ένεργήματος).
- Taminiaux J., — «Le regard et l'excédent. Remarques sur Heidegger et les "Recherches Logiques" de Husserl», *Revue philosophique de Louvain*, 77, 1975, pp. 74-100 (ή πρώτη άνάλυση του ένθουσιασμού του Heidegger (στα 1973) μπροστά στην άναχάλυψη τής κατηγορικής έποπτείας).

- *Lectures de l'ontologie fondamentale*, Krisis, J. Millon, Grenoble, 1989 (ύποδειγματική ανάγνωση τῶν κειμένων τόσο ὡς πρὸς τὶς ἀποστάσεις τοὺς ἀπέναντι στὸν Husserl ὅσο καὶ ὡς πρὸς τὰ ἀριστοτελικά τοὺς στοιχεῖα).
- Uscatescu-Barrón J., *Die Grundartikulation des Seins*, Königshausen & Neumann, Würzburg, 1992 (ἐξαιρετική καὶ διεξοδική ἀνάλυση τῶν ἐννοιῶν *Vorhandenheit*, *Zuhandenheit*, *Wahrgenommenheit*).
- Volpi F., «Heidegger in Marburg: Die Auseinandersetzung mit Husserl», *Philosophischer Literaturanzeiger*, 37, 1984, pp. 48-69 (βιβλιογραφικά στοιχεῖα).

B. Ἑρμηνευτικὲς παρατηρήσεις

5. Φαινομενολογικὴ ἐρμηνεία τῆς ἀντιληπτότητας

Εἶδαμε ὅτι ὑφίσταται μιὰ σχέση θεμελίωσης ἀνάμεσα στὴν ἀντιληπτότητα, δηλαδή στὴν ἀποκαλυπτότητα τοῦ ὄντος ὡς ἀντιληπτοῦ, καὶ τὴν παρεύρεση, δηλαδή τὸν τρόπο ὑπαρξῆς ποὺ προσιδιάζει σὲ ἓνα ἀντικείμενο μέσα στὸν κόσμο. Ἐν προκειμένῳ, ἡ ἀντιληπτότητα προϋποθέτει τὴν ὑπαρξή, ἀφοῦ δὲν μπορῶ νὰ ἀντιληφθῶ κάτι παρὰ μόνον ἐὰν ὑπάρχει καὶ ἐπειδὴ ὑπάρχει. Παράλληλα, ὅμως, πράγμα ποὺ ἀποτελεῖ τὸν κεντρικὸ ἄξονα τοῦ ὅλου φαινομενολογικοῦ προβλήματος, ἡ ἀντίληψη ἀποβλέπει τὸ ἀντικείμενο ὡς ὑπαρκτό, τοῦ προσδίδει δηλαδή τὸν ὄντολογικὸ τρόπο τοῦ ὅτι ὑπάρχει ὡς κάτι πραγματικὸ. Καὶ τὸ ἐρώτημα ποὺ ἐτέθη ἦταν ἀκριβῶς, πῶς πρέπει νὰ νοηθεῖ ἡ δομὴ τῆς ἀντιληπτικῆς ἀπόβλεψης ποὺ ἀποδίδει τὴν πραγματικότητα (ὑπαρξή) [ὡς ἀποβλεπτικὸ νόημα (*noema*)] στὸ ἀντικείμενό της, ἀφοῦ αὐτὴ ἡ ἀπόβλεψη προϋποθέτει ἡδὴ τὴν ὑπαρξή τοῦ ἀντικειμένου.

Ἡ λύση ποὺ δόθηκε στὸ κείμενο τοῦ 1927 βασίζεται στὴ διάκριση ἀνάμεσα στὴν ἀποκάλυψη (*Entdecktheit*) τοῦ ὄντος, τὴν ἀντιληπτότητα, καὶ τὴ διανοικτότητα (*Erschlossenheit*) τοῦ εἶναι του (τῆς παρεύρεσης). Ἡ ἀντιληπτότητα θεμελιώνει-

ται στη διάνοιξη του ὄντολογικοῦ εἴδους τοῦ ὄντος. Αὐτὴ ἡ διάνοιξη εἶναι ἰσαρχέγονη τῆς ἀλληλεξάρτησης τοῦ *Dasein* μὲ τὸν κόσμος: τὸ εἶναι τοῦ ὄντος ἔχει ἤδη ἀπὸ πάντα διανοιχθεῖ γιὰ τὸ *Dasein*, τὸ εἶναι τοῦ ὄντος ὡς ὄντος μέσα στὸν κόσμο τοῦ ἔχει ἤδη δοθεῖ μὲ τὸν τρόπο τῆς κατανόησης. Ἔτσι, λοιπόν, ὁ Heidegger μπορεῖ νὰ δηλώσει ὅτι ἡ κατανόηση τῆς παρεύρεσης (τῆς ὑπαρξης) ἐνυπάρχει ἤδη στὴν οὐσία τῆς ἀντιληπτικῆς συμπεριφορᾶς (*Ga* 24, σ. 100). Ποιὰ εἶναι ἡ ἔννοια τοῦ εἶναι ποὺ δικαιολογεῖ αὐτὴν τὴ σχέση θεμελίωσης ἀνάμεσα στὴν ἀντιληπτότητα καὶ τὴν παρεύρεση; Ἡ σχέση αὐτὴ εἶναι δυνατὴ στὸ μέτρο ποὺ ἀντιληπτότητα καὶ παρεύρεση ἀφοροῦν καὶ οἱ δύο στὸ εἶναι ὡς *quomodo* τοῦ ὄντος, ὡς τροπικότητα τοῦ δίδεσθαι. Ἄν καὶ αὐτὴ ἡ διασάφηση δὲν ἀναγγέλλεται ρητὰ στὸ κείμενο, ὑποβαστάζει στὴν οὐσία τὴν ὅλη ἐπιχειρηματολογία. Ἀναλυτικότερα, ἡ ἀντιληπτότητα δὲν ὀρίζεται παρὰ ὡς τὸ «πῶς» (*wie*) τοῦ ἀντιληπτικοῦ ἀντικειμένου: «Τί εἶναι ἀντιληπτότητα;... «τὸ ὄν» ὑπὸ τὸ πῶς τοῦ ἀποβλέπεσθαι» (*Ga* 20, σ. 53). Τὴ σαφέστερη ὀριοθέτηση τῆς ἀντιληπτότητας ὡς τρόπου συνάντησης τοῦ ὄντος, τὴν ἀποτελεῖ ἡ ἀντιπαράθεσή της σὲ ὁποιαδήποτε μορφή ποιότητας, περιεχομένου, ἢ, σύμφωνα μὲ τὴν ὀρολογία τῶν κειμένων, σὲ ὁποιοδήποτε ἐμπράγματο προσδιορισμό: «Ἀνάμεσα σὲ ὅλους αὐτοὺς τοὺς προσδιορισμοὺς τοῦ πράγματος ποὺ συνιστοῦν τὸν χαρακτήρα τοῦ ἀντιληπτοῦ ὡς ὄργανου ἢ καὶ ἀνάμεσα στοὺς προσδιορισμοὺς ποὺ ἀνήκουν στὸν γενικὸ χαρακτήρα τοῦ παρευρισκόμενου ὡς ὕλικου πράγματος, δὲν βρίσκουμε τὴν ἀντιληπτότητά του» (*Ga* 24, σ. 96).¹⁴ Ἡ ἀντιληπτότητα ἀπαντᾷ λοιπὸν στὸ ἐρώτημα: πῶς δίδεται τὸ ἀντιληπτό ὡς τέτοιο; Ὁμοίως, τὸ εἶναι ὡς παρεύρεση δὲν σχετίζεται μὲ καμιὰ ἔννοια ποιότητας. Ὅχι μόνον δὲν ἐμπεριέχεται στοὺς ἐμπράγματους, πραγμοειδεῖς

14. Πρέπει νὰ ἀποφευχθεῖ ἡ παρανόηση ποὺ θὰ ταύτιζε τὶς ἐδῶ ποιητικὲς ἔννοιες τοῦ ὄργανου καὶ τοῦ ὕλικου ἀντικειμένου μὲ τὶς ἀντίστοιχες τεχνικὲς ἔννοιες τῆς *Zuhandenheit* καὶ τῆς *Vorhandenheit* στὸ *ΕκΧ*. Αὐτὲς οἱ τελευταῖες δὲν ἀναφέρονται στὴν ποιότητα ἀλλὰ στὸν τρόπο τοῦ δίδεσθαι. Πρέπει νὰ νοηθοῦν «σίγουρα μόνον ὡς τρόπος συνάντησης (*Begegnischarakter*)» (*ΕκΧ*, σχόλιο στὴ σελίδα 71).

προσδιορισμούς ενός πράγματος, αλλά και βαθύτερα δὲν ἀπαντᾷ στὸ γενικὸ ἐρώτημα: τί εἶναι τὸ ὄν. Ἡ παρεύρεση ἀφορᾷ στὸν τρόπο πού δίδεται τὸ εἶναι τοῦ ὄντος. Πῶς μπορούμε νὰ μιᾶμε γιὰ τὸν τρόπο πού δίδεται τὸ εἶναι, χωρὶς νὰ ξεφύγουμε ἀπὸ τὸ πεδίο τῆς φαινομενολογίας καὶ χωρὶς νὰ καταφύγουμε σὲ μεταφυσικὲς ἔννοιες; Μὰ τὸ εἶναι τοῦ ὄντος, ἢ, καλύτερα, ὁ τρόπος μὲ τὸν ὁποῖο δίδεται αὐτὸ τὸ εἶναι, δὲν συνιστᾷ μιὰ θεωρητικὴ ἐποπτεία καὶ ἀκόμα λιγότερο μιὰ ἐννοιολογικὴ κατανόηση. Ὁ Heidegger νομιμοποιεῖται νὰ ἐπιμένει στὸν προ-εννοιολογικὸ χαρακτήρα τῆς κατανόησης τοῦ εἶναι καὶ νὰ τονίζει παράλληλα ὅτι αὐτὴ ἡ κατανόηση συνέχεται μὲ μιὰ διανοικτότητα (δηλαδὴ μὲ μιὰ χορήγηση), στὸ μέτρο πού αὐτὴ ἡ διανοικτότητα τοῦ εἶναι παρουσιάζει μιὰ σαφὴ φαινομενολογικὴ μορφή: ὁ τρόπος πού δίνεται τὸ εἶναι τοῦ ἐκάστοτε ὄντος συνιστᾷ μιὰ τροπικότητα τοῦ ἴδιου τοῦ κόσμου. Ἡ παρεύρεση ὡς εἶναι τοῦ ὑλικοῦ πράγματος ἀντιστοιχεῖ σὲ μιὰ συγκρότηση τοῦ κόσμου πού ἀκριβῶς ἐπιτρέπει τὴν ἀποκάλυψη ὄντων ἐνὸς τέτοιου εἶναι. Ἡ ἴδια ἡ αὐτοσυγκρότηση τοῦ κόσμου ἀναγγέλλει κάθε φορὰ μιὰν ἄλλη τροπικότητα τοῦ ὄντος, διανοίγει ἄλλες ὁδοὺς μέσα ἀπὸ τίς ὁποῖες μπορεῖ νὰ συναντηθεῖ τὸ ἐκάστοτε ὄν. [Ἄς δώσουμε ἓνα διαφωτιστικὸ παράδειγμα γιὰ νὰ κλείσουμε αὐτὴν τὴν παρένθεση: ὁ κόσμος ὡς περιβάλλον κόσμος τῆς καθημερινῆς ἐργασίας, ὡς κόσμος-ἐργασίας (*Werkwelt*), ἐπιτρέπει τὴν ἐμφάνιση κάποιου πράγματος ὡς ἐργαλείου πού ἔχει αὐτὴν ἢ τὴν ἄλλη βλάβη, διανοίγοντας ἤδη τὸ εἶναι αὐτοῦ τοῦ ὄντος, τὴ χρηστικότητα. Καμιὰ θεωρητικὴ ἐνατένιση ἐνὸς φυσικοῦ ἐπιστήμονα δὲν μπορεῖ νὰ συναντήσει κάτι σὰν ἓνα ἄχρηστο χρηστικὸ ἀντικείμενο ἢ, μὲ ἄλλα λόγια, κανένα χρηστικὸ ἀντικείμενο δὲν μπορεῖ νὰ κάνει τὴν ἐμφάνισή του μέσα στὸν κόσμο μιᾶς ἀπλᾶ θεωρητικῆς ἀντίληψης.] Τὸ συμπέρασμα αὐτῶν τῶν ἐπεξηγήσεων ἔχει ἤδη διατυπωθεῖ: ἀντιληπτότητα καὶ παρεύρεση συνδέονται μὲ μιὰ σχέση θεμελίωσης πού οἰκοδομεῖται στὸ ἐσωτερικὸ τοῦ εἶναι ὡς τροπικότητας τοῦ δίδεσθαι (*Modalität der Gegebenheit*). Ἀντιστοίχως, ἡ ἀποκαλυπτότητα τοῦ ὄντος θεμελιώνεται στὴ διανοικτότητα τοῦ εἶναι. Ἡ ἀποβλεπτικότητα ἔχει ὡς συνθήκη τῆς δυνατότητας τῆς τὴν ὑπέρβαση, τὴν κατανόηση τοῦ εἶναι.

Παρά αυτήν την υποτιθέμενη λύση, τὸ πρόβλημα τῆς σχέσης ἀνάμεσα στὴν ἀντιληπτικότητα καὶ τὴν παρεύρεση παραμένει γιὰ μᾶς ἄλυτο καὶ ἡ σχέση αὐτὴ καθαυτὴ αἰνιγματική. Ἐχουμε μάλιστα ἀνασύρει τρεῖς ἀποφάνσεις τοῦ Heidegger ποὺ παίρνουμε τὴν ἄδεια νὰ τὶς χαρακτηρίσουμε ὡς «παραπλανητικές», ὑπὸ τὴν ἔννοια ὅτι ἀντιβαίνουν στὰ πορίσματα μιᾶς συνεποῦς φαινομενολογικῆς ἀνάλυσης τῶν φαινομένων. Ἄς δείξουμε σὲ τί συνίσταται αὐτὸς ὁ προβληματισμός. Ἡ ἀντιληπτικότητα ὀρίσθηκε ὡς ὄντολογικὸς τρόπος τῆς ἐμφάνισης τοῦ ὄντος, ὡς τὸ «πῶς» τοῦ ἀντιληπτοῦ καὶ ταυτίστηκε μὲ τὸ εἶναι, μὲ τὸ *Wahrgenommen-sein*. Ὡστόσο, αὐτὴ ἡ ἴδια ἡ ἀντιληπτικότητα μοιάζει μερικὲς φορές νὰ ὑποβιβάζεται σὲ κάτι τὸ ὄντικό. Αὐτὸ ἀναγγέλλει πράγματι ὁ τίτλος: «ἀποκαλυπτικότητα (ἀντιληπτικότητα) τοῦ ὄντος καὶ διανοικτότητα τοῦ εἶναι» (*Ga*24, σ. 94) — ἰδοὺ ἡ πρώτη «παραπλανητικὴ» πρόταση. Ὑπάρχει ἄραγε μιὰ ὄντολογικὴ διαφορά ἀνάμεσα στὴν ἀντιληπτικότητα καὶ τὴ διανοικτότητα; Ὑποπίπτει δηλαδὴ ἡ πρώτη στὸ ἐπίπεδο τοῦ ὄντος καὶ ἡ δεύτερη σὲ αὐτὸ τοῦ εἶναι; Μπορεῖ ἡ ἀντιληπτικότητα νὰ θεωρηθεῖ ὡς κάτι τὸ ὄντικό στὴν ἀβυσσαλέα του διαφορά ἐνώπιον τοῦ εἶναι; Εἶναι ἀλήθεια ὅτι ὁ Heidegger ἔχει ἐπανεπιλημμένως κατατάξει τὴν ἀποβλεπτικότητα στὸ ἐπίπεδο μιᾶς ὄντικῆς συμπεριφορᾶς.¹⁵ Τὸ παρὸν ὁμως κείμενο μᾶς ἀπομακρύνει κατὰ βάθος ἀπὸ μιὰ τέτοια παραδοχὴ — παρὰ τὴν παραπάνω πρόταση — ἤδη ἀπὸ τὴ στιγμή ποὺ ταυτίζει τὴν ἀποβλεπτικότητα μὲ τὸ ἀντιληπτὸν-εἶναι (*Wahrgenommen-sein*). Ἦταν αὐτὸ τὸ ἀντιληπτὸν-εἶναι ποὺ καθιστοῦσε δυνατὴ τὴν ἀντίληψη, καθὼς δινόταν σὲ μιὰ μὴ-θεματικὴ κατηγορικὴ ἐποπτεία: αὐτὸ ἀποτελοῦσε τὴν ὄντολογικὴ συνθήκη τόσο τῆς ἐνεργείας ἀντίληψης ὅσο καὶ κάθε ἀντιληπτικοῦ δυνάμει, τῆς ἴδιας τῆς *intentio* καὶ τοῦ *intentum*. Ἡ ἀντιληπτικότητα ὀρίσθηκε κατ' ἐπανάληψη ὡς εἶναι καὶ τίποτε δὲν μπορεῖ νὰ ἀνατρέψει αὐτὴν τὴν ἀλήθεια. Ἡ υποτιθέμενη ἀπόδοση ἐνὸς ὄντικοῦ χαρακτήρα στὴν ἀποβλεπτικότητα ὀφείλεται στὴν ἀντίθεσίν της πρὸς τὴν παρεύρεση. Ἡ ἀντιληπτικότητα (τὸ ἀντιληπτὸν-εἶ-

15. Βλέπε *Metaphysische Anfangsgründe der Logik im Ausgang von Leibniz*, σ. 215.

ναι) προϋποθέτει μιὰ κατανόηση τῆς παρεύρεσης: ὅ,τι εἶναι ἀντιληπτό εἶναι πραγματικό (παρευρισκόμενο). Ἐὰν ἡ ἀντίληψη θεμελιώνεται στὴν κατανόηση τῆς παρεύρεσης, ἡ ἀντιληπτότητα (αὐτὸ πὸ καθιστᾶ δυνατὸ τὸ ἀντιληπτό) δὲν ἀνάγεται τελικὰ στὴν παρεύρεση (πὸ ὀρίζεται ἐπίσης ὡς αὐτὸ πὸ καθιστᾶ δυνατὸ τὸ ἀντιληπτό); Κι ἂν, ἄλλωστε, ἡ παρεύρεση καθιστᾶ δυνατὴ τὴν ἀντιληπτότητα, δὲν ἀποτελεῖ πλεονασμὸ τὸ νὰ διακρίνει κανεὶς ἀνάμεσα στὴν κατανόηση τῆς παρεύρεσης καὶ τὴν κατηγορικὴ ἐποπτεία; Ἄν ἡ ἴδια ἡ ἀντιληπτότητα ὀρίζεται ὡς θεμελιώουσα τὴν ἐμπειρικὴ ἀντίληψη, τί νόημα μπορεῖ νὰ ἔχει μιὰ νέα βαθμίδα θεμελίωσης; Πῶς ἡ παρεύρεση θεμελιώνει τὴν ἀντιληπτότητα πὸ εἶναι ἤδη ἀπὸ μόνῃ τῆς θεμελιώουσα; Ἡ δυσκολία μας γίνεται ὄλο καὶ ὀξύτερη. Ἀπὸ τὴ μιὰ, τὸ κείμενο φαίνεται νὰ ἐγκαθιστᾶ τὴ διανοικτότητα μέσα στὴν ἀποβλεπτικότητα: «Στὴν *intentio* τῆς ἀντίληψης πρέπει νὰ ἐνυπάρχει ἤδη ἐκ τῶν προτέρων κάτι σὰν παρεύρεση» (Ga 24, σ. 99). Ἀπὸ τὴν ἄλλη, φαίνεται σὰν νὰ τοποθετεῖται ἡ διανοικτότητα τοῦ εἶναι πέρα καὶ πάνω ἀπὸ τὸ πεδίο τῆς ἀντιστοιχίας *intentio-intentum*, ὑπερβαίνοντας τὸν πυρῆνα τοῦ ἀποβλεπτικοῦ νοήματος. Σύμφωνα μὲ τὸ κείμενο, ἰδοὺ ἡ δεύτερη προβληματικὴ ἀπόφανση, «στὴν ἀποβλεπτικότητα τῆς ἀντίληψης δὲν ἀνήκουν μόνο ἡ *intentio* καὶ τὸ *intentum*, ἀλλὰ ἐπιπλέον ἡ κατανόηση τοῦ ὄντολογικοῦ εἴδους αὐτοῦ πὸ ἀποβλέπεται στὴ σφαῖρα τοῦ *intentum*» (Ga 24, σ. 100-101, δική μας ἡ ὑπογράμμιση). Σημαίνει ἄραγε αὐτὴ ἡ πρόταση ὅτι ἡ κατανόηση τῆς παρεύρεσης εἶναι ἓνα τρίτο στοιχεῖο πάνω ἢ πέρα ἀπὸ τὴν ἀντιληπτότητα, ἀπὸ τὴν ἀποβλεπτικὴ σχέση ὡς τέτοια; Καὶ τελικὰ, ἡ παρεύρεση μπορεῖ νὰ δοθεῖ καταρχὰς ὡς τέτοια σὲ μιὰ κατανόηση ἢ ὁποῖα δὲν συνιστᾶ ταυτόχρονα καὶ μιὰ ἀντιληπτικὴ ἀπόβλεψη; Μποροῦμε νὰ ἀκολουθήσουμε τὸν Heidegger ὅταν λέει (καὶ ἰδοὺ ἡ τρίτη «παραπλανητικὴ» πρόταση) ὅτι ἡ ἀντίληψη διαπιστώνει πῶς «τὸ παρευρισκόμενο εἶναι τὸ ἀντιληπτό» (Ga 24, σ. 96), ὡς ἐὰν τὸ παρευρισκόμενο ὡς τέτοιο νὰ μποροῦσε νὰ δοθεῖ καταρχὰς σὲ μιὰ ἄλλη ἐποπτεία, ἢ ὁποῖα μόνο τυχαῖα καὶ ἐκ τῶν ὑστέρων θὰ μποροῦσε νὰ συναφθεῖ μὲ μιὰν ἀντίληψη; Μήπως αὐτὲς οἱ τρεῖς ἐπιμέ-

ρους προτάσεις οδηγούν από κοινού σε μια έσφαλμένη σύλληψη τῆς αντίληψης;

Στὴν προσπάθειά μας νὰ βγοῦμε ἀπὸ τὸ παραπάνω ἀδιέξοδο θὰ ἐπαναθέσουμε τὸ ἐρώτημα, χρησιμοποιώντας αὐτὴν τὴ φορὰ χουσερλιανούς ὅρους. Καὶ πράγματι τὸ κείμενο δὲν σταματᾷ νὰ ἐπαναλαμβάνει τὴ χουσερλιανὴ θεωρία ὅτι ἡ ἀντίληψη συλλαμβάνει τὸ ὄν ὡς πραγματικό, ὡς ὑπάρχον. Μὲ ἄλλα λόγια, τὸ ἀποβλεπτικὸ νόημα τῆς ἀντίληψης εἶναι ἡ πραγματικὴ ὑπαρξη. Ἡ ἀντίληψη εἶναι ἐκεῖνο τὸ ἐνέργημα τῆς συνείδησης στὸ ὁποῖο ἀντιστοιχεῖ τὸ «πραγματικὸ» στὴν πρωταρχικότητά του. Ἔτσι, μετὰ τὴ φαινομενολογικὴ ἀναγωγὴ ποὺ ἔβαλε ἐντὸς παρενθέσεων κάθε ἀποδοχὴ τοῦ ὄντος ὡς πραγματικοῦ, ὁ Husserl θὰ προσθέσει: ἡ ἀναγωγὴ «δὲν ἀπαγορεύει τὸ νὰ ἐκφέρουμε τὴν κρίση ὅτι ἡ ἀντίληψη εἶναι συνείδηση τῆς πραγματικότητος» (*Ἰδέες I*, σ. 188). Τὸ νὰ πῶ ὅτι ἡ πραγματικότητα ταυτίζεται μὲ τὸ νόημα τῆς ἀντίληψης σημαίνει ὅτι δὲν ὑπάρχει πραγματικότητα μετὰ τὴν ἀναγωγὴ παρὰ ὡς ἀποβλεπτικὸ σύστοιχο τῆς ἀντίληψης. Δηλαδή, ὄχι μόνο ἡ ἀντίληψη, βεβαιώνει ὅτι αὐτὸ τὸ συγκεκριμένο ὄν εἶναι πραγματικό, ἀλλὰ ἡ ἀντίληψη εἶναι τὸ μόνο ἐνέργημα ποὺ νομιμοποιεῖται νὰ θέσει τὴν πραγματικότητα ὡς τέτοια. Μετὰ τὴν ἀναγωγὴ, δὲν ὑπάρχει πραγματικότητα παρὰ μόνο μέσα στὴν ἀλληλουχία τῶν ἀντιλήψεων: ἡ πραγματικότητα δομεῖται σύμφωνα μὲ τὴν ἐσωτερικὴ ἄρμονία τῶν ἀντιλήψεων: «ἡ ὑπέρβαση [δηλαδή ἡ πραγματικότητα] τοῦ πράγματος... δὲν μπορεῖ νὰ ἀντληθεῖ παρὰ ἀπὸ τὸ ποιοτικὸ περιεχόμενο τῆς ἀντίληψης, ἀπὸ τὴν ὀρισμένου εἶδους ἀλληλουχία ποὺ ὀνομάζουμε πιστοποιούσα ἐμπειρία» (*Ἰδέες I*, σ. 89 καὶ γενικὰ παρ. 47).

Αὐτὴ ἀκριβῶς ἡ σύνδεση τῆς ἀντίληψης ὄχι πλέον ἀπλὰ καὶ μόνο μὲ τὴν πραγματικότητα τοῦ συγκεκριμένου ὄντος καὶ τὸ ἀποβλεπτικὸ του νόημα, ἀλλὰ μὲ τὴν ἴδια τὴν πιστοποίηση τῆς πραγματικότητος ὡς τέτοιας, δὲν βρίσκει σύμφωνο τὸν Heidegger. Ἦδη στὸ κείμενο τοῦ 1925, στὴ συνάφεια τῆς θετικῆς ἀποτίμησης τῶν χουσερλιανῶν ἀνακαλύψεων, ὁ Heidegger δὲν ἀμέλησε νὰ σημειώσει: «Τονίζω ρητὰ ὅτι αὐτὴ ἡ ἔννοια τοῦ «πραγματοῦ», τῆς πραγματικότητος, στὴ συστοιχία τῆς μὲ

τήν κατ' αἴσθησι ἀντίληψι, εἶναι μιὰ ὅλως συγκεκριμένη ἔννοια τοῦ “πραγματικοῦ”, καὶ τέλος πάντων μιὰ ἔννοια ποὺ καθορίζει τὴν ἀνάλυσι τῆς πραγματικότητος τοῦ κόσμου ὅπως τῆ διεκπεραιώνει ὁ Husserl» (Ga20, σ. 83). Δὲν εἶναι δύσκολο νὰ ἀναγνωρίσουμε ὅτι ἡ διαφορὰ ἀνάμεσα στὸ πραγματικὸ καὶ τὴν πραγματικότητα ποὺ ἔρχεται στὸ φῶς δὲν εἶναι ἄλλη ἀπὸ τὴ διαφορὰ ἀνάμεσα σὲ αὐτὸ τὸ ἀντιληπτὸ-παρευρισκόμενον ὃν ἐδῶ καὶ τώρα καὶ στὴν παρεύρεσι ἐν γένει. Ἐπανευρίσκει λοιπὸν τὸ *Leitmotiv* τῆς συζήτησι τοῦ κειμένου τοῦ 1927, τὴν ἀπορία ποὺ ἀναρωτᾶται μὲ ποιοὺ τρόπο ἡ παρεύρεσι ἐγκλείεται μέσα στὴν ἀντιληπτότητα, μὲ ποιοὺ τρόπο τὸ ἀντιληπτικὸ νόημα ἐμπεριέχει ἤδη τὴν πραγματικότητα. Τὸ συμπληρωματικὸ στοιχεῖο ποὺ μόλις ἀποκομίσουμε συνίσταται ἀκριβῶς στὸ ὅτι αὐτὸ τὸ ἐρώτημα εἶναι καθαρὰ χουσερλιανὸ καὶ ἔχει τὴ μορφὴ «πῶς ἡ πραγματικότητα ἀνάγεται στὴν ἀλληλουχία τῶν ἀντιληπτικῶν ἀποβλέψεων κάποιου πράγματος ὡς πραγματικοῦ;»

Καὶ ὁ Heidegger ρωτᾶ: πῶς ἡ πραγματικότητα (ἡ παρεύρεσι) ἐγκλείεται στὸ νόημα τοῦ ἀντιληπτικοῦ ἀντικειμένου ὡς θεμέλιό του; Κατὰ πόσον τὸ ἀντιληπτὸν-εἶναι συνιστᾶ ἤδη ἓνα παρευρισκόμενον-εἶναι; Δύο εἶναι οἱ βαθμίδες αὐτοῦ τοῦ ἐρωτήματος:

α) ἡ πραγματικότητα ἀνήκει στὴν οὐσία τῆς ἀντίληψι ὡς ἀπαραίτητη (*unaufhebbar*) παράμετρος τῆς: «στὴν ἀντιληπτότητα ἐνὸς ἀντιληπτοῦ παρευρισκόμενου ὄντος βρίσκεται ἐγκλεισμένη ἡ παρεύρεσι αὐτοῦ τοῦ ὄντος» (Ga24, σ. 95),

β) ἂν ὅμως ἡ πραγματικότητα ὑποστῆ τὴ φαινομενολογικὴ ἀναγωγὴ, ἂν καμιά ρεαλιστικὴ ὑπερβαίνουσα τὴ συνείδησι δὲν γίνεται πλέον ἀποδεκτὴ, πῶς τὸ ἀντιληπτικὸ νόημα μπορεῖ ἀκόμα νὰ κατέχει αὐτὴν τὴν πραγματικότητα; Μὲ ἄλλα λόγια, ἂν αὐτὴ ἡ ἴδια ἡ πραγματικὴ ἀίρεται μὲ τὴ φαινομενολογικὴ ἀναγωγὴ, τότε ἡ ἀντιληπτικὴ ἀπόβλεψι δὲν θὰ εἶναι σὲ θέση νὰ παραγάγει αὐτὸ τὸ νόημα ἀπὸ μόνῃ τῆς. Ἡ ἀντίληψι μπορεῖ νὰ ἀποφανθεῖ «αὐτὸ τὸ ὄν, ὡς ἀντιληπτὸ, εἶναι πραγματικὸ» [καὶ ὄχι βέβαια, ὅπως ὑπαινίχθηκε στιγμιαῖα ὁ Heidegger, «τὸ παρευρισκόμενον εἶναι ἀντιληπτὸ»], μένει ὅμως μετέωρη, ἂν ἡ ἴδια ἡ πραγματικὴ ἔχει χάσει τὴν ἀξίωσὴ τῆς νὰ ἰσχύει. «Ἄν τὸ εἶναι τοῦ κόσμου ὑφίσταται τὴν ἀναγωγ-

γή, και ὁ κόσμος γίνεται ἓνα καθαρὸ φαινόμενο..., τότε ἡ ἀναγωγή καταργεῖ τὸν ἴδιο τὸν ζωτικὸ τῆς χῶρο». ¹⁶ Τὸ ἴδιο ἀκριβῶς πράγμα ἐννοεῖ καὶ ἡ χαιντεγγεριανὴ πρόταση, σύμφωνα μὲ τὴν ὁποία τὸ ἀποβλεπτικὸ νόημα τῆς ἀντίληψης (αὐτὸ τὸ ὄν εἶναι πραγματικὸ) δὲν μπορεῖ παρὰ νὰ θεμελιώνεται σὲ μιὰ προγενέστερη «κατοχὴ» τῆς πραγματικότητος. Χωρὶς τὸν ἐγκλεισμό τῆς παρεύρεσης στὴν ἀντίληψη, αὐτὴ ἡ τελευταία καθίσταται ἀδύνατη.

Ἄν ὄντως, ὅπως τὸ ὑποστηρίζουμε ἐδῶ, ἡ ἐρωτηματοθεσία τοῦ Heidegger διαμορφώνεται ὡς ἐσωτερικὴ κριτικὴ τῆς χουσερλιανῆς φαινομενολογίας, τότε αὐτὸς ὁ λεγόμενος ἐγκλεισμός πρέπει νὰ ἀποτυπωθεῖ πάνω στὸ ἴδιο τὸ νόημα (*noema*). Καταρχάς, πρέπει νὰ πάρουμε κατὰ γράμμα τὶς προτάσεις τοῦ Heidegger ποὺ ἐπισημαίνουν ρητὰ ὅτι ἡ παρεύρεση δὲν ἐδρεύει κάπου ἔξω ἀπὸ τὴ συστοιχία *intentio-intentum*, ἀλλὰ ὅτι «στὴν *intentio* τῆς ἀντίληψης πρέπει νὰ ἐνυπάρχει ἤδη ἐκ τῶν προτέρων κάτι σὰν κατανόηση τῆς παρεύρεσης» (*Ga 24*, σ. 99). Μιὰ σειρὰ διατυπώσεων ἐπιβεβαιώνουν αὐτὴν τὴν ἀνάγκη: ἡ παρεύρεση συνιστᾷ μέρος τοῦ νοήματος τοῦ ἀντιληπτοῦ, ἀλλὰ αὐτὸ συμβαίνει μὲ ἓναν ἰδιαιτέρο τρόπο: βρίσκεται ἐκεῖ «ἐγκλεισμένη», «ἤδη ἐγγεγραμμένη», «ἐκ τῶν προτέρων» (*Ga 24*, σσ. 99-101). Ἡ παρεύρεση δὲν μπορεῖ νὰ ἐδρεύει πουθενὰ ἄλλοῦ, παρὰ μόνο στὸ ἐσωτερικὸ τῆς ἴδιας τῆς ἀντιληπτότητας: «αὐτὸ τὸ κατανοεῖν τὴν παρεύρεση βρίσκεται ἐκ τῶν προτέρων, ὡς προ-ἐννοιακὸ, στὴν *intentio* τοῦ ἀποβλεπτικοῦ ἀποκαλύπτειν ὡς τέτοιου» (*Ga 24*, σ. 100). Δὲν εἶναι λοιπὸν ἄλλο πράγμα ἢ ἀντιληπτότητα καὶ ἄλλο ἢ παρεύρεση, αὐτὰ τὰ δύο δὲν συμπαρατίθενται οὔτε κεῖνται σὲ διαφοροτικὰ ἐπίπεδα. Ἡ παρεύρεση ἀποτελεῖ μέρος τῆς ἀντιληπτότητας τοῦ ἀντιληπτοῦ, λειτουργώντας ταυτόχρονα ὡς θεμέλιό τῆς. Αὐτὴν τὴν ἰδιάζουσα διαπλοκὴ τὴν ἐκφράζει τὸ γνῶρισμα «ἐκ τῶν προτέρων».

Γιὰ νὰ ἔχει ἀντίκρισμα ἡ δήλωση ὅτι ἡ παρεύρεση βρίσκε-

16. H. Assemissen, *Strukturanalytische Probleme der Wahrnehmung in der Phänomenologie Husserls*, *Kantstudien Ergänzungshefte* 73, 1957, σ. 59.

ται μέσα στο ίδιο το νόημα τῆς ἀπόβλεψης, πρέπει νὰ ἐρμηνευθεῖ ἢ τροπικότητα αὐτοῦ τοῦ «ἐκ τῶν προτέρων» καὶ μάλιστα μὲ ὄρους νοηματικούς. Γνωρίζουμε ἤδη τὸ βάρος τοῦ «ἐκ τῶν προτέρων». Συνιστᾷ τῇ διαφορᾷ ἀνάμεσα στὸ ὄν καὶ τὸν κόσμος, ἐκφράζει τὸ γεγονὸς ὅτι ὁ κόσμος εἶναι ἤδη καὶ πάντα πρότερος τῶν ὄντων, ἢ συνθήκη τῆς δυνατότητάς τους. Τὸ ζητούμενο εἶναι νὰ ἐκφράσουμε αὐτὸ τὸ γνωστὸ μας «πρότερο» μὲ ὄρους νοηματικούς. Πρέπει μὲ ἄλλα λόγια νὰ νοηθεῖ ἡ διαφορὰ (τὸ πρότερον) τῆς πραγματικότητας ἀπὸ τὴν πραγματικότητα τοῦ ὄντος μετὰ τῆ φαινομενολογικῆ ἀναγωγῆ. Ἀναλυτικότερα, πρέπει νὰ δεიχθεῖ πῶς ἡ παρεύρεση μπορεῖ νὰ ἀποτελεῖ μέρος τοῦ ἀντιληπτικοῦ νοήματος (πράγμα ποὺ κατοχυρώνεται πλέον ὡς δεδομένο) χωρὶς νὰ ἀπωλέσει τὴν πρωταρχικότητά της, τὸν χαρακτήρα της ὡς *a priori*.

Πρόκειται γιὰ ἓνα αἶτημα τῆς ἴδιας τῆς χουσερλιανῆς φαινομενολογίας, ἂν καὶ δὲν τέθηκε ποτὲ στὴν πληρότητά του. Πράγματι ὁ Husserl ἐξετάζοντας τὴ δομὴ τοῦ κόσμου πρὶν ἀπὸ τὴν ἀναγωγὴ εἶχε βέβαια παρατηρήσει ὅτι, μὲ τὴν ἀναίρεση τῆς ὑπαρξῆς ἑνὸς ὄντος δὲν ἀναιρεῖται καὶ ἡ ἴδια ἡ πραγματικότητα, ἢ ὅποια τρόπον τινὰ προηγεῖται τῆς θέσης ὅποιουδήποτε ὄντος. Ἡδη στὶς *Ἰδέες I*, τὸ πρότερο τοῦ κόσμου συνιστᾷ ἓνα ἀναμφισβήτητο φαινομενολογικὸ δεδομένο: «μπορῶ νὰ θέσω ὑπὸ ἀμφισβήτηση τὰ δεδομένα τοῦ φυσικοῦ κόσμου: αὐτὸ δὲν ἀλλάζει τίποτε στὴ γενικὴ θέση τῆς φυσικῆς στάσης (*natürliche Einstellung*)». «Ὁ κόσμος εἶναι πάντα παρὼν ὡς πραγματικότητα» (*Ἰδέες I*, σ. 53).¹⁷ Αὐτὸ τὸ δεδομένο εἶναι ἀπαραίτητο νὰ διασωθεῖ καὶ μετὰ τὴν ἀναγωγὴ, ἂν εἶναι ἀλήθεια ὅτι «μετὰ τὴν ἀναγωγὴ τίποτε δὲν ἔχει χαθεῖ, ἀλλὰ ἔχει κερδηθεῖ τὸ ὄλον τοῦ ἀπόλυτου εἶναι» (*Ἰδέες I*, σ. 94). Ὁ ἴδιος δηλαδὴ ὁ ὀρισμὸς τῆς ἀναγωγῆς ἀπαιτεῖ νὰ γίνῃ σεβαστὸ τὸ θεμελιῶδες «πρότερο» τῆς πραγματικότητας ἔναντι τοῦ ὄντος. Χωρὶς αὐτὸ ἡ ἀναγωγὴ καταργεῖ τὸν ζωτικὸ τῆς χώρου. Ὅμως ὁ Husserl, ἀνάγοντας τὴν πραγματικότητα στὴν ἐσωτερικὰ ἀρμονικὴ ἀλληλουχία τῶν ἀντιλήψεων, ἀφήνει ἔξω ἀπὸ τὴν ἀνα-

17. Βλέπε γενικότερα *Ἰδέες I*, παρ. 24 κ.έ., ἀναφορικὰ μὲ τὴ «φυσικὴ στάση».

γωγή, από το απόλυτο είναι, την ίδια την ουσία της πραγματικότητας ως «πρότερου».¹⁸

Ἡ χαϊντεγκεριανή ἐρμηνεία ὡς ἐσωτερικὴ κριτικὴ τῆς φαινομενολογίας τοῦ Husserl καὶ ἡ κατάδειξη τοῦ κόσμου ὡς θεμελίου πού καθιστᾶ δυνατὴ τὴν ἐμφάνιση ὄντων, ἐπιδέχεται μιὰ μορφή αὐστηρὰ φαινομενολογική, ἂν δείξει τὸν δρόμο γιὰ μιὰ ἐσωτερικὴ διαστρωμάτωση τοῦ νοήματος (*Sedimentierung*). Συγκεκριμένα: τὸ νόημα τῆς ἀντίληψης δομεῖται σὲ δύο στρώματα. Τὸ πρῶτο εἶναι ἡ παρεύρεση ὡς τέτοια, τέτοια πού δίδεται σὲ μιὰ κατανόηση τοῦ εἶναι τοῦ ἀντικειμένου. Αὐτὸ τὸ στρώμα εἶναι θεμελιακό: ἀνήκει στὴν ἀντίληψη καὶ συνεπῶς στὴν ἀντιληπτότητα. Συγκροτεῖ μιὰ πρωταρχικὴ ἀποβλεπτικότητα, αὐτὴν πού ὁ Heidegger ὀνομάζει ὑπέρβαση. Ἡ παρεύρεση ἀποτελεῖ λοιπὸν μέρος τοῦ ἴδιου τοῦ ἀντιληπτικοῦ νοήματος, τῆς ἀντιληπτότητας, τοῦ *intentum*. Δὲν ἐδρεύει δίπλα στὴν ἀντιληπτότητα, ὅπως τὸ ὑποθέτουν κάποια χωρία τοῦ κειμένου. Τὸ δεύτερο στρώμα μπορεῖ νὰ περιγραφεῖ ὡς «αὐτὸ τὸ πραγματικὸ ὄν-ἐδῶ» (πού δίδεται αὐτοπροσώπως) καὶ ἀντιστοιχεῖ στὴν κατ' αἴσθηση ἀντίληψη. Τὸ ἀντιληπτόν-εἶναι καὶ ἡ παρεύρεση συγκροτοῦν τὰ δύο στρώματα τῆς διαστρωμάτωσης τοῦ νοήματος, σχετιζόμενα μεταξύ τους μὲ μιὰ σχέση θεμελίωσης. Ἡ παρεύρεση δὲν θεμελιώνει τὴν ἀντιληπτότητα οὔσα ἐξωτερικὴ πρὸς αὐτήν. Εἶναι θεμελιακὴ ὑπὸ τὸ νόημα ὅτι συνιστᾶ τὸ πρωταρχικὸ στρώμα τοῦ νοήματος, τῆς ἀντιληπτότητας. Εἶναι φαινομενολογικὰ ἀ-νόητο νὰ ὑποστηρίξει κανεὶς ἀπλὰ καὶ μόνο ὅτι ἡ παρεύρεση θεμελιώνει τὴν ἀντιληπτότητα, ἀφοῦ ἡ πρώτη ἀποτελεῖ μέρος τῆς δεύτερης. Ἡ θεμελίωση εἶναι, θὰ λέγαμε, «ἐνδο-νοηματικὴ». Μόνο αὐτὴ ἡ διαστρωμάτωση τοῦ νοήματος μπορεῖ κατὰ τὴ γνώμη μας νὰ ἐγγυηθεῖ

18. Εἶναι ἀλήθεια ὅτι παράλληλα, στὰ 1910-1911, ὁ ἴδιος ὁ Husserl κατανόησε αὐτὴν τὴν ἀναγκαιότητα καὶ προσπάθησε νὰ ὀρίσει τὸ «πρότερον» στὸ ἐσωτερικὸ τῆς ἴδιας τῆς ἀναγωγῆς: «μιὰν ὑπέρβαση στὸ ἐσωτερικὸ τῆς φαινομενολογικῆς στάσης (ἀναγωγῆς)» (*Zur Phanomenologie der Intersubjektivität, Husserliana XIII, 1973* [σ. 162]). Ποτὲ ὅμως δὲν ἔφερε εἰς πέρας αὐτὸ τὸ αἶτημα.

φαινομενολογικά τή διαφορά ανάμεσα στην πραγματικότητα (τήν παρεύρεση) και τήν πραγματικότητα τοῦ πραγματικοῦ (τὸ ἀντιληπτό ὡς παρευρισκόμενο). Αὐτὴ ἡ διαφορά δὲν ταυτίζεται μὲ τήν ὄντολογικὴ διαφορά, δηλαδή μὲ τὴ διάκριση ἀνάμεσα στὸ ὄν καὶ στὸ εἶναι. Καὶ ἡ παρεύρεση καὶ ἡ ἀντιληπτότητα ἀποτελοῦν «εἶναι», τροπικότητες τοῦ δίδεσθαι τοῦ ὄντος μέσα ἀπὸ τήν ἀντίληψη.

Ἡ παρεύρεση εἶναι ἀντιληπτότητα, ἀποτελεῖ μιὰ ἀναγκαῖα παράμετρό της. Ἡ ὑπέρβαση εἶναι ἀποβλεπτικότητα ἀλλὰ καὶ πρότερη τῆς ἀποβλεπτικότητος πού σκοπεύει ἕνα ἀντικείμενο. Δὲν ὑπάρχει τίποτε τὸ μυθικὸ στὴν ὑπέρβαση, ὑπάρχει μόνο ὁ ἀντικατοπτρισμὸς τοῦ φαινομενολογικοῦ δεδομένου τῆς προτεραιότητος τοῦ κόσμου ἔναντι τοῦ ὄντος. Κάθε φορὰ πού αὐτὴ ἡ προτεραιότητα τοῦ κόσμου γίνεται σεβαστὴ ὡς ἐγγεγραμμένη στὸ ἴδιο τὸ ἀποβλεπτικὸ νόημα τῆς συμπεριφορᾶς μας (π.χ. τῆς ἀντίληψης), νομιμοποιούμεστε νὰ μιᾶμε γιὰ μιὰ φαινομενολογικὴ ἀναγωγή: υἱοθετοῦμε δηλαδή ἐκείνη τὴ μέθοδο (καὶ ἀκόμα περισσότερο ἐκείνη τὴ στάση [*Einstellung*]) πού ἀναζητεῖ τὸ θεμέλιο τοῦ ὄντος στὴν ἴδια τὴ συγκρότηση τοῦ κόσμου. Μιὰ τέτοια ἀναγωγή ἐπιτελεῖ, ἔτσι τουλάχιστον ἐρμηνεύτηκε ἐδῶ, καὶ τὸ κείμενο τοῦ 1927, δικαιώνοντας τὸν αὐτο-χαρακτηρισμὸ του ὡς φαινομενολογικὸ καὶ συναντώντας τὴν ὕστερη διατύπωση τοῦ Fink: «ἡ φαινομενολογία εἶναι μιὰ μέθοδος γνώσης πού ὀδηγεῖ στὴν πρωταρχὴ (*Ursprung*) τοῦ κόσμου... Αὐτὴ ἡ μέθοδος εἶναι ἡ φαινομενολογικὴ ἀναγωγή... Δὲν ὑπάρχει φαινομενολογία πού δὲν περνᾷ ἀπὸ τὴν «ἀναγωγή».¹⁹

19. E. Fink, «La philosophie phénoménologique d'Edmund Husserl face à la critique contemporaine», *De la phénoménologie*, Les éditions de Minuit, 1974, σ. 123.

A

ΠΡΟΛΕΓΟΜΕΝΑ ΣΤΗΝ ΙΣΤΟΡΙΑ
ΤΗΣ ΕΝΝΟΙΑΣ ΤΟΥ ΧΡΟΝΟΥ

ΟΙ ΘΕΜΕΛΙΩΔΕΙΣ ΑΝΑΚΑΛΥΨΕΙΣ
ΤΗΣ ΦΑΙΝΟΜΕΝΟΛΟΓΙΑΣ

[34]¹ ΟΙ ΘΕΜΕΛΙΩΔΕΙΣ ΑΝΑΚΑΛΥΨΕΙΣ ΤΗΣ ΦΑΙΝΟΜΕΝΟΛΟΓΙΑΣ, Η ΑΡΧΗ ΤΗΣ ΚΑΙ Η ΔΙΑΣΑΦΗΣΗ ΤΟΥ ΟΝΟΜΑΤΟΣ ΤΗΣ

Θὰ περιγράψουμε τὰ χαρακτηριστικά αὐτῶν τῶν ἀνακαλύψεων καὶ θὰ συμπληρώσουμε αὐτὸν τὸν χαρακτηρισμὸ μὲ μιὰ διασάφηση τῆς ἀρχῆς τῆς φαινομενολογικῆς ἔρευνας. Ἐπ' αὐτῆς τῆς βάσεως θὰ ἐπιδιώξουμε μιὰ ἐρμηνεία τοῦ πῶς αὐτὴ ἢ ἔρευνα αὐτοχαρακτηρίζεται, ἕναν προσδιορισμὸ τοῦ ὀνόματός της: φαινομενολογία.

Ἄπο τίς ἀποφασιστικὲς ἀποκαλύψεις τῆς φαινομενολογίας θὰ θέσουμε σὲ συζήτηση τρεῖς: πρῶτον, τὴν ἀποβλεπτικότητα, δεῦτερον, τὴν κατηγορικὴ ἐποπτεία, καὶ τρίτον, τὸ γνήσιο νόημα τοῦ *a priori*. Αὐτὲς οἱ παρατηρήσεις εἶναι ἀναπόφευκτες τόσο ἀπὸ τὴν ἄποψη τοῦ θεματικοῦ τους περιεχομένου ὅσο καὶ ἀναφορικά μὲ τὸ εἶδος τῆς παρατήρησης, καθὼς μόνον ἔτσι μπορεῖ νὰ ἰδωθεῖ ὁ «χρόνος» καὶ νὰ δοθεῖ ἡ δυνατότητα πρὸς μιὰ συστηματικὴ περαιτέρω ἀνάλυση τοῦ χρόνου ὅπως δείχνεται αὐτὸς ὁ ἴδιος.

5. Ἡ ἀποβλεπτικότητα

Θέλουμε νὰ διαπραγματευθοῦμε κατὰ πρῶτον τὴν ἀποβλεπτικότητα, διότι ἀκριβῶς εἶναι ἐκεῖνο τὸ φαινόμενο στὸ ὁποῖο προσκρούει στὴν πραγματικότητα ἡ σύγχρονη φιλοσοφία, καὶ ἄλλοτε ἀλλὰ ἀκόμα καὶ σήμερα, καθὼς ἡ ἀποβλεπτικότητα εἶ-

1[] : ἀρίθμηση τῶν σελίδων τοῦ πρωτοτύπου.

* : ἑλληνικὲς λέξεις στὸ κείμενο.

( ) : ἐπεξηγηματικὲς-μεταφραστικὲς παρεμβολὲς στὸ ἴδιο τὸ κείμενο.

ναι ακριβώς αυτό που εμποδίζει μια άμεση και άπροκατάληπτη ανάληψη αυτού που επιθυμεί ή φαινομενολογία. Συγκεκριμένα, στην αποβλεπτικότητα κάναμε αναφορά χαρακτηρίζοντας τον τρόπο με τον οποίο προσπάθησε ο Brentano να ταξινομήσει το σύνολο των ψυχικών φαινομένων σε αυστηρή συμμετρία με την ίδια την αποβλεπτικότητα. Ο Brentano αναγνώρισε στην αποβλεπτικότητα τη δομή που συνιστά τη φύση που ιδιάζει σε ένα ψυχικό φαινόμενο. Κατέστη λοιπόν γι' αυτόν το κριτήριο της διάκρισης ψυχικών και φυσικών φαινομένων.

[35] Ταυτόχρονα όμως αυτή η δομή, καθόσον βρίσκεται μέσα στην ουσία που εμφανίζουν αυτά τα ψυχικά φαινόμενα, αποτελεί το κριτήριο και την αρχή μιᾶς διαίρεσης των ίδιων των ψυχικών φαινομένων σύμφωνα με τη φύση τους. Ο Brentano τονίζει ρητά ότι απλώς και μόνο παρέλαβε αυτό που ήδη γνώριζαν ο Ἀριστοτέλης και ο σχολαστικισμός. Μέσω του Brentano είναι που έμαθε ο Husserl να αναγνωρίζει την αποβλεπτικότητα.

Με ποιο δικαίωμα κάνουμε, λοιπόν, ακόμα λόγο για μια ανακάλυψη της αποβλεπτικότητας από τη φαινομενολογία; Για τον εξής λόγο, διότι ύφίσταται διαφορά ανάμεσα, από τη μία, στην απλή και τραχιά γνώση μιᾶς δομῆς, και, από την άλλη, στην κατανόηση του ίδιου νοήματός της και τῆς συγκρότησής της και στίς ἔτσι κεκτημένες δυνατότητες και στους ὀρίζοντες μιᾶς ἔρευνας που κατευθύνεται πρὸς αὐτὸ τὸ φαινόμενο πορευόμενη με ασφάλεια. Ἀπὸ μιᾶς τραχιά γνώση και ἐφαρμογή για σκοποὺς ταξινομήσεως μέχρι μιᾶς κατανόηση τῶν ἀρχῶν και τὴν ἐπεξεργασία μιᾶς θεματικῆς εἶναι ἕνας πολὺ μακρὺς δρόμος, πὺ ἀπαιτεῖ νέες παρατηρήσεις και διαφοροποιημένες θέσεις. Ὁ Husserl γράφει ἐπ' αὐτοῦ: «Ἐντούτοις, ὁ δρόμος ἀπὸ μιᾶς πρώτη σύλληψη μιᾶς συνειδησιακῆς διάκρισης μέχρι μιᾶς ὀρθῆς και καθαρᾶς φαινομενολογικῆς παγίωση και μιᾶς συγκεκριμένη ἀποτίμηση ἀποτελεῖ ἕνα φοβερὸ βῆμα — και ἀκριβῶς αὐτὸ τὸ ἀποφασιστικὸ γιὰ μιᾶς ἐσωτερικᾶς συνεκτικῆς και καρποφόρα φαινομενολογία βῆμα δὲν ἔχει ἐπιτελεσθεῖ».²

2. Ed. Husserl, *Ideen zu einer reinen Phänomenologie und phänomenologischen Philosophie*, Ἰδέες I, σ. 185.

Στην τρέχουσα φιλοσοφική βιβλιογραφία συνηθίζεται να περιγράφουμε τη φαινομενολογία ως ἐξῆς: ὁ Husserl παρέλαβε τὴν ἔννοια τῆς ἀποβλεπτικότητας ἀπὸ τὸν Brentano· αὐτὴ ἡ ἔννοια ἀνάγεται, ὡς γνωστὸν, πίσω στὸ σχολαστικισμό· αὐτὸς εἶναι σκοτεινός, μεταφυσικός, δογματικός. Συνεπῶς, ἡ ἔννοια τῆς ἀποβλεπτικότητας δὲν εἶναι πρὸς ἐπιστημονικὴ χρῆση καὶ ἡ φαινομενολογία ποὺ τὴ χρησιμοποιεῖ ἐπιφορτίζεται μὲ μεταφυσικὲς προϋποθέσεις, καὶ δὲν θεμελιώνεται λοιπὸν οὐδόλως πάνω σὲ ἄμεσα δοσμένα στοιχεῖα. Γράφει λοιπὸν ὁ H. Rickert στὸ βιβλίο του *Ἡ μέθοδος τῆς φιλοσοφίας καὶ τὸ ἄμεσο*: [36] «Εἰδικὰ ἐκεῖ ὅπου παίζει ἕναν ρόλο ἡ διαμεσολαβημένη μέσω τοῦ Brentano σχολαστικὴ ἔννοια τῆς ἀποβλεπτικότητας, ἐκεῖ ἡ ἔννοια τοῦ ἄμεσου μοιάζει νὰ εἶναι ἀκόμα λιγότερο σαφῆς καὶ ἡ πορεία τῆς σκέψης τῶν περισσότερων φαινομενολόγων μοιάζει νὰ διακατέχεται ἀπὸ παραδοσιακὰ μεταφυσικὰ δόγματα, τὰ ὅποια καθιστοῦν ἀκριβῶς ἀδύνατο γι' αὐτοὺς ποὺ τὰ υἰοθετοῦν τὸ νὰ δοῦν ἀμερόληπτα αὐτὸ ποὺ ἴσταται μπροστὰ στὰ μάτια τους». ³ Αὐτὸ τὸ ἀπόσπασμα ἐμπεριέχει μιὰ θεμελιώδη πολεμικὴ ἐναντία στὴ φαινομενολογία. Καὶ μάλιστα ἀκόμα καὶ στὴν εἰσαγωγὴ στὴ νέα ἔκδοση τῆς Ψυχολογίας τοῦ Brentano ἀπὸ τὸν O. Kraus ⁴ λέγεται ὅτι ὁ Husserl ἀπλῶς παρέλαβε τὴν ἔννοια τῆς ἀποβλεπτικότητας τοῦ Brentano. Καὶ γιὰ τὴ *Σχολὴ τοῦ Μαρβούργου*, ἡ ἀποβλεπτικότητά παρέμεινε ἡ πραγματικὴ πέτρα τοῦ σκανδάλου καὶ ταυτόχρονα αὐτὸ ποὺ ἔφραξε τὴν πρόσβαση πρὸς τὴ φαινομενολογία.

Ἄν ἀπορρίπτουμε ρητὰ τέτοιες παρουσιάσεις, αὐτὸ δὲν συμβαίνει γιὰ νὰ σώσουμε μιὰ κάποια αὐθεντικότητά τοῦ Husserl ἀπέναντι στὸν Brentano, ἀλλὰ γιὰ νὰ ἀποσοβήσουμε τὸ νὰ ματαιωθοῦν ἐκ τῶν προτέρων, ἐξαιτίας τέτοιων χαρακτηρισμῶν, οἱ στοιχειωδέστερες παρατηρήσεις καὶ τὰ στοιχειωδέστερα βήματα γιὰ τὴν κατανόηση τῆς φαινομενολογίας.

3. H. Rickert, *Die Methode der Philosophie und das Unmittelbare. Eine Problemstellung*, *Logos*, XII, 1923-24, σ. 242.

4. *Meiner, Philosophische Bibliothek, Hamburg, 1925.*

α) *Ἡ ἀποβλεπτικότητα ὡς δομὴ τῶν βιωμάτων: κατάδειξη καὶ πρώτη διασάφηση.*

Θὰ προσπαθήσουμε νὰ δείξουμε ὅτι ἡ ἀποβλεπτικότητα ἀποτελεῖ μιὰ δομὴ τῶν βιωμάτων ὡς τέτοιων καὶ ὄχι μιὰ συνάρτησή τους μὲ ἄλλες πραγματικότητες, συνάρτηση ποὺ προσκομίζεται προσθετικά στὰ βιώματα ὡς ψυχικὲς καταστάσεις. Ἄς ἀναφερθεῖ προαναγγελτικά: προσπαθώντας νὰ καταστήσουμε σαφὴ τὴν ἀποβλεπτικότητα, νὰ τὴ δοῦμε καὶ νὰ τὴ συλλάβουμε σὲ αὐτὸ ποὺ πράγματι εἶναι, δὲν πρέπει νὰ ἐλπίζουμε ὅτι τοῦτο ἐπιτυγχάνεται μὲ τὴ μία. Πρέπει νὰ ἀπελευθερωθοῦμε ἀπὸ τὴν προκατάληψη ὅτι, μὲ τὸ νὰ ἀπαιτεῖ ἡ φαινομενολογία [37] νὰ συλλάβουμε τὰ πράγματα αὐτὰ τὰ ἴδια, ἔχει ἤδη εἰπωθεῖ ὅτι τὰ πράγματα πρέπει νὰ συλληφθοῦν μὲ τὴ μία, χωρὶς τὴ σύμπραξή μας. Πολὺ μᾶλλον τὸ νὰ διεισδύσουμε στὰ πράγματα ἀποτελεῖ κάτι τὸ πολύπλοκο, κάτι ποὺ πρέπει νὰ ἀπομακρύνει προπάντων τὶς προκαταλήψεις ποὺ φράζουν τὸν δρόμο πρὸς τὰ πράγματα.

Intentio σημαίνει σύμφωνα μὲ τὸ λεξιλογικὸ τῆς νόημα: *διευθύνεσθαι-πρὸς*. Κάθε βίωμα, κάθε ψυχικὴ συμπεριφορά, διευθύνεται πρὸς κάτι. Τὸ παριστάνει εἶναι παριστάνει κάτι, ἐνθύμηση εἶναι ἐνθύμηση τινός,* κρίνειν εἶναι κρίνειν ἐπὶ τινος, εἰκάζειν, ἀναμένειν, ἐλπίζειν, ἀγαπᾶν, μισεῖν — πάντα σὲ σχέση μὲ κάτι. Θὰ πεῖ κανεὶς ὅτι αὐτὸ δὲν εἶναι παρὰ μιὰ τετριμμένη διαπίστωση, καὶ τὸ νὰ τὴν τονίζουμε ἐπιπλέον ρητὰ δὲν ἀποτελεῖ καμιὰ ἰδιαίτερη προσφορά ποὺ θὰ ἄξιζε τὸν χαρακτηρισμὸ μιᾶς «ἀνακάλυψης». Ἄς ἀκολουθήσουμε λίγο, παρ' ὅλα αὐτά, αὐτὴν τὴν τετριμμένη διαπίστωση καὶ ἄς ἐκθέσουμε τὸ τί σημαίνει φαινομενολογικά.

Οἱ ἐπόμενες παρατηρήσεις δὲν ἀξιώνουν καμιὰ ἰδιαίτερη ὀξύνοια, ἀλλὰ ἀπλὰ καὶ μόνο τὴν κατάργηση τῶν προκαταλήψεων — ἀπλὴ θέαση καὶ διατήρηση αὐτοῦ ποὺ προσφέρεται σὲ θέα, χωρὶς τὸ ὄλο περιέργεια ἐρώτημα, ποια ἀνάλυση πρόκειται νὰ ξεκινήσει μὲ αὐτὸ τὸν τρόπο. Τὸ σύμμετρο μὲ τὰ πράγ-

* [Σ.τ.Μ.] Καταφεύγουμε σὲ αὐτὴ τὴν ἀρχαιοπρεπὴ ἐπιλογή ὡς γενικὴ τοῦ «κάτι» (*von etwas*).

ματα στην αντίθεσή του προς τὸ αὐτονόητο εἶναι ὅ,τι πιὸ δύσκολο μπορούμε νὰ ἐπιτύχουμε, καθὼς ὁ ἄνθρωπος εἶναι στὸ ὑπαρκτικό του στοιχεῖο μέσα στὸ τεχνητό, τὸ ψεύτικο, ἤδη καὶ πάντα πεπεισμένοι ἀπὸ τὴ φλυαρία τῶν ἄλλων. Ἀποτελεῖ πλάνη νὰ νομίζει κανεὶς ὅτι οἱ φαινομενολόγοι εἶναι τὰ πρότυπα, πού διακρίνονται μόνο γιὰ τὴν ἀποφασιστικότητά τους γιὰ χειρόδικο ἀγώνα ἐνάντια σὲ αὐτὸ τὸ στοιχεῖο καὶ γιὰ τὴ θέλησή τους νὰ προβοῦν σὲ θετικές διανοίξεις καὶ τίποτε ἄλλο.

Ἄς φέrouμε μπροστά μας μιὰ παραδειγματική καὶ εὐκολα προσιτὴ περίπτωση μιᾶς «ψυχικῆς συμπεριφορᾶς»: μιὰ συγκεκριμένη φυσικὴ ἀντίληψη — τὴν ἀντίληψη μιᾶς καρέκλας, τὴν ὁποία βρίσκω μπροστά μου μπαίνοντας στὸ δωμάτιο καὶ τὴν ὁποία παραμερίζω ἐπειδὴ στέκεται στὸν δρόμο μου. Τονίζω τὸ τελευταῖο γιὰ νὰ ὑποδηλώσω ὅτι θέλουμε νὰ κατακτήσουμε μιὰ ἀντίληψη καθημερινοῦ εἶδους καὶ ὄχι ἓνα ἀντιλαμβάνεσθαι μὲ τὸ ἐπιτονισμένο νόημα τοῦ παρατηρεῖν πού μόνο καὶ μόνο καρφώνει κάπου τὸ βλέμμα του. Ἡ φυσικὴ ἀντίληψη, τέτοια πού ζῶ μέσα της ὅταν κινουῦμαι μέσα στὸν κόσμο μου, δὲν ἀποτελεῖ κατὰ πρῶτο λόγο ἓνα αὐτόνομο παρατηρεῖν καὶ σπουδάζειν τὰ πράγματα, ἀλλὰ ἐμφανίζεται μέσα σὲ μιὰ συγκεκριμένη πρακτικὴ δοσοληψία μὲ τὰ πράγματα. [38] Δὲν εἶναι αὐτόνομη, δὲν ἀντιλαμβάνομαι ἕνεκα τῆς ἴδιας τῆς ἀντίληψης, ἀλλὰ γιὰ νὰ προσανατολισθῶ, νὰ ἀνοίξω ἓναν δρόμο, νὰ ἐπεξεργασθῶ κάτι. Πρόκειται γιὰ μιὰ ὅπως φυσικὴ παρατήρηση μέσα στὴν ὁποία ζῶ συνεχῶς. Μιὰ χονδροειδῆς ἐρμηνεία θὰ δώσει τὸν ἀκόλουθο χαρακτηρισμὸ τῆς ἀντίληψης τῆς καρέκλας: μέσα μου λαμβάνει χώρα ἓνα συγκεκριμένο ψυχικὸ γεγονός. Σὲ αὐτὸ τὸ ψυχικὸ γεγονὸς «ἐσωτερικά», «στὴ συνείδηση», ἀντιστοιχεῖ «ἐξωτερικά» ἓνα φυσικὸ ρεαλιστικὸ πρᾶγμα. Ὑφίσταται λοιπὸν μιὰ συνάρτηση ἀνάμεσα στὴ συνειδησιακὴ πραγματικότητα (τὸ ὑποκείμενο) καὶ μιὰ πραγματικὴ ἐξω ἀπὸ τὴ συνείδηση (τὸ ἀντικείμενο). Τὸ ψυχικὸ γεγονός εἰσέρχεται σὲ μιὰ σχέση μὲ κάτι ἄλλο, κάτι ἐξω ἀπὸ αὐτό. Δὲν εἶναι ἀναγκαῖο καθαυτὸ νὰ εἰσαχθεῖ μιὰ τέτοια σχέση, καθὼς αὕτὴ ἡ ἀντίληψη μπορεῖ νὰ εἶναι μιὰ ἀπατηλὴ ἀντίληψη ἢ μιὰ παραίσθηση. Ἀποτελεῖ ψυχολογικὸ δεδομένο ὅτι ἐμφανίζονται ψυχικὲς διαδικασίες μέσω τῶν ὁποίων ἀντιλαμβανόμεστε κάτι

— υποτίθεται — τὸ ὁποῖο δὲν ὑπῆρξε ποτέ. Εἶναι δυνατόν νὰ ἔχει πληγεῖ τὸ ψυχικὸ μου γεγονός ἀπὸ μιὰ παραίσθηση, μὲ τέτοιο τρόπον, ὥστε, γιὰ παράδειγμα, νὰ ἀντιλαμβάνομαι ὅτι τώρα ἓνα αὐτοκίνητο ἀπομακρύνεται διασχίζοντας τὴν αἴθουσα καὶ περνώντας πάνω ἀπὸ τὰ κεφάλια σας. Στὴν προκειμένη περίπτωση, κανένα πραγματικὸ ἀντικείμενο δὲν ἀντιστοιχεῖ στὴν ψυχικὴ διαδικασία μέσα στὸ ὑποκείμενο. Ἔχουμε μιὰ ἀντίληψη, χωρὶς νὰ ὑπαισέρχεται μιὰ σχέση μὲ κάτι ἔξω ἀπὸ αὐτὴ τὴν ἀντίληψη. Ἡ στὴν περίπτωση μιᾶς ἀπατηλῆς ἀντίληψης: περπατῶ στὸ σκοτεινὸ δάσος καὶ βλέπω ἓναν ἄνθρωπο νὰ ἔρχεται πρὸς τὸ μέρος μου, ἀλλὰ βλέποντας ἀπὸ πιὸ κοντά, καταλαβαίνω ὅτι εἶναι ἓνα δέντρο. Καὶ ἐδῶ λείπει τὸ ἀντικείμενο, τὸ ὁποῖο ὑποτίθεται ὅτι ἀντιλαμβάνομαι σὲ αὐτὴν τὴν ἀπατηλὴ ἀντίληψη. Ἀναφορικὰ μὲ αὐτὰ τὰ ἀναμφισβήτητα δεδομένα, ὅτι, δηλαδή, σὲ μιὰ ἀντίληψη μπορεῖ ἀκριβῶς νὰ λείπει τὸ πραγματικὸ ἀντικείμενο, δὲν θὰ ἔπρεπε νὰ ποῦμε ὅτι κάθε ἀντίληψη εἶναι ἀντίληψη τινός: ἡ ἀποβλεπτικότητα, δηλαδή τὸ διευθύνεσθαι-πρὸς κάτι, δὲν ἀποτελεῖ ἀναγκαῖο γνώρισμα κάθε ἀντίληψης. Καὶ ἀκόμα κι ἂν σὲ κάθε ψυχικὸ γεγονός, τὸ ὁποῖο δηλώνω ὡς ἀντίληψη, ἀντιστοιχοῦσε ἓνα φυσικὸ (*physisches*) ἀντικείμενο, θὰ ἀποτελοῦσε, παρ' ὅλα αὐτά, δογματικὸ ἰσχυρισμὸ **[39]** (τὸ νὰ πῶ ὅτι κάθε ἀντίληψη εἶναι ἀντίληψη τινός), διότι δὲν εἶναι οὐδόλως προαποφασισμένο τὸ ἂν μπορῶ νὰ ἐξέλθω πρὸς μιὰ πραγματικότητα ὑπερβαίνοντας τὴ συνείδησή μου.

Ἀπὸ τὸν Descartes καὶ ἐδῶ γνωρίζουμε — καὶ κάθε κριτικὴ φιλοσοφία τὸ ὑποστηρίζει σταθερὰ — ὅτι στὴν πραγματικότητα κατανοῶ πάντα καὶ μόνο «συνειδησιακὰ περιεχόμενα». Στὴ χρῆση τοῦ ὄρου ἀποβλεπτικότητα ἐνυπάρχει συνεπῶς ἤδη, π.χ. ἀναφορικὰ μὲ τὴ συμπεριφορὰ τῆς ἀντίληψης, μιὰ διπλὴ προϋπόθεση: πρῶτον, ἡ μεταφυσικὴ προϋπόθεση ὅτι τὸ ψυχικὸ ἐξέρχεται ἀπὸ τὸν ἑαυτό του πρὸς κάτι τὸ φυσικὸ, προϋπόθεση ἡ ὁποία, ὡς γνωστὸν, εἶναι ἀπὸ τὸν Descartes καὶ ἐδῶ ἀπαγορευμένη. Δεύτερον, στὴν ἀποβλεπτικότητα ἐνυπάρχει ἡ προϋπόθεση ὅτι σὲ μιὰ ψυχικὴ διαδικασία ἀντιστοιχεῖ πάντα ἓνα πραγματικὸ ἀντικείμενο, προϋπόθεση στὴν ὁποία ἀντιλέγουν τὰ δεδομένα τῆς ἀντιληπτικῆς πλάνης καὶ τῆς παραίσθησης.

Αυτό έννοεῖ ὁ Rickert καὶ πολλοὶ ἄλλοι ὅταν λένε ὅτι στὴν ἐννοια τῆς ἀποβλεπτικότητας κρύβονται μεταφυσικὰ δόγματα. Μὲ αὐτὴν, ὅμως, τὴν ἐρμηνεία τῆς ἀντίληψης ὡς παραίσθησης καὶ ἀπατηλῆς ἀντίληψης, ἔχουμε καθόλου φέρει στὸ βλέμμα μας τὴν ἀποβλεπτικότητα; Ἐχουμε μιλήσει γι' αὐτὸ ποῦ έννοεῖ ἡ φαινομενολογία μὲ τὸν γενικὸ τίτλο «ἀποβλεπτικότητα»; Ὁχι! Τόσο λίγο, ὥστε ἂν αὐτὴ ἡ μόλις δοθείσα ἐρμηνεία ἔπρεπε νὰ μετατραπεῖ σὲ βάση μιᾶς ἐξήγησης τῆς ἀποβλεπτικότητας, θὰ ἔφραζε ἀνέλπιδα πιά τὴν πρόσβαση σὲ αὐτὸ ποῦ έννοεῖ ἡ φαινομενολογία. Ἄς καταστήσουμε τοῦτο σαφές, ἐπαναλαμβάνοντας αὐτὴν τὴν ἐρμηνεία καὶ βλέποντάς την μὲ μεγαλύτερη ὀξύνοια. Διότι αὐτὴ ἡ δῆθεν κοινοτοπία δὲν εἶναι καθόλου κατανοητὴ χωρὶς περαιτέρω προσπάθεια. Πρέπει πρῶτα νὰ θέσουμε κατὰ μέρος τὴν κακὴ κοινοτοπία τῶν μὴ γνήσιων ἀλλὰ συνηθισμένων γνωσιοθεωρητικῶν ἐρωτημάτων.

Ἄς φέρουμε μπροστὰ μας τὴν περίπτωση τῆς παραίσθησης: θὰ ἔλεγε κανεὶς ὅτι τὸ αὐτοκίνητο δὲν εἶναι στὴν πραγματικότητα ὑπάρχον-παρὸν καὶ ὅτι, συνεπῶς, δὲν ὑφίσταται καμιὰ συνάρτηση ἀνάμεσα στὸ ψυχικὸ καὶ στὸ φυσικὸ, ἀλλὰ μόνο τὸ ψυχικὸ ἔχει δοθεῖ. Ἡ παραίσθηση δὲν παραμένει, ὡστόσο, σύμφωνα μὲ τὸ νόημά της, παραίσθηση, δηλαδὴ ὑποτιθέμενη ἀντίληψη ἐνὸς αὐτοκινήτου; Αὐτὸ τὸ ὑποτιθέμενο ἀντιλαμβάνεσθαι, τὸ χωρὶς πραγματικὴ σχέση πρὸς ἕνα πραγματικὸ ἀντικείμενο, δὲν εἶναι ἀκριβῶς ὡς τέτοιο ἕνα διευθύνεσθαι-πρὸς, πρὸς ἕνα ὑποτιθέμενο ἀντιληπτὸ ὄν; [40] Δὲν εἶναι ἡ ἴδια ἡ πλάνη ὡς τέτοια ἕνα διευθύνεσθαι-πρὸς, ἀκόμα κι ὅταν τὸ πραγματικὸ ἀντικείμενο δὲν εἶναι ἐδῶ ὡς γεγονός;

Δὲν συμβαίνει ὡς ἐὰν μιὰ ἀντίληψη νὰ πρωτογενόταν ἀποβλεπτικὴ μέσω τοῦ ὅτι κάτι τὸ φυσικὸ εἰσέρχεται σὲ σχέση μὲ κάτι τὸ ψυχικὸ, καὶ ὡς νὰ μὴν ἦταν πιά ἀποβλεπτικὴ ὅταν αὐτὸ τὸ πραγματικὸ ὄν δὲν ὑπάρχει, ἀλλὰ ἡ ἀντίληψη, εἴτε ὡς γνήσια εἴτε ὡς ἀπατηλὴ, εἶναι ἐν ἑαυτῇ ἀποβλεπτικὴ. Ἡ ἀποβλεπτικότητα δὲν εἶναι μιὰ ιδιότητα ἡ ὁποία προσκομίζεται καὶ ἀναφέρεται στὴν ἀντίληψη καὶ ποῦ τῆς ἀποδίδεται σὲ ὀρισμένες περιπτώσεις: ἡ ἀντίληψη ὡς ἀντίληψη εἶναι οἰκοθεν ἀποβλεπτικὴ, ὅπως ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὸ ἂν τὸ ἀντιληπτὸ εἶναι ρεαλιστικὰ ὑπάρχον-παρὸν ἢ ὄχι. Ἀκριβῶς καὶ μόνο ἐπειδὴ ἡ

ἀντίληψη ὡς τέτοια εἶναι ἓνα διευθύνεσθαι-πρὸς κάτι, γι' αὐτὸ καὶ ἡ ἀποβλεπτικότητα συνιστᾶ τὴ δομὴ τοῦ ἴδιου τοῦ συμπεριφέρεσθαι, καὶ μπορεῖ, συνεπῶς, νὰ ὑπάρχει κάτι σὰν τὴν ἀπατηλὴ ἀντίληψη καὶ τὴν παραίσθηση.

Ἄν τεθοῦν κατὰ μέρος ὅλες οἱ γνωσιοθεωρητικὲς προειλημμένες γνῶμες, γίνεται σαφὲς ὅτι ἡ ἴδια ἡ συμπεριφορὰ — ὅπως ἀνεξάρτητα ἀκόμα ἀπὸ τὸ ἐρώτημα τῆς νομιμότητος ἢ τῆς μὴ νομιμότητάς της — ἀποτελεῖ, σύμφωνα μὲ τὴ δομὴ της, ἓνα διευθύνεσθαι-πρὸς. Δὲν εἶναι ὡς ἐὰν νὰ λάμβανε χώρα, καταρχάς, μόνο μιὰ ψυχικὴ διαδικασία ὡς μὴ-ἀποβλεπτικὴ κατάστασις (σύμπλεγμα αἰσθητηριακῶν ἐντυπώσεων, σχέσεις ἀναμνήσεων, παραστασιακὲς εἰκόνες καὶ νοητικὲς διαδικασίες, μέσω τῶν ὁποίων ἀνακύπτει μιὰ εἰκόνα γιὰ τὴν ὁποία τίθεται στὴ συνέχεια τὸ ἐρώτημα ἂν τῆς ἀντιστοιχεῖ κάτι) καὶ ὡς νὰ γινόταν ἀποβλεπτικὴ ἐκ τῶν ὑστέρων καὶ σὲ συγκεκριμένες περιπτώσεις, ἀλλὰ τὸ ἴδιο τὸ εἶναι τῆς συμπεριφορᾶς εἶναι ἓνα διευθύνεσθαι-πρὸς. Ἡ ἀποβλεπτικότητα δὲν εἶναι μιὰ σχέση πού προσκομίζεται ἐπιπρόσθετα στὰ βιώματα καὶ πού ἐπισυμβαίνει ἐνίοτε σὲ αὐτά, μιὰ σχέση μὲ κάτι πού δὲν εἶναι τῆς τροπικότητος τῶν βιωμάτων, ἀλλὰ τὰ ἴδια τὰ βιώματα εἶναι ὡς τέτοια ἀποβλεπτικά. Αὐτὸς εἶναι ὁ πρῶτος, ἴσως ἀκόμα ὅπως κενός, προσδιορισμὸς τῆς ἀποβλεπτικότητος, ἥδη ὁμως ἐπαρκῶς σημαντικὸς ὥστε νὰ ἔχουμε ἕδαφος γιὰ νὰ κρατήσουμε μακριὰ τὶς μεταφυσικὲς προκαταλήψεις.

[41] β) Ἡ παρανόησις τῆς φαινομενολογίας καὶ τῆς ἀποβλεπτικότητος ἀπὸ τὸν Rickert

Στὴν ὑποδοχὴ τῆς ἀποβλεπτικότητος καὶ ἤδη στὸν τρόπο μὲ τὸν ὁποῖο ἐρμῆνευσαν καὶ ἀνέπτυξαν περαιτέρω τὴ θεωρίαν τοῦ Brentano, ἔστρεψαν τὸ βλέμμα τους λιγότερο στὴν κατάδειξις αὐτῆς τῆς σύστασις τῆς δομῆς τοῦ βιώματος ἀπ' ὅ,τι σὲ αὐτὸ τὸ ὁποῖο εἵκαζαν ὅτι βρῖσκεται στὸν Brentano, τὰ μεταφυσικὰ δόγματα. Τὸ ἀποφασιστικὸ στοιχεῖο στὸν Husserl ἦταν ὅτι δὲν ἔστρεψε τὸ βλέμμα του στὴν κατεύθυνση τῶν δογμάτων καὶ τῶν προϋποθέσεων, στὸ μέτρο πού δεχόμεστε ὅτι αὐτὰ ὑπῆρ-

χαν, αλλά στην κατεύθυνση τοῦ ἴδιου τοῦ φαινομένου, στό ὅτι τὸ ἀντιλαμβάνεσθαι εἶναι ἓνα διευθύνεσθαι-πρός. Ἄλλὰ καί ἀναφορικά μὲ τις ἄλλες συμπεριφορές δὲν πρέπει νὰ παραβλεφθεῖ αὐτὴ ἡ δομὴ. Ὁ Rickert καθιστᾷ αὐτὸ βάση τῆς ἀντιπαράθεσής του καὶ ὑποστηρίζει ὅτι βλέπει μιὰ τέτοια ἔλλειψη σὲ αὐτὲς τις ἄλλες συμπεριφορές, ἀφοῦ ἀξιώνει τὴν ἀποβλεπτικότητα γιὰ τὴ συμπεριφορὰ τῆς τροπικότητας τοῦ κρίνειν, ἀλλὰ τὴν ἀφήνει νὰ ἐκπέσει γιὰ τὴν παράσταση. Λέει: ἡ παράσταση δὲν εἶναι γνώση. Φθάνει σὲ αὐτὴν τὴ διαπίστωση διότι ἐμμένει σταθερὰ στό παρακάτω δόγμα: ἡ παράστασή μου δὲν ἔχει ἐν ἑαυτῇ καμιά ὑπέρβαση, δὲν ἐξέρχεται πρὸς τὸ ἀντικείμενο. Ὁ Descartes εἶχε ἤδη πεῖ ὅτι ἡ παράσταση, ἡ perceptio, παραμένει μέσα στὴ συνείδηση καὶ μόνο, καὶ ὁ Rickert νομίζει ὅτι ἡ ὑπέρβαση τοῦ κρίνειν (τὸ ἀντικείμενο τοῦ ὁποίου ὀρίζει ὡς ἀξία) εἶναι λιγότερο αἰνιγματικὴ ἀπὸ τὴν ὑπέρβαση ποὺ ἐνυπάρχει στὴν παράσταση μὲ τὸ νόημα τοῦ ἐξέρχεσθαι πρὸς ἓνα ρεαλιστικὸ πράγμα. Φθάνει σὲ αὐτὴν τὴν ἀντίληψη, διότι νομίζει ὅτι στὴν κρίση ἀναγνωρίζεται κάτι ποὺ ἔχει τὸν χαρακτήρα τῆς ἀξίας, ποὺ δὲν ὑπάρχει συνεπῶς ρεαλιστικά, καὶ τὸ ταυτίζει μὲ τὸ πνευματικὸ, μὲ κάτι ποὺ εἶναι ἡ ἴδια ἡ συνείδηση. Θεωρεῖ ὅτι ἡ ἀξία εἶναι κάτι τὸ ἐμμενές. "Ὅταν ἀναγνωρίζω μιὰ ἀξία, δὲν ἐξέρχομαι ἀπὸ τὴ συνείδηση ὑπερβαίνοντάς την.

Τὸ οὐσιῶδες γιὰ μᾶς δὲν εἶναι νὰ ἀποδείξουμε ὅτι ὁ Rickert κινεῖται μέσα σὲ ἀντιφάσεις, ὅτι τὴ μιὰ χρησιμοποιεῖ τὴ φαινομενολογικὴ ἔννοια τῆς παράστασης καὶ τὴν ἄλλη μιὰ μυθικὴ ἔννοια τῆς ψυχολογίας, ἀλλὰ ὅτι στὴν ἀφετηριακὴ του θέση ἀξιώνει τὴν ἀποβλεπτικότητα, [42] στό μέτρο ποὺ τοῦ ταιριάζει γιὰ τὴ θεωρία του, ἀλλὰ ἀποποιεῖται τῆς ἀποβλεπτικότητας, ὅταν ἡ τελευταία ἀντιτίθεται στὴ θεωρία του ὅτι ἡ παράσταση δὲν ἀποτελεῖ γνώση. Εἶναι χαρακτηριστικὸ ὅτι, παρὰ τὴν ὅλη ὀξύνοια τῆς ἀνάλυσης, ἐλλείπουν τὰ στοιχειωδέστερα αἰτήματα: ἀποδοχὴ τῶν πραγματικῶν δεδομένων ὅπως αὐτὰ δίδονται. Μὲ αὐτὸν τὸν τρόπο, ὅμως, καθίσταται ἡ σκέψη ἀβάσιμη. Τὸ καταναγκαστικὸ τῶν πραγμάτων δὲν μπορεῖ στὴ μιὰ περίπτωσι νὰ λαμβάνεται ὑπόψη καὶ στὴν ἄλλη ὄχι. Νὰ λαμβάνεται ὑπόψη ὅταν ταιριάζει σὲ μιὰ ἀπὸ πρὶν συλληφθεῖσα θεωρία, καὶ νὰ μὴ λαμβάνεται ὑπόψη, ὅταν τὴν ἀνατινάσσει.

Ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα αυτού του είδους σκέψης μᾶς προσφέρει ἡ θεωρία τοῦ Rickert γιὰ τὴν κρίση καὶ τὴ γνώση, θεωρία προερχόμενη ἀπὸ τὸν Brentano. Θὰ τὴ θέσουμε σὲ συζήτηση γιὰ νὰ δοῦμε πῶς οἱ κρίσεις ἐξαρτῶνται ἀπὸ τὴ σύλληψη τῶν πραγμάτων.

Ὁ Rickert παραλαμβάνει ἀπὸ τὸν Brentano τὸν ὄρισμὸ τῆς κρίσης ὡς ἀναγνωρίζειν. Μποροῦμε νὰ παρακολουθήσουμε μὲ ἀκρίβεια τὶς θέσεις ὅπου ὁ Rickert κάνει χρῆση τῆς ἀποβλεπτικότητας ὅπως αὐτὴ καταδείχθηκε ἀπὸ τὸν Brentano, καὶ ὅπου ταυτόχρονα κλείνει τὰ μάτια μπροστὰ στὴν ἀποβλεπτικότητα, πηδᾷ στὴ θεωρία καὶ κάνει θεωρητικὲς κατασκευές. Ἄς παρουσιάσουμε σύντομα τὴ θεωρία ποὺ βασιζέται στὸν χαρακτηρισμὸ τοῦ Brentano γιὰ τὴν κρίση.

Ὅταν κρίνουμε, λέει ὁ Rickert, εἴτε συμφωνοῦμε μὲ τὶς παραστάσεις εἴτε τὶς ἀπορρίπτουμε. Στὴν κρίση ἐμφωλεύει ὡς τὸ οὐσιῶδες τῆς στοιχεῖο μιὰ «πρακτικὴ» συμπεριφορά. «Ἐπειδὴ, τώρα, ὅ,τι ἰσχύει γιὰ τὴν κρίση πρέπει νὰ ἰσχύει καὶ γιὰ τὴ γνώση, προκύπτει λοιπὸν ἀπὸ τὴ συγγένεια ποὺ ἔχει τὸ κρίνειν μὲ τὴ βούληση καὶ τὸ αἰσθάνεσθαι, ὅτι ἀκόμα καὶ στὴν περιπτώσῃ τῆς καθαρῆς θεωρητικῆς γνώσης πρόκειται γιὰ τὴ θεσιληψία σὲ σχέση μὲ μιὰ ἀξία... Μόνον ἀπέναντι σὲ ἀξίες ἔχει νόημα ἡ ἐπιλεκτικὴ συμπεριφορὰ τῆς ἐπιδοκιμασίας καὶ τῆς ἀποδοκιμασίας».⁵ Φθάνει ἔτσι ὁ Rickert στὴ θεωρία ὅτι τὸ ἀντικείμενο τῆς γνώσης εἶναι μιὰ ἀξία. Ὅταν ἀντιλαμβάνομαι μιὰ καρέκλα καὶ λέω: ἡ καρέκλα ἔχει τέσσερα πόδια, τότε τὸ νόημα αὐτῆς τῆς γνώσης εἶναι, σύμφωνα μὲ τὸν Rickert, ἡ ἀναγνώριση μιᾶς ἀξίας. Ἄλλὰ ἀκόμα κι ἂν ἔχουμε τὴν καλύτερη προαίρεση, [43] δὲν μποροῦμε ποτὲ νὰ βροῦμε κάτι σὰν τὴν ἀξία στὴ δομὴ αὐτῆς τῆς ἀντιληπτικῆς ἀπόφανσης. Διότι δὲν διευθύνομαι πρὸς παραστάσεις καὶ ἀκόμα λιγότερο πρὸς μιὰ ἀξία, ἀλλὰ πρὸς τὴν καρέκλα ὅπως μοῦ δίδεται ὡς γεγονός.

Τὸ ἀναγνωρίζειν δὲν προσκολλᾶται στὶς παραστάσεις, ἀλλὰ τὸ παριστάνειν εἶναι αὐτὸ τὸ ἴδιο διευθύνεσθαι-πρὸς. Τὸ παρι-

5. H. Rickert, *Der Gegenstand der Erkenntnis. Ein Beitrag zum Problem der philosophischen Transzendenz*, Freiburg i.Br., 1892, σ. 57 (1904², σ. 106).

στάνειν δίδει ἐν γένει ἀπὸ πρὶν τὸ δυνατὸ ἐπί-τινος τοῦ κρίνειν, καὶ ἡ ἐπιβεβαίωση (*Bejahen*) στὰ πλαίσια τῆς κρίσης θεμελιώνεται στὸ παριστάνειν. Ἀνάμεσα στὸ παριστάνειν καὶ στὸ κρίνειν ὑφίσταται μάλιστα μιὰ ἀποβλεπτική ἀλληλουχία. Ἄν ὁ Rickert εἶχε δεῖ τὴν ἀποβλεπτικότητα τοῦ παριστάνειν, τότε δὲν θὰ εἶχε πέσει στὴ μυθολογία τῆς ἀλληλουχίας ἀνάμεσα στὸ κρίνειν καὶ στὸ παριστάνειν, ὡς ἐὰν τὸ κρίνειν νὰ εἰσαγόταν «ἐπιπρόσθετα». *Οἱ σχέσεις ἀνάμεσα σὲ ἀποβλεπτικότητες εἶναι οἱ ἴδιες ἀποβλεπτικές.*

Ὁ Rickert δὲν ἔφθασε στὴ θεωρία του μέσα ἀπὸ τὴ σπουδὴ τῶν πραγμάτων, ἀλλὰ μέσα ἀπὸ μιὰ κενὴ παραγωγή, στὴν ὁποία ἔγιναν ἀποδεκτὲς δογματικὲς προκαταλήψεις. Τὸ τελευταῖο ὑπόλοιπο ὅ,τι σύμμετρου μὲ τὴ σύσταση-τῶν-πραγμάτων εἶναι μόνον καὶ μόνον ὅ,τι παρέλαβε ὁ Rickert ἀπὸ τὸν Brentano, ἂν ἀκόμα καὶ περὶ τούτου τίθεται τὸ ἐρώτημα ἂν ἀφορᾷ στὴν ὅλη πραγματικὴ σύσταση τῆς κρίσης. «Ὅταν χαρακτηρίζουμε... τὴν κρίση ὡς μιὰ συμπεριφορὰ πού δὲν εἶναι τῆς τροπικότητος τῆς παράστασης, αὐτὸ δὲν σημαίνει ὅτι βλέπουμε στὴν κρίση, μαζὶ μὲ τὸν Brentano, ἕνα ἄλλο εἶδος σχέσης τῆς συνειδησης μὲ τὸ ἀντικείμενό της, ἄλλη ἀπὸ αὐτὴν πού ἐνυπάρχει στὸ παριστάνειν. Αὐτὸς ὁ ἰσχυρισμὸς εἶναι γιὰ μᾶς ὑπερβολικὰ ἐμπλεος προϋποθέσεων».⁶ Ὁ Rickert ἀπορρίπτει ἐδῶ τὴν ἀποβλεπτικότητα ὡς κριτήριον τοῦ διαχωρισμοῦ ἀνάμεσα στὶς συμπεριφορὰς τῆς παράστασης καὶ τῆς κρίσης μὲ τὸ νόημα πού τοὺς δίνει ὁ Brentano. Τί θέτει ὁ ἴδιος ὁ Rickert στὴ θέση αὐτοῦ τοῦ κριτηρίου; Πῶς ὀρίζει καὶ θεμελιώνει ὁ ἴδιος αὐτὴν τὴ διάκριση;

Ἐρευνοῦμε «σὲ ποῖο γένος ψυχικῶν διαδικασιῶν ἀνήκει ἡ ἄρτια κρίση, ἂν διακρίνουμε ἀνάμεσα σὲ ἐκεῖνες τὶς καταστάσεις ὅπου συμπεριφερόμαστε παρατηρώντας ἀμέτοχα, καὶ σὲ ἐκεῖνες ὅπου μετέχουμε δείχνοντας ἐνδιαφέρον γιὰ τὸ συνειδησιακὸ μας περιεχόμενο ὡς κάτι πού εἶναι γιὰ μᾶς πλῆρες ἀξίας (*wertvoll*)... Θέλουμε λοιπὸν ἀπλὰ καὶ μόνον νὰ διαπιστώσουμε ἕνα δεδομένο, τὸ ὁποῖο δὲν μπορεῖ νὰ ἀμφισβητήσῃ οὔτε καὶ μιὰ καθαρὰ αἰσθητηριακὴ θεωρία».⁷ [44] Θὰ πρέπει νὰ εἶναι

6. Ὁπ.π., σ. 56 (1904², σ. 104).

7. Ὁπ.π., σ. 105.

κανείς τυφλός για να μη δει ότι αυτό είναι κατά γράμμα ή θέση του Brentano, ο οποίος δεν θέλει τίποτε άλλο από το να διαιρέσει το γένος των ψυχικών γεγονότων σύμφωνα με το είδος της συμπεριφοράς μας, σύμφωνα με το αν παρατηρούμε άμετοχα ή μετέχουμε σε αυτά. Ο Rickert λαμβάνει καταρχάς τη θεωρία του από ένα έδαφος που έχει καταδειχθεί από τις περιγραφές του Brentano, αλλά δεν βλέπει ότι έτσι αξιώνει την αποβλεπτικότητα ως θεμέλιο της θεωρίας του για την κρίση και τη γνώση. Απόδειξη: ταυτόχρονα με την αξίωση αυτής της περιγραφικής διάκρισης, ο Rickert χρησιμοποιεί μια έννοια της παράστασης, έννοια που αντιβαίνει σε αυτό που ο ίδιος θέτει ως βάση για την κατάκτηση του όρισμού της κρίσης. Έδω: άμετοχο διευθύνεσθαι-πρός (συνεπώς παριστάνει ως τρόπος του παριστάνειν), εκεί: ή παράσταση ως παριστάμενο, όπου μάλιστα το παριστάμενο είναι το συνειδησιακό περιεχόμενο. Εκεί όπου ο Rickert θέλει να ανασκευάσει τον ιδεαλισμό της παράστασης και να αποδείξει ότι ή γνώση δεν αποτελεί παράσταση, δεν έμμένει στο μονοδιάστατο και απλό νόημα της παράστασης, αλλά θέτει ως βάση μια μυθική έννοια. Λέει ο Rickert, καθόσον οι παραστάσεις είναι απλώς παριστάμενες, πηγαινουν κι έρχονται.⁸ Έδω το παριστάνειν δεν είναι πλέον ένα απλό συμπεριφέρεσθαι που παριστάνει, αλλά οι παραστάσεις παριστάνονται: «μια γνώση που παριστάνει χρειάζεται μια πραγματικότητα ανεξάρτητη από το γνωστικό υποκείμενο, διότι μέσω των παραστάσεων είμαστε ικανοί να συλλάβουμε κάτι το ανεξάρτητο από το γνωστικό υποκείμενο μόνο και μόνο επειδή αυτές οι παραστάσεις αποτελούν άπεικονίσεις ή σήματα μιας πραγματικότητας».⁹ Με μια τέτοια έννοια της παράστασης, είναι δυνατόν να δειχθεί χωρίς άλλο ότι ή παράσταση δεν είναι γνώση, αν το διευθύνεσθαι-πρός μπορεί να τείνει μόνο προς σήματα.

Αλλά τί συμβαίνει με την έννοια της παράστασης που χρησιμοποιεί ο Rickert, εκεί όπου όριοθετεί την κρίση στην αντίθεσή της με το παριστάνειν υπό το νόημα της συμπεριφοράς

8. Όπ.π., σ. 57 (1904², σ. 105).

9. Όπ.π., σ. 47 (1904², σ. 78).

τοῦ ἀπλοῦ παρατηρεῖν; Γιατί δὲν παραλαμβάνει ὁ Rickert τὴν ἔννοια τῆς παράστασης μὲ τὸ περιγραφικὸ τῆς νόημα, ὅπως κάνει γιὰ τὴν ἔννοια τῆς κρίσης, ἔτσι ποὺ προκύπτει μέσα ἀπὸ τὴν περιγραφή; [45] Γιατί δὲν προχωρεῖ σύμφωνα μὲ τὸ νόημα αὐτοῦ ποὺ ἐνυπάρχει στὴν παράσταση: τὸ συμπεριφέρεσθαι ἐνὸς ἀμέτοχου παρατηρεῖν;

Αὐτὸ ὀφείλεται στὸ ὅτι ὁ Rickert ὀδηγεῖται ἀπὸ τὴν προειλημμένη γνώμη, ἀπὸ τὴ θέση, ὅτι ἡ γνώση δὲν μπορεῖ νὰ εἶναι παράσταση. Διότι ἂν ἡ γνώση ἦταν παράσταση, τότε θὰ ἦταν ἐπιπόλαια καὶ ἴσως ἐσφαλμένη ἢ ἴδια ἢ θεωρία τοῦ ὅτι ἡ γνώση εἶναι ἀναγνώριση καὶ τὸ ἀντικείμενο τῆς γνώσης μιὰ ἀξία. «Ἡ παράσταση δὲν μπορεῖ νὰ εἶναι γνώση», αὐτὴ ἡ προκατάληψη δυναμώνει ἀκόμα περισσότερο μέσω τῆς ἐπίκλησης στὸν Ἄριστοτέλη: γνωρίζειν εἶναι κρίνειν. Ἡ γνώση εἶναι κάθε φορὰ εἴτε ἀληθῆς εἴτε ψευδῆς: ἀληθεῖς ἢ ψευδεῖς εἶναι ὁμως σύμφωνα μὲ τὸν Ἄριστοτέλη μόνο οἱ κρίσεις. Σὲ αὐτὴν τὴν ἐπίκλησὴ του στὸν Ἄριστοτέλη, ὁ Rickert νομίζει ἀπλῶς καὶ μόνο ὅτι ὁ Ἄριστοτέλης κατανοεῖ μὲ τὸν ὄρο κρίση ὅ,τι καὶ ὁ ἴδιος — ἐνῶ ὁ Ἄριστοτέλης ἐννοεῖ ἀκριβῶς αὐτὸ ποὺ ὁ Rickert δὲν θέλει νὰ δεῖ στὴν ἀπλὴ σύσταση τῆς παράστασης ἐν γένει, τὸ «ἐπιτρέπειν σὲ κάτι νὰ ἰδωθεῖ». Ὁ Rickert δὲν κατανοεῖ τὸ ἀπλὸ νόημα τῆς παράστασης, ὅτι ἀκριβῶς στὴν παράσταση ἐνυπάρχει ἡ γνώση.

Ἐχει ἀποκρυφθεῖ ἡ ἐναργῆς θέαση τοῦ πρωταρχικοῦ γνωστικοῦ χαρακτήρα τῆς παράστασης, μέσω τοῦ ὅτι ὁ Rickert προϋποθέτει μιὰ μυθικὴ ἔννοια τῆς παράστασης προερχόμενη ἀπὸ τὴ φιλοσοφία τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν, φθάνοντας ἔτσι στὴ διατύπωση ὅτι στὸ παριστάνειν παριστάνονται οἱ παραστάσεις. Στὴν περίπτωσι μὲ μιὰς παράστασις ὡς ἀπλῆς ἀντίληψις, δὲν παριστάνεται μιὰ παράστασις, ἀλλὰ βλέπω τὴν καρέκλα. Αὐτὸ ἐγκρίεται στὸ νόημα τῆς ἴδιας τῆς παράστασις. Ὅταν ἀτενίζω τὴν καρέκλα, δὲν νομίζω: ὅτι βλέπω τὴν παράστασις τινός, ἀλλὰ τὴν καρέκλα. Ἡ ἀπλὴ ἀναπαρουσίασις, τὴν ὁποία δηλώνουμε ἐπίσης ὡς παράστασις τινός ποὺ δὲν εἶναι παρὸν-ὑπάρχον — γιὰ παράδειγμα, ἂν ἔχω τώρα τὴν παράστασις τοῦ γραφείου μου — ἀκόμα καὶ σὲ αὐτὲς τὶς περιπτώσεις ποὺ ἡ σκέψις ἀπλῶς πηγαίνει σὲ κάτι, δὲν εἶναι μιὰ παράστασις

πού παριστάνεται, ούτε ένα συνειδησιακό περιεχόμενο, αλλά τὸ ἴδιο τὸ πράγμα. Τὸ ἴδιο συμβαίνει μὲ τὴν παράσταση τῆς ἐνθύμησης, π.χ. μὲ τὴν ἐνθύμηση ἑνὸς ταξιδιοῦ μὲ ἱστιοφόρο. Δὲν ἐνθυμοῦμαι παραστάσεις, ἀλλὰ τὸ ἴδιο τὸ ἱστιοφόρο καὶ τὸ ταξίδι. Στοιχειώδη δεδομένα πού ἐνυπάρχουν στὴν ἴδια τὴ δομὴ τῆς παράστασης παραβλέπονται ἀπλῶς καὶ μόνο χάριν μιᾶς θεωρίας: ἡ γνώση δὲν μπορεῖ νὰ εἶναι παράσταση, [46] διότι μόνο τότε, ὅταν ἡ γνώση δὲν εἶναι παράσταση, δικαιώνεται ἡ θεωρία ὅτι τὸ ἀντικείμενο τῆς γνώσης εἶναι καὶ πρέπει νὰ εἶναι μιὰ ἀξία, καθὼς πρέπει νὰ ὑπάρξει μιὰ φιλοσοφία τῆς ἀξίας.

Αὐτὸ πού μᾶς κάνει τυφλοὺς ἀπέναντι στὴν ἀποβλεπτικότητα εἶναι ἡ προειλημμένη γνώμη, ὅτι πρόκειται γιὰ μιὰ θεωρία τῆς σχέσης ἀνάμεσα στὸ φυσικὸ καὶ τὸ ψυχικὸ, ἐκεῖ ὅπου, ἐν τούτοις, θέλουμε ἀπλᾶ καὶ μόνο νὰ καταδειχθεῖ μιὰ δομὴ τοῦ ἴδιου τοῦ ψυχικοῦ. Εἴτε αὐτὸ πρὸς τὸ ὁποῖο διευθύνεται ἡ παράσταση εἶναι ρεαλιστικὰ ὑλικά πράγματα εἴτε κάτι τὸ ἀπλᾶ φαντασιακὸ, εἴτε τὸ ἀναγνωρίζειν ἀναγνωρίζει μιὰ ἀξία, εἴτε ἡ κρίση διευθύνεται πρὸς κάτι ἄλλο μὴ πραγματικὸ, τὸ πρῶτο δεδομένο εἶναι ὅτι ἐν γένει αὐτὸ τὸ διευθύνεσθαι-πρὸς γίνεται ὁρατό. Ἡ δομὴ τῶν συμπεριφορῶν πρέπει τρόπον τινὰ νὰ ἐδραιωθεῖ χωρὶς γνωσιοθεωρητικὰ δόγματα. Μόνο ξεκινώντας ἀπὸ αὐτὸ πού βλέπουμε ὀρθὰ καὶ διατρέχοντάς το εἶναι δυνατὴ μιὰ ὀξύτερη κατανόηση καὶ ἴσως κριτικὴ τῆς μέχρι τώρα φαινομενολογικῆς ἐρμηνείας τῆς ἀποβλεπτικότητας. Θὰ μάθουμε νὰ διαβλέπουμε ὅτι, στὴν πραγματικότητα, ἀκόμα καὶ στὴ φαινομενολογία συνάπτονται μὲ τὴν ἀποβλεπτικότητα ἀσαφεῖς ἀκόμα προειλημμένες γνώμες, πού καθιστοῦν πράγματι ἐξάρχης δύσκολο γιὰ μιὰ φιλοσοφία πού εἶναι τόσο ἐπιβαρυμένη μὲ δόγματα ὅσο ὁ νεοκαντιανισμὸς ἀπλᾶ καὶ μόνο νὰ δεῖ αὐτὸ πού μόλις καταδείχθηκε. Ἐπειδὴ ἡ σκέψη μας κινεῖται μέσα σὲ δόγματα καὶ κατευθύνσεις, τὸ πρῶτο πράγμα πού προεικάζουμε εἶναι κάτι παρόμοιο μὲ ἐκεῖνα καὶ ἐμμένουμε σὲ αὐτὸ πού προεικάζουμε τόσο περισσότερο, ὅσο τὰ φαινόμενα δὲν εἶναι, στὴν πραγματικότητα, ἐξαντλητικὰ ἐλευθερωμένα στὴ θέα (*freigelegt*).

Πρέπει ἀπλᾶ καὶ μόνο νὰ κρατήσουμε στὸ βλέμμα μας τὴ δομὴ τοῦ διευθύνεσθαι-πρὸς ἀναφορικά μὲ τὶς συμπεριφορές.

“Όλες τὶς θεωρίες περὶ ψυχικοῦ, συνειδήσης, προσώπου καὶ τὰ παρόμοια πρέπει νὰ τὶς κρατήσουμε μακριὰ μας.

γ) Ἡ θεμελιώδης συγκρότηση τῆς ἀποβλεπτικότητας ὡς τέτοιας

“Ό,τι κατακτήσαμε μέχρι τώρα σχετικά με τὴν ἀποβλεπτικότητα εἰπώθηκε με τρόπο τυπικὸ καὶ κενό, ἀλλὰ ἓνα πράγμα εἶναι ἤδη σαφές, ὅτι προπάντων πρέπει νὰ φέρουμε μπροστά μας ἀπελευθερωμένη στὴ θέα τὴ δομικὴ συνάφειά της, [47] χωρὶς νὰ θέτουμε στὸ βάθος ρεαλιστικὲς ἢ ἰδεαλιστικὲς θεωρίες γιὰ τὴ συνειδήση, ὅτι πρέπει δηλαδὴ νὰ μάθουμε νὰ βλέπουμε ὅ,τι δίδεται ὡς τέτοιο καὶ ἐπιπλέον νὰ βλέπουμε ὅτι οἱ σχέσεις ἀνάμεσα σὲ συμπεριφορὲς, ἀνάμεσα σὲ βιώματα, δὲν ἀποτελοῦν οἱ ἴδιες συμπλέγματα πραγμάτων, ἀλλὰ ὅτι οἱ σχέσεις ἀνάμεσα σὲ συμπεριφορὲς ἔχουν καὶ οἱ ἴδιες ἀπὸ τὴν πλευρὰ τους ἀποβλεπτικὸ χαρακτήρα, ὅτι ὅλες οἱ σχέσεις τῆς ζωῆς καθορίζονται ἐν ἑαυταῖς ἀπὸ αὐτὴ τὴ δομὴ. Στὴ συνέχεια τῆς πορείας μας θὰ δοῦμε ὅτι ἐδῶ ὑφίστανται ἀκόμα δυσκολίες ποὺ δὲν μποροῦν νὰ ἀρθοῦν χωρὶς προσπάθεια. Ἄλλὰ γιὰ νὰ τὸ δοῦμε, χρειάζεται πρῶτα ἓνα βλέμμα στὴν ἴδια τὴν ἀποβλεπτικότητα. Ξεκινώντας ἀπὸ αὐτὸ τὸ σημεῖο μποροῦμε ταυτόχρονα νὰ ἐπιτύχουμε ὀρολογικὲς παγιώσεις, γιὰ νὰ κατανοήσουμε μιὰ ἔκφραση ποὺ χρησιμοποιεῖται πολὺ συχνὰ στὴ φαινομενολογία καὶ ποὺ ἐξίσου συχνὰ παρανοεῖται: πρόκειται γιὰ τὴν ἔννοια τοῦ ἐνεργήματος. Τὶς συμπεριφορὲς τῆς ζωῆς τὶς καλοῦμε ἐπίσης καὶ ἐνεργήματα: ἀντίληψη, κρίση, ἀγάπη, μίσος... Τί σημαίνει ἐδῶ ἐνεργήμα; “Όχι δραστηριότητα, διαδικασία ἢ ὅποια-δήποτε δύναμη, ἀλλὰ ἡ σημασία τοῦ ἐνεργήματος εἶναι ἀπλούστατα ἀποβλεπτικὴ σχέση. Τέτοια βιώματα ἀποτελοῦν ἐνεργήματα ποὺ ἔχουν τὸν χαρακτήρα τῆς ἀποβλεπτικότητας. Πρέπει νὰ σταθεροποιήσουμε αὐτὴν τὴν ἔννοια τοῦ ἐνεργήματος καὶ νὰ μὴν τὴ συγχέουμε με ἄλλες.

“Όσο θεμελιώδης εἶναι ἡ ἀποβλεπτικότητα, τόσο κενὴ παραμένει στὴν πρώτη ματιά. Λέμε ἀπλά: παριστάνειν εἶναι παριστάνειν κάτι, κρίνειν εἶναι κρίνειν ἐπί-τινος. Δὲν βλέπουμε με

ἐνάργεια καὶ ὀρθότητα πῶς μπορεῖ νὰ ὑπάρξει γιὰ τέτοιες δομὲς μιὰ δυνατὴ ἐπιστήμη. Αὐτὴ ἡ ἐπιστήμη εἶναι ἐμφανῶς ἤδη στὸ τέλος τῆς πρὶν καλὰ καλὰ ἀρχίσει. Μοιάζει στὴν πραγματικότητα ὡς ἐὰν αὐτὴ ἡ φαινομενολογικὴ διαπίστωση τῆς ἀποβλεπτικότητος νὰ ἦταν ἀπλὰ καὶ μόνο μιὰ ταυτολογία. Ἔτσι εἶχε πεῖ πρωτύτερα καὶ ὁ Wundt, ὅτι ἡ ὅλη φαινομενολογικὴ γνῶση μπορεῖ νὰ ἀναχθεῖ στὴν πρόταση $A = A$. Θέλουμε νὰ προσπαθήσουμε νὰ δοῦμε ἂν ὑπάρχουν ἢ ὄχι πάρα πολλὰ πράγματα νὰ πεῖ κανεὶς στὴ φαινομενολογία καὶ ἂν τελικὰ τὰ περισσότερα δὲν ἔχουν μέχρι τώρα οὔτε κἂν εἰπωθεῖ. Σταθεροποιώντας αὐτὴν τὴν πρώτη ἀνακάλυψη τῆς φαινομενολογίας, ὅτι δηλαδὴ ἡ ἀποβλεπτικότητος εἶναι δομὴ τῶν βιωμάτων [48] καὶ ὄχι μιὰ ἐκ τῶν ὑστέρων σχέση, ἔχουμε ἤδη μιὰ πρώτη καθοδήγηση γιὰ τὸ πῶς πρέπει νὰ πράξουμε γιὰ νὰ δοῦμε αὐτὴν τὴ συγκρότηση, αὐτὴν τὴ δομὴ.

γ.α.) *Τὸ ἀντιληπτὸ τοῦ ἀντιλαμβάνεσθαι: τὸ ὂν αὐτὸ καθαυτὸ (πράγμα τοῦ περιβάλλοντος κόσμου, φυσικὸ πράγμα [Naturding], τὸ εἶναι-τοῦ-ὕλικου) πράγματος)*

Σταθεροποιώντας τὴν ἀποβλεπτικότητος ὡς δομὴ ποὺ συναντᾶμε στίς συμπεριφορὲς ἔχουμε ἐν πάσῃ περιπτώσει ἀποφύγει τὸν κίνδυνο νὰ διολισθησομε σὲ θεωρητικὲς κατασκευὲς καὶ σὲ μιὰ θεωρία ποὺ ὑπερίπταται τῶν πραγμάτων. Ἄλλὰ σὲ αὐτὴ μας τὴ στάση ἐσωκλείεται ταυτόχρονα ἡ ἀναγκαιότητα αὐτῆς τῆς δομῆς, στὸ μέτρο ποὺ σκοπεύουμε νὰ τὴν παρακολουθήσουμε μὲ ἐξίσου ἀμερόληπτο τρόπο. Ἡ προσπάθειά μας θὰ πρέπει νὰ εἶναι στὴ συνέχεια νὰ καταστήσουμε ὀρατὴ τὴ θεμελιώδη δομὴ τῆς ἀποβλεπτικότητος. Προκαταρκτικά, μὲ τὸ διευθύνεσθαι-πρὸς ἔχουμε δηλώσει μόνο ἓνα πρῶτο στοιχεῖο τῆς, καὶ εἴμαστε πολὺ ἀπομακρυσμένοι ἀπὸ τὴν πλήρη δομικὴ συγκρότησίν τῆς καὶ ἀκόμα σὲ ἓνα στάδιο ὅπως τυπικὸ καὶ κενό.

Γιὰ νὰ διασαφήσουμε τὴ θεμελιώδη συγκρότηση τῆς ἀποβλεπτικότητος ἃς ἐπιστρέψουμε στὴν παραδειγματικὴ περίπτωση μιᾶς φυσικῆς ἀντίληψης ἐνὸς πράγματος. Μὲ τὸν ὅρο

ἀποβλεπτικότητα δὲν ἐννοοῦμε μιὰ εὐκαιριακὴ καὶ ἐκ τῶν ὑστέρων εἰσαχθεῖσα ἀντικειμενικὴ σχέση ἀνάμεσα σὲ ἓνα φυσικὸ πρᾶγμα καὶ μιὰ ψυχικὴ διαδικασίᾳ, ἀλλὰ τὴ δομὴ μιᾶς συμπεριφορᾶς ὡς συμπεριφορᾶς-πρὸς, ὡς διευθύνεσθαι-πρὸς. Μὲ αὐτὸν τὸν τρόπο δὲν δίνουμε τὸ χαρακτηρισμὸ αὐτῆς τῆς μιᾶς συγκεκριμένης ἀντίληψης (τῆς καρέκλας) ἐδῶ καὶ τώρα, ἀλλὰ τοῦ ἀντιλαμβάνεσθαι ὡς τέτοιου. Ἄν ἐρευνῶμε τὴ θεμελιώδη συγκρότηση τῆς ἀποβλεπτικότητας, ὁ καλύτερος τρόπος εἶναι νὰ παρακολουθήσουμε αὐτὴν τὴν ἴδια — τὸ διευθύνεσθαι-πρὸς. Ἄς δοῦμε τώρα ὄχι τὸ διευθύνεσθαι, ἀλλὰ ἄς θέσουμε μπροστὰ στὰ μάτια μας τὸ πρὸς-τί. Δὲν βλέπουμε πρὸς τὴν πλευρὰ τοῦ ἀντιλαμβάνεσθαι, ἀλλὰ πρὸς τὴν πλευρὰ τοῦ ἀντιληπτοῦ καὶ μάλιστα τοῦ ἀντιληπτοῦ αὐτῆς τῆς ἀντίληψης. Τί εἶναι αὐτό;

Μιλώντας ἀπροκατάληπτα — αὐτὸ εἶναι ἡ ἴδια ἡ καρέκλα. Δὲν βλέπω «παραστάσεις» τῆς καρέκλας, δὲν συλλαμβάνω μιὰ εἰκόνα τῆς καρέκλας, δὲν αἰσθάνομαι αἰσθητήριες ἐντυπώσεις τῆς καρέκλας, ἀλλὰ ἀπλῶς τὴν βλέπω — αὐτὴν τὴν ἴδια. Αὐτὸ εἶναι τὸ νόημα τοῦ ἀντιλαμβάνεσθαι ὅπως δίδεται μὲ τὸν ἐγγύτερο (στὴν ἐμπειρία) τρόπο. Πρέπει τώρα νὰ ρωτήσουμε ἀκριβέστερα: [49] τί βλέπω στὴ «φυσικὴ» μου ἀντίληψη, στὴν ὁποία ζῶ παραμένοντας μέσα στὴν αἴθουσα, τί μπορῶ νὰ ἀποφανθῶ γιὰ τὴν καρέκλα; Θὰ πῶ ὅτι βρίσκεται στὴν αἴθουσα διδασκαλίας 24, δίπλα στὴν ἔδρα, χρησιμοποιεῖται ἴσως ἀπὸ τοὺς ὑφηγητές, οἱ ὁποῖοι προτιμοῦν νὰ κάθονται κατὰ τὴ διάρκεια τοῦ μαθήματος. Δὲν πρόκειται γιὰ μιὰ τυχαία καρέκλα ἔδρας, ἀλλὰ γιὰ μιὰ ὅλως συγκεκριμένη, τὴν καρέκλα τῆς αἴθουσας διδασκαλίας 24 στὸ πανεπιστήμιο τοῦ Μαρβούργου, ἴσως λίγο φθαρμένη ἀπὸ τὴ χρῆση καὶ κακοβαμμένη ἀπὸ τὸ ἐργοστάσιο ἐπίπλων ἀπὸ τὸ ὁποῖο προφανῶς προέρχεται. Παρόμοια θὰ ἀποφανθῶ γιὰ τὴν καρέκλα, ὅταν τὴν περιγράψω ὅλως φυσικά, χωρὶς θεωρητικὲς κατασκευὲς καὶ χωρὶς πειραματικὴ προετοιμασία. Τί λέω σὲ αὐτὴ τὴν περίπτωσι; Δὲν διηγούμαι τίποτε ἄλλο ἀπὸ τὴν ὅλως συγκεκριμένη ἂν καὶ ἀδιάφορη ἱστορία τῆς καρέκλας, ἱστορία μέσα στὴν ὁποία αὐτὴ ἡ καρέκλα παρουσιάζεται σταθερά, καθημερινά. Τὸ ἀντιληπτὸ αὐτῆς τῆς «φυσικῆς ἀντίληψης» τὸ ὀρίζουμε ὡς πρᾶγμα τοῦ περιβάλλοντος κόσμου.

Μπορῶ νὰ σταματήσω σὲ αὐτὴν τὴν ἀντίληψη καὶ νὰ περι-

γράψω περαιτέρω αυτό που βρίσκω μέσα της, την ίδια την καρέκλα και μπορώ να πώ: έχει αυτό και εκείνο το βάρος, έχει αυτό το χρώμα, είναι τόσο ψηλή και πλατιά, μπορεί να συρθεί από αυτόν τον χώρο στον άλλο, όταν τη σηκώνω ψηλά και την αφήνω, τότε πέφτει, με ένα τσεκούρι μπορώ να την κάνω κομμάτια, και αν της βάλω φωτιά, καίγεται. Και τώρα πάλι έχουμε γνήσιες αποφάνσεις στις όποιες μιλώ για το ίδιο το αντιληπτό, όχι για παραστάσεις της καρέκλας κι όχι για αισθητήριες έντυπώσεις, και όμως πρόκειται για άλλους προσδιορισμούς του πράγματος από ό,τι οι προηγούμενοι. Αυτό που ειπώθηκε τώρα για το ίδιο το αντιληπτό, μπορεί να ειπωθεί για κάθε τυχαίο κομμάτι ξύλου. Αυτό που αποκομίσαμε γι' αυτήν την καρέκλα, δεν την καθορίζει ως καρέκλα. 'Αποφανθήκαμε μάλιστα για την καρέκλα, αλλά όχι για την καρέκλα ως πράγμα-καρέκλα, αλλά ως φυσικό πράγμα: το ότι το αντιληπτό είναι καρέκλα, είναι πλέον αδιάφορο.

Το αντιληπτό είναι πράγμα του περιβάλλοντος κόσμου, είναι όμως και φυσικό πράγμα. Για αυτήν τη διάκριση έχουμε στη γλώσσα μας πολύ λεπτές διακρίσεις στον τρόπο με τον οποίο [50] ή ίδια ή γλώσσα διαμορφώνει τη σημασία και την έκφραση. Λέμε: μυρίζω τριαντάφυλλα. Μπορώ επίσης να πώ: μυρίζω λουλούδια, αλλά όχι: μυρίζω φυτά. 'Η βοτανική όμως δεν αναλύει λουλούδια αλλά φυτά. 'Η διάκριση ανάμεσα σε φυτά και λουλούδια, όροι που και οι δύο μπορούν να αποτελέσουν αποφάνσεις για το ίδιο τριαντάφυλλο, είναι ή διάκριση ανάμεσα στο φυσικό πράγμα και το πράγμα του περιβάλλοντος κόσμου. Το τριαντάφυλλο ως λουλούδι είναι πράγμα του περιβάλλοντος κόσμου, το τριαντάφυλλο ως φυτό είναι φυσικό πράγμα.

Το αντιληπτό αυτό καθαυτό είναι τόσο το ένα όσο και το άλλο. Παρ' όλα αυτά προκύπτει το ερώτημα αν με την τωρινή περιγραφή με την οποία έχουμε αποκομίσει αυτό που δίδεται μέσα στο ίδιο το αντιληπτό πράγμα, έχουμε ήδη κατακτήσει εκείνο που δηλώνουμε στη φαινομενολογία ως αντιληπτό με την αυστηρή έννοια του όρου. "Αν συλλογισθούμε ότι και οι δύο αυτές δομές του πράγματος — πράγμα του περιβάλλοντος κόσμου και φυσικό πράγμα — αποδίδονται στη μιὰ και την ίδια

καρέκλα, προκύπτει έμφανώς ήδη μιá δυσκολία, τó πώς πρέπει νά κατανοήσουμε τή σχέση αὐτῶν τῶν δύο δομῶν τοῦ πράγμα-τος. Αὐτό θά τó καταλάβουμε áκριβέστερα áργότερα, σέ μιá ἄλλη συνάφεια. Τώρα ἄς συγκρατήσουμε μόνο τοῦτο: ὅταν στόν καθημερινό λόγο, ὄχι στήν παρατήρησή και τή θεωρητική σπουδή τῆς καρέκλας, λέω ὅτι ἡ καρέκλα εἶναι σκληρή, δέν θέλω νά καθορίσω τόν βαθμό στερεότητας και πυκνότητας αὐτοῦ τοῦ πράγματος ὡς ὑλικοῦ πράγματος, ἀλλά λέω: ἡ καρέκλα εἶναι ἄβολη. Μποροῦμε νά δοῦμε ήδη ἐδῶ ὅτι συγκεκριμένες δο-μές πού ἀποδίδονται στό φυσικό πράγμα και πού μποροῦν ὡς τέτοιες νά παρατηρηθοῦν χωριστά, ἡ σκληρότητα, τó βάρος, παρουσιάζονται καταρχάς σέ ὅπως συγκεκριμένους χαρακτήρες τοῦ περιβάλλοντος κόσμου. Ἡ σκληρότητα, ἡ ὑλική ἀντίσταση εἶναι ήδη παροῦσες στόν χαρακτήρα τοῦ ἄβολου και εἶναι μάλι-στα ἐν γένει παροῦσες μόνο μέ αὐτόν τόν τρόπο, κι ὄχι συναγό-μενες ἀπό αὐτόν ἢ παραγόμενες μέσω αὐτοῦ. Τό ἀντιληπτό δί-δεται αὐτό καθαυτό κι ὄχι τρόπον τινά ἐπί τῇ βάσει ἐπόψεων πού προσκομίζονται στό πράγμα. Εἶναι τó συγκεκριμένο πράγμα τοῦ περιβάλλοντος κόσμου, ἀκόμα κι ὅταν παραμένει γιά πολλοὺς κρυμμένο.

[51] Αὐτό πού συναντᾶμε στό ἀντιλαμβάνεσθαι, αὐτό τó φυσι-κό πράγμα, μποροῦμε νά τó παρακολουθήσουμε ἀκόμα περαι-τέρω. Μπορῶ νά ἀποκομίσω ἀπό αὐτό, μέσω μιᾶς κατάλληλης μορφῆς ἔρευνας, ὅτι σέ αὐτό ὡς τέτοιο πράγμα ἀνήκει ἀναγκα-στικά κάτι σάν ὑλικότητα και ἔκταση, ὅτι καθετί τó ἐκτατό ὡς ἐκτατό ἔχει χρωμα, και περαιτέρω ὅτι κάθε χρωμα ὡς χρωμα ἐξαπλώνεται, ὅτι καθετί τó ὑλικό και ἐκτατό μπορεῖ νά μετα-κινήθει, ὅτι μπορεῖ νά ἀλλάξει τόπο. Ἔτσι ἔχω και πάλι ἀπο-κομίζει αὐτό πού συναντᾶμε σέ αὐτό τó ἴδιο τó πράγμα, ἀλλά αὐτήν τή φορά ὄχι πιά στό ἀντιληπτό (καρέκλα) ὡς πράγμα τοῦ περιβάλλοντος κόσμου, οὔτε και στό ἀντιληπτό ὡς φυσικό πράγμα, ἀλλά αὐτήν τή φορά πραγματεύομαι τó εἶναι-τοῦ-ύλικοῦ πράγματος ὡς τέτοιο. Μιλῶ γιά ὑλικότητα, ἔκταση, χρωμα, δυνατότητα μετακίνησης και παρόμοιους προσδιορι-σμούς, πού δέν ἰδιάζουν σέ αὐτήν τήν καρέκλα ὡς τέτοια, ἀλλά πού ἀποδίδονται σέ ὅποιοδήποτε φυσικό πράγμα, δομές πού συγκροτοῦν τó εἶναι-τοῦ-ύλικοῦ πράγματος ὡς πράγματος,

δομικά στοιχεῖα τοῦ ἴδιου τοῦ φυσικοῦ πράγματος, τὸ πραγμασιδὲς τοῦ πράγματος, πὸν μποροῦν νὰ ἀναγνωσθοῦν σὲ αὐτὸ πὸν δίδεται καθαυτὸ.

Καὶ στὶς τρεῖς περιπτώσεις πραγματευθήκαμε τὸ ἀντιληπτὸ ὄν αὐτὸ καθαυτὸ, αὐτὸ πὸν συναντᾶ στὸ ὄν μιὰ γνωσιληψία. Ὁ ὄρος ἀντιλαμβάνεσθαι χρησιμοποιεῖται ἐδῶ μὲ ἓνα εὐρὺ ἀλλὰ φυσικὸ νόημα. Ἀπὸ τὴν ὀπτική τῶν ὑπόλοιπων γνωσιοθεωριῶν ἢ ἀκόμα καὶ τῆς ψυχολογίας θὰ πεῖ κανεὶς ὅτι αὐτὲς οἱ περιγραφὲς τοῦ φυσικοῦ πράγματος καὶ τοῦ πράγματος τοῦ περιβάλλοντος κόσμου εἶναι πολὺ ἀπλοϊκὲς καὶ ὡς ἀπλοϊκὲς εἶναι κυριολεκτικὰ μὴ ἐπιστημονικὲς. Διότι καταρχὰς καὶ κυριολεκτικὰ βλέπω μὲ τὰ μάτια μου μόνο κάτι τὸ ἐγχρωμο, καταρχὰς δέχομαι μόνο αἰσθητήριες ἐντυπώσεις κίτρινου, καὶ τὰ ὑπόλοιπα τὰ ἐπιπροσθέτω.

Ἀπέναντι σὲ αὐτὴ τὴν ἐπιστημονικὴ περιγραφή, ἔμεῖς θέλουμε ὡστόσο ἀπλοϊκότητα καὶ καθαρὴ ἀπλοϊκότητα, πὸν βλέπει καταρχὰς καὶ αὐθεντικὰ τὴν καρέκλα τῆς ἔδρας. Ὅταν λέμε «βλέπουμε», τὸ «βλέπουμε» δὲν κατανοεῖται ἐδῶ μὲ τὸ στενὸ νόημα τῆς ὀπτικῆς αἰσθητήριας ἐντύπωσης, ἀλλὰ «βλέπουμε» δὲν σημαίνει τίποτε ἄλλο ἀπὸ «ἀπλὴ γνωσιληψία αὐτοῦ πὸν συναντᾶμε μπροστά μας». Ἄν συγκαταστήσουμε αὐτὴν τὴν ἔκφραση, τότε θὰ κατανοήσουμε καὶ [52] δὲν θὰ ἔχουμε καμιά δυσκολία νὰ δεχθοῦμε αὐτὸ πὸν δίδεται ἅμεσα, ἔτσι ὅπως δείχνεται. Λέμε δηλαδὴ ὅτι βλέπει κανεὶς στὴν ἴδια τὴν καρέκλα ὅτι προέρχεται ἀπὸ ἓνα ἐργαστάσιο. Δὲν ἐξάγουμε συμπεράσματα, δὲν προβαίνουμε σὲ ἐρμηνεῖες, ἀλλὰ τὸ βλέπουμε στὴν ἴδια τὴν καρέκλα, παρὰ τὸ γεγονὸς ὅτι δὲν ἔχουμε τὴν αἰσθητήρια ἐντύπωση ἑνὸς ἐργοστασίου ἢ κάτι παρόμοιο. Τὸ πεδίο αὐτοῦ πὸν συναντᾶμε στὴν ἀπλὴ γνωσιληψία εἶναι θεμελιωδῶς πολὺ εὐρύτερο ἀπὸ αὐτὸ πὸν θὰ μποροῦσε νὰ ἐγκαθιδρύσει μιὰ συγκεκριμένη γνωσιοθεωρία ἢ ἡ ψυχολογία στὴ βᾶση μιᾶς θεωρίας τῆς ἀντίληψης. Μὲ αὐτὸ τὸ εὐρύτερο νόημα τοῦ ἀντιλαμβάνεσθαι καὶ τοῦ βλέπειν, τὸ ἀντιληπτὸ τὸ ἀποτελοῦν (ὅπως θὰ δοῦμε στὴ συνέχεια) ὄλα ὅσα εἰπώθηκαν γιὰ τὸ εἶναι-τοῦ-ύλικου πράγματος, ὅτι σὲ αὐτὸ τὸ ἴδιο τὸ πράγμα ἐνυπάρχει ὑλικότητα, ὅτι σὲ αὐτὴν ἀνήκει ἔκταση, χρωματισμὸς καὶ ἐπιπλέον ἐξάπλωση. Αὐτὰ δὲν εἶναι πράγματα πὸν

συναντῶ σέ αὐτήν τήν αἴθουσα διδασκαλίας, ἀλλά ἀλληλουχίες ἀνάμεσα σέ γενικούς χαρακτήρες, πού ὅμως δέν εἶναι κάτι πού ἔχω ἐφεύρει, κατασκευάσει: μπορῶ νά δῶ αὐτές τίς δομές καί τήν ιδιαίτερη συναρμογή τους μέσα σέ μιᾶ ἀρκετά καί ἐπαρκῶς διαμορφωμένη μορφή τῆς ἀπλῆς συνάντησης — νά τά δῶ ὄχι μέ τὸ νόημα ἑνὸς μυθικοῦ ἐνεργήματος ἢ μιᾶς μυθικῆς ἐμπνευσης, ἀλλά μέ τὸ νόημα τῆς ἀπλῆς ἀναπαρουσίασης δομῶν πού μποροῦν νά ἀναγνωσθοῦν σέ αὐτὸ πού δίδεται.

γ.β.) Τὸ ἀντιληπτὸ τοῦ ἀντιλαμβάνεσθαι: τὸ πῶς τοῦ ἀποβλέπεσθαι (ἢ ἀντιληπτότητα τοῦ ὄντος, ὁ χαρακτήρας τοῦ αὐτοπρόσωπο-ἐδῶ)

Δέν ἔχουμε φθάσει ἀκόμα σέ αὐτὸ πού δηλώσαμε ὡς ἀντιληπτὸ μέ τὸ αὐστηρὸ νόημα τοῦ ὄρου. Τὸ ἀντιληπτὸ μέ τὸ αὐστηρὸ νόημα τῆς φαινομενολογίας δέν εἶναι τὸ ἀντιληπτὸ ὄν αὐτὸ καθαυτὸ, ἀλλὰ τὸ ἀντιληπτὸ ὄν στὸ μέτρο πού εἶναι ἀντιληπτὸ, ὅπως δείχνεται στὴ συγκεκριμένη ἀντίληψη. Τὸ ἀντιληπτὸ μέ τὸ αὐστηρὸ νόημα τοῦ ὄρου εἶναι τὸ ἀντιληπτὸ ὡς τέτοιο, ἀκριβέστερα, ἢ ἀντιληπτότητα, γιὰ παράδειγμα, αὐτῆς τῆς καρέκλας, ὁ τρόπος, ἢ δομὴ μέ τὴν ὁποία ἢ καρέκλα δίδεται στὴν ἀντίληψη. [53] Ὁ τρόπος μέ τὸν ὁποῖο αὐτὴ ἢ καρέκλα δίδεται στὴν ἀντίληψη διαφέρει ἀπὸ τὴ δομὴ μέ τὴν ὁποία δίδεται στὴν παράσταση. Μὲ τὴν ἔκφραση: ἀντιληπτὸ ὡς τέτοιο ἐννοῶ αὐτὸ τὸ ὄν ὑπὸ τὸν τρόπο τοῦ ἀντιληπτὸν-εἶναι. Μὲ αὐτὴν τὴν ἔκφραση ἔχουμε καταρχὰς μόνον καί μόνον ὑποδηλώσει μιᾶ ὅλως νέα δομὴ, μιᾶ δομὴ στὴν ὁποία δέν μπορῶ νά ἀποδώσω ὅλους αὐτοὺς τοὺς προσδιορισμοὺς πού ἀπέδωσα μέχρι τώρα στὴν καρέκλα.

Τὸ ἀντιληπτὸν-εἶναι τῆς καρέκλας δέν εἶναι κάτι πού ἀνήκει στὴν καρέκλα ὡς καρέκλα. Ἀντιληπτὰ μπορεῖ νά εἶναι ἐπίσης μιᾶ πέτρα, ἓνα σπίτι, ἓνα δέντρο ἢ κάτι παρόμοιο. Τὸ ἀντιληπτὸν-εἶναι καί ἡ δομὴ τῆς ἀντιληπτότητας ἀνήκει λοιπὸν στὸ ἀντιλαμβάνεσθαι ὡς τέτοιο, δηλαδή στὴν ἀποβλεπτικότητα. Μποροῦμε λοιπὸν, κατόπιν τούτου, νά διαχωρίσουμε ὡς ἐξῆς: τὸ ὄν καθαυτὸ: τὸ πράγμα τοῦ περιβάλλοντος κόσμου, τὸ φυσι-

κό πράγμα ἢ τὸ εἶναι-τοῦ-ὕλικου᾽ πράγματος καὶ τὸ ὄν ὑπὸ τὸν τρόπο του τοῦ ἀποβλέπεσθαι (*Intendiertsein*), τοῦ ἀντιληπτὸν-εἶναι, τοῦ παριστάνεσθαι, τοῦ κρίνεσθαι, τοῦ ἀγαπᾶσθαι, τοῦ μισεῖσθαι, τοῦ σκεπτόμενον-εἶναι μὲ τὸ εὐρὺ νόημα τοῦ ὄρου. Στίς τρεῖς πρῶτες περιπτώσεις ἔχουμε νὰ κάνουμε μὲ τὸ ὄν αὐτὸ καθαυτὸ, στὴν τέταρτη περίπτωση μὲ τὸ ἀποβλέπεσθαι, τὴν ἀντιληπτότητα τοῦ ὄντος.

Τί εἶναι ἡ ἀντιληπτότητα; Ὑπάρχει γενικὰ κάτι τέτοιο καὶ μπορεῖ νὰ ἀποφανθεῖ κανεὶς κάτι ἐπὶ τῆς ἀντιληπτότητας τῆς καρέκλας; Τὸ ἐρώτημα αὐτὸ ἔχει νὰ κάνει μὲ τὸ νὰ δοῦμε αὐτὲς τίς δομές, ἀνεξάρτητα ἀπὸ ὅποιεςδήποτε θεωρίες, στὴ διάκρισή τους ἀπὸ τίς δομές ποὺ ἀποδίδονται στὸ πράγμα καὶ στὸ ὄν ὡς ὄν. Ξεκινώντας ἀπὸ αὐτὸν τὸν προσωρινὸ προσδιορισμὸ καὶ τὴν προσωρινὴ ὀριοθέτηση ἀπέναντι στὸ εἶναι-τοῦ-ὕλικου᾽ πράγματος, ἔχουμε μιὰ πρώτη ὑποδήλωση γιὰ τὸ ποιὰ κατεύθυνση πρέπει νὰ πάρει τὸ βλέμμα μας. Προφανῶς δὲν πρόκειται γιὰ τὴν ἴδια τὴν καρέκλα, ἔτσι ὅπως σκοπεύεται στὸ ἀντιλαμβάνεσθαι, ἀλλὰ γιὰ τὴν καρέκλα ὑπὸ τὸ πῶς τοῦ ἀποβλέπεσθαι. Τί δείχνεται ἐδῶ; Τὸ ἀντιληπτὸ ὡς τέτοιο ἔχει τὸν χαρακτήρα τῆς αὐτοπροσωπίας, δηλαδή τὸ ὄν ποὺ παρουσιάζεται ὡς ἀντιληπτὸ ἔχει τὸν χαρακτήρα τοῦ αὐτοπρόσωπο-ἐδῶ. Ὅχι μόνο δίδεται ὡς αὐτὸ τὸ ἴδιο, ἀλλὰ [54] δίδεται τὸ ἴδιο στὴν αὐτοπροσωπία του. Πρέπει νὰ κάνουμε ἐδῶ μιὰ διάκριση σχετικὰ μὲ τὸ εἶδος δόσεως ἀνάμεσα στὸ δίδεσθαι-αὐτοπροσώπως καὶ στὸ αὐτο-δίδεσθαι. Αὐτὴ ἡ διάκριση γίνεται σαφέστερη ἂν ἐξάρουμε τὴν αὐτοπροσωπία στὴν ἀντίθεσή της μὲ τὸν τρόπο μὲ τὸν ὁποῖο εἶναι παρὸν τὸ ἀπλῶς παριστάμενο. Τὸ παριστάμενον νοεῖται ἐδῶ μὲ τὸ νόημα τῆς ἀπλῆς ἀναπαρουσίασης.

Μπορῶ τώρα νὰ ἀναπαρουσιάσω μέσα μου τὴ γέφυρα τοῦ Weidenhaus καὶ νὰ μὲ μεταθέσω μπροστὰ στὴ γέφυρα. Σὲ αὐτὴν τὴν ἀναπαρουσίαση τῆς γέφυρας, ἡ γέφυρα μοῦ δίδεται αὐτὴ ἡ ἴδια, σκοπεύω τὴν ἴδια τὴ γέφυρα κι ὄχι μιὰ εἰκόνα της, κι ὄχι μιὰ φαντασία, ἀλλὰ αὐτὴν τὴν ἴδια, κι ὅμως ἡ γέφυρα δὲν μοῦ δίδεται αὐτοπροσώπως. Θὰ μοῦ διδόταν αὐτοπροσώπως ἂν μπορούσα νὰ κάνω τὸν γύρο της καὶ νὰ τοποθετηθῶ μπροστὰ ἀπὸ τὴν ἴδια τὴ γέφυρα. Αὐτὸ σημαίνει ὅμως: αὐτὸ ποὺ δίδεται ὡς αὐτὸ τὸ ἴδιο δὲν εἶναι ἀπαραίτητο νὰ δίδεται

αυτοπροσώπως, αντιστρόφως, όμως, ό,τι δίδεται αυτοπροσώπως δίδεται αυτό τὸ ἴδιο. Ἡ αυτοπροσωπία εἶναι μιὰ διακεκριμένη τροπικότητα τῆς αὐτοδόσεως ἑνός ὄντος. Αὐτὴ ἢ αὐτόδοσις γίνεται ἀκόμα σαφέστερη ἂν τὴν ὀριοθετήσουμε ἀπέναντι σὲ ἓνα ἄλλο δυνατὸ εἶδος τοῦ παριστάνειν ποῦ κατανοοῦμε στὴ φαινομενολογία ὡς κενὴ σκόπευση.

Ἡ κενὴ σκόπευση εἶναι τὸ εἶδος τοῦ παριστάνειν κάτι μετὸν τρόπο τοῦ σκέπτεσθαι κάτι, τοῦ ἐνθυμεῖσθαι ποῦ μπορεῖ νὰ ἐμφανισθεῖ σὲ μιὰ συζήτηση περὶ τῆς γέφυρας. Σκοπεύω τὴν ἴδια τὴ γέφυρα, χωρὶς μὲ αὐτὴν τὴ σκόπευση καὶ νὰ τὴ βλέπω ἀπλὰ στὴν ἐξωτερικὴ τῆς ὄψη, ἀλλὰ τὴ σκοπεύω μὲ τὸ νόημα τῆς κενῆς σκόπευσης. Σὲ αὐτὸ τὸ εἶδος τοῦ λόγου κινεῖται ἓνα μεγάλο μέρος τῆς φυσικῆς μας ὀμιλίας. Σκοπεύουμε τὰ ἴδια τὰ πράγματα, ὄχι εἰκόνες ἢ παραστάσεις τους, καὶ ὥστόσο αὐτὰ δὲν μᾶς δίδονται ἐποπτικά. Καὶ στὴν κενὴ σκόπευση τὸ σκοπευόμενο σκοπεύεται ἄμεσα καὶ ἀπλὰ αὐτὸ τὸ ἴδιο, ἀλλὰ μόνο μὲ τρόπο κενό, πράγμα ποῦ σημαίνει ἀκριβῶς χωρὶς ἐκείνη τὴν ἐποπτικὴ πλήρωση. Ἐποπτικὴ πλήρωση συναντᾶται καὶ πάλι στὴν ἀπλὴ ἀναπαρουσίαση. Αὐτὴ δίδει μὲν τὸ ἴδιο τὸ ὄν, ἀλλὰ δὲν τὸ δίδει αὐτοπροσώπως.

Αὐτὴ ἡ διάκριση ἀνάμεσα στὴν κενὴ σκόπευση καὶ τὴν ἐποπτικὴ παράσταση δὲν ἰσχύει μόνο γιὰ τὴν κατ' αἴσθησιν ἀντίληψη, [55] ἀλλὰ καὶ γιὰ τίς τροποποιήσεις ὄλων τῶν ἐνεργημάτων. Ἄς πάρουμε τὴν πρόταση: $1 + 2$ ἴσον $2 + 1$. Μπορεῖ κανεὶς νὰ τὴν ἐκφέρει ἀπερίσκεπτα, ἀλλὰ παρ' ὅλα αὐτὰ νὰ τὴν κατανοεῖ καὶ νὰ ξέρει ὅτι δὲν λείει κάτι τὸ ἀ-νόητο. Μπορεῖ ὅμως κανεὶς νὰ τελέσει αὐτὴν τὴν ἐκφορὰ μὲ ἐναργῆ θέαση, ἔτσι ὥστε κάθε βῆμα τῆς ἐκφορᾶς νὰ ἐπιτελεσθεῖ ὑπὸ ἀναπαρουσίαση τοῦ σκοπευόμενου. Τὴν πρώτη φορὰ ἐκφράζουμε τρόπον τινὰ κάτι τυφλά, τὴν ἄλλη φορὰ βλέποντάς το. Στὴν τελευταία περίπτωσιν, ὅταν τὸ σκοπευόμενο ἀναπαρουσιάζεται, τότε αὐτὸ δίδεται σὲ πρωτογενῆ ἀναπαρουσίαση, καθὼς καθιστῶ παρόντα γιὰ μένα τὴν πρόταση $2 + 1$ καὶ ὅλους τοὺς προσδιορισμοὺς στὴν πρωτογενῆ σημασία τους. Μὲ αὐτὸν τὸν τρόπο τοῦ ἐποπτικοῦ νοεῖν, ποῦ πιστοποιεῖ κάτι ἀντιπαραβάλλοντάς το στὰ ἴδια τὰ πράγματα, κινούμεσθε μόνο σπάνια, ἐνῶ

τις περισσότερες φορές κινούμαστε μέσα σὲ ἓνα συντομευμένο καὶ τυφλὸ σκέπτεσθαι.

Ἔνα περαιτέρω εἶδος τοῦ παριστάνειν μὲ τὸ εὐρύτερο νόημα τοῦ ὄρου εἶναι ἡ ἀντίληψη εἰκόνας. Ὅταν ἀναλύουμε μιὰ ἀντίληψη εἰκόνας, βλέπουμε καθαρὰ κατὰ πόσο τὸ ἀντιληπτό τῆς συνείδησης τῆς εἰκόνας ἔχει μιὰ ὅπως ἄλλη δομὴ ἀπὸ τὸ ἀντιληπτό τῆς ἀπλῆς ἀντίληψης ἢ ἀπὸ τὸ παριστάμενο τῆς ἀπλῆς ἀναπαρουσίασης. Μπορῶ νὰ δῶ μιὰ κάρτα τῆς γέφυρας τοῦ Weidenhaus. Ἐδῶ πρόκειται γιὰ ἓνα νέο εἶδος παράστασης. Αὐτοπροσώπως δίδεται τώρα ἡ ἴδια ἡ κάρτα. Αὐτὴ ἡ ἴδια ἡ κάρτα εἶναι πράγμα, ἀντικείμενο, ἀκριβῶς ὅπως ἡ γέφυρα ἢ ἓνα δέντρο καὶ τὰ παρόμοια. Ἀλλὰ αὐτὸ τὸ πράγμα δὲν εἶναι ἓνα μονοδιάστατο πράγμα ὅπως ἡ ἴδια ἡ γέφυρα, ἀλλὰ εἶναι, ὅπως λέμε, ἓνα πράγμα-εἰκόνα. Ὅταν τὸ ἀντιλαμβάνομαι, βλέπω διαμέσου τῆς εἰκόνας τὸ ἀπεικονιζόμενο, δηλαδὴ τὴ γέφυρα. Στὴν ἀντίληψη εἰκόνας δὲν συλλαμβάνω θεματικὰ τὸ πράγμα-εἰκόνα, ἀλλὰ, ὅταν βλέπω μιὰ κάρτα, βλέπω — στὴ φυσικὴ στάση — αὐτὸ ποὺ ἀπεικονίζεται μέσα της, τὴ γέφυρα, τὸ ἀπεικονιζόμενο, στὴν κάρτα. Σὲ αὐτὴν τὴν περίπτωσιν ἡ κάρτα οὔτε σκοπεύεται κενά, οὔτε εἶναι ἀπλῶς ἀναπαρουσιαζόμενη, οὔτε εἶναι πρωτογενῶς ἀντιληπτὴ, ἀλλὰ συλλαμβάνεται σὲ αὐτὴν τὴν ιδιαίτερη βαθμιδωτὴ δόμησιν τῆς εἰκονοποίησης ἑνὸς πράγματος. Ἡ ἴδια ἡ γέφυρα εἶναι τώρα τὸ παριστάμενο μὲ τὸ νόημα τοῦ τίθεσθαι σὲ παράστασιν καὶ τοῦτο καθ' ὁδὸν τῆς παρουσίας μεσῶ κάποιου πράγματος. Αὐτὴ ἡ σύλληψιν τῆς εἰκόνας, [56] ἢ σύλληψιν τινὸς ὡς ἀπεικονιζόμενου διαμέσου ἑνὸς πράγματος-εἰκόνας, ἔχει μιὰ ὅπως ἄλλη δομὴ ἀπὸ μιὰ ἀπλὴ ἀντίληψιν. Αὐτὸ πρέπει νὰ τὸ φέρουμε μπροστὰ μας μὲ ἀπόλυτη σαφήνεια, διότι, παλαιότερα ἀλλὰ ἀκόμα καὶ σήμερα, προσπαθοῦσαν μερικοὶ νὰ ἐκλάβουν τὴ σύλληψιν τῆς εἰκόνας ὡς ἐκεῖνο τὸ εἶδος σύλληψης μὲ τὴ βοήθειαν τοῦ ὁποίου νομίζουν ὅτι μποροῦν νὰ διαφωτίσουν ἐν γένει τὴν ἀντίληψιν ἑνὸς ἀντικειμένου. Στὴ συνείδησιν τῆς εἰκόνας ὑπάρχει τὸ πράγμα-εἰκόνα καὶ τὸ ἀπεικονιζόμενο. Τὸ πράγμα-εἰκόνα μπορεῖ νὰ εἶναι ἓνα συγκεκριμένο πράγμα — ὁ πίνακας στὸν τοῖχο — ἀλλὰ τὸ πράγμα-εἰκόνα δὲν εἶναι βέβαια ἀπλὰ καὶ μόνο ἓνα πράγμα ὡς φυσικὸν πράγμα ἢ ἓνα ἄλλο πράγμα τοῦ περιβάλλοντος κόσμου,

αλλά δείχνει κάτι, δείχνει τὸ ἴδιο τὸ ἀπεικονιζόμενο. Ἀντίθετα, στὴν ἀπλή ἀντίληψη, στὴν ἀπλή σύλληψη ἐνὸς ἀντικειμένου, δὲν μπορούμε νὰ συναντήσουμε τίποτε τῆς μορφῆς ὁποιασδήποτε συνείδησης τῆς εἰκόνας. Ἐρχεται σὲ ἀντίθεση μὲ κάθε ἀπλό εὐρημα σχετικὰ μὲ τὴν ἀπλή σύλληψη ἀντικειμένων, ὅταν κάποιος ἐρμηνεύει αὐτὸ τὸ εὐρημα ὡς ἔαν, βλέποντας αὐτὸ τὸ σπίτι, νὰ ἀντιλαμβάνομαι καταρχὰς μέσα στὴ συνείδησή μου μιὰ εἰκόνα, ὡς ἔαν νὰ διδόταν ἓνα πράγμα-εἰκόνα, καὶ ἐξ αὐτοῦ τοῦ πράγματος-εἰκόνα νὰ συνελάμβανα τὸ σπίτι ὡς κάτι τὸ ἀπεικονιζόμενο, δηλαδὴ ὡς ἀπεικονισμό τοῦ σπιτιοῦ ἐκεῖ ἔξω, δηλαδὴ ὡς ἔαν νὰ ὑπῆρχε ἐσωτερικὰ μιὰ ὑποκειμενικὴ εἰκόνα καὶ ἐξωτερικὰ τὸ ἀπεικονιζόμενο ὡς ὑπερβατικὸ. Τίποτε ἀπὸ ὅλα αὐτὰ δὲν θὰ συναντήσουμε, ἀλλὰ στὴν ἀντίληψη μὲ τὸ ἀπλό τῆς νόημα βλέπω τὸ ἴδιο τὸ σπίτι. Ὅπως ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὸ ὅτι αὐτὴ ἡ μεταφορὰ τῆς ὅπως διαφορετικὰ συγκροτούμενης συνείδησης εἰκόνας ἐπὶ τῆς ἀπλῆς σύλληψης ἀντικειμένων δὲν μπορεῖ τίποτε νὰ διασαφηνίσει καὶ ὀδηγεῖ σὲ μιὰ ἀδύνατον νὰ στηριχθεῖ θεωρία, πρέπει νὰ διατηρήσουμε παρούσα μέσα μας τὴν πραγματικὴ αἰτία, λόγω τῆς ὁποίας πρέπει νὰ ἀπορριφθεῖ αὐτὴ ἡ ἐρμηνεία: δὲν ἀντιστοιχεῖ στὰ ἀπλά φαινομενολογικὰ εὐρήματα. Ὑφίστανται ἐξάλλου οἱ ἀκόλουθες δυσκολίες, στὶς ὁποῖες δὲν θὰ ὑπείσέλθουμε περαιτέρω: ἔαν ἡ γνώση ἐν γένει εἶναι ἡ σύλληψη ἐνὸς ἀντικειμένου-εἰκόνα ὡς ἐμμενοῦς εἰκόνας ἐνὸς ὑπερβατικοῦ πράγματος ἔξω ἀπὸ τὴ συνείδηση, πῶς πρέπει νὰ συλληφθεῖ τότε αὐτὸ τὸ ἴδιο τὸ ὑπερβατικὸ ἀντικείμενο; Ἄν κάθε σύλληψη ἀντικειμένων εἶναι συνείδηση εἰκόνας, τότε χρειάζομαι καὶ γιὰ τὴν ἐμμενῆ εἰκόνα ἐκ νέου ἓνα πράγμα-εἰκόνα, πὺ παρουσιάζει μέσα μου τὸ ἐμμενὲς πράγμα-εἰκόνα κ.ο.τ. Αὐτὸ εἶναι ἓνα δευτερεῶν στοιχεῖο πὺ ἀντιτίθεται σὲ αὐτὴν τὴ θεωρία. [57] Τὸ κεντρικὸ ζήτημα εἶναι τὸ ἀκόλουθο: ὄχι μόνον δὲν ἐνυπάρχει τίποτε σὰν τὴν εἰκονιστικότητα (*Bildlichkeit*) καὶ τὴν εἰκονοποίηση στὴν κατεύθυνση τῆς ἀπλῆς σύλληψης, ἀλλὰ καί, προπάντων, δὲν ὑπάρχει στὸ ἐνέργημα τῆς σύλληψης ἀντικειμένων τίποτε παρόμοιο μὲ τὴ συνείδηση εἰκόνας. Καὶ δὲν εἶναι ἐπειδὴ φθάνουμε ἔτσι σὲ μιὰ εἰς ἄπειρον ἀναγωγή, δηλαδὴ ἐπειδὴ τίποτε δὲν διασαφηνίζεται, οὔτε ἐπειδὴ μὲ αὐτὴν τὴν ὑποδομὴ δὲν ὀδη-

γούμαστε σὲ καμιὰ γνήσια καὶ ἱκανὴ νὰ στηριχθεῖ θεωρία, πού πρέπει νὰ ἀπορρίψουμε τὴν ὑποδομὴ τῆς συνειδήσεως τῆς εἰκόνας ἀναφορικὰ μὲ τὴ σύλληψη ἀντικειμένων, ἀλλὰ ἐπειδὴ αὐτὴ ἢ ἴδια ἢ θεωρία ἀντιβαίνει σὲ κάθε φαινομενολογικὸ εὖρημα, διότι εἶναι θεωρία χωρὶς φαινομενολογία: γι' αὐτὸ καὶ πρέπει τὸ ἀντιλαμβάνεσθαι νὰ νοηθεῖ στὴν ὀλοκληρωτικὴ του διάκριση ἀπὸ τὴ συνείδηση εἰκόνας. Ἡ συνείδηση εἰκόνας εἶναι καταρχὰς ἐν γένει δυνατὴ μόνο ὡς ἀντιλαμβάνεσθαι, καὶ μάλιστα μόνο μὲ τὸν παρακάτω τρόπο: τὸ πράγμα-εἰκόνα συλλαμβάνεται ἐν γένει ὅταν συλλαμβάνεται καταρχὰς τὸ ἐπ' αὐτοῦ ἀπεικονιζόμενο.

Ἄς συγκρατήσουμε τοῦτο: τὸ ἴδιον στοιχεῖο τῆς ἀντιληπτότητας τοῦ ἀντιληπτοῦ, ἔχοντας ὡς ἀφετηρία τὴν ἀπλὴ ἀντίληψη, εἶναι τὸ ἐξῆς: *στὴν ἀντίληψη τὸ ἀντιληπτό ὄν εἶναι αὐτοπροσώπως ἐδῶ*. Στὸν χαρακτήρα τοῦ ἀντιληπτοῦ ὡς ὑπάρχοντος αὐτοπροσώπως αὐτὸ καθαυτὸ προστίθεται σὲ κάθε συγκεκριμένη ἀντίληψη πράγματος, ὡς περαιτέρω ἀναφορικὰ μὲ τὴν ἀντιληπτότητά του στοιχεῖο, ὅτι τὸ ἀντιληπτό πράγμα σκοπεύεται πάντα στὴν ὀλότητά του ὡς πράγμα (*Ding Ganzheit*). Ὅταν βλέπω ἓνα κατ' αἴσθησιν ἀντιληπτό ἀντικείμενο, αὐτὴν τὴ γνωστὴ καρέκλα ἐδῶ, βλέπω πάντα — μιλώντας γιὰ «βλέπω» μὲ ἓνα συγκεκριμένο τρόπο — μόνο μιὰ ὀρισμένη πλευρὰ καὶ μιὰ ὀρισμένη ἔποψη. Βλέπω γιὰ παράδειγμα τὸ ἐπάνω μέρος τοῦ καθίσματος, τὴν ἀπὸ κάτω ἐπιφάνεια δὲν τὴ βλέπω, καὶ παρ' ὅλα αὐτά, ὅταν βλέπω μὲ αὐτὸν τὸν τρόπο τὴν καρέκλα ἢ ὅταν βλέπω μόνο τὰ πόδια τῆς, δὲν νομίζω ὅτι ἔχει ἀποκομμένα πόδια. Ὅταν μπαίνω σὲ ἓνα δωμάτιο καὶ βλέπω ἓνα ντουλάπι, δὲν βλέπω τὴν πόρτα τοῦ ντουλαπιοῦ ἢ μιὰ ἀπλὴ ἐπιφάνεια, ἀλλὰ στὸ νόημα τοῦ ἀντιλαμβάνεσθαι ἔγκειται ὅτι βλέπω τὸ ντουλάπι. Ὅταν κάνω τὸν γύρο του, ἔχω συνεχῶς νέες ἐπόψεις του. Νομίζω ὁμως κάθε στιγμή — μὲ τὸ νόημα τοῦ φυσικοῦ νομίζειν — ὅτι βλέπω τὸ ἴδιο τὸ ντουλάπι, ὄχι κάποια ὀποιαδήποτε ἔποψή του. Αὐτὲς οἱ ἐπόψεις [58]μποροῦν νὰ παραλλάξουν συνεχῶς μὲ τὴν πολλαπλότητα τῶν ἐπόψεων πού μοῦ προσφέρονται. Ὅταν κάνω τὸν γύρο τοῦ πράγματος, διατηρεῖται ἡ αὐτοπρόσωπη ἐαυτότητα τοῦ ἴδιου τοῦ ἀντιληπτοῦ. Τὸ πράγμα σκιαζέται στὶς ἐπόψεις του. Δὲν σκοπεύεται

δμως μιὰ σκίαση, ἀλλὰ σὲ μιὰ σκίαση σκοπεύεται κάθε φορά τὸ ἴδιο τὸ ἀντιληπτό πράγμα. Κατὰ τὴν πολλαπλότητα τῶν παραλλαζουσῶν ἀντιλήψεων διατηρεῖται ἡ ἐαυτότητα τοῦ ἀντιληπτοῦ, δὲν ἔχω μιὰ ἄλλη ἀντίληψη ὑπὸ τὴν ἔννοια ἐνὸς ἄλλου ἀντιληπτοῦ: ναὶ μὲν τὸ περιεχόμενο τῆς ἀντίληψης εἶναι ἓνα ἄλλο, ἀλλὰ τὸ ἀντιληπτό σκοπεύεται ὡς τὸ ἴδιο.

Στὴν ἀντίληψη εἰκόνας ὑπάρχει καὶ πάλι, ἀναφορικά μὲ τὴ σύλληψη τῆς ὁλότητας καὶ τῆς σκίασης, μιὰ ἄλλη δομὴ τοῦ ἀντιληπτοῦ μὲ τὸ στενὸ νόημα τοῦ ὄρου. Αὐτοπροσώπως γίνεται ἀντιληπτό τὸ ἴδιο τὸ πράγμα-εἰκόνα, καὶ γίνεται κι αὐτὸ ἀντιληπτό κάθε φορά σὲ μιὰ του ἔποψη. Ἀλλὰ ἡ ἀντίληψη τοῦ πράγματος-εἰκόνα δὲν καταλήγει τρόπον τινὰ σὲ διευθέτηση στὴ φυσικὴ ἀντίληψη τῆς εἰκόνας. Ἀντιθέτως ὁ ταχυδρόμος, γιὰ παράδειγμα, μπορεῖ νὰ ἐκλάβει τὸ πράγμα-εἰκόνα (τὴν κάρτα) ἄπλὰ καὶ μόνο ὡς πράγμα τοῦ περιβάλλοντος κόσμου, ὡς ταχυδρομικὴ κάρτα. Ἡ ἀντίληψη τοῦ πράγματος-εἰκόνα ὡς καθαρὴ καὶ ἄπλη ἀντίληψη πράγματος ὄχι μόνο δὲν καταλήγει σὲ διευθέτηση, ἀλλὰ οὔτε συμβαίνει νὰ βλέπω καταρχὰς μόνο ἓνα πράγμα καὶ μετὰ νὰ συμπεραίνω ὅτι εἶναι μιὰ εἰκόνα τινός, ἀλλὰ βλέπω μὲ τὴ μία ἓνα ἀπεικονιζόμενο καὶ δὲν βλέπω οὐδόλως στὴν ἀρχὴ καὶ θεματικὰ ἀπομονωμένο τὸ πράγμα-εἰκόνα, τίς γραμμὲς καὶ τίς κηλίδες τοῦ σχεδίου. Γιὰ νὰ δῶ τὰ παραπάνω ὡς καθαρὰ στοιχεῖα τοῦ πράγματος, χρειάζεται μιὰ τροποποίηση τοῦ φυσικοῦ τρόπου παρατήρησης, ἓνα εἶδος ἀκύρωσης τῆς εἰκόνας (*Entbildlichung*). Ἡ φυσικὴ τάση τῆς ἀντίληψης (μὲ τὸ νόημα τῆς ἀντίληψης τῆς εἰκόνας) κινεῖται στὴν κατεύθυνση τῆς σύλληψης τῆς εἰκόνας.

γ.γ.) Πρώτη ἔνδειξη τῆς θεμελιώδους μορφῆς τῆς ἀποβλεπτικότητας ὡς συναντῆται τῆς *intentio* καὶ τοῦ *intentum*.

Στὸ ἐσωτερικὸ αὐτῆς τῆς πολλαπλότητας τῶν τρόπων τοῦ παριστάνειν ἔχουμε ταυτόχρονα μιὰ συγκεκριμένη ἄλληλουχία: [59] κενὴ σκόπευση, ἀναπαρουσίαση, σύλληψη τῆς εἰκόνας καὶ ἄπλὸ ἀντιλαμβάνεσθαι δὲν συμπαρατίθενται ἄπλως τὸ ἓνα δίπλα στὸ ἄλλο, ἀλλὰ ἔχουν μέσα τους μιὰ συγκεκριμένη δομικὴ

άλληλουχία. Στην έποπτική άναπαρουσίαση μπορεί νά πληρωθεΐ έποπτικά, γιά παράδειγμα, μιá κενή σκόπευση. Αυτό που σκοπεύεται στην κενή σκόπευση, στο άπερίσκεπτο νοεΐν, δέν έχει έποπτική πλήρωση, του λείπει ή πληρότητα τής έποπτείας. Η άναπαρουσίαση έχει τή δυνατότητα τής έποπτικῆς πλήρωσης μέχρι ενός όρισμένου βαθμού, στο μέτρο που ή άναπαρουσίαση δέν έχει τή ικανότητα νά δώσει τά ίδια τά πράγματα τέτοια που δίδονται άυτοπροσώπως.

Άντί νά μιλιώ γιά κάτι ξεκινώντας μόνο από τήν κενή σκόπευση, μπορώ νά μιλιώ έπ' αυτού μέσα από τήν άπλή και έμμένουσα άναπαρουσίαση, ή άκόμα — άν π.χ. προκύψει μιá διένεξη γιά τόν αριθμό τών άψίδων και τών στύλων τής γέφυρας — μπορεί ή άναπαρουσίαση νά πληρωθεΐ με έναν νέο τρόπο μέσα από τó ίδιο τó άυτοπρόσωπο δίδεσθαι. Η αντίληψη και τó αντίληπτικό δίδεσθαι είναι μιá διακεκριμένη περίπτωση τής έποπτικῆς πλήρωσης. Κάθε απόβλεψη έχει μέσα της μιá τάση πρós τήν πλήρωση, και καθεμιá έχει κάθε φορά τόν δικό της ίδιο συγκεκριμένο τρόπο τής δυνατότητας πλήρωσης: έτσι ή αντίληψη βρίσκει τήν πλήρωσή της έν γένει μόνο μέσα από αντίληψη, ή ένθύμηση ποτέ μέσα από τήν άναμονή, αλλά μέσα από τήν ένθυμούμενη άναπαρουσίαση ή μέσω τής αντίληψης. Υφίστανται όλως καθορισμένες έννομες άλληλουχίες ανάμεσα στις δυνατότητες τής πλήρωσης μιās από πριν δοσμένης κενῆς σκόπευσης. Τó ίδιο ισχύει και στη σφαίρα τής αντίληψης εικόνας. Είναι δυνατόν νά δώσουμε μιá άκόμα πιό περίπλοκη μορφή σέ αυτές τις άλληλουχίες, θέτοντας τώρα δίπλα στην εικόνα, στο πρωτότυπο, τήν αντίγραφο εικόνα (*Nachbild*) με τó νόημα τής κόπιας. "Αν έχω μιá κόπια, δηλαδή μιá αντιγραμμένη εικόνα, σ' αὐτήν ένυπάρχει τότε μιá συγκεκριμένη άλληλουχία βαθμιδωτῆς δόμησης υπό τήν έννοια: αντιγραμμένη εικόνα-εικόνα (πρωτότυπο)-μοντέλο, και μάλιστα με τέτοιο τρόπο, ώστε μέσα από τή λειτουργία τής αντίγραφης εικόνας ως παρουσίας (εικόνα πρós μοντέλο) δείχνεται τó άθθεντικό άπεικονιζόμενο. "Αν όμως τώρα ή κόπια ως κόπια συμβαίνει νά έπιδεικνύει τήν άπεικονιστική της γνησιότητα, τότε δέν μπορώ [60] νά τή συγκρίνω πρós τó αρχικό μοντέλο: τότε, όμως, τήν έποπτική πιστοποίηση τής κόπιας, τής αντίγραφης

εικόνας, μᾶς τὴ δίνει ἢ εἰκόνα ποῦ ἀντιγράφηκε, ἢ ὅποια ἀποτελεῖ καθαυτὴ — ὡς εἰκόνα τινός — μοντέλο γιὰ τὴν κόπια. Αὐτὲς οἱ ἰδιαίτερες δομὲς τῆς πιστοποίησης καὶ τῶν δυνατοτήτων τῆς διατρέχουν ὅλα τὰ ἐνεργήματα σύλληψης, ἀκόμα κι ἂν παραβλέψουμε τελείως αὐτὸ τὸ εἰδικὸ ἐνέργημα σύλληψης ποῦ ταιριάζει στὴν ἀντίληψη. Τὸ ἀντιληπτὸ δείχνεται λοιπὸν — κι αὐτὸ εἶναι τὸ σημαντικότερο — στὴν ἀντιληπτότητά του, αὐτὸ ποῦ συνειδητοποιεῖται ὡς εἰκόνα στὴν εἰκονιστικότητά του, τὸ ἀπλῶς ἀναπαρουσιαζόμενο μὲ τὸν τρόπο τοῦ ἀναπαρουσιάζειν, τὸ κενῶς σκοπευόμενο μὲ τὸν τρόπο τῆς κενῆς σκόπευσης. "Ὅλες αὐτὲς οἱ διακρίσεις εἶναι διαφορετικοὶ τρόποι τοῦ ἀποβλέπεσθαι τῶν ἀντικειμένων (τῶν ἀντίστοιχων ἀποβλέψεων).

Αὐτὲς τὶς δομικὲς ἀλληλουχίες καὶ τὶς βαθμίδες τῆς πλήρωσης, τῆς πιστοποίησης καὶ τῆς ἐπαλήθευσης εἶναι σχετικὰ εὐκολο νὰ τὶς δεῖ κανεὶς στὸ πεδίο τῆς ἐποπτικῆς παράστασης, βρίσκονται ὅμως ἀνεξάρτητα σὲ ὅλα τὰ ἐνεργήματα, π.χ. στὴν περιοχὴ τοῦ καθαροῦ θεωρητικοῦ συμπεριφέρεσθαι, προσδιορίζειν καὶ ὀμιλεῖν. Χωρὶς τὴ δυνατότητα νὰ παρακολουθήσουμε ἐδῶ τὶς δομὲς ποῦ ἰδιάζουν κάθε φορὰ στὸ ἴδιο τὸ ἀποβλεπόμενο ὡς τέτοιο, δὲν μπορεῖ νὰ διανοηθεῖ κανεὶς νὰ ἐπεξεργασθεῖ ἐπιστημονικὰ μιὰ πραγματικὴ καὶ ἀντλημένη ἀπὸ τὰ ἴδια τὰ φαινόμενα φαινομενολογία τῆς μόρφωσης τῶν ἐνοιῶν — τῆς γένεσης τῶν ἐνοιῶν ἀπὸ τὶς τραχεῖς σημασίες. Χωρὶς ὅμως αὐτὸ τὸ θεμελιῶδες τμῆμα παραμένει κάθε λογικὴ εἴτε ἐρασιτεχνικὴ εἴτε θεωρητικὴ κατασκευή.

Ἐπάρχει λοιπὸν ἓνα ἰδιάζον συνανήκειν ἀνάμεσα στὸν τρόπο τοῦ ἀποβλέπεσθαι, τῆς *intentio*, καὶ τοῦ *intentum*, ὅπου τὸ *intentum*, τὸ ἀντικείμενο τῆς ἀπόβλεψης, πρέπει νὰ νοηθεῖ μὲ τὸ νόημα ποῦ ἐκθέσαμε παραπάνω, ὄχι τὸ ἀντιληπτὸ ὡς ὄν ἀλλὰ τὸ ὄν ὑπὸ τὸ πῶς τοῦ ἀντιληπτὸν-εἶναι, τὸ *intentum* ὑπὸ τὸ πῶς τοῦ ἀποβλέπεσθαι. Μόνον μὲ τὸ πῶς τοῦ ἀποβλέπεσθαι ποῦ ἀνήκει σὲ κάθε *intentio* ὡς τέτοια δίδεται ἐν γένει στὸ βλέμμα μας, ἂν καὶ μόνον προσωρινά, ἢ θεμελιώδης συγκρότηση τῆς ἀποβλεπτικότητος.

Ἡ *intentio* νοεῖται στὴ φαινομενολογία καὶ ὡς σκόπευση. Ὑφίσταται μιὰ ἀλληλουχία ἀνάμεσα στὴ σκόπευση καὶ στὸ [61] σκοπευόμενο, ἢ ἀνάμεσα στὴ νόηση καὶ τὸ νόημα. Νοεῖν*

σημαίνει αντιλαμβάνεσθαι με τὸ εὐρὸ νόημα τοῦ ὄρου *Vernehmen*, ἀπλῶς συλλαμβάνειν: τὸ ἴδιο τὸ ἀντιλαμβάνεσθαι καὶ τὸ ἀντιληπτό ὑπὸ τὸν τρόπο πού γίνεται ἀντιληπτό. Παραπέμπω σὲ αὐτοὺς τοὺς ὄρους, διότι σὲ αὐτοὺς δὲν ἐμπεριέχεται μόνο μιὰ ὁρολογία ἀλλὰ ἤδη μιὰ συγκεκριμένη ἐρμηνεία τοῦ διευθύνεσθαι-πρός. Κάθε διευθύνεσθαι-πρός, ὁ φόβος, ἡ ἐλπίδα, ἡ ἀγάπη, ἔχει τὸν χαρακτήρα τοῦ διευθύνεσθαι-πρός, πού ὁ Husserl δηλώνει ὡς νόηση. Στὸ μέτρο πού ὁ ὄρος νοεῖν* ἔχει παραληφθεῖ ἀπὸ τῆ σφαίρα τῆς θεωρητικῆς γνώσης, παρέχεται ἐδῶ μιὰ ἐρμηνεία τῆς πρακτικῆς σφαίρας με ἀφετηρία τῆ θεωρητικῆς. Αὐτὴ ἡ ὁρολογία εἶναι ἀκίνδυνη γιὰ τοὺς δικούς μας σκοπούς, δηλαδή γιὰ τὸ σκοπὸ νὰ καταστήσουμε σαφές ὅτι ἡ ἀποβλεπτικότητα καθορίζεται γιὰ πρώτη φορά πλήρως ὅταν τῆ βλέπουμε σὰν τὸ συνανήκειν ἀνάμεσα στὴν *intentio* καὶ στὸ *intentum*. Συγκεφαλαιώνοντας μπορούμε νὰ ποῦμε: ὅσο λίγο ἀποτελεῖ ἡ ἀποβλεπτικότητα μιὰ ἐκ τῶν ὑστέρων συνάρτηση ἀνάμεσα σὲ καταρχὰς μὴ ἀποβλεπτικὰ βιώματα καὶ σὲ ἀντικείμενα, οὔσα μᾶλλον μιὰ δομῆ, τόσο ἀναγκαῖα ἀνήκει στὴ θεμελιώδη συγκρότησή της ὡς δομῆς τὸ ἐκάστοτε ἀποβλεπτικὸ πρὸς-τί πού τῆς ἰδιάζει, τὸ *intentum*. Αὐτὴ ἡ προσωρινὴ ἔκθεση τῆς θεμελιώδους συγκρότησης τῆς ἀποβλεπτικότητας ὡς ἀμφίπλευρου συνανήκειν τῆς *intentio* καὶ τοῦ *intentum* δὲν ἀποτελεῖ τὸν τελευταῖο λόγο τῆς ἀνάλυσής μας ἀλλὰ ἀπλὰ καὶ μόνο τὴν πρώτη ἔνδειξη καὶ κατάδειξη ἑνὸς θεματικοῦ πεδίου γιὰ παρατηρήσεις.

Ἄν θέλουμε νὰ ὀριοθετήσουμε αὐτὸν τὸν ὀρισμὸ τῆς ἀποβλεπτικότητας ἀπέναντι σὲ αὐτὸν τοῦ Brentano, πρέπει νὰ ποῦμε τὸ ἑξῆς: ὁ Brentano εἶδε στὴν ἀποβλεπτικότητα τὴν *intentio*, τὴ νόηση, καὶ τὸ διάφορον τῶν τρόπων της, ἀλλὰ δὲν εἶδε τὸ νόημα, τὸ *intentum*. Κινήθηκε με ἀβεβαιότητα γιὰ τὸν ὀρισμὸ αὐτοῦ πού ἀποκάλεσε «ἀποβλεπτικὸ ἀντικείμενο». Ἦδη οἱ τέσσερις ἔννοιες τοῦ ἀντικειμένου τῆς ἀντίληψης — τοῦ ἀντιληπτοῦ — καθιστοῦν σαφές, ὅτι τὸ νόημα τοῦ «κάτι ἐν γένει» ἀναφορικὰ με τὴν παράσταση τινὸς δὲν τὸ παίρνομε ἕτοιμο στὸ χέρι. Ὁ Brentano ἀμφιταλαντεύεται: τὴ μιὰ, ἐννοεῖ με τὸν ὄρο «ἀποβλεπτικὸ ἀντικείμενο» τὸ ἴδιο τὸ ὄν στὸ εἶναι του, μετὰ πάλι τὸ πῶς τοῦ συλλαμβάνεσθαι ἀχώριστα ἀπὸ τὸ

ἀντίστοιχο ὄν. [62] Ὁ Brentano δὲν φθάνει ἐν γένει στὴν καθαρὴ ἀπόσπαση τοῦ πῶς τοῦ ἀποβλέπεσθαι, δηλαδή δὲν ἀποσπᾷ τὴν ἀποβλεπτικότητα ὡς τέτοια, ὡς δομικὴ ὁλότητα. Αὐτὸ σημαίνει ὅμως περαιτέρω: ἡ ἀποβλεπτικότητα τίθεται μαζί με τὸ ὄν, ὡς χαρακτήρας τοῦ ὁποίου καὶ ὀρίζεται. Ταυτίζεται με τὸ ψυχικὸ ὄν. Ἀνεξήγητο παραμένει ἐπίσης στὸν Brentano τὸ τίνοσ δομὴ μέλλει νὰ εἶναι στὴν πραγματικότητα ἢ ἀποβλεπτικότητα, καὶ τοῦτο στὸ μέτρο ποῦ ὁ Brentano παρέλαβε στὴ θεωρία του τὸ ψυχικὸ στὴν παραδοσιακὴ ἔννοια τοῦ ἐμμενοῦς δυνάμει-ἀντιληπτοῦ, αὐτοῦ ποῦ γίνεται ἐμμενῶς συνειδητὸ (μετὸ νόημα τῆς θεωρίας τοῦ Descartes). Ὁ ἴδιος ὁ χαρακτήρας τοῦ ψυχικοῦ παρέμεινε ἀπροσδιόριστος, ἔτσι ὥστε αὐτό, δομὴ τοῦ ὁποίου ἀποτελεῖ ἡ ἀποβλεπτικότητα, δὲν παρουσιάστηκε μπροστά του με τρόπο πρωταρχικὸ ὅπως τὸ ἀπαιτεῖ ἡ ἀποβλεπτικότητα. Πρόκειται γιὰ ἓνα πρόβλημα ποῦ ἀκόμα καὶ σήμερα δὲν τὸ ἔχει ὑπερβεῖ ἡ φαινομενολογία. Ἀκόμα καὶ σήμερα ἡ ἀποβλεπτικότητα συλλαμβάνεται ἀπλᾶ ὡς συνειδησιακὴ δομὴ ἢ ὡς δομὴ τῶν ἐνεργημάτων, τοῦ προσώπου, ὅπου καὶ πάλι αὐτὲς οἱ δύο πραγματικότητες, τῶν ὁποίων δομὴ μέλλει νὰ εἶναι ἡ ἀποβλεπτικότητα, λαμβάνονται στὴν παραδοσιακὴ τους ἔννοια. Βέβαια ἔγιναν προσπάθειες στὴ φαινομενολογία — τόσο ἀπὸ τὸν Husserl ὅσο καὶ ἀπὸ τὸν Scheler — πρὸς δύο ὅλως διαφορετικὲς κατευθύνσεις, νὰ ὑπερβαθεῖ ἡ ψυχικὴ συνθήκη καὶ ὁ ψυχικὸς χαρακτήρας τῆς ἀποβλεπτικότητας: ὁ Husserl, μετὸ νὰ συλλάβει τὴν ἀποβλεπτικότητα ὡς καθολικὴ δομὴ τοῦ λόγου (ὁ λόγος νοούμενος ὄχι ὡς κάτι τὸ ψυχικὸ, ἀλλὰ ὡς ὀριοθετημένος σὲ ἀντίθεση μετὸ ψυχικὸ), ὁ Scheler μετὸ νὰ τὴ συλλάβει ὡς δομὴ τοῦ πνεύματος ἢ τοῦ προσώπου, καὶ πάλι ὀριοθετημένη σὲ ἀντίθεση μετὸ ψυχικὸ. Ἀλλὰ θὰ δοῦμε στὴ συνέχεια ὅτι μ' αὐτὸ ποῦ νοοῦμε μετὸς ὄρους λόγος, πνεῦμα, ψυχὴ, δὲν μπορούμε νὰ ὑπερβοῦμε τὴν ἀφετηριακὴ θέση μετὴν ὁποία ἐργάζονται αὐτὲς οἱ θεωρίες. Τὸ ἐπισημαίνω αὐτό, γιὰ τὸ θὰ δοῦμε πῶς ἡ φαινομενολογία μετὸ αὐτὸν τὸν προσδιορισμὸ τῆς ἀποβλεπτικότητας ἀπαιτεῖ στὸ ἐσωτερικὸ τῆς μιὰ πιὸ ριζικὴ διαμόρφωση. Δὲν ἀρκεῖ λοιπόν, γιὰ νὰ ἀνασκευάσουμε τὴ φαινομενολογικὴ ἀποβλεπτικότητα, νὰ ἀσκήσουμε ἀπλᾶ κριτικὴ στὸν Brentano! Ἔτσι θὰ ἔχανε

κανείς έξαρχῆς τὸ θέμα μέσα ἀπὸ τὰ χέρια του.

[63] Δὲν εἶναι ἡ ἀποβλεπτικότητα ὡς τέτοια μεταφυσικὰ δογματικὴ, ἀλλὰ αὐτὸ ποὺ ἔχει τεθεῖ στὰ θεμέλια κάτω ἀπὸ τὴ δομὴ τῆς, δηλαδὴ αὐτὸ ποὺ παραμένει ἐκεῖ ἐπὶ τῇ βάσει τῆς παραδοσιακῆς ἄρνησης νὰ ἐπερωτηθεῖ τόσο αὐτό, τοῦ ὁποίου δομὴ φέρεται νὰ εἶναι ἡ ἀποβλεπτικότητα, ὅσο καὶ τὸ τί σημαίνει τὸ νόημα αὐτῆς τῆς ἴδιας τῆς δομῆς. Ἐκ τούτου, ὡς μεθοδικὸς κανόνας γιὰ τὴν πρώτη σύλληψη τῆς ἀποβλεπτικότητας ἰσχύει τὸ ἐξῆς: νὰ μὴν καταπονούμαστε μὲ ἐρμηνεῖες, ἀλλὰ ἀπλὰ καὶ μόνο νὰ συγκρατοῦμε αὐτὸ ποὺ δείχνεται αὐτὸ τὸ ἴδιο, ὅσο κι ἂν εἶναι ἀκόμα ἐνδεές. Μόνο ἔτσι θὰ εἶναι δυνατὸν νὰ δοῦμε, σύμμετρα μὲ τὸ ἴδιο τὸ πράγμα, αὐτὸ τοῦ ὁποίου ἡ ἀποβλεπτικότητα ἀποτελεῖ τὴ δομὴ καὶ τὸν τρόπο μὲ τὸν ὁποῖο ἀποτελεῖ αὐτὴν τὴ δομὴ, καὶ τοῦτο ἐπὶ καὶ διαμέσου τῆς ἀποβλεπτικότητας. Ἡ ἀποβλεπτικότητα δὲν ἀποτελεῖ λοιπὸν τὴν ἔσχατη διαφώτιση τοῦ ψυχικοῦ, ἀλλὰ τὴν πρώτη ἐκκίνηση στὴν κατεύθυνση τῆς ὑπέρβασης τῆς μὴ κριτικῆς ἐπιβολῆς παραδοσιακὰ καθορισμένων πραγματικοτήτων, ὅπως ψυχικὸ, συνείδηση, βιωματικὴ ἀλληλουχία, λόγος. Ἀλλὰ ἂν αὐτὴ ἡ ἐργασία ἐνυπάρχει σὲ αὐτὴν τὴ φαινομενολογικὴ θεμελιώδη ἔννοια τῆς ἀποβλεπτικότητας, τότε αὐτὴ ἡ γενικὴ ἔννοια πρέπει, τὸ ἐλάχιστο, νὰ μετατραπεῖ σὲ σύνθημα τῆς φαινομενολογίας: δηλώνει, πολὺ μᾶλλον, αὐτὸ στὴ διάνοιξη τοῦ ὁποίου βρῖσκει τὸν ἑαυτὸ τῆς ἡ ἴδια ἡ φαινομενολογία στὶς δυνατότητές τῆς. Πρέπει συνεπῶς νὰ εἰπωθεῖ ἀνυπόκριτα τοῦτο: τὸ τί σημαίνει τὸ συνανήκειν τοῦ *intentum* καὶ τῆς *intentio* εἶναι σκοτεινὸ. Τὸ πῶς συσχετίζεται τὸ ἀποβλέπεσθαι ἐνὸς ὄντος μὲ αὐτὸ καθαυτὸ τὸ ἴδιο τὸ ὄν παραμένει αἰνιγματικὸ. Παραμένει ἐπίσης ὑπὸ ἐρώτηση ἂν ἐν γένει τὸ ἐρώτημα πρέπει νὰ τεθεῖ μὲ αὐτὸν τὸν τρόπο. Ἀλλὰ δὲν μπορούμε νὰ θέσουμε περαιτέρω ἐρωτήματα ἐπὶ αὐτῶν τῶν αἰνιγμάτων γιὰ ὅσο χρόνο ἐπικαλύπτουμε τὴν αἰνιγματικότητά τους μὲ θεωρίες ὑπὲρ καὶ ἐναντίον τῆς ἀποβλεπτικότητας. Δὲν εἶναι μὲ τέτοιο τρόπο, δηλαδὴ καθόσον ἀπλῶς θεωρητικολογοῦμε, ποὺ ἡ κατανόηση τῆς ἀποβλεπτικότητας ὀδηγεῖται περαιτέρω, ἀλλὰ μόνο ἀκολουθώντας τὴν ἀποβλεπτικότητα στὴ συγκεκριμενοποίησή τῆς. Εὐκαιρία γι' αὐτὸ θὰ ἔχουμε, ὅταν προσπαθήσουμε νὰ καταστήσουμε σαφὴ τὴ

δεύτερη ανακάλυψη τῆς φαινομενολογίας, τὴν ἀνακάλυψη τῆς κατηγορικῆς ἐποπτείας.

6. Ἡ κατηγορικὴ ἐποπτεία

Αὐτὸ πού θέλουμε νὰ καταστήσουμε σαφές ὑπὸ αὐτὸν τὸν γενικό τίτλο θὰ μπορούσε νὰ ἀνακαλυφθεῖ, μόνο ἀφοῦ ἔχει ἤδη προηγουμένως [64] ἀπελευθερωθεῖ στὴ θέα ἡ ἀποβλεπτικότητα ὡς δομῆ. Ἡ ἔκφραση «ἐποπτεία» ἀντιστοιχεῖ σημασιολογικά σὲ αὐτὸ πού ὀρίσθηκε ἤδη παραπάνω ὡς «βλέπειν» μὲ τὸ πλήρες νόημα τοῦ ὄρου. Ἐποπτεία σημαίνει: ἀπλή σύλληψη αὐτοῦ πού βρίσκεται μπροστά μας αὐτὸ τὸ ἴδιο αὐτοπρόσωπα, ἔτσι ὅπως δείχνεται. Σὲ αὐτὴν τὴν ἔννοια δὲν ἔχει, κατὰ πρῶτον, προδικαστεῖ ἂν ἡ κατ' αἴσθηση ἀντίληψη ἀποτελεῖ τὸ μοναδικὸ καὶ τὸ πιὸ πρωταρχικὸ εἶδος τοῦ ἐποπτεῖν, ἢ ἂν ὑπάρχουν περαιτέρω δυνατότητες τῆς ἐποπτείας ἀναφορικά μὲ ἄλλα θεματικὰ πεδία καὶ συστατικὰ στοιχεῖα. Δεύτερον, στὴν ἔννοιά της δὲν πρέπει νὰ ὑπείσθῃ τίποτε ἐπιπλέον ἀπ' αὐτὸ πού ὀρίζει ἡ φαινομενολογικὴ χρῆση τῆς ἔκφρασης: ἀπλὸ συλλαμβάνειν αὐτοῦ πού δίδεται αὐτοπροσώπως, ἔτσι ὅπως δείχνεται. Ὡς «ἐποπτεία», στὸ φαινομενολογικὸ νόημα τοῦ ὄρου, δὲν νοεῖται καμιὰ ἰδιαίτερη ἱκανότητα, κανένας ἐξαιρετικὸς τρόπος νὰ μεταφέρεται κανεὶς σὲ εἰδάλλως κλειστὲς περιοχὲς καὶ βάθη τοῦ κόσμου, καὶ ἐπίσης κανένας τρόπος ἐνόρασης, ἔτσι πού χρησιμοποίησε τὸν ὄρο ὁ Bergson. Γι' αὐτὸ ἀποτελεῖ ἓνα φθηνὸ εἶδος κριτικῆς, τὸ νὰ περιγράφει κανεὶς τὴ φαινομενολογία ὡς νὰ συναρτῶταν μὲ τὸν σύγχρονο ἐνορατισμὸ. Δὲν ἔχει τίποτε νὰ κάνει μὲ αὐτόν.

Ἡ ἀνακάλυψη τῆς κατηγορικῆς ἐποπτείας εἶναι ἡ ἀπόδειξη ὅτι, πρῶτον, ὑπάρχει ἓνα ἀπλὸ συλλαμβάνειν τοῦ κατηγοριοῦ, αὐτῶν τῶν συστατικῶν μέσα στὰ πράγματα πού δηλώνουμε μὲ τρόπο παραδοσιακὸ ὡς κατηγορίες καὶ πού, στὴν ἀκατέργαστη μορφή τους, ἔγιναν ὀρατὲς ἀπὸ πολὺ παλιά. Δεύτερον, ἀποτελεῖ προπάντων τὴν ἀπόδειξη γιὰ τὸ ὅτι αὐτὸ τὸ συλλαμβάνειν βρίσκεται ἐπενδυμένο στὴν καθημερινὴ ἀντίληψη καὶ σὲ κάθε ἐμπειρία. Μὲ τὰ παραπάνω ἔχουμε καταρχὰς διασαφήσει μόνο

τῆ λεξιλογικῆ σημασία τοῦ ὄρου. Αὐτὸ ποὺ ἐνδιαφέρει εἶναι νὰ καταδείξουμε αὐτὸ τὸ ἴδιο τὸ εἶδος ἐποπτείας, νὰ τὸ φέρουμε νὰ δοθεῖ ὡς ἀποβλεπτικότητα καὶ νὰ καταστήσουμε σαφές, τί καὶ πῶς ἐποπτεύεται μέσα της.

Ἔχουμε ἤδη ὑπαινιχθεῖ ὅτι ἡ κατηγορικὴ ἐποπτεία βρίσκει-ται τρόπον τινὰ ὡς ἔνθεμα μέσα σὲ κάθε συγκεκριμένη ἀντίληψη (ἀντίληψη ἐνὸς πράγματος). Πρὸς τὸν σκοπὸ τῆς κατάδει-ξῆς της θὰ ἐπιστρέψουμε καὶ πάλι στὴν παραδειγματικὴ περί-πτωση τῆς ἀντίληψης τῆς καρέκλας. Γιὰ νὰ δοῦμε ὅμως τὴν κατηγορικὴ ἐποπτεία ἐπὶ αὐτῆς τῆς ἀντίληψης, πρέπει νὰ εἴ-μαστε ἐπαρκῶς προετοιμασμένοι. [65] Αὐτὸ ἀπαιτεῖ δύο ἀκό-μα γενικὲς παρατηρήσεις, ἀπὸ τὴ μιά, γιὰ τὴν ἀποβλεπτικὴ σκόπευση καὶ τὴν ἀποβλεπτικὴ της πλήρωση, καὶ ἀπὸ τὴν ἄλ-λη, γιὰ τίς ἀποβλεπτικὲς συμπεριφορὲς ὡς ἐκφρασμένες συμ-περιφορὲς — ἐποπτεία καὶ ἔκφραση.

Θὰ δοῦμε ὅτι, ἀνεξαίρετα, οἱ συμπεριφορὲς μας, τὰ βιώματά μας, εἶναι, μὲ εὐρύτερο νόημα, γλωσσικὰ διατυπωμένα, ἐκφρα-σμένα βιώματα. Ἀκόμα κι ὅταν δὲν ἔχουν διατυπωθεῖ γλωσσι-κὰ μὲ λέξεις, βρίσκονται παρ' ὅλα αὐτὰ σὲ μιὰ συγκεκριμένη διάθρωση χάρις σὲ μιὰ κατανόηση ποὺ ἔχω γιὰ αὐτά, ἀπλῶς μὲ τὸ νὰ ζῶ μέσα τους καὶ χωρὶς νὰ τὰ παρατηρῶ θεματικά.

α) Ἀποβλεπτικὸ σκοπεύειν καὶ ἀποβλεπτικὴ πλήρωση

α.α.) Ἡ ταύτιση ὡς πιστοποιούσα πλήρωση

Μὲ τὴν εὐκαιρία τῆς περιγραφῆς τῆς ἀλληλουχίας τῶν τρόπων τῆς παράστασης δείχθηκε ὅτι ὑπάρχει μεταξὺ τους μιὰ συγκεκρι-μένη ἀκολουθία βαθμίδων ἀπὸ τὴν ἀπλὴ κενὴ σκόπευση (σημασιακὰ ἐνεργήματα) μέχρι τὴν ἀντίληψη ποὺ δίδει τὸ ἀν-τικείμενὸ της μὲ τρόπο πρωτογενῆ (ἐποπτικὸ ἐνέργημα μὲ τὸ στενότερο νόημα). Ἡ κενὴ σκόπευση δὲν πληρῶνεται στὸ νόη-μά της, ἔχει τὸ σκοπευόμενο μὲ τὸν τρόπο τῆς μὴ-πλήρωσης. Ἡ κενὴ σκόπευση ἢ τὸ κενῶς σκοπευόμενο μπορεῖ νὰ πληρω-θεῖ κατὰ κάποιον τρόπο στὴν ἐποπτικὴ ἀναπαρουσίαση. Σὲ αὐ-τὴν τὴν περίπτωσιν, τὸ σκοπευόμενο (τὸ ἀναπαρουσιαζόμενον)

δίδεται με μεγαλύτερη ή μικρότερη πληρότητα (γέφυρα: κολώνες, κιγκλιδώματα, είδος τόξων, καταμερισμός των θεμέλιων λίθων). 'Αλλά όσο μεγάλη κι αν είναι η τελειότητα της πλήρωσης, παρουσιάζει διαφορά απέναντι στην πλήρωση της αντίληψης, που δίδει το όν αυτοπροσώπως. 'Αλλά κι αυτή ακόμα, στο μέτρο που περιοριζόμαστε στην κατ' αίσθηση αντίληψη υλικών πραγμάτων, δεν είναι όλικη. Δίδει μὲν τὸ ὄν με τρόπο πρωτογενή, ἀλλὰ παρ' ὅλα αὐτὰ πάντα ἀπὸ τῆ μιᾶ πλευρά του καὶ μόνο. "Όσο σύστοιχη κι αν είναι η αντίληψη, τὸ ὄν που ἀντιλαμβανόμαστε δείχνεται πάντα μόνο σὲ μιᾶ συγκεκριμένη σκίασή του. Σχετικὰ μὲ τὴν ὀριστικότητα καὶ τὴν πληρότητα [66] τῆς πλήρωσης τὴν ὁποία εἶναι ἱκανὴ νὰ δώσει μιᾶ πληρούσα ἐποπτεία, ὑπάρχουν λοιπὸν διαφορές. Μιλοῦμε λοιπὸν γιὰ μιᾶ ὀριστικὴ καὶ ὀλοκληρωτικὴ πλήρωση ὅταν, ἀπὸ τὴν πλευρὰ τῆς σκόπευσης, ἔχουν πληρωθεῖ ὅλες οἱ μερικὲς ἀποβλέψεις καί, ἀπὸ τὴν πλευρὰ τῆς ἐποπτείας που δίδει τὴν πλήρωση, ὅταν ἡ ἐποπτεία παρουσιάζει τὸ ὄλο πρᾶγμα σὴν ὁλότητά του.

Ἡ ἀλληλουχία αὐτῶν τῶν τρόπων τῆς παράστασης εἶναι μιᾶ λειτουργικὴ ἀλληλουχία προδιαγεγραμμένη κάθε φορὰ σὴν ἀποβλεπτικότητα της. Κενὴ σκόπευση, ἀναπαρουσίαση, κατ' αἴσθηση ἀντίληψη δὲν εἶναι συνταγμένες ἀπλᾶ ὅπως τὰ εἶδη μέσα σὲ ἓνα γένος, ὅπως ὅταν λέω: μῆλο, ἀχλάδι, ροδάκινο, δαμάσκηνο εἶναι φρούτα. Πολὺ μᾶλλον αὐτοὶ οἱ τρόποι ἀλληλοσχετίζονται μὲ ἓναν λειτουργικὸ σχετισμὸ, καὶ ἡ ἴδια ἡ πλήρωση εἶναι ἀποβλεπτικὸῦ χαρακτήρα. Ἡ πλήρωση σημαίνει: τὸ νὰ ἔχεις τὸ ὄν παρὸν στὸ ἐποπτικὸ του περιεχόμενο, ἔτσι ὥστε αὐτὸ που ἦταν μέχρι τώρα ἀπλῶς κενὰ σκοπευόμενο νὰ πιστοποιεῖται ἐπὶ τοῦ «ἐποπτικοῦ» ὄντος ὡς θεμελιωμένο στὰ πρᾶγματα. Ἡ ἀντίληψη, αὐτὸ που δίδει ἡ ἀντίληψη, πιστοποιεῖ. Ἡ κενὴ σκόπευση πιστοποιεῖ τὴν ταυτότητά της ἐπὶ τῆς κατάστασης-πραγμάτων που δίδεται σὴν ἐποπτεία. Ἡ πρωτογενὴς ἀντίληψη παρέχει τὴν πιστοποίηση.

Τὸ ἰδιαίτερο γνώρισμα εἶναι ὅτι σὲ μιᾶ τέτοια πιστοποίηση ἡ πλήρωση ἐνυπάρχει μιᾶ ἀλληλουχία. "Ας τὸ φέρουμε μπροστά μας μὲ τρόπο συγκεκριμένο: μπορεῖ τώρα ἡ σκέψη μου νὰ πάει μὲ τρόπο κενό, δηλαδὴ ἀπλᾶ καθὼς μιλάω γι' αὐτὸ, στὸ

γραφεῖο μου στο σπίτι. Αὐτὴν τὴν κενὴ σκόπευση μπορῶ κατὰ κάποιον τρόπο νὰ τὴν πληρῶσω μὲ τὸ νὰ ἀναπαρουσιάσω τὸ γραφεῖο καὶ τελικὰ μὲ τὸ νὰ πάω σπίτι μου καὶ νὰ δῶ τὸ ἴδιο τὸ γραφεῖο μέσα σὲ μιὰ αὐθεντικὴ καὶ ἔσχατη ἐμπειρία. Σὲ μιὰ τέτοια πιστοποιούσα πλήρωση, τὸ κενὰ σκοπευόμενον καὶ τὸ πρωτογενῶς ἐποπτευόμενο ὁδηγοῦνται σὲ ἀμοιβαία ἐπικάλυψη (*Deckung*). Αὐτὸ τὸ φέρειν-σὲ-ἀμοιβαία-ἐπικάλυψη (τὸ ὅτι, γιὰ τὴν ἐμπειρία, τὸ σκοπευόμενον δίδεται μέσα στοῦ ἐποπτευόμενου ὡς αὐτὸ τὸ ἴδιο καὶ ὡς ὅμοιο πρὸς τὸν ἑαυτὸ του) εἶναι ἓνα ἐνέργημα ταύτισης. Τὸ σκοπευόμενον ἀναγνωρίζει τὴν ταυτότητά του μέσα στοῦ ἐποπτευόμενου: ἔχουμε τὴν ἐμπειρία τῆς ὁμοιότητας πρὸς ἑαυτὸν (*Selbigkeit*). Ἐδῶ ὅμως πρέπει νὰ προσέξουμε ὅτι σὲ αὐτὸ τὸ ἐνέργημα ταύτισης ἢ ταυτότητα δὲν δίδεται στὴν ἐμπειρία θεματικὰ ὡς ὁμοιότητα πρὸς ἑαυτὸν. Ἡ ταύτιση, ἀπὸ τὴν πλευρὰ τῆς, δὲν εἶναι [67] ἤδη σύλληψη τῆς ταυτότητας καθαυτῆς, ἀλλὰ ἀπλὰ καὶ μόνο σύλληψη ἑνὸς ταυτοῦ ἀντικειμένου. Καθόσον ἡ ἐποπτεία εἶναι ἀρχέτυπα αὐτοπρόσωπη, δίδει τὸ ὄν, τὸ ἴδιο τὸ πράγμα. Τὸ κενὰ σκοπευόμενον ἔχει ὡς μέτρο του τὸ ἴδιο τὸ πράγμα, δηλαδὴ στὴν πλήρωση ἔχω ἐναργὴ θέαση τοῦ ἴδιου τοῦ πράγματος. Ἀκριβέστερα: ἔχω ἐναργὴ θέαση τῆς ἐπὶ τῶν πραγμάτων θεμελίωσης αὐτοῦ ποῦ προηγουμένως σκοπευόταν κενῶς καὶ μόνο. Σὲ αὐτὴν τὴν πλήρωση ὡς ἐνέργημα ταύτισης ἐνυπάρχει ἡ λήψη ἐναργοῦς θέασης (*Einsicht*) τοῦ ὅτι τὸ κενῶς σκοπευόμενον ἔχει θεμελιωθεί ἐπὶ τῶν πραγμάτων, καὶ αὐτὴ τὴ λήψη ἐναργοῦς θέασης ὡς ταυτίζουσα πλήρωση τὴ δηλώνουμε ὡς ἐνάργεια.

α.β.) Ἡ ἐνάργεια ὡς ταυτίζουσα πλήρωση

Ἡ ταυτίζουσα πλήρωση εἶναι αὐτὸ ποῦ καλοῦμε ἐνάργεια. Ἡ ἐνάργεια εἶναι ἓνα συγκεκριμένο ἀποβλεπτικὸ ἐνέργημα, αὐτὸ τῆς ταύτισης τοῦ σκοπευόμενου καὶ τοῦ ἐποπτευόμενου. Τὸ ἴδιο τὸ σκοπευόμενον φωτίζεται πάνω στοῦ πράγμα. Αὐτὴ ἡ ἐπεξεργασία τῆς ἐνάργειας ἐπετεύχθη γιὰ πρώτη φορὰ ἀπὸ τὸν Husserl, καὶ ἔτσι κερδήθηκε ἓνα οὐσιαστικὸ βῆμα προόδου γιὰ τὴν ὑπέρβαση ὅλων τῶν ἀσαφειῶν ποῦ διέτρεχαν παραδοσιακὰ

τή λογική και τή γνωσιοθεωρία. Ἄλλὰ αὐτή ἡ πρόοδος δὲν εἶχε πολλή ἐπιτυχία. Ἀκόμα και σήμερα προσκολλῶνται μερικοὶ στὸ παραδοσιακὸ μυθολογικὸ εἶδος ἐνάργειας, μὲ τὸ νὰ τὴ θεωροῦν ὡς μιὰ ιδιαίτερη ἔνδειξη ὀρισμένων βιωμάτων και προπάντων τῶν βιωμάτων τῆς κρίσης. Ὡς ἓνα σῆμα πού ἐμφανίζεται ἐνίοτε μέσα στὴν ψυχὴ και ἀναγγέλλει ὅτι ἡ ψυχικὴ διαδικασίᾳ, μὲ τὴν ὁποία συνάπτεται στὴν ἐμφάνισή του, εἶναι ἀληθινή, δηλαδή, κατὰ κάποιον τρόπο, ὡς ἐὰν ἓνα ψυχικὸ δεδομένο νὰ ἀναγγέλλει ὅτι κάτι τὸ πραγματικὸ ἐκεῖ ἔξω ἀντιστοιχεῖ στὴν κρίση. Αὐτὸ τὸ ὑπερβατικὸ δὲν μπορεῖ ὡς γνωστὸν νὰ γίνεῖ αὐτὸ τὸ ἴδιο ἐμμενές, γι' αὐτὸ και πρέπει νὰ μπορεῖ νὰ ἀναγγελεθῆ «στὸ ἐσωτερικόν». Αὐτὸ εἶναι, σύμφωνα μὲ τὸν Rickert, τὸ λεγόμενον «αἰσθημα ἐνάργειας».

Ἄν ὅμως δεῖ κανεὶς ὅτι τὰ ἐνεργήματα τοῦ ταυτιζόντος συλλαμβάνειν εἶναι προσδιορισμένα ἀπὸ τὴν ἀποβλεπτικότητα, τότε δὲν φθάνει στὸ μυθολογικὸ εἶδος τῆς ἐνάργειας ὡς ψυχικοῦ αἰσθηματος ἢ ὡς ψυχικοῦ δεδομένου, ὡς ἐὰν νὰ εἶχε τυπωθεῖ (*Druck*) κάτι και μετὰ νὰ παρατηρούσαμε ὅτι ἡ ἀλήθεια εἶναι πράγματι ἐκεῖ.

[68] Περαιτέρω εἶναι συνηθισμένο νὰ λαμβάνεται ἡ ἐνάργεια ὡς παράρτημα μιᾶς συγκεκριμένης τάξης βιωμάτων, αὐτῆς τῶν κρίσεων. Αὐτὸς ὁ περιορισμὸς και ἡδη ἡ ἔννοια τῆς ἐνάργειας ὡς ἐνὸς δυνατοῦ παραρτήματος προστιθέμενου σὲ ψυχικὲς διαδικασίες δὲν ἀντιστοιχεῖ στὰ εὐρήματά μας. Βλέπει κανεὶς εὐκόλα ὅτι ἡ ἐνάργεια ἐν γένει πρωτογίνεται συλληπτὴ ὅταν βλέπουμε μέσα της τὴν ἀποβλεπτικότητα. Τότε ὅμως προκύπτει ταυτόχρονα μιὰ θεμελιώδης ἐναργῆς θέαση μεγάλης βαρύτητας. Δεδομένου ὅτι τὸ ἐνέργημα τῆς ἐνάργειας σημαίνει τὴ θέαση πού, ἐπιτελώντας τὴν ταύτιση, ἀποσπᾷ μιὰ κατάσταση-πραγμάτων μέσα ἀπὸ τὸ ἴδιο τὸ πρωτογενῶς ἐποπτευόμενο πράγμα, γι' αὐτὸ και ἡ ἐνάργεια εἶναι, σύμφωνα μὲ τὸ νόημά της, κάθε φορὰ διαφορετικοῦ εἶδους και ἀκρίβειας, ἀνάλογα μὲ τὸν ἐκάστοτε ὄντολογικὸ χαρακτήρα τοῦ ἐκάστοτε πεδίου τῶν πραγμάτων, μὲ τὴν ἀποβλεπτικὴ δομὴ τοῦ εἶδους πρόσβασης και σύλληψης αὐτῶν τῶν πραγμάτων και μὲ τὴ δυνατότητα πλήρωσης πού θεμελιώνεται κάθε φορὰ σὲ αὐτὴν τὴ δομὴ. Μιλᾷμε ἐκ τούτου γιὰ τὴν *περιοχικότητα τῆς ἐνάργειας* (*Regiona-*

litat). Κάθε ενάργεια είναι, σύμφωνα με τὸ νόημά της, εὐθυγραμμισμένη με μιὰ ἀντίστοιχη περιοχή πραγμάτων. Εἶναι παράλογο νὰ θέλουμε νὰ μεταφέρουμε τὴ δυνατότητα ενάργειας — τὴ μαθηματικὴ ενάργεια γιὰ παράδειγμα — σὲ ἄλλα εἶδη σύλληψης. Τὸ ἴδιο ἰσχύει γιὰ τὴν ἰδέα τῆς ἀκρίβειας τῆς θεωρητικῆς ἀπόδειξης, ἢ ὅποια, σύμφωνα με τὸ νόημά της, οἰκοδομεῖται κάθε φορά ἐπὶ τῇ βάσει τῆς ἐκάστοτε ἔννοιας τῆς ενάργειας — φιλοσοφικῆς, θεολογικῆς, φυσικῆς. Γιὰ ὅλες αὐτὲς τὶς περιπτώσεις περιοχικότητας πρέπει νὰ ἐπισημανθεῖ, ἀπὸ τὴν ἄλλη, ἡ καθολικότητα τῆς ενάργειας. Ἡ ενάργεια εἶναι μιὰ καθολικὴ λειτουργία καταρχὰς ὄλων τῶν ἐνεργημάτων ποὺ δίδουν ἓνα ἀντικείμενο καὶ περαιτέρω ὄλων τῶν ἐνεργημάτων (ενάργεια τοῦ βούλεσθαι καὶ τοῦ εὐχέσθαι, ενάργεια τοῦ ἀγαπᾶν καὶ τοῦ ἐλπίζειν). Δὲν περιορίζεται σὲ ἀποφάνσεις, κατηγορήσεις, κρίσεις. Χωρὶς νὰ πάψει νὰ εἶναι καθολικὴ, διαφοροποιεῖται ταυτόχρονα σύμφωνα με τὴν περιοχὴ τῶν πραγμάτων καὶ τὸ εἶδος πρόσβασης ποὺ τῆς ἀναλογεῖ κάθε φορά.

Ἔχουμε λοιπὸν κατακτήσει τὰ ἐξῆς: πρῶτον, τὴν ἰδέα τῆς καθαρῆς καὶ ἀπόλυτης ενάργειας, τὴν «ἀποδεικτικότητα» ὡς ἐναργὴ θέαση τῶν σχέσεων οὐσίας. Δεύτερον, τὴν ἰδέα τῆς ἐναργοῦς θέασης «ἀτομικῶν» καταστάσεων-πραγμάτων, τῶν «πραγμάτων», τὴ βεβαιωτικὴ ενάργεια, καὶ τρίτον, τὴν ἰδέα τῆς ἀλληλουχίας αὐτῶν τῶν δύο, τὴν ἐναργὴ θέαση τῆς ἀναγκαιότητας τοῦ οὕτως-εἶναι μιᾶς ἀτομικῆς κατάστασης-πραγμάτων μέσα ἀπὸ τὰ οὐσιακὰ θεμέλια τοῦ «μεμονωμένου πράγματος ποὺ ἔχει τεθεῖ».

[69] α.γ.) Ἡ ἀλήθεια ὡς πιστοποιούσα ταύτιση

Ἀπὸ ὅ,τι ἐκθέσαμε μέχρι τώρα περὶ τῆς ὀλικῆς καὶ ὑψιστης πλήρωσης, προκύπτουν δύο φαινομενολογικὲς ἔννοιες, συγκεκριμένα αὐτὲς τῆς ἀλήθειας καὶ τοῦ εἶναι. Ὅριστικὴ καὶ ὀλοκληρωτικὴ πλήρωση σημαίνει: συμμετρία — *adaequatio* — τοῦ σκοπευόμενου — *intellectus* — με τὸ ἴδιο τὸ ἐποπτευόμενο πράγμα — *res*. Μὲ τὰ παραπάνω κερδίζουμε μιὰ φαινομενολογικὴ ἐρμηνεία τοῦ παλιοῦ σχολαστικοῦ ὀρισμοῦ τῆς ἀλήθειας:

veritas est adequatio rei et intellectus. Στή συνάφεια τοῦ σκοπεύομενου, αὐτὸ σημαίνει ὅτι δὲν ὑπάρχει καμιὰ μερικὴ ἀποβλεψή σὲ σχέση μετὰ αὐτὸ πού δίδεται ὡς ἀντικείμενο, ἢ ὅποια δὲν θὰ μπορούσε νὰ πληρωθεῖ ἐποπτικά, δηλαδὴ μέσα ἀπὸ τὸ πρωτογενῶς ἐποπτευόμενο πρᾶγμα. Ἡ *adaequatio*, φαινομενολογικὰ νοούμενη, δηλώνει αὐτὴν τὴ συμμετρίαν τοῦ τρόπου τοῦ φέρειν-σὲ-ἀμοιβαία-ἐπικάλυψη. Τί σημαίνει λοιπὸν ὁ γενικὸς τίτλος «ἀλήθεια» στὰ πλαίσια τῆς ὅλης δομικῆς ἀλληλουχίας τῆς γνώσης;

Ἡ πιστοποίηση τῆς ταυτότητας τοῦ σκοπεύομενου ἐπὶ τοῦ ἐποπτευόμενου ἀποτελεῖ ταύτιση, ἓνα ἐνέργημα τὸ ὁποῖο ὀρίζεται φαινομενολογικὰ ὡς ἀποβλεπτικότητα, ὡς διευθύνεσθαι-πρὸς. Αὐτὸ σημαίνει ὅτι κάθε ἐνέργημα ἔχει τὸ ἀποβλεπτικὸ του σύστοιχο, ἢ ἀντίληψη τὸ ἀντιληπτό, ἢ ταύτιση τὸ ταυτισθέν, στὴν προκειμένη περίπτωσι, τὸ ταυτὸν-εἶναι τοῦ σκοπεύομενου καὶ τοῦ ἐποπτευόμενου ὡς τὸ ἀποβλεπτικὸ σύστοιχο τοῦ ἐνεργήματος τῆς ταύτισης. Μποροῦμε νὰ δηλώσουμε ὡς ἀλήθεια τρία πράγματα: ἡ πρώτη ἔννοια τῆς ἀλήθειας σημαίνει αὐτὸ τὸ ταυτὸν-εἶναι τοῦ σκοπεύομενου καὶ τοῦ ἐποπτευόμενου. Τὸ ἀληθὲς-εἶναι σημαίνει σὲ αὐτὴν τὴν περίπτωσι ὅ,τι καὶ αὐτὸ τὸ ταυτὸν-εἶναι, τὸ ὑφίστασθαι αὐτῆς τῆς ταυτότητας. Αὐτὴν τὴν πρώτη ἔννοια τῆς ἀλήθειας τὴν κερδίζουμε ἔχοντας στραμμένο τὸ βλέμμα μας στὸ σύστοιχο τοῦ ἐνεργήματος τῆς ταύτισης: ὑφίστασθαι τῆς ταυτότητας τοῦ σκοπεύομενου καὶ τοῦ ἐποπτευόμενου. Ἐδῶ πρέπει νὰ προσέξουμε ὅτι στὸ ἐν δράσει ἐνέργημα τοῦ συγκεκριμένου ἀντιλαμβάνεσθαι καὶ στὴν πιστοποίηση τῆς ταυτότητας τοῦ ἀντίστοιχου σκοπεύομενου, αὐτὸ τὸ ἴδιο τὸ ἀντιλαμβάνεσθαι ζεῖ μέσα στὴ σύλληψη τοῦ πράγματος ὡς τέτοιου, στὴν ἐπιτέλεσι τοῦ ἐνεργήματος. Μὲ τὸ νὰ ὀδηγοῦνται σὲ ἀμοιβαία ἐπικάλυψη τὸ σκοπεύομενο καὶ τὸ ἐποπτευόμενο, κατευθύνονται πρωταρχικὰ καὶ ἀποκλειστικὰ πρὸς τὰ ἴδια τὰ πράγματα καὶ παρ' ὅλα αὐτὰ — αὐτὸ εἶναι τὸ ἰδιαιτέρο αὐτῆς τῆς δομικῆς ἀλληλουχίας — [70] μέσα στὴ σύλληψη τοῦ ἴδιου τοῦ ἐποπτευόμενου πράγματος ἔχω τὴν ἐμπειρία τῆς ἐνάργειας. Τὸ ἰδιαιτέρο αὐτῆς τῆς ἀλληλουχίας εἶναι ὅτι κάτι δίδεται στὴν ἐμπειρία, ἀλλὰ δὲν συλλαμβάνεται (θεματικὰ) καὶ ὅτι ἀκριβῶς δίδεται στὴν ἐμπει-

ρία μόνο μέσα στη σύλληψη του αντικείμενου ως τέτοιου, δηλαδή στη μη-θεματική σύλληψη της ταυτότητας. Το φέρειν-σέ-άμοιβαία-επικάλυψη βρίσκεται παράπλευρα στα πράγματα, και είναι ακριβώς μέσα από αυτό το παρεῖναι-σά-πράγματα ως μια συγκεκριμένη αποβλεπτικότητα, που αυτή ή αποβλεπτικότητα (αυτή ή ίδια παραμένει στην ἐπιτέλεσή της μη-θεματική) δίδεται διαφανώς στην ἐμπειρία ως ἀληθής. Αυτό εἶναι τὸ φαινομενολογικὸ νόημα ὅταν λέμε ὅτι τὴν ἐναργὴ ἀντίληψη δὲν σπουδάζω θεματικὰ τὴν ἀλήθεια τῆς ἴδιας τῆς ἀντίληψης, ἀλλὰ ζῶ μέσα τὴν ἀλήθεια. Τὸ ἀληθές-εἶναι δίδεται τὴν ἐμπειρία ὡς μιὰ διακεκριμένη σχέση, μιὰ σχέση ἀνάμεσα στὸ σκοπευόμενο καὶ τὸ ἐποπτευόμενο, καὶ μάλιστα μὲ τὸ νόημα τῆς ταυτότητας. Αὐτὴν τὴ διακεκριμένη σχέση τὴ δηλώνουμε ὡς σχέση-ἀλήθειας καὶ εἶναι ἀκριβῶς σὲ αὐτὴν πού ἐδρεύει τὸ ἀληθές-εἶναι. Στὰ πλαίσια αὐτοῦ τοῦ χαρακτηρισμοῦ ἡ ἀλήθεια νοεῖται ἀναφορικὰ πρὸς τὸ σύστοιχο τοῦ ἐνεργήματος τῆς ταύτισης, δηλαδή μὲ βάση τὴν ἀποβλεπτικότητα καὶ σχετιζόμενη μὲ τὸ *intentum*.

Μποροῦμε νὰ κερδίσουμε σύστοιχα μιὰ δεύτερη ἔννοια τῆς ἀλήθειας σὲ συμμετρία μὲ τὴν *intentio*, δηλαδή ὄχι μὲ τὸ περιεχόμενο τοῦ ἐνεργήματος ἀλλὰ μὲ τὸ ἴδιο τὸ ἐνέργημα. Θεματικὰ δὲν συλλαμβάνεται τώρα τὸ ταυτόν-εἶναι αὐτοῦ πού ἀποβλέπουμε τὴ σκόπευση καὶ τὴν ἐποπτεία, ἀλλὰ ἡ ἴδια ἡ δομὴ τοῦ ἐνεργήματος τῆς ἐνάργειας ὡς αὐτὴ ἡ ταύτιση πού ἐπικαλύπτει ἀμοιβαῖα. Μὲ ἄλλη διατύπωση: εἶναι ἡ ἰδέα τῆς δομικῆς σχέσης ἀνάμεσα στὸ ἐνέργημα τῆς σκόπευσης καὶ τῆς ἐποπτείας, ἡ δομὴ τῆς ἀποβλεπτικότητας τῆς ἴδιας τῆς ἐνάργειας, ἡ *adequatio* νοούμενη ὡς *adequare*, πού πρέπει τώρα νὰ παρατηρήσουμε. Ἡ ἀλήθεια συλλαμβάνεται τώρα ὡς χαρακτηριστὴς τῆς γνώσης, ὡς ἐνέργημα, δηλαδή ὡς ἀποβλεπτικότητα.

Μποροῦμε νὰ νοήσουμε τὴν ἔννοια τῆς ἀλήθειας ὡς *adequatio* μὲ ἓνα διπλὸ νόημα, καὶ μονίμως ἔτσι νοήθηκε τὴν ἱστορία: ἀπὸ τὴ μιά, ὡς σύστοιχο τῆς ταύτισης, τοῦ φέρειν-σέ-ἀμοιβαία-ἐπικάλυψη, καί, ἀπὸ τὴν ἄλλη, ὡς προσδιορισμὸς αὐτοῦ τοῦ ἴδιου τοῦ ἐνεργήματος τοῦ φέρειν-σέ-ἀμοιβαία-ἐπικάλυψη. Ἡ διαμάχη [71] περὶ τῆς ἔννομιας τῆς ἀλήθειας πηγαί-

νοέρχεται ανάμεσα στη θέση: *ἀλήθεια είναι μιὰ σχέση τῆς κατάστασης-πραγμάτων πρὸς τὰ πράγματα*, καὶ στη θέση: *ἀλήθεια είναι μιὰ ὀρισμένη ἀλληλουχία ἐνεργημάτων*, καθὼς μπορῶ νὰ ἀποφανθῶ γιὰ τὴν ἀλήθεια μόνο σὲ σχέση μὲ τὸ γνωρίζειν. Καὶ οἱ δύο αὐτὲς ἀντιλήψεις πού προσπαθοῦν νὰ κατευθύνουν τὴν ἔννοια τῆς ἀλήθειας πρὸς τὴ μιὰ πλευρὰ εἶναι ἀτελεῖς. Οὔτε αὐτὴ πού εἶναι προσανατολισμένη πρὸς τὴν κατάσταση-πραγμάτων, οὔτε αὐτὴ πού εἶναι προσανατολισμένη πρὸς τὸ ἐνέργημα, δὲν θίγουν τὸ πρωταρχικὸ νόημα τῆς ἀλήθειας.

Κερδίζουμε μιὰ τρίτη ἔννοια τῆς ἀλήθειας μὲ τὸ νὰ ξανακατευθύνουμε τὸ βλέμμα μας πρὸς τὸ ἴδιο τὸ ἐποπτευόμενον ὄν. Τὸ ἀληθές μπορεῖ ἐπίσης νὰ νοηθεῖ μὲ τὸ νόημα τοῦ ἴδιου τοῦ ὄντος, τοῦ ἀντικειμένου, τὸ ὁποῖο ὡς πρωτογενῶς ἐποπτευόμενον ὄν παρέχει τὴν πιστοποίηση, παρέχει ἔδαφος καὶ νομιμότητα στὴν ταύτιση. Ἄληθές σημαίνει λοιπὸν ἐδῶ ὅ,τι καὶ αὐτὸ πού καθιστᾷ ἀληθὴ τὴ γνώση. Ἄληθεια σημαίνει ἐδῶ ὅ,τι καὶ εἶναι, πραγματικόν-εἶναι. Πρόκειται γιὰ μιὰ ἔννοια τῆς ἀλήθειας πού ἐμφανίσθηκε ἐπίσης πολὺ νωρὶς στὴν ἑλληνικὴ φιλοσοφία, ἀναμειγνυόμενη μονίμως μὲ τὶς ἄλλες δύο πού ἀναφέρθηκαν προηγουμένως.

α.δ.) Ἄληθεια καὶ εἶναι

Μὲ τὴν πρώτη ἔννοια τῆς ἀλήθειας: ἡ ἀλήθεια ὡς ὑφίστασθαι τῆς ταυτότητας τοῦ σκοπευόμενου καὶ τοῦ ἐποπτευόμενου — ἡ ἀλήθεια ὡς ἀληθές-εἶναι — ἔχουμε ταυτόχρονα κερδίσει καὶ ἓνα συγκεκριμένο νόημα τοῦ εἶναι μὲ τὸ νόημα τοῦ ἀληθές-εἶναι. Ἄς καταστήσουμε τὸ παραπάνω σαφές ἀναφερόμενοι σὲ μιὰ ἀπόφαση ἐπὶ τοῦ πράγματος πού ἐπιτελεῖται μέσα στὴν ἀπλὴ ἀντίληψη τῆς καρέκλας: «ἡ καρέκλα εἶναι κίτρινη». Τὸ ἀποφανθὲν ὡς τέτοιο, τὸ ἀποφανθὲν περιεχόμενο αὐτῆς τῆς ἀπόφασης εἶναι τὸ εἶναι-κίτρινο τῆς καρέκλας, περιεχόμενο τὸ ὁποῖο δηλώνουμε καὶ ὡς κρινόμενη κατάσταση-πραγμάτων. Σὲ αὐτὴν τὴν κρινόμενη κατάσταση-πραγμάτων μπορῶ νὰ διακρίνω δύο πράγματα: τὸ εἶναι-κίτρινο, μπορῶ νὰ ὑπογραμμίσω τὸ εἶναι νοώντας μὲ αὐτὸ ὅτι ἡ καρέκλα εἶναι πράγματι κίτρινη.

ἀληθινά. Ἄς παρατηρηθεῖ τὸ πῶς μπορούμε νὰ χρησιμοποιήσουμε ἐναλλακτικὰ τοὺς ὄρους «πραγματικά» καὶ «ἀληθινά». Αὐτὸ τὸ ὑπογραμμισμένο «εἶναι» σημαίνει ὅ,τι καί: ὑφίσταται ἡ σχέση-ἀλήθειας (τῆς ὁποίας τὰ γνωρίσματα ἐξετάσαμε προηγουμένως), δηλαδή ὑφίσταται ταυτότητα [72] ἀνάμεσα στὸ σκοπευόμενο καὶ τὸ ἐποπτευόμενο. *Εἶναι* σημαίνει ἐδῶ ὅ,τι καὶ ὑφίστασθαι τῆς ἀλήθειας, τῆς σχέσης-ἀλήθειας, ὑφίστασθαι τῆς ταυτότητας.

Μπορῶ τώρα νὰ τονίσω αὐτὴν τὴ διατύπωση τῆς κατάστασης-πραγμάτων *εἶναι-κίτρινο* ἀπὸ τὴν ἀντίθετη πλευρὰ της — πρόκειται φυσικὰ μόνο γιὰ μιὰ σχηματικὴ ἀντιμετώπιση — νὰ τονίσω τὸ *εἶναι-κίτρινο*. Αὐτὸς ὁ τονισμὸς σημαίνει μὲ τυπικούς ὄρους, ἂν ἀναλύσω τὴν κρίση στὸν τύπο $\Sigma = P$, ὅ,τι καὶ P -εἶναι τοῦ Σ . Μὲ αὐτὴν τὴ διατύπωση δὲν θέλω τώρα νὰ ἐκφράσω τὸ ἀληθές-εἶναι τῆς κρινόμενης κατάστασης-πραγμάτων, ἀλλὰ τὸ P -εἶναι τοῦ Σ , δηλαδή τὸ ὅτι τὸ κατηγορούμενο προσδίδεται στὸ ὑποκείμενο, δηλαδή ὅτι μὲ τὸ τωρινὸ «εἶναι», ἔτσι ὅπως τὸ ἐννοῶ τονίζοντας τὸ *εἶναι-κίτρινο*, νοεῖται τὸ *εἶναι τῆς copula* — ἡ καρέκλα *εἶναι* κίτρινη. Μὲ αὐτὴν τὴ δευτέρῃ ἐννοια τοῦ εἶναι δὲν νοῶ, ὅπως στὴν πρώτη ἐννοια, τὸ ὑφίστασθαι τῆς σχέσης-ἀλήθειας, ἀλλὰ ἓνα δομικὸ στοιχεῖο τῆς ἴδιας τῆς κατάστασης-πραγμάτων. Ἡ κατάσταση-πραγμάτων ὡς σχέση¹⁰ ἔχει τὴν τυπικὴ δομὴ $\Sigma = P$. Στὴν ἐκφραση: «ἡ καρέκλα εἶναι κίτρινη» νοοῦνται καὶ οἱ δύο σημασίες τοῦ εἶναι: τὸ *εἶναι ὡς σχεσιακὸς παράγοντας τῆς κατάστασης-πραγμάτων ὡς τέτοιας καὶ τὸ εἶναι ὡς σχέση-ἀλήθειας*, ἀκριβέστερα, ὑφίστασθαι καὶ ἰστᾶσθαι τῆς κατάστασης-πραγμάτων στὴ σχέση-ἀλήθειας. Στὸ μέτρο ποὺ αὐτὲς οἱ δύο σημασίες δὲν ἔχουν τύχει ποτὲ φαινομενολογικῆς ἐπεξεργασίας, ἐπικρατεῖ μιὰ μόνιμη σύγχυση στὴ θεωρία τῆς κρίσης, δηλαδή ἔχουν οἰκοδομηθεῖ θεωρίες τῆς κρίσης χωρὶς νὰ διαχωρισθοῦν αὐτὲς οἱ δύο ἐννοιας τοῦ εἶναι. Μόνο μὲ σημειῖο ἀφετηρίας αὐτὸν τὸν διαχωρισμὸ μπορεῖ κανεὶς νὰ δεῖ πῶς ἡ μιὰ σημασία ἀποτελεῖ

10. [Σ.τ.Μ.] Ἡ μετάφραση κατάσταση-πραγμάτων δὲν ἐπιτρέπει νὰ φανεῖ ὅτι σὲ αὐτὴν ἐνυπάρχει ἡ ἐννοια τῆς σχέσης: *der Sachverhalt als Verhalt.*

δομική συνθήκη τῆς ἄλλης καὶ ποιὲς δυνατότητες ἔκφρασης ὑφίστανται στὴν πρόταση ὡς πρόταση. Πρόκειται γιὰ ἐρωτήματα ποὺ ἀνήκουν σὲ μιὰ φαινομενολογικὴ λογικὴ, καὶ συγκεκριμένα γιὰ τὸ ἐρώτημα τῆς διάκρισης τῶν δύο ἐννοιῶν τοῦ εἶναι: τὸ εἶναι μὲ τὸ νόημα τῆς ἀλήθειας ἐρμηνευμένης ὡς ὑφίστασθαι τῆς ταυτότητας καὶ τὸ εἶναι μὲ τὸ νόημα τῆς *corula* ἐρμηνευμένης ὡς δομικὸ στοιχεῖο τῆς ἴδιας τῆς κατάστασης-πραγμάτων. Ἡ δομικὴ ἀλληλουχία τοῦ φαινομένου εἶναι ἡ ἀκόλουθη: μιὰ ἀληθὴς κατάσταση-πραγμάτων ποὺ περιλαμβάνει στὴ δομὴ της αὐτὸ τὸ «ἐστί», αὐτὸ τὸ «εἶναι», ἀποτελεῖ τὸ σύστοιχο, τὸ ἓνα καὶ μοναδικὸ σύστοιχο ποὺ βρίσκεται ἀπὸ τὸ ἐνέργημα τῆς ταύτισης σ' αὐτὴν τὴν κατάσταση-πραγμάτων, [73] δηλαδή ἡ κατάσταση-πραγμάτων ὡς ἀπλὰ σκοπευόμενη εἶναι ἀληθινὴ ὅταν πιστοποιεῖ τὴν ταυτότητά της ἐπὶ αὐτῆς τῆς ἴδιας τῆς κατάστασης-πραγμάτων. Τότε ἡ σχέση-ἀλήθειας ὑφίσταται, εἶναι ἀληθὴς.

Αὐτὲς οἱ δύο ἐννοιες τῆς ἀλήθειας καὶ ἀντιστοίχως οἱ δύο ἐννοιες τοῦ εἶναι κατακτῆθηκαν ἤδη μὲ τὴν πρώτη διαμόρφωση τῆς φαινομενολογίας καὶ διατηρήθηκαν στὴν περαιτέρω ἀνάπτυξή της. Εἶναι σημαντικό νὰ συγκρατήσουμε τὸ παραπάνω, διότι θὰ θέσουμε ἀργότερα τὸ θεμελιῶδες ἐρώτημα γιὰ τὸ νόημα τοῦ εἶναι καὶ θὰ βρεθοῦμε μπροστὰ στὸ ἐρώτημα, ἂν ἡ ἐννοια τοῦ εἶναι μπορεῖ νὰ ἀντληθεῖ μὲ τρόπο πρωταρχικὸ ἀπὸ αὐτὴν τὴ συνάφεια τοῦ ἀληθές-εἶναι καὶ τοῦ ἀντίστοιχου πραγματικόν-εἶναι, καὶ ἂν ἡ ἀλήθεια ἀποτελεῖ κατὰ πρῶτον ἓνα φαινόμενο ποὺ μποροῦμε ἢ ὄχι νὰ συλλάβουμε πρωταρχικὰ στὸ ἐπίπεδο τῆς ἀπόφανσης, δηλαδή, εὐρύτερα, στὸ ἐπίπεδο τῶν ἔξαντικειμενικευτικῶν ἐνεργημάτων.

Ὁ γενικὸς τίτλος «ἀλήθεια» ἀποδίδεται πρωταρχικὰ καὶ αὐθεντικὰ στὴν ἀποβλεπτικότητα, δηλαδή, ἐπὶ τῇ βάσει τῆς συγκρότησός της, τόσο στὴν *intentio* ὅσο καὶ στὸ *intentum*. Κατὰ παράδοση ἀποδίδεται εἰδικότερα στὰ ἐνεργήματα τῆς ἀπόφανσης, δηλαδή στὰ ἐνεργήματα κατηγορήσεως καὶ συσχετισμοῦ. Θὰ πρέπει ὁμως νὰ ἔχει γίνεи σαφές, ἂν θυμηθοῦμε τὴν ἐρμηνεία τῆς ἐνάργειας, ὅτι καὶ μὴ-συσχετικὰ ἐνεργήματα, δηλαδή ἐνεργήματα μονο-ακτινωτά, μονοθετικά, ἔχουν ἐπίσης τὴ δυνατότητα πιστοποίησης, μποροῦν δηλαδή καὶ αὐτὰ νὰ εἶναι

ἀληθῆ. Ἡ φαινομενολογία ἔρχεται λοιπὸν σὲ ρήξη μὲ τὴν παράδοση τοῦ περιορισμοῦ τῆς ἔννοιας τῆς ἀλήθειας σὲ συσχετικά ἐνεργήματα, σὲ κρίσεις. Ἡ ἀλήθεια τῶν συσχετικῶν ἐνεργημάτων εἶναι μόνο ἓνα συγκεκριμένο εἶδος τοῦ ἀληθές-εἶναι τῶν ἐξαντικειμενικευτικῶν ἐνεργημάτων τῆς γνώσης ἐν γένει. Ἐπιστρέφει, χωρὶς καὶ νὰ ἔχει ρητὴ συνείδηση γι' αὐτό, στὴν εὐρύτητα τῆς ἔννοιας τῆς ἀλήθειας, σύμφωνα μὲ τὴν ὁποία οἱ Ἕλληνες — ὁ Ἀριστοτέλης — μπορούσαν νὰ ὀνομάζουν ἀληθινὴ ἀκόμα καὶ τὴν ἀντίληψη ὡς τέτοια, τὸ ἀπλὸ ἀντιλαμβάνεσθαι τινός. Ἐπειδὴ αὐτὴ ἡ στροφή πρὸς τὰ πίσω δὲν τῆς εἶναι συνειδητὴ, γι' αὐτὸ καὶ δὲν μπορεῖ ἡ φαινομενολογία νὰ ἀγγίξει τὸ πρωταρχικὸ νόημα τῆς ἐλληνικῆς ἔννοιας τῆς ἀλήθειας. Ἀλλὰ χάρις σὲ αὐτὴν τὴ συνάφεια κατορθώνει ἡ φαινομενολογία νὰ δώσει καὶ πάλι γιὰ πρώτη φορὰ ἓνα κατανοητὸ νόημα στὸν σχολαστικὸ ὄρισμὸ τῆς ἀλήθειας ποὺ ἀνατρέχει μέσα ἀπὸ λοξοδρομήσεις πίσω στοὺς Ἕλληνες, [74] καὶ νὰ ἀποτραβήξει αὐτὸν τὸν ὄρισμὸ ἀπὸ πλανερὲς παρανοήσεις, ποὺ ἐγκαθίδρυσαν τὴ μοιραία εἰσαγωγή τῆς ἔννοιας τῆς εἰκόνας στὴν ἔρμηνεία τῆς γνώσης.

Καθὼς κατὰ παράδοση ἡ ἀλήθεια σχετίζεται μὲ τὰ συσχετικά ἐνεργήματα, τίς κρίσεις, τὸν γενικὸ τίτλο «εἶναι» τὸν ἀποδίδουν ἀβίαστα στὰ μὴ-συσχετικά, μονο-ἀκτινωτὰ ἐνεργήματα. ὡς προσδιοριστικὸτητα τοῦ ἀντικειμένου, τοῦ ἴδιου τοῦ πράγματος. Ἀλλὰ ὅπως καὶ στὴν περίπτωση τῆς ἀλήθειας ἦταν ἀναγκαία μιὰ «διεύρυνση», ἔτσι καὶ γιὰ τὸ «εἶναι»: τὸ εἶναι δὲν νοεῖται μόνο μὲ ἀφετηρία τὰ πράγματα, ἀλλὰ καὶ μὲ ἀφετηρία τὴν κατάσταση-πραγμάτων-ἀντιστοιχῶς, εἶναι καὶ οὕτως-εἶναι. Τὰ παραπάνω εἶναι μᾶλλον ἐπαρκῆ γιὰ τὴν περιγραφή τῆς φαινομενολογικῆς ἔρμηνείας τοῦ εἶναι καὶ τῆς ἀλήθειας. Τὰ συμπεράσματα στὰ ὁποῖα φθάσαμε εἶναι καταρχὰς προπαρασκευαστικά γιὰ τὴν κατανόηση τῆς κατηγορικῆς ἐποπτείας καὶ ταυτόχρονα θεμελιώδους σημασίας γιὰ τίς περαιτέρω θεματικὲς συζητήσεις μας.

β) Έποπτεία και έκφραση

Έχουμε ήδη υποδείξει στη θεμελιώδη του αρχή το νόημα της έποπτείας, το οποίο δέν περιορίζεται αναγκαστικά στο πρωτογενές συλλαμβάνειν ένός αίσθητου ὄντος. Στη συνέχεια, με αυτήν την έννοια δέν έχει ούτε στο ελάχιστο προαποφασιστεί αν αυτή ή έποπτεία μπορεί να έπιτελεσθεϊ με τη μία και αν προσφέρει απομονωμένα σαν σημεία αντικείμενα. Ταυτόχρονα, διασαφηνίζοντας έγγύτερα την αποβλεπτική αλληλουχία της *intentio* και της πλήρωσης και έπεξεργαζόμενοι την έναργεια ως ένα ταυτίζον ένέργημα, εισαγάγαμε σιωπηρά διάφορα φαινόμενα χωρίς να τὰ διασαφηνίσουμε. Έπιτελέσαμε τον όρισμό της αλήθειας ως σχέσης-αλήθειας μιᾶς κατάστασης-πραγμάτων, για παράδειγμα, ανατρέχοντας σε προτάσεις και σε αποφάνσεις, και μάλιστα σε αποφάνσεις για τις όποιες ύπονοήσαμε ότι τελοῦνται στα πλαίσια της αντίληψης μιᾶς καρέκλας-πράγματος.

Οί αποφάνσεις είναι σημασιακά ένεργήματα, και οί αποφάνσεις με το νόημα της διατυπωμένης πρότασης είναι μόνο συγκεκριμένες μορφές της έκφρασιμότητας με την έννοια του εκφράζειν βιώματα ή συμπεριφορές μέσω σημασιών. Αποτελεϊ μιᾶ ουσιαστική προσφορά τῶν φαινομενολογικῶν έρευνῶν ότι αυτό [75] το αυθεντικό νόημα του εκφράζειν και της έκφραστικότητας ὄλων τῶν συμπεριφορῶν τέθηκε με τρόπο θεμελιώδη στο πρώτο πλάνο του έρωτήματος για τη δομή του «λογικου». Αυτό δέν είναι παράδοξο αν αναλογισθοῦμε ότι είναι γεγονός πῶς οί συμπεριφορές μας διακατέχονται ανεξαιρέτως από αποφάνσεις και τελοῦνται κάθε φορά στο πλαίσιο μιᾶς ορισμένης έκφραστικότητας. Και είναι γεγονός ότι οί άπλές αντιλήψεις και συλλήψεις μας έχουν ήδη εκφρασθεϊ και ακόμα περισσότερο, κατά κάποιο τρόπο, έρμηνευθεϊ. Κατά πρώτον, πρωτογενῶς, δέν βλέπουμε τόσο τὰ αντικείμενα και τὰ πράγματα, αλλά καταρχάς μιλάμε γι' αυτά και ακριβέστερα δέν λέμε αυτό που βλέπουμε αλλά, αντιστρόφως, βλέπουμε αυτό που λέμε για τὰ πράγματα. Είναι αυτός ὁ ιδιάζων προσδιοριστικός χαρακτήρας του κόσμου και ή δυνατή κατάληψη και σύλληψη του μέσα από την έκφραστικότητα, μέσα από το ἤδη-είπωμένο

και ήδη-συζητημένο, που θα τεθεί τώρα με τρόπο θεμελιώδη μπροστά στο βλέμμα μας παράλληλα με το ερώτημα για τη δομή της κατηγορικής έποπτείας.

β.α.) Έκφραση αντίληψεων

Το ερώτημα τώρα είναι το πώς μια απόφανση που έπιτελείται στο έσωτερικό μιās συγκεκριμένης αντίληψης μπορεί να κληθεί άληθής. Μπορεί μια απόφανση που κάνω μέσα σε μια συγκεκριμένη έν δράσει αντίληψη να πληρωθεί όπως πληρώνεται μια κενή σκόπευση που αντιστοιχεί σ' αυτήν τη συγκεκριμένη αντίληψη;

“Ας διατυπώσουμε αυτήν την περίσταση με συνηθισμένους όρους: με την απόφανση «αυτή ή καρέκλα είναι κίτρινη και ντυμένη», δίδω έκφραση στην αντίληψή μου. Τί πρέπει να εννοήσουμε εδώ με τον όρο έκφραση; Μπορούν να νοηθούν δύο πράγματα. Το να δώσω έκφραση σε μια αντίληψη, μπορεί, από τη μία, να σημαίνει ότι και ανακοινώνω, δηλαδή ανακοίνωση του ένεργήματος της αντίληψης, εννοώντας ότι τώρα έπιτελώ αυτό το ένεργημα: κοινοποιώ ότι τώρα έκτελώ αυτήν την αντίληψη. Αυτή η δυνατότητα της ανακοίνωσης ένεργημάτων ύφισταται όχι μόνο αναφορικά με την αντίληψη, αλλά αναφορικά και με κάθε ένεργημα: διαπιστωτική ανακοίνωση της έπιτέλεσης [76] μιās αντίληψης, μιās παράστασης, μιās κρίσης, μιās εύχης, μιās άναμονής και τά παρόμοια. “Όταν, από την άλλη πλευρά, λέω: «έλπίζω ότι θα φροντίσεις γι' αυτό», ένυπάρχει σε αυτήν την απόφανση το ότι αναμένω ότι θα φροντίσεις γι' αυτό. Πρόκειται μεταξύ άλλων για την κοινοποίηση στους άλλους του ότι αναμένω κάτι από αυτούς. “Η, όταν λέω, «εύχομαι ότι...», δίδω έκφραση στην εύχή μου, ανακοινώνω ότι κατέχομαι ψυχικά (*beseelt*) από αυτήν την εύχή. Το να δίδω-έκφραση άποτελεί λοιπόν, υπό αυτήν την πρώτη έννοια, ανακοίνωση της παρουσίας-ύπαρξης ενός ένεργήματος, του ότι κατέχομαι ψυχικά από αυτό. Το να δίδω έκφραση σε μια αντίληψη σημαίνει λοιπόν: κοινοποιώ τώρα ότι άκούω τον θόρυβο ενός όχήματος κάτω στον δρόμο.

Τὸ νὰ δίδω ἔκφραση σὲ μιὰ ἀντίληψη μπορεῖ ὁμως ἐπίσης νὰ σημαίνει ὄχι ἀνακοίνωση τοῦ ἐνεργήματος, ἀλλὰ κοινοποίη-
ση αὐτοῦ ποὺ ἀντιλαμβάνομαι μέσα στὸ ἐνέργημα. Σὲ αὐτὸ τὸ
δεύτερο εἶδος τοῦ ἐκφράζειν, δὲν κάνω μιὰ ἀπόφανση ἐπὶ τοῦ
ἐνεργήματος καὶ τῆς παρουσίας-ὑπαρξῆς του, δὲν διαπιστώνω
ὅτι λαμβάνει χώρα μέσα μου ἡ ἀντίληψη μιᾶς καρέκλας, ἀλλὰ
τώρα ἡ ἀπόφανση ἐκδίδεται ἐπὶ αὐτοῦ τοῦ ἴδιου τοῦ ἀντικειμέ-
νου ποὺ συλλαμβάνεται, καὶ μάλιστα ἐπὶ τῇ βάσει αὐτοῦ ποὺ
γίνεται ἀντιληπτό μέσα στὸ ἀντίστοιχο ἐνέργημα, ἐπὶ τοῦ ἴδιου
τοῦ πράγματος. Αὐτὸ τὸ νόημα τοῦ ἐκφράζειν μεταφέρεται
τώρα σὲ ὅλα τὰ ἐνεργήματα ποὺ δίδουν ἀπλῶς ἓνα ἀντικείμενο.
Μπορῶ, λοιπόν, στὴν κενὴ σκόπευση ἢ στὴν ἀπλὴ σκέψη γιὰ
κάτι νὰ κάνω μιὰ ἀπόφανση γι' αὐτὸ τὸ κάτι. Τότε δὲν ἀπο-
φαίνομαι γιὰ μιὰ ἀπλὴ παράσταση, γιὰ κάτι τὸ ὑποκειμενικό,
ἀλλὰ γιὰ τὸ ἴδιο τὸ κενῶς σκοπευόμενο, μὲ τὸν ἐξῆς τρόπο
βέβαια, ὅτι, μιλώντας γιὰ κάτι, δὲν ἔχω μιὰ ἐποπτεία του ποὺ
νὰ πιστοποιεῖ τις ἐπιμέρους ἀναβαθμίδες του. Τὸ νὰ δίδω-ἔκ-
φραση μὲ τὸ νόημα τῆς κοινοποίησης αὐτοῦ ποὺ γίνεται ἀντι-
ληπτό μέσα στὴν ἀντίληψη, αὐτὸ εἶναι ποὺ θέτουμε σὲ ἐρώτη-
ση κάνοντας λόγο γιὰ ἀποφάνσεις ἀντιλήψεων. Μιὰ ἀπόφανση
ἀντίληψης κάνει μιὰ κοινοποίηση γιὰ τὸ ὄν ποὺ γίνεται ἀντιλη-
πτό στὴν ἀντίληψη, ὄχι γιὰ τὸ ἐνέργημα τῆς ἀντίληψης ὡς
τέτοιο.

Ἄς παραμείνουμε στὴν παραδειγματική μας περίπτωση
μιᾶς συγκεκριμένης ἀντίληψης ἑνὸς πράγματος καὶ στὴν ἀπό-
φανση ποὺ ἐπιτελεῖται μέσα της. Αὐτὴ ἡ ἀπόφανση ἀποσπᾶ
συγκεκριμένες σχέσεις μέσα ἀπὸ τὰ πράγματα ὅπως συλλαμ-
βάνονται καταρχὰς μὲ τρόπο ἀπλὸ καὶ ἄμεσο στὴν ἀδιαχώρι-
στη ὁλότητά τους, [77] τις ἀντλεῖ μέσα ἀπὸ τὸ ἐποπτικὸ πε-
ριεχόμενο ποὺ δίδεται πρωτογενῶς. Ἐδῶ εἶναι, σύμφωνα μὲ
τὰ προηγούμενα, ποὺ ἡ ἀπόφανση βρῖσκει τὴν πιστοποίησή
της ὡς ἀμοιβαία ἐπικάλυψη: εἶναι ἀληθινή. Στὸ νόημα τῆς
ἀπόφανσης ἐνυπάρχει μιὰ τάση πρὸς τὴν ἀλήθεια, πρὸς τὸ
ἀληθές-εἶναι αὐτῆς τῆς ἴδιας. Μόνο ὑπὸ αὐτὴν τὴ μορφή της
εἶναι ἡ ἀπόφανση αὐθεντικὰ αὐτὸ ποὺ εἶναι. Ὅ,τι εἰπώθηκε γιὰ
τὴν ἀλήθεια, τὴν *adequatio* καὶ τὴν πλήρωση μεταφέρεται προ-
φανῶς καὶ *a fortiori* ἀπὸ τὰ ἀπλά ἐνεργήματα τῆς σύλληψης

στά ἐνεργήματα τοῦ ἀποφαίνεσθαι. Θὰ προσπαθήσουμε λοιπὸν νὰ δοῦμε πῶς ἡ ἀπόφανση τῆς ἀντίληψης βρῖσκει τὴν πλήρωσή της στὸ ἀντιληπτό.

Γι' αὐτὸ τὸ σκοπὸ ἄς φέρομε μπροστά μας ὅ,τι ἀκολουθεῖ: ἔχουμε καταρχὰς αὐτὸ ποὺ δίδει ἡ ἀπλή ἀντίληψη: τὸ πλήρες πραγμοειδὲς περιεχόμενο τοῦ ρεαλιστικοῦ πράγματος ποὺ συναντᾶμε (τῆς καρέκλας), καὶ στὴ συνέχεια τὴν ἀπόφανση ἐπ' αὐτοῦ: «αὐτὴ ἡ καρέκλα εἶναι κίτρινη καὶ ντυμένη». Αὐτὸ τὸ Σ εἶναι Ρ καὶ Χ. Τὸ ἐρώτημα εἶναι: αὐτὴ ἡ ἀπόφανση βρῖσκει τὴν πλήρη πλήρωσή της στὸ ἀντιληπτό; Εἶναι κάθε ἀπόβλεψη μέσα στὴν ὀλικὴ αὐτὴ σκόπευση καὶ ἀπόφανση πιστοποιήσιμη ἐπὶ τοῦ ἴδιου τοῦ πράγματος μὲ τὴν τροπικότητα τῆς ἀντίληψης; Ἐν συντομίᾳ: εἶναι ἡ ἀπόφανση τῆς ἀντίληψης, ποὺ δίδει ἔκφραση στὴν ἀντίληψη, πιστοποιήσιμη μὲ τὴν τροπικότητα τῆς ἀντίληψης; Καὶ τοῦτο σημαίνει: αὐτὴ ἡ ἰδέα γιὰ τὴν ἀλήθεια ποὺ κερδίσαμε μιλώντας γιὰ τὴν ἐνάργεια μπορεῖ νὰ ἐφαρμοστεῖ στὶς ἴδιες τίς ἀποφάνσεις (οἱ ὁποῖες συνιστοῦν ἓνα εὐρὺ πεδίο μεταξὺ τῶν συγκεκριμένων ἐνεργημάτων τῆς συμπεριφορᾶς μας); Ἀκριβέστερα, πρέπει νὰ ρωτήσουμε ἀναφορικὰ μὲ τὰ ἐπιμέρους στοιχεῖα τῆς ἀπόφανσης: τὸ «αὐτὴ», τὸ «εἶναι», τὸ «καὶ» μποροῦν νὰ πιστοποιηθοῦν μὲ τὴν τροπικότητα τῆς ἀντίληψης ἐπὶ τοῦ ἴδιου τοῦ πράγματος; Τὴν καρέκλα, τὸ ὅτι εἶναι ντυμένη καὶ τὸ ὅτι εἶναι κίτρινη μπορῶ νὰ τὰ δῶ, ἀλλὰ τὸ «αὐτὴ», τὸ «εἶναι» καὶ τὸ «καὶ» δὲν πρόκειται νὰ τὰ δῶ, ἔτσι ὅπως βλέπω τὴν καρέκλα, στὸν αἰῶνα τὸν ἅπαντα. Στὴν ἀπόφανση τῆς ἀντίληψης στὴν πληρότητά της ἐνυπάρχει ἓνα πλεόνασμα ἀποβλέψεων, ἡ πιστοποίηση τοῦ ὁποίου δὲν μπορεῖ νὰ καλυφθεῖ ἀπὸ τὴν ἀπλή ἀντίληψη τοῦ πράγματος.

Ἄλλὰ ἴσως μιὰ τέτοια πιστοποίηση νὰ εἶναι δυνατὴ στὴν περίπτωση μιᾶς ἀπλούστερης ἔκφρασης μιᾶς ἀπλῆς ὀνομασίας, μιᾶς ὀνοματικῆς θέσης τοῦ εἶδους: ἡ κίτρινη, ντυμένη καρέκλα. Ἄλλὰ ἂν δοῦμε ἐγγύτερα, προκύπτει ἀκόμα κι ἐδῶ ὅτι ἴσταται μπροστά μας ἓνα πλεόνασμα. Τὸ κίτρινο, τὸ χρῶμα, μπορῶ νὰ τὰ δῶ, ἀλλὰ ὄχι τὸ εἶναι-κίτρινο, τὸ εἶναι-ἔγχρωμο, καὶ ἀκριβῶς τὸ ἔκφραστικό στοιχεῖο «κίτρινο», δηλαδὴ τὸ κατηγορούμενο, [78] σημαίνει στὴν πλήρη του ἔκφραση: ἡ καρέκλα ποὺ εἶναι κίτρινη. Αὐτὸ τὸ «εἶναι» ἐδῶ, σὲ αὐτὴν τὴν ἔκφραση,

διατυπωμένο παραπάνω στο τρίτο πρόσωπο, δὲν μπορούμε νὰ τὸ ἀντιληφθοῦμε.

Τὸ «εἶναι» δὲν ἀποτελεῖ ἐμπράγματο στοιχεῖο τῆς καρέκλας σὰν τὸ ξύλο, τὸ βάρος, τὴ σκληρότητα, τὸ χρῶμα, οὔτε εἶναι κάτι πάνω στὴν καρέκλα ὅπως τὸ ἔνδυμα καὶ τὰ καρφιά. Τὸ «εἶναι» — ἔλεγε ἤδη ὁ Kant, ἐννοώντας τὸ ἐμπράγματον-εἶναι — δὲν εἶναι ἐμπράγματο κατηγορημα τοῦ ἀντικειμένου, πράγμα πού ἰσχύει καὶ γιὰ τὸ εἶναι μὲ τὸ νόημα τῆς copula. Εἶναι ὀλοφάνερο ὅτι δὲν ὑφίσταται συστοιχία ἀνάμεσα στὴν ἀπόφανση καὶ τὸ ἀντιληπτό, καθὼς, ἀναφορικὰ μὲ τὸ πραγματιδὲς περιεχόμενο, τὸ ἀντιληπτό ὑπολείπεται σὲ σχέση μὲ ὅ,τι ἀποφαινόμεστε ἐπ' αὐτοῦ. Ἡ ἀπόφανση ἐκφράζει αὐτὸ πού δὲν μπορούμε οὐδόλως νὰ συναντήσουμε πάνω στὸ πράγμα μὲ τὴν τροπικότητα τῆς ἀντίληψης. Δὲν πρέπει ἐκ τούτου νὰ ἐγκαταλειφθεῖ ἐν γένει ἡ ἰδέα μιᾶς συστοιχούσας πλήρωσης τῆς ἀπόφανσης καὶ μαζί της καὶ ἡ ἰδέα τῆς ἀλήθειας;

Προτοῦ ὅμως ἐξαγάγουμε συμπεράσματα, πράγμα πού εἶναι πάντα ὑποπτο στὸ πλαίσιο τῆς φιλοσοφίας, θέλουμε νὰ φέρουμε μπροστά μας ἐγγύτερα τὰ ἴδια τὰ πράγματα, θέλουμε δηλαδὴ νὰ θέσουμε τὸ ἐρώτημα, τί εἶναι πράγματι αὐτὸ πού μένει ἐδῶ καταρχὰς χωρὶς πλήρωση: τὸ «αὐτὴ», τὸ «εἶναι», τὸ «καί».

Εἶπαμε ὅτι τὸ χρῶμα μπορούμε νὰ τὸ δοῦμε, ἀλλὰ ὄχι τὸ εἶναι-ἐγχρωμο. Τὸ χρῶμα εἶναι κάτι τὸ αἰσθητό, τὸ πραγματικό. Ἀντίθετα, τὸ εἶναι δὲν εἶναι τίποτε παρόμοιο, εἶναι δηλαδὴ μὴ-αἰσθητό, μὴ-πραγματικό. Ἐπειδὴ τὸ πραγματικό ὡς τὸ ἀντικειμενικὸ τὸ λαμβάνουμε ἐδῶ ὡς μέρος καὶ στοιχεῖο τοῦ ἀντικειμένου, τὸ μὴ-αἰσθητὸ ἐξισώνεται μὲ τὸ πνευματικὸ μέσα στὸ ὑποκείμενο, μὲ τὸ ἐμμενές. Τὸ πραγματικὸ δίδεται ἀπὸ τὴν πλευρὰ τοῦ ἀντικειμένου, τὸ ἄλλο ἀνασύρεται ἀπὸ τὴν πλευρὰ τοῦ ὑποκειμένου. Τὸ ὑποκείμενο δίδεται ὅμως στὴν ἐσωτερικὴ ἀντίληψη. Πρόκειται νὰ συναντήσω στὴν ἐσωτερικὴ ἀντίληψη τὸ «εἶναι», τὴν «ἐνότητα», τὴν «πολλότητα», τὸ «καί», τὸ «εἶτε»; Ἡ καταγωγὴ αὐτῶν τῶν μὴ-αἰσθητῶν στοιχείων ἐνεδρεῖει στὴν ἐσωτερικὴ ἀντίληψη, στὴν ἀναστόχαση ἐπὶ τῆς συνείδησης, ἔτσι ἐπιχειρηματολογοῦσαν στὸν ἀγγλικὸ ἐμπειρισμὸ ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τοῦ Locke. Αὐτὴ ἡ ἐπιχειρηματολο-

για έχει τις ρίζες της στον Descartes, είναι ακόμα παρούσα επί της αρχής και στον Kant και στον γερμανικό ιδεαλισμό, αν και με ουσιαστικές τροποποιήσεις. Τό ότι είμαστε σήμερα σε θέση να κινηθοῦμε ἐναντία στον ιδεαλισμό ξεκινώντας ἀπό αὐτήν ἀκριβῶς τῆ θέση εἶναι δυνατόν μόνο χάρη [79] στήν ἀπόδειξη πού έχει παράσχει ἡ φαινομενολογία, ἀπόδειξη ὅτι τὸ μὴ-αἰσθητό, τὸ ἰδεατὸ δὲν πρέπει νὰ ταυτίζεται χωρὶς ἄλλο μὲ τὸ ἐμμενές, τὸ τῆς τροπικότητας τῆς συνείδησης, τὸ ὑποκειμενικό. Αὐτὸ δὲν λέγεται μὲ τρόπο ἀρνητικό και μόνο, ἀλλὰ καταδειχεται και μὲ τρόπο θετικό και παρουσιάζει τὸ αὐθεντικό νόημα τῆς ἀνακάλυψης τῆς κατηγορικῆς ἐποπτείας. Θέλουμε στή συνέχεια νὰ καταστήσουμε περισσότερο σαφές αὐτὸ τὸ σημείο.

Ἐπειδὴ τὸ «ἐστὶ», τὸ «εἶναι», ἡ «ἐνότητα», ἡ «δεικτικότητα: αὐτὸ» (*Diesheit*) και τὰ παρόμοια σημαίνουν κάτι τὸ μὴ-αἰσθητό και τὸ μὴ-αἰσθητό κάτι τὸ μὴ-πραγματικό, τὸ μὴ ἀντικειμενικό και κατ' ἀκολουθίαν κάτι τὸ ὑποκειμενικό, γι' αὐτὸ πρέπει νὰ κοιτάξουμε στήν πλευρὰ τοῦ ὑποκειμένου, τῆς συνείδησης. Ὅταν ὅμως παρατηροῦμε τὴ συνείδηση, τότε, ἐφόσον δὲν διακρίνουμε τὴν ἀποβλεπτικότητα — αὐτὸ εἶναι ἀκριβῶς τὸ χαρακτηριστικό γνώρισμα τοῦ εἶδους τῶν προηγούμενων παρατηρήσεων — βρίσκουμε συνειδησιακά ἐνεργήματα μὲ τὸ νόημα ψυχικῶν διαδικασιῶν. Ἄν σπουδάσω τὴ συνείδηση, βρίσκω πάντα μόνο κρίσεις, εὐχές, παραστάσεις, ἀντιλήψεις, ἐνθυμήσεις, δηλαδή ἐμμενῆ, ψυχικά συμβάντα. Γιὰ νὰ μιλήσουμε μὲ καντιανούς ὄρους: αὐτὸ πού δίδεται ὡς παρὸν μέσα ἀπὸ τὴν ἐσωτερικὴ αἴσθηση. Γι' αὐτὸ, γιὰ νὰ εἶναι κανεὶς φαινομενολογικά συνεπής πρέπει νὰ πεῖ: ἀκόμα κι αὐτὲς οἱ ἐννοιες πού τις καταδεικνύω μέσα ἀπὸ τὴν ἐσωτερικὴ αἴσθηση, εἶναι κατὰ βάση αἰσθητηριακές ἐννοιες, προσιτές μέσα ἀπὸ τὴν ἐσωτερικὴ αἴσθηση. Ὅταν θέτω ὑπὸ ἐρώτηση τὴν ἐμμενεία τῆς συνείδησης, λαμβάνω πάντα μόνο κάτι τὸ αἰσθητὸ και τὸ ἀντικειμενικό, τὸ ὁποῖο εἶμαι ἀναγκασμένος νὰ τὸ θεωρήσω ὡς πραγματικό-ἐμμενές (*reelles*) σύστατικό μέρος τῆς ψυχικῆς ροῆς: δὲν βρίσκω ποτὲ κάτι σὰν τὸ «εἶναι», τὸ «αὐτό», τὸ «καί». Γι' αὐτὸ και λέει ὁ Husserl: «Ὅχι στήν ἀναστόχαση ἐπὶ τῶν κρίσεων ἢ ἀκόμα και ἐπὶ τῶν πληρώσεων τῶν κρίσεων, ἀλλὰ στίς ἴδιες

τίς πληρώσεις τῶν κρίσεων, ἐκεῖ ἐδρεύει στήν πραγματικότητα ἢ καταγωγή τῶν ἐνοιῶν: κατάσταση-πραγμάτων καί εἶναι (μέ τὸ νόημα τῆς *corula*). "Ὅχι σέ αὐτὰ τὰ ἐνεργήματα ὡς ἀντικείμενα, ἀλλά στὰ ἀντικείμενα αὐτῶν τῶν ἐνεργημάτων, ἐκεῖ βρίσκουμε τὸ θεμέλιο τῆς ἀφαίρεσης γιὰ τὴν πραγματοποίηση τῶν ἀναφερθεισῶν ἐνοιῶν». ¹¹ Τὸ «εἶναι» (οἱ κατηγορίες), τὸ «καί», τὸ «εἶτε», τὸ «αὐτό», τὸ «ἓνα», τὸ «μερικά», τὸ «τότε», δὲν εἶναι κάτι τῆς τροπικότητας τῆς συνείδησης, ἀλλὰ σύστοιχα συγκεκριμένων ἐνεργημάτων.

[80] "Ἄν θέλω νὰ σχηματίσω τὴν ἔννοια τοῦ συνόλου, δὲν βρίσκω αὐτὸ τὸ φαινόμενο τοῦ συνόλου μέσα ἀπὸ τὴν ἀναστόχαση ἐπὶ τῆς ψυχικῆς διαδικασίας τοῦ συναθροίζειν τὰ $\alpha + \beta + \gamma + \delta + \dots$, ἀλλὰ ἀναφερόμενος σὲ αὐτὸ ποὺ σκοπεύεται μέσα στὸ ἐνέργημα τοῦ συγκεντρῶναι, ὄχι στήν κατεύθυνση τοῦ ἐνεργήματος, ἀλλὰ στήν κατεύθυνση αὐτοῦ ποὺ δίδεται ἀπὸ τὸ ἴδιο τὸ ἐνέργημα. Παρομοίως, τὸ κατηγορικὸ στοιχεῖο τῆς ταυτότητας δὲν τὸ βρίσκω στήν ἀναστόχαση ἐπὶ τῆς συνείδησης καί τοῦ ὑποκειμένου ὡς μιᾶς διαδικασίας τῆς συμπεριφορᾶς τῆς ιδέας, ἀλλὰ ἀναφερόμενος σὲ αὐτὸ ποὺ σκοπεύεται σὲ αὐτὴν τὴ συμπεριφορὰ ὡς τέτοια.

Ταυτόχρονα, μέσα ἀπὸ αὐτὴν τὴ θεμελιώδη καί ἀποφασιστικὴ διόρθωση μιᾶς παλιᾶς προκατάληψης ποὺ ἐρμηνεύει καί ταυτίζει τὸ «μὴ-αἰσθητὸ» καί τὸ «μὴ-πραγματικὸ» μὲ τὸ ἐμμενές καί τὸ ὑποκειμενικὸ, βλέπουμε λοιπὸν ὅτι ἡ ὑπέρβαση αὐτῆς τῆς προκατάληψης συναρτᾶται ταυτόχρονα μὲ τὴν ἀνάκλυψη τῆς ἀποβλεπτικότητας. Δὲν ξέρει τί κάνει ὅποιος ἀποφασίζει νὰ ἀκολουθήσει αὐτὴν τὴ σωστὴ κατανόηση τοῦ κατηγορικῶν στοιχείου καί ταυτόχρονα νομίζει ὅτι μπορεῖ νὰ ἀπορρίψει τὴν ἀποβλεπτικότητα ὡς μυθικὴ ἔννοια, ἀφοῦ αὐτὰ τὰ δύο εἶναι τὸ ἓνα καί τὸ αὐτό.

«Ὀλότητα», «καί», «ἀλλά»... δὲν εἶναι κάτι τῆς τροπικότητας τῆς συνείδησης, κάτι τὸ ψυχικὸ, ἀλλὰ μιὰ τάξη ἀντικειμένων (*Gegenständlichkeit*) ἰδιαίτερου εἴδους. Πρόκειται γιὰ ἐνεργήματα, ποὺ σκοπὸ ἔχουν νὰ δώσουν κάτι αὐτὸ καθαυτό, καί μάλιστα κάτι ποὺ δὲν ἔχει τὸν χαρακτήρα τοῦ πραγματι-

11. E. Husserl, *Λογικὴς Ἔρευνες*, II/2, σ. 141.

κοῦ-αἰσθητοῦ ἀντικειμένου-πράγματος, τοῦ μέρους ἢ στοιχείου ἐνὸς ἀντικειμένου. Αὐτὰ τὰ στοιχεῖα δὲν εἶναι πιστοποιήσιμα μέσα ἀπὸ τὴν κατ' αἴσθηση ἀντίληψη, πιστοποιοῦνται ὅμως, παρ' ὅλα αὐτά, μὲ τὸν τρόπο μιᾶς οὐσιωδῶς ὁμοιοειδοῦς πλήρωσης, δηλαδὴ τῆς πρωτογενοῦς αὐτοδόσεως μέσα στὰ ἀντίστοιχα δίδοντα ἐνεργήματα. Στὸ μέτρο ποῦ «δλόττητα», «ἀριθμός», «ὑποκείμενο», «κατηγορούμενο», «κατάσταση-πραγμάτων», «κάτι» ἀποτελοῦν ἀντικείμενα, τὰ ἐνεργήματα ποῦ πιστοποιοῦν πρωτογενῶς αὐτὰ τὰ ἀντικείμενα θὰ πρέπει (μὲ ἀντίστοιχο τρόπο καὶ ἂν βέβαια ἐμμένουμε στὸ τυπικὸ νόημα τοῦ ὄρου ἐποπτεία) νὰ κατανοοῦνται ὡς ἐποπτεῖες. Τὰ στοιχεῖα τὰ ἀνήκοντα στὴν πλήρη ἀπόφανση, γιὰ τὰ ὁποῖα δὲν μπορεῖ νὰ βρεθεῖ πλήρωση στὴν κατ' αἴσθηση ἀντίληψη, λαμβάνουν αὐτὴν τὴν πλήρωση μέσα ἀπὸ μιὰ μὴ-κατ' αἴσθηση ἀντίληψη, μέσα ἀπὸ τὴν κατηγορικὴ ἐποπτεία [81]. Τὸ κατηγορικὸ στοιχεῖο τὸ ἀποτελοῦν ἐκεῖνα τὰ στοιχεῖα τῆς πλήρους ἀπόφανσης ποῦ ἔμειναν μέχρι τώρα ἀσαφῆ ὡς πρὸς τὸ εἶδος πλήρωσής τους.

β.β.) Ἀπλά καὶ βαθμιδωτὰ ἐνεργήματα

Πρέπει τώρα, πρῶτον, νὰ δοῦμε ἐξαντλητικὰ καὶ ὀξύτερα τὴ διάκριση τῶν δύο εἰδῶν ἐποπτείας, καί, δεύτερον, νὰ ὀρίσουμε ἀκριβέστερα τὰ κατηγορικὰ ἐνεργήματα.

Προσκομίσαμε τὴν ἀπόδειξη τοῦ ὅτι ἡ ἀπλή, κατ' αἴσθηση ἀντίληψη τοῦ πράγματος δὲν παρέχει τὴν πλήρωση ὅλων τῶν ἀποβλέψεων τῆς ἀπόφανσης. Ἄν καὶ δώσαμε ἤδη ἀδρομερῶς τὸν χαρακτηρισμὸ τῆς ἀντίληψης στὴν ἀποβλεπτικότητά της, ἀκριβῶς αὐτὸς ὁ χαρακτήρας τοῦ «ἀπλοῦ» ἔμεινε ἀπροσδιόριστος. Ὁ συμπληρωματικὸς, ὅμως, προσδιορισμὸς αὐτοῦ τοῦ χαρακτήρα πρέπει ταυτόχρονα νὰ ἐπιτρέψει νὰ ἐμφανισθεῖ καὶ ἡ διάκρισή του ἀπέναντι στὰ ἄλλου εἶδους ἐνεργήματα, τὰ καλούμενα κατηγορικὰ ἐνεργήματα.

Τί συνιστᾷ τὸν χαρακτήρα τῆς ἀπλότητας στὴν ἀντίληψη; Μὲ ἀφετηρία τὴ διασάφηση αὐτοῦ τοῦ στοιχείου τῆς ἀπλότητας θὰ βροῦμε τὸν δρόμο πρὸς τὴ διασάφηση τοῦ νοήματος,

του τί σημαίνει ή στήριξη και τὸ στηρίζεσθαι τῶν κατηγορικῶν ἐνεργημάτων. Καὶ ἀπὸ ἐκεῖ, δηλαδὴ μὲ τὴ διασάφηση τοῦ στηριζόμενου ἐνεργήματος, θὰ εἴμαστε συστοίχως σὲ θέση νὰ κατανοήσουμε τὴν τάξη τῶν ἀντικειμένων πού ἰδιαίξει τόσο στὴν ἀπλὴ ἀντίληψη ὅσο καὶ στὸ στηριζόμενο ἐνέργημα ὡς ἐνιαία καὶ νὰ δοῦμε πῶς ἤδη ἡ ἀπλὴ ἀντίληψη, πού δηλώνουμε ἀβίαστα καὶ ὡς κατ' αἴσθηση ἀντίληψη, διακατέχεται ἐν ἑαυτῇ ἀπὸ κατηγορικὴ ἐποπτεία, ὅτι ναὶ μὲν ἡ ἀποβλεπτικότητα τοῦ ἀντιληπτικοῦ συλλαμβάνειν εἶναι μονοδιάστατη καὶ ἀπλή, ἀλλὰ ὅτι τὸ μονοδιάστατο τῆς ἀντίληψης δὲν ἀποκλείει μιὰ ὑψηλὴ πολυπλοκότητα ἀναφορικὰ μὲ τὴ δομὴ τοῦ ἐνεργήματος ὡς τέτοια.

Γιὰ τὴν ἀπλὴ ἀντίληψη διάφορα πράγματα φέρονται ἤδη ὡς ἀποδεδειγμένα. Καταρχάς, ἔγκειται στὸ νόημά της τὸ νὰ δίδει τὸ ἀντικείμενό της αὐτοπροσώπως. Σὲ αὐτὸ τὸ αὐτοπρόσωπο δίδεσθαι, τὸ ἀντικείμενο διατηρεῖται στὴν ἑαυτότητά του ὡς τὸ ἴδιο. Μέσα ἀπὸ τὴν ἀλλαγὴ τῶν διαφόρων σκιάσεων πού δείχνονται σὲ μιὰ ἀκολουθία ἀντιλήψεων, βλέπω τὸ ἀντικείμενο ὡς τὸ ἴδιο στὴν ταυτότητά του. [82] Μπορῶ νὰ ἐπιτελέσω μιὰ τέτοια ἀκολουθία ἀντιλήψεων τοῦ ἐνὸς καὶ ἴδιου πράγματος, μὲ τὸ νὰ γυρίζω, π.χ., γύρω ἀπὸ τὸ ἀντικείμενο. Πῶς μπορούμε νὰ ὀρίσουμε ἀκριβέστερα τὴν ἀλληλουχία αὐτῆς τῆς ἀκολουθίας; Δὲν πρόκειται γιὰ μιὰ ἀπλὴ κατάδειξη ἐνεργημάτων πού συνορεύουν μεταξὺ τους χρονικὰ, καὶ τὰ ὁποῖα πρωτο-μετατρέπονται σὲ μιὰ ἀντίληψη χάρη σὲ μιὰ συνάθροιση πού εἰσάγεται ἐπιπρόσθετα. Πολὺ μᾶλλον πρέπει νὰ ἐδραιωθεῖ φαινομενολογικὰ ὅτι κάθε ἐνικὴ φάση τῆς ἀντίληψης στὸ ὅλο τῆς συνεχοῦς ἀντιληπτικῆς ἀκολουθίας εἶναι ἐν ἑαυτῇ πλήρης ἀντίληψη τοῦ πράγματος. Σὲ κάθε στιγμή τὸ ὅλο πράγμα εἶναι αὐτὸ τὸ ἴδιο αὐτοπροσώπως καὶ εἶναι σὲ αὐτὴ τὴν ἑαυτότητά του ὡς τὸ ἴδιο. Αὐτὸ σημαίνει: τὸ συνεχὲς τῆς ἀντιληπτικῆς ἀκολουθίας δὲν ἰδρύεται ἐκ τῶν ὑστέρων μέσω μιᾶς ἐπιπρόσθετης σύνθεσης, ἀλλὰ τὸ ἀντιληπτὸ αὐτῆς τῆς ἀντιληπτικῆς ἀκολουθίας εἶναι ἤδη ἐκεῖ μέσα σὲ μιὰ ἐνεργηματικὴ βαθμίδα, δηλαδὴ ἡ ἀλληλουχία τῶν ἀντιλήψεων εἶναι μιὰ ἐνικὴ καὶ τρόπον τινὰ ἀπλῶς ἐκτεινόμενη ἀντίληψη. Καθιστᾷ τὸ ἀντικείμενό της παρὸν «μὲ ἕναν μονοδιάστατο καὶ ἄμεσο τρό-

πο». ¹² Αυτό τὸ στοιχείο, τὸ ὅτι οἱ φάσεις τῆς ἀντίληψης ἐπιτελοῦνται σὲ μία ἐνεργηματικὴ βαθμίδα καὶ ὅτι κάθε φάση τῆς ἀντιληπτικῆς ἀκολουθίας ἀποτελεῖ μιὰ πλήρη ἀντίληψη, αὐτὸς εἶναι ὁ χαρακτήρας ποὺ δηλώνουμε ὡς ἀπλότητα ἢ μονή-βαθμίδωση τῆς ἀντίληψης. Ἀπλότητα σημαίνει ἔλλειψη βαθμιδωτῶν ἐνεργημάτων ποὺ ἐγκαθιδρύουν τὴν ἐνότητά τους μόνο ἐκ τῶν ὑστέρων. Αὐτὸς ὁ χαρακτήρας τοῦ «ἀπλοῦ» σημαίνει λοιπὸν ἓναν τρόπο τοῦ συλλαμβάνειν, δηλαδὴ ἓνα γνῶρισμα τῆς ἀποβλεπτικότητας. Ὡς τρόπος τῆς σύλληψης δὲν ἀποκλείει ὅτι αὐτὴ ἢ ἀντίληψη (ὅπως ἤδη εἰπώθηκε) μπορεῖ νὰ εἶναι στὴ δομὴ τῆς περίπλοκη στὸν μέγιστο βαθμῶ. Ἡ ἀπλότητα τῆς ἀντίληψης δὲν σημαίνει ἤδη καὶ μονοδιάστατος χαρακτήρας τῆς δομῆς τοῦ ἐνεργήματος ὡς τέτοιας. Ἀντιστρόφως, ἡ βαθμιδωτὴ δομὴ τῶν κατηγορικῶν ἐνεργημάτων δὲν ἀποκλείει ὅτι αὐτὰ τὰ ἐνεργήματα μπορεῖ νὰ εἶναι μονοδιάστατα.

Αὐτὸ τὸ χαρακτηριστικὸ εἶδος σύλληψης ποὺ ἰδιάζει στὴν κατ' αἴσθησιν ἀντίληψη καὶ ἡ μονὴ βαθμίδωσή της ἐπιτρέπουν ἐπίσης ἓναν ὀρισμὸ τοῦ πραγματικοῦ ἀντικειμένου, ἓναν ὀρισμὸ **[83]** ποὺ ἔχει βέβαια τὰ ὄριά του καὶ ποὺ κατακτήθηκε καταρχὰς μόνο στὸ πλαίσιο αὐτῆς τῆς ἀνάλυσης τῆς ἀντίληψης καὶ τοῦ ἀντιληπτικοῦ ἀντικειμένου. Γιὰ τὸν Husserl αὐτὸ τὸ νόημα τοῦ «πραγματικοῦ» δηλώνει τὸ πιὸ πρωταρχικὸ νόημα τῆς πραγματικότητας: ἓνα πραγματικὸ ἀντικείμενο εἶναι ἐξ ὀρισμοῦ δυνατὸ ἀντικείμενο μιᾶς ἀπλῆς ἀντίληψης. ¹³ Ταυτόχρονα ὀρίζεται ἡ ἔννοια τοῦ πραγματικοῦ μέρους καί, μὲ εὐρύτερο νόημα, τοῦ πραγματικοῦ τμήματος, τοῦ πραγματικοῦ στοιχείου, τῆς πραγματικῆς μορφῆς. «Κάθε μέρος [π.χ. κάθε μορφή] ἐνὸς πραγματικοῦ ἀντικειμένου εἶναι πραγματικὸ μέρος». ¹⁴ Αὐτὸ πρέπει νὰ τὸ συγκρατήσουμε στὴ μνήμη μας ἐνώπιον τοῦ ἐρωτήματος, γιὰ τὸ πῶς τὰ ἴδια τὰ δομικὰ στοιχεῖα τῆς κατηγορικῆς δομῆς σχετίζονται μὲ τὸ πραγματικὸ ἀντικείμενο. Τονίζω ρητὰ ὅτι αὐτὴ ἡ ἔννοια τοῦ «πραγματικοῦ», τῆς πραγματικότητας, στὴ συστοιχία της μὲ τὴν κατ'

12. Ὅπ.π., σ. 148.

13. Ὅπ.π., σ. 151.

14. Ὅπ.π.

αΐσθηση, άπλή αντίληψη, είναι μιὰ ὅλως συγκεκριμένη ἔννοια τοῦ «πραγματικοῦ», καὶ τέλος πάντων μιὰ ἔννοια ποὺ καθορίζει τὴν ἀνάλυση τῆς πραγματικότητας τοῦ κόσμου ὅπως τὴ διεκπεραιώνει ὁ Husserl.

Στὴν άπλή σύλληψη, ἡ ὁλότητα τοῦ ἀντικειμένου δίδεται ρητὰ μὲ τὸ νόημα τῆς αὐτοπρόσωπης ὁμοιότητας πρὸς ἑαυτὸν τοῦ πράγματος. Τὰ μέρη, τὰ στοιχεῖα, τὰ τμήματα αὐτοῦ ποὺ δίδεται καταρχὰς μὲ τρόπο ἄπλό στὴν αντίληψη, δὲν εἶναι, ἀντιθέτως, διακεκριμένα, εἶναι ἐκεῖ μὲ τρόπο ἐνδιάθετο — εἶναι ἐκεῖ: αὐτὸ σημαίνει ταυτόχρονα ὅτι δίδονται ἀπὸ πρὶν ὡς δυνάμει διακριτά. Αὐτὴ ἡ άπλή αντίληψη, δηλαδή ὅ,τι αὐτὴ δίδει — τὸ ἴδιο τὸ ὄν ὡς παροντικὸ — μπορεῖ ὡστόσο ἀπὸ τὴν πλευρὰ της νὰ μετατραπεῖ σὲ θεμέλιο γιὰ ἐνεργήματα ποὺ οἰκοδομοῦνται ἐπ' αὐτῆς, λαμβάνοντάς τὴν στὴν ιδιαίτερη ἀποβλεπτικότητα της ὡς σύστοιχο τῆς τάξης ἀντικειμένων της: τὴν ἀξιῶνουν ὡς ἔδαφος γιὰ τὴν οἰκοδόμηση νέων ἀντικειμενικότητων.

Προηγουμένως, αὐτὰ τὰ ἀντικείμενα νέου εἶδους ἀπλῶς καὶ μόνο ὑποδείχθηκαν, εἰκάσθηκαν ὡς ἐνυπάρχοντα στὴ σκόπευση τῆς πλήρους ἀπόφανσης. Μὲ αὐτὴν τὴν πρώτη ὑπόδειξη δόθηκε μιὰ προἰδέαση γιὰ ἕναν τρόπο τοῦ ἐποπτεύειν ποὺ δίδει αὐτὰ τὰ ἀντικείμενα καθαυτά. Πρέπει τώρα νὰ δοῦμε τὴν ἀλληλουχία ἀνάμεσα στὴ νέα αὐτὴ τάξη ἀντικειμένων καὶ σὲ ἐκείνην ποὺ ἰδιάζει στὰ πραγματικὰ ἀντικείμενα, στὴν τάξη ἀντικειμένων ποὺ ἰδιάζει στὴ βαθμίδα βάσης (*Grundstufe*), νὰ δοῦμε τίς σχέσεις δόμησης μεταξὺ τῶν ἴδιων τῶν ἀποβλέψεων. Σύμφωνα μὲ ὅσα εἰπώθηκαν γιὰ τὴ θεμελιώδη συγκρότηση τῆς ἀποβλεπτικότητας, τὰ δύο αὐτὰ δὲν πρέπει νὰ χωρισθοῦν. [84] Μιλώντας τώρα γιὰ ἀλληλουχίες ἐνεργημάτων, ἀλληλουχίες ἀνάμεσα σὲ ἐνεργήματα τῆς βαθμίδας-βάσης καὶ σὲ αὐτὰ ποὺ δομοῦνται βαθμιδωτὰ ἐπὶ τῶν πρώτων (γιὰ ἀπλὰ καὶ στηριζόμενα ἐνεργήματα), δὲν κατευθύνουμε τὴν προσοχὴ μας πρὸς ψυχικὰ συμβάντα καὶ τὴ σύναψή τους σὲ μιὰ ἀλληλουχία τοῦ εἶδους τῆς χρονικῆς διαδοχικῆς διέλευσής τους, ἀλλὰ οἱ ἀλληλουχίες ἐνεργημάτων συνιστοῦν σχέσεις δόμησης καὶ τροποποιήσεις τῆς ἀποβλεπτικότητας, δηλαδή δομὲς τῆς ἐκάστοτε διεύθυνσης πρὸς τὰ ἀντικείμενα ποὺ ἰδιάζουν κάθε φορὰ στὰ

ἐνεργήματα. Ὡς ἐνεργήματα ἔχουν κάθε φορά τὸ δικό τους δυνατὸ ὄν, τὸ ὁποῖο σκοπεύουν αὐτὸ καθαυτό, καὶ τὸ ἔχουν μὲ ἕναν ὀρισμένο τρόπο τοῦ πῶς δίδεται. Αὐτὸ πού δίδεται στὰ βαθμιδωτὰ ἐνεργήματα δίκην ἀντικειμένου, δὲν μπορεῖ ποτὲ νὰ γίνει προσιτὸ μέσα στὰ ἀπλὰ ἐνεργήματα τῆς βαθμίδας-βάσης, πράγμα πού σημαίνει ὅτι τὰ κατηγορικὰ ἐνεργήματα καθιστοῦν προσιτὴ τὴν τάξη ἀντικειμένων πάνω στὴν ὁποία οἰκοδομοῦνται — τὸ δοθὲν μὲ τρόπο ἀπλὸ — καὶ τοῦτο μέσα σὲ ἕνα νέο εἶδος ἀντικειμένων. Αὐτὸν τὸν νέο τρόπο τοῦ νὰ κάνεις προσιτὸ τὸ ἀντικείμενο πού δόθηκε προηγουμένως ἀπλὰ, τὸν δηλώνουμε ἐπίσης, σὲ συστοιχία μὲ τὰ ἀντίστοιχα ἐνεργήματα, ὡς ἐκφράζειν.

Τελειῶς γενικά, μποροῦμε νὰ ποῦμε τὰ ἐξῆς γιὰ τὴ σχέση τῶν στηριζόμενων πρὸς τὰ στηρίζοντα, ἀπλὰ ἐνεργήματα: τὰ στηριζόμενα ἐνεργήματα, τὰ κατηγορικὰ, διευθύνονται μὲν συγχρόνως καὶ πρὸς τὰ ἀντικείμενα τοῦ ἀπλοῦ ἐνεργήματος, τοῦ στηρίζοντος, τὰ ὁποῖα τίθενται ταυτόχρονα μέσα τους, ἀλλὰ μὲ ἕναν τέτοιο τρόπο πού δὲν συμπίπτει μὲ τὴν ἀποβλεπτικότητα τοῦ ἐνεργήματος πού δίδει ἀπλὰ τὸ ἀντικείμενο, ὡς ἔαν τὸ στηριζόμενο κατηγορικὸ ἐνεργήμα νὰ ἦταν, κατὰ κάποιον τρόπο, μόνο μιὰ τυποποιημένη ἐπανάληψη τοῦ ἐνεργήματος πού δίδει ἀπλὰ τὸ ἀντικείμενο. Σὲ αὐτὸ ἔγκειται τὸ ὅτι τὸ στηριζόμενο ἐνεργήμα διανοίγει μὲ νέο τρόπο τὰ ἀντικείμενα πού εἶχαν δοθεῖ προηγουμένως μὲ τρόπο ἀπλό, ἔτσι ὥστε αὐτὰ τὰ ἀντικείμενα νὰ συλλαμβάνονται ρητὰ σὲ αὐτὸ πού εἶναι.

Δύο ομάδες τέτοιων κατηγορικῶν, στηριζόμενων ἐνεργημάτων πρέπει νὰ ἐξετασθοῦν γιὰ νὰ παρουσιάσουμε τὸ οὐσιῶδες τῆς κατηγορικῆς ἐποπτείας: πρῶτον τὰ ἐνεργήματα τῆς σύνθεσης, καὶ δεύτερον τὰ ἐνεργήματα τῆς καθολικῆς ἐποπτείας, ἢ καλύτερα, ἐνεργήματα τῆς ἐποπτείας τοῦ καθολικοῦ, ἢ ἀκόμα μὲ μεγαλύτερη ἐπιμονὴ στὴν ὀρολογία, ἐνεργήματα τῆς ιδέας. Αὐτὴ ἡ ἐξέταση τῶν ἐνεργημάτων τῆς ιδέας μᾶς μεταφέρει συνάμα στὴν τρίτη πρὸς ἀνάλυση [85] ἀνακάλυψη τῆς φαινομενολογίας, στὸν χαρακτήρα τοῦ *a priori*. Θὰ ἐξετάσουμε τὰ κατηγορικὰ ἐνεργήματα ἀπὸ τρεῖς ὀπτικές γωνίες: πρῶτον, ἀναφορικὰ μὲ τὸν στηριζόμενο χαρακτήρα τους, δεύτερον, ἀναφορικὰ μὲ τὸν χαρακτήρα τους ὡς δίδοντα ἐνεργήματα, ὡς

ἐνεργήματα δηλαδή που εἶναι ἐποπτεῖες καὶ δίδουν τὸ ἀντικείμενό τους, καὶ τρίτον, ἀναφορικὰ μὲ τὸν τρόπο μὲ τὸν ὁποῖο δίδεται ταυτόχρονα μέσα τους τὸ ἀντικείμενο τῶν ἀπλῶν ἐνεργημάτων.

γ) Ἐνεργήματα σύνθεσης

Στὸ ἀπλὸ ἀντιλαμβάνεσθαι ἑνὸς ὄντος, αὐτὸ τὸ ἴδιο τὸ ἀντιληπτὸ ὄν εἶναι καταρχὰς ἐδῶ μὲ τρόπο μονοδιάστατο. Αὐτὸ τὸ μονοδιάστατο σημαίνει ὅτι τὰ ἐμπράγματα μέρη καὶ τὰ στοιχεῖα που ἐμπεριέχονται σὲ αὐτὸ τὸ ὄν εἶναι μὴ διακριτά. Ἐφόσον ὅμως εἶναι παρόντα στὴν ἐνότητα τοῦ ὅλου ἀπλὰ συλλαμβανόμενου ἀντικειμένου, παραμένουν ταυτόχρονα δυνάμει διακριτά. Αὐτὴ ἡ διάκρισή τους ἐπιτελεῖται σὲ ἓνα νέο ἰδιαίτερο ἐνέργημα τῆς ἐξήγησης. Ἡ ἀπλὴ διάκριση τοῦ κατηγορουμένου χ , τοῦ «κίτρινου», μέσα στὴν ἀντιλαμβανόμενη καρέκλα, στὸ Σ , στὸν ὅλον τοῦ ἐνιαῖα ἀντιλαμβανόμενου πράγματος, αὐτὴ ἡ ἀπλὴ σύλληψη που ἐξαίρει τὸν χρωματισμὸ ὡς μιὰ ὀρισμένη ιδιότητα τῆς καρέκλας, αὐτὴ εἶναι που καθιστᾷ γιὰ πρώτη φορὰ τὸ χ , τὸ «κίτρινο», παρὸν ὡς στοιχεῖο τοῦ πράγματος, στοιχεῖο που δὲν εἶχε δοθεῖ προηγουμένως ὡς παρὸν στὴν ἀπλὴ ἀντίληψη τοῦ πράγματος. Τὸ νὰ διακρίνω τὸ χ ὡς κάτι που εἶναι μέσα στὸ Σ , ἐγκλείει ταυτόχρονα τὴ διάκριση τοῦ Σ ὡς ἑνὸς ὅλου ἐν ἑαυτῷ, ἑνὸς ὅλου που ἐμπεριέχει μέσα του τὸ χ . Ἡ διάκριση τοῦ χ ὡς μέρους τοῦ ὅλου καὶ ἡ διάκριση τοῦ ὅλου που ἐμπεριέχει τὸ χ ὡς μέρος του, εἶναι ἓνα καὶ τὸ αὐτὸ ἐνέργημα τῆς διάκρισης τοῦ Σ ὡς ἑνὸς ὅλου. Ἀκόμα περαιτέρω, αὐτὴ ἡ διάκριση τοῦ χ ὡς εὐρισκόμενου μέσα στὸ Σ καθιστᾷ κατὰ βάση διακριτὸ τὸν σχετισμὸ ἀνάμεσα στὸ χ καὶ στὸ Σ . Δηλαδή, τὸ εἶναι-κίτρινο τῆς καρέκλας, τὸ προηγουμένως ἀδιάρθρωτο πρᾶγμα, γίνεται τώρα ὄρατὸ διαμέσου τῆς διάρθρωσής του, διάρθρωση που δηλώνουμε ὡς κατάσταση-πραγμάτων. Ἀλλά, ἂν καὶ αὐτὴ ἡ διάκριση τῆς κατάστασης-πραγμάτων θεμελιώνεται στὸ ἀντιληπτὸ πρᾶγμα, δὲν μπορούμε νὰ ποῦμε ὅτι ἡ ἴδια ἡ κατάσταση-πραγμάτων, ἡ σύσταση που διακρίθηκε ἀντλούμενη μέσα ἀπὸ τὸ πρᾶγμα, ἀποτελεῖ ἐμ-

πράγματο μέρος του πράγματος, ένα εμπράγματο τμήμα του. Τὸ εἶναι-κίτρινο τῆς καρέκλας, [86] αὐτὴ ἢ κατάσταση-πραγμάτων ὡς τέτοια, δὲν ἀποτελεῖ εμπράγματο στοιχεῖο τῆς καρέκλας ὅπως οἱ βραχίονες καὶ ἡ ἔνδυσή της, ἀλλὰ αὐτὴ ἢ κατάσταση-πραγμάτων εἶναι ἰδεατῆς φύσης. Ἡ καρέκλα δὲν ἔχει τὴν εμπράγματη ἰδιότητα «εἶναι-κίτρινο» τῆς καρέκλας, ἀλλὰ εμπράγματο εἶναι τὸ κίτρινο, καὶ τὸ μόνο ποὺ ἐξαιρεται ὡς κάτι τὸ εμπράγματο, δηλαδὴ τὸ ἀντικειμενικό, μέσα στὴν κατάσταση-πραγμάτων εἶναι ἡ ὕλική ἰδιότητα (*Beschaffenheit*). Αὐτὴ ἢ διάκριση ποὺ ἀποσπᾷ τὴν κατάσταση-πραγμάτων δὲν ἀλλάζει τίποτε στὸ δοθὲν πράγμα, τίποτε δὲν συμβαίνει μὲ αὐτὴν τὴν καρέκλα καὶ τὸ μὲ τρόπο ἀπλό δοθὲν εμπράγματό της. Ὅσοτοσο, μέσα ἀπὸ αὐτὴν τὴ νέα τάξη ἀντικειμένων τῆς διακριθείσης κατάστασης-πραγμάτων, αὐτὴ ἢ καρέκλα γίνεται ρητὰ ὀρατὴ ἀκριβῶς σὲ αὐτὸ ποὺ εἶναι. Ἡ ἐνεστωτικότητά της, ἢ παροντικότητά της δίδονται μὲ τρόπο αὐθεντικότερο, μέσω αὐτῆς τῆς ἀπόφανσης, μέσα ἀπὸ τὴ διάκριση τοῦ χ ὡς εὐρισκόμενου μέσα στὸ Σ , μέσα λοιπὸν ἀπὸ τὴ διάκριση τοῦ σχετισμοῦ ποὺ ἐνυπάρχει στὴν κατάσταση-πραγμάτων. Μέσα στὴ διάκριση τοῦ σχετισμοῦ ποὺ ἐνυπάρχει στὴν κατάσταση-πραγμάτων ἔχουμε ἕναν τύπο αὐθεντικότερης ἐξαντικειμενικευσης τοῦ δοσμένου ἀπὸ πρὶν πράγματος. Πρέπει νὰ ἀναλογισθοῦμε ἐδῶ, ὅτι ἡ ἀκολουθία τῶν βημάτων διάκρισης, μὲ κατεύθυνση ἀπὸ τὸ χ πρὸς τὸ Σ καὶ ἔπειτα πρὸς τὸν σχετισμὸ τους, δὲν παρουσιάζει τὴν ἐπιτέλεση μιᾶς τέτοιας διάκρισης μιᾶς κατάστασης-πραγμάτων στὸ αὐθεντικὸ καὶ τελικὸ τῆς νόημα. Θὰ δοῦμε ἀργότερα, ὅτι τὸ πρωταρχικὸ δὲν εἶναι καταρχὰς ἢ διάκριση ποὺ συλλαμβάνει τὸ χ , ἔπειτα τὸ Σ ὡς τὸ ὅλον καὶ τελικὰ τὴ σύνθεσή τους, ἔτσι ὥστε ὁ σχετισμὸς ποὺ ἐνυπάρχει στὴν κατάσταση-πραγμάτων νὰ δομεῖται συνθετικὰ στὴ βάση τῶν καταρχὰς ἀπὸ πρὶν δοσμένων στοιχείων, ἀλλὰ ἀντιστρόφως: τὸ πρωταρχικὸ εἶναι τὸ ἴδιο τὸ σχετιζέσθαι, μέσα ἀπὸ τὸ ὁποῖο πρωτο-εμφανίζονται ρητὰ τὰ μέλη τοῦ σχετισμοῦ ὡς τέτοια.

Πρέπει νὰ παρατηρήσουμε περαιτέρω, ὅτι ἡ κατεύθυνση τῆς διάκρισης τῆς κατάστασης-πραγμάτων, ἔτσι ὅπως μόλις τὴν περιγράψαμε, δὲν εἶναι ἢ μόνη δυνατὴ. Σὲ αὐτὴν τὴ διάκριση

ξεκινήσαμε από το χ για να προχωρήσουμε προς το Σ , δηλαδή κατευθυνθήκαμε από το μέρος προς το $\delta\lambda\omicron$. Μπορούμε όμως να προχωρήσουμε, αντιστρόφως, και από την άπλη σύλληψη του $\delta\lambda\omicron$ προς το μέρος, δηλαδή δεν μπορούμε μόνο να πούμε: το χ βρίσκεται μέσα στο Σ , αλλά επίσης, αντιστρόφως: το Σ ως έχον μέσα του το χ . Έχουμε λοιπόν μπροστά μας μια σχέση που είναι νοητή και προς τις δύο κατευθύνσεις. Αυτή η διπλή κατεύθυνση ανήκει αναπόσπαστα στο νόημα της δομής μιας κατάστασης-πραγμάτων ως τέτοιας.

[87] Τα ένεργήματα που διακρίνουν και εκείνα που δίδουν την κατάσταση-πραγμάτων δεν είναι ούτε συμπαρατιθέμενα ούτε διαδοχικά, αλλά βρίσκονται με τρόπο έναίτιο μέσα στην ένότητα της σκόπευσης του σχετισμού της τάξης-πραγμάτων ως τέτοιου. Συνιστούν μια πρωταρχική ένεργηματική ένότητα ή όποια, ως υπερκείμενη, δίδει τη νέα τάξη αντικειμένων και, ακριβέστερα, το $\delta\lambda\omicron$ που έδρεύει στη νέα αυτή τάξη αντικειμένων — το σκοπεύει πρωτογενώς και το καθιστά παρόν ως τέτοιο. Η νέα τάξη αντικειμένων, αυτή της κατάστασης-πραγμάτων, χαρακτηρίζεται ως ένας καθορισμένος σχετισμός, τα μέλη του όποιου δίδουν αυτό που διαρθρώνεται μέσα τους με τη μορφή του υποκειμένου και του κατηγορουμένου.

Το ένεργημα του σχετίζει, στο όποιο τα πράγματα καθίστανται παρόντα με τον τρόπο μιᾶς κατάστασης-πραγμάτων που έχει πλέον στηριχθεῖ με αυτόν τον τρόπο, μπορεί να νοηθεῖ, σύμφωνα με τη διπλή κατεύθυνση της όπτικῆς εἴτε ἐπὶ τοῦ $\delta\lambda\omicron$ εἴτε ἐπὶ τοῦ μέρους, τόσο ως σύνθεση ὅσο και ως διαίρεση. Αυτό το εἶχε δεῖ ἤδη και ὁ Ἄριστοτέλης. Μόνο που το νόημα αὐτῶν τῶν ένεργημάτων πρέπει να κατανοηθεῖ ὀρθά. Στὴ σύνθεση, δὲν πρόκειται τόσο γιὰ τὴ σύναψη δύο καταρχὰς χωρισμένων μερῶν, ὅπως ὅταν συγκολλοῦμε δύο πράγματα και τὰ συγχωνεύουμε, ἀλλὰ ἡ σύνθεσις* και ἡ διαίρεσις* πρέπει να κατανοηθοῦν με τρόπο ἀποβλεπτικό, δηλαδή τὸ ἀποβλεπτικό τους νόημα (*Sinn*) εἶναι τέτοιο που δίδει ἕνα αντικείμενο. Ἡ σύνθεση δὲν εἶναι ἕνα συνάπτειν αντικειμένων, ἀλλὰ ἡ σύνθεσις* και ἡ διαίρεσις* δίδουν αντικείμενα. Τὸ ἀποφασιστικό σημεῖο εἶναι ὅτι σὲ αὐτὴν τὴ σύνθεση τὸ χ δείχνεται ως ἀνήκον στο Σ και δείχνεται ρητὰ ἐπίσης ἡ ἀπλή ὁλότητα τοῦ Σ . Γίνε-

ται λοιπόν σαφές ότι ή διάκριση και ή παρουσίαση τής κατάστασης-πραγμάτων στην όλότητά της είναι δυνατή μόνο επί τῆ βάσει του από πριν δοσμένου πράγματος, και όμως συμβαίνει με τέτοιο τρόπο, ώστε στην κατάσταση-πραγμάτων δέν είναι παρά αυτό τὸ πράγμα και μόνον πού δείχεται ρητά. Τὸ στηριζόμενο ἐνέργημα τοῦ σχετίζειν δίδει κάτι πού δέν μπορεῖ νά συλληφθεῖ μέσα ἀπὸ τὸ ἀπλό κατ' αἴσθηση ἀντιλαμβάνεσθαι ὡς τέτοιο.

Περαιτέρω πρέπει νά παρατηρήσουμε ὅτι ή ἴδια ή διακριθείσα κατάσταση-πραγμάτων δέν εἶναι ἐμπράγματο μέρος τοῦ πράγματος, ἀλλὰ κατηγορική μορφή. Ὁ μὴ ἐμπράγματος, κατηγορικός χαρακτήρας τοῦ συγκεκριμένου σχετισμοῦ «κατάσταση-πραγμάτων» γίνεται τὰ μέγιστα σαφής, ἀν φέρουμε μπροστά μας ἕνα ἐξηγητικό ἀποφαίνεσθαι, στο ὁποῖο ἀποφαινόμαστε θεματικά ἕναν ἐμπράγματο σχετισμό. Αὐτὸ μᾶς [88] δίδει τὴν εὐκαιρία νά περιγράψουμε ταυτόχρονα τὰ γνωρίσματα ἑνὸς νέου εἴδους κατηγορικήs ἐξαντικειμενίκευσης.

Ἄς ὑποθέσουμε ὅτι σὲ ἕνα ἀπλό ἀτενίζειν δίδονται δύο διαφορετικῆs φωτεινότητος ἔγχρωμοι δίσκοι α καὶ β.¹⁵ Σὲ τοῦτο ἔγκειται: μποροῦμε νά δοῦμε ἀπλά τὸ «φωτεινότερο ἀπὸ» τοῦ α σὲ σχέση με τὸ β. Με τὴν ἐποπτική παρουσίαση αὐτῶν τῶν δύο, δίδεται ταυτόχρονα αὐτὸς ὁ συγκεκριμένος ἐμπράγματος σχετισμός. Τὸ νόημα τοῦ «ἐμπράγματος» πρέπει νά τὸ λάβουμε ἐδῶ σὴν ὅλως φυσική καὶ σὴν πιὸ οἰκεία σημασία του, δέν πρέπει νά κάνουμε λόγο γιὰ κάτι σάν τὴν ἀντικειμενικότητα τῆs φυσικῆs ἢ τῆs φυσιολογίας. Αὐτὸ τὸ δοσμένο ἀπὸ πρὶν γεγονός μπορῶ τώρα νά τὸ παρουσιάσω ρητά σὴν ἀπόφανση: «τὸ α εἶναι φωτεινότερο ἀπὸ τὸ β». Αὐτὸ σημαίνει: τὸ α καθορίζεται ἀπὸ τὸ εἶναι-φωτεινότερο ἀπὸ τὸ β, ἢ τυπικά καὶ ἐν συντομία: τὸ α ἔχει ἐν ἑαυτῷ τὸ χ, ὅπου χ δέν σημαίνει ἀπλά φωτεινότερος, ἀλλὰ φωτεινότερος ἀπὸ τὸ β. Αὐτὸ όμως σημαίνει ὅτι σὴν διακριθείσα κατάσταση-πραγμάτων ὡς ἕνα ὅλον σχετισμῶν παρουσιάζεται μιὰ σχέση πού ή ἴδια ἐντάσσεται σὲ ἕνα μέλος τοῦ σχετισμοῦ, στο μέλος-κατηγορούμενο. Τὸ ἕνα

15. Βλέπε τὸ παράδειγμα πού δίνει ὁ Husserl στίς *Λογικῆs Ἐρευνῆs*, ὁ.π., παρ. 50, σ. 159.

μέλος τῆς σχέσης τῆς κατάστασης-πραγμάτων τοῦ κατηγορικοῦ σχετισμοῦ ἀποτελεῖ αὐτὸ τὸ ἴδιο μιὰ σχέση καὶ μάλιστα μιὰ ἐμπράγματη σχέση. Τὸ φωτεινότερο-ἀπὸ εἶναι ἤδη παρὸν στὴ βαθμίδα-βάσης τῆς ἀντίληψης «τῶν δύο δίσκων» μὲ τὸ νόημα ἑνὸς ἐμπράγματος στοιχείου ποῦ ἰδιάζει στὰ πράγματα. Τὸ εἶναι-φωτεινότερο-ἀπὸ, ἀντιθέτως, εἶναι προσιτὸ μόνο μέσα σὲ ἓνα νέο καὶ μάλιστα μέσα σὲ ἓνα ἤδη στηριχθὲν ἐνέργημα τοῦ κατηγορικοῦ σχετισμοῦ. Ὁ ἐμπράγματος σχετισμὸς φωτεινότερο-ἀπὸ παρουσιάζεται στὸ ἐσωτερικὸ τῆς νέας τάξης ἀντικειμένων τοῦ μέλους-κατηγορούμενο, δηλαδή μέσα στὸ ὅλον μιᾶς μὴ-ἐμπράγματης σχέσης «στὴν κατάσταση-πραγμάτων». Αὐτὴ ἡ παρουσίαση τοῦ ἐμπράγματος σχετισμοῦ μέσα στὸ ὅλον τοῦ ἰδεατοῦ σχετισμοῦ ποῦ ἐνυπάρχει στὴν κατάσταση-πραγμάτων δὲν σημαίνει, ὅμως, ὅτι ὁ ἴδιος ὁ ἐμπράγματος σχετισμὸς συλλαμβάνεται ἐδῶ θεματικά. Αὐτὴ ἡ θεματοποίηση συμβαίνει πράγματι στὴν περίπτωση μιᾶς ἀπόφανσης ποῦ ἔχει δομηθεῖ μὲ διαφορετικὸ τρόπο, μιὰ ἀπόφανση τῆς μορφῆς: αὐτὴ ἡ σχέση φωτεινότητος ἀνάμεσα στὸ α καὶ στὸ β εἶναι εὐκολότερα παρατηρήσιμη ἀπὸ ὅ,τι εἶναι αὐτὴ ἀνάμεσα στὸ γ καὶ τὸ δ. Τώρα, ἀπὸ τὴ μιὰ, τὸ φωτεινότερο-ἀπὸ συλλαμβάνεται θεματικά καὶ μάλιστα μὲ τὸν τρόπο μιᾶς ὀνομασίας, μιᾶς ὀνοματοποίησης, καί, ἀπὸ τὴν ἄλλη, τὸ ἔτσι ὀνομασμένο καὶ ἀπλῶς ἐκφρασμένο (ὄχι πιά ἀπλῶς ὡς συλλαμβανόμενο) ἴσται μέσα στὴν [89] τάξη ἀντικειμένων τοῦ μέλους-ὑποκείμενο μιᾶς ἀπόφανσης. Κάθε κατάσταση-πραγμάτων: τὸ α εἶναι φωτεινότερο ἀπὸ τὸ β, ποῦ τίθεται ρητὰ μέσα στὴν πλήρη ἀπόφανση, μπορεῖ νὰ ὀνοματοποιηθεῖ. Ἡ ὀνοματοποίηση εἶναι ἡ μορφή στὴν ὁποία συλλαμβάνεται θεματικά μιὰ κατάσταση-πραγμάτων καθαυτῆ: τὸ εἶναι-φωτεινότερο τοῦ α ἀπέναντι στὸ β. Αὐτὴ ἡ ὀνοματοποίηση πρέπει ὅμως νὰ διαχωριθεῖ ἀπὸ τὴν ἀπλὴ διάκριση τοῦ φωτεινότερο-ἀπὸ. Ὑφίσταται λοιπὸν ἡ ἐξῆς δυνατότητα: μιὰ ἐμπράγματη σχέση ἐνυπάρχουσα στὰ ἴδια τὰ πράγματα, αὐτὴ τοῦ φωτεινότερο-ἀπὸ, μπορεῖ νὰ διακριθεῖ μέσα σὲ μιὰ ἰδεατὴ σχέση, αὐτὴ μιᾶς κατάστασης-πραγμάτων: τὸ α εἶναι φωτεινότερο ἀπὸ τὸ β, ὅπου ἡ ἐμπράγματη σχέση συνιστᾷ μιὰ σχέση στὸ ἐσωτερικὸ τῆς ἰδεατῆς σχέσης. Οἱ δύο αὐτὲς σχέσεις δὲν συμπίπτουν, ἀλλὰ ἡ ἐμπράγματη σχέση τοῦ

φωτεινότερο-από αποτελεί μόνο τὸ περιεχόμενο τοῦ ἑνὸς μέλους τῆς σχέσης μέσα στὸ ὅλον τῆς ἴδιας τῆς κατάστασης-πραγμάτων. Ἐδῶ γίνεται σαφές ὅτι ἡ ἴδια ἡ κατάσταση-πραγμάτων πρέπει νὰ νοηθεῖ ὡς ἕνας σχετισμὸς ἰδιάζοντος εἶδους.

Ἔτσι λέμε ὅτι ὁ σχετισμὸς μέσα στὴν κατάσταση-πραγμάτων εἶναι ἰδεατός, δηλαδὴ μὴ ἐμπράγματος, αὐτὸ δὲν σημαίνει — καὶ αὐτὸ εἶναι τὸ ἀποφασιστικὸ σημεῖο — ὅτι εἶναι μὴ ἀντικειμενικὸς ἢ ἔστω ἀκόμα καὶ στὸ ἐλάχιστο λιγότερο ἀντικειμενικὸς ἀπὸ αὐτὸ ποὺ δίδεται ἀπὸ πρὶν ὡς ἐμπράγματο. Μπορεῖ μᾶλλον νὰ δεῖ κανεὶς, καθ' ὁδὸν τῆς κατανόησης αὐτοῦ ποὺ δίδεται ὡς παρὸν στὴν κατηγορικὴ ἐποπτεία, ὅτι ἡ ἀντικειμενικότητα ἑνὸς ὄντος δὲν ἐξαντλεῖται σὲ αὐτὸ ποὺ ὀρίζεται ὡς ἐμπράγματο μὲ τὸ στενὸ νόημα τοῦ ὄρου, ὅτι ἡ ἀντικειμενικότητα (ἢ ἡ τάξη ἀντικειμένων, μὲ τὸ εὐρύτερο νόημα τοῦ ὄρου) εἶναι πολὺ πλουσιότερη ἀπὸ τὸ ἐμπράγματο ἑνὸς πράγματος, καὶ ἀκόμα περισσότερο, ὅτι τὸ ἐμπράγματο ἑνὸς πράγματος μπορεῖ νὰ κατανοηθεῖ στὴ δομὴ του μόνο μέσα ἀπὸ τὴν πλήρη ἀντικειμενικότητα τοῦ ὄντος ποὺ δίδεται μὲ τρόπο ἀπλὸ στὴν ἐμπειρία.

Περαιτέρω εἶδη συνθετικῶν ἐνεργημάτων στὸ ἐσωτερικὸ τῆς ομάδας τῶν κατηγορικῶν ἐποπτειῶν εἶναι τὰ ἐνεργήματα τῆς σύζευξης καὶ τῆς διάζευξης, τὰ ἀντικειμενικὰ σύστοιχα τῶν ὁποίων εἶναι ἡ σύζευξη καὶ ἡ διάζευξη, τὸ «καὶ» καὶ τὸ «εἶτε». Ὄταν δίδεται μὲ τρόπο ἀπλὸ μιὰ πολλαπλότητα ἀντικειμένων: α, β, γ..., τότε αὐτὴ ἡ πολλαπλότητα μπορεῖ νὰ ἐξαντικειμενευθεῖ ρητὰ μέσα στὴ σύζευξη, μὲ τὸ νὰ πῶ: α + β + γ... Στὸ ἐνεργήμα αὐτὸ τοῦ συμπεριλαμβάνειν [90] δίδεται πάντα μαζὶ ὡς ἀντικείμενο καὶ τὸ «σύν». Σὲ τέτοια ἐνεργήματα δεῖχνεται τὸ «καὶ» καὶ μαζὶ του ἡ ἀντικειμενικὴ βάση γιὰ τὴ διαμόρφωση τῆς ἔννοιας τοῦ συνόλου. Τὸ «καὶ» ἰδρύει μιὰ νέα τάξη ἀντικειμένων ποὺ στηρίζεται στὴν πρώτη, καθιστώντας τὴν ὁμῶς ρητὴ. Μαζὶ μὲ τὸ «καὶ» σκοπεύεται ταυτόχρονα, πάντα καὶ ἀναγκαστικά, σύμφωνα μὲ τὴ δομὴ του, αὐτὸ τοῦ ὁποίου ἀποτελεῖ αὐτὴν τὴ συγκεκριμένη σχέση: «καὶ». Ἐμφανεστερα μποροῦμε νὰ δοῦμε αὐτὴν τὴ διάκριση στὴν περίπτωση τῆς διαφορᾶς ἀνάμεσα στὴν ἀπλὴ ἀντίληψη ἑνός

πράγματος στα σχηματικά του (*figural*) στοιχεία και τη ρητή παρουσίαση τῆς πολλαπλότητας ὡς μιᾶς ἀπαριθμούμενης πολ-
λότητας. Μπορῶ νὰ δῶ ἀπλῶς μέσα σὲ ἓνα ἐνέργημα τῆς ἀντί-
ληψης ἓνα σμῆνος πουλιῶν, μιὰ δεντροστοιχία. Αὐτὴ ἡ δοσμέ-
νη ἀπὸ πρὶν ὀλότητα εἶναι ἐν ἑαυτῇ κλειστή. Ἡ ὀλότητα μιᾶς
δεντροστοιχίας, ἐνὸς σμῆνους, μιᾶς σειρᾶς ἀγριόπαπιων, δὲν
ἐφησυχάζει πάνω σὲ μιὰ προηγούμενη ἀπαρίθμηση, ἀλλὰ εἶναι
μιὰ ἐποπτική ἐνότητα, ποὺ δίδει ἀπλῶς τὸ ὅλον. Εἶναι σχη-
ματική.

Τὸ σχηματικὸ στοιχεῖο τὸ εἶδε ὁ Husserl πολὺ νωρίς, ἤδη
στὶς μαθηματικές του ἔρευνες. Τώρα ἔχει εἰσαχθεῖ καὶ στὴν
ψυχολογία καὶ μιλάμε γιὰ τὴ μορφή. Δημιουργεῖται ἐπὶ αὐτῆς
τῆς βάσης μιὰ νέα ψυχολογία, ἡ *μορφικὴ ψυχολογία*, ποὺ ἔχει
γίνει ἤδη μιὰ κοσμοθεωρία.

δ) Ἐνεργήματα τῆς ιδέας

Τὰ στηριζόμενα ἐνεργήματα τῆς σύνθεσης ποὺ ἐξετάσαμε μέ-
χρι τώρα, ἐνεργήματα ποὺ κατ' ἀνάγκην σκοπεύουν ταυτόχρο-
να τὰ ἀντικείμενα στηρίζουσας τάξης, διακρίνονται ἀπὸ τὰ
ἐνεργήματα τῆς ιδέας ὡς πρὸς αὐτὸ, ὅτι τὰ τελευταία δο-
μοῦνται μὲν ἐπὶ ἀντικειμένων στηρίζουσας τάξης, ἀλλὰ δὲν
σκοπεύουν αὐτὰ τὰ ἀντικείμενα στηρίζουσας τάξης. Αὐτὰ τὰ
ἐνεργήματα τῆς ιδέας, τῆς ἐποπτείας τοῦ καθολικοῦ, ἀποτε-
λοῦν, ὡς κατηγορικά ἐνεργήματα, ἐνεργήματα ποὺ δίδουν τὸ
ἀντικείμενο. Αὐτὸ ποὺ δίδουν τὸ δηλώνουμε ὡς *ιδέες*, *ιδέα**
species. Αὐτὸς ὁ λατινικὸς ὄρος εἶναι ἡ μετάφραση τοῦ εἶδος,*
ἢ ὄψη τινός. Τὰ ἐνεργήματα τῆς ἐποπτείας τοῦ καθολικοῦ δί-
δουν αὐτὸ [91] ποὺ βλέπουμε καταρχὰς καὶ ἀπλῶς πάνω στὰ
πράγματα. "Ὅταν ἀπλῶς ἀντιλαμβάνομαι, ὅταν κινοῦμαι στὸν
περιβάλλοντα κόσμο, ὅταν βλέπω σπίτια, δὲν βλέπω καταρχὰς,
πρωταρχικά καὶ ρητὰ σπίτια στὴν ἐξατομίκευσή τους, στὴ
διαφορὰ τους, ἀλλὰ βλέπω καταρχὰς ἐν γένει: αὐτὸ εἶναι ἓνα
σπίτι. Αὐτὸ τὸ ὡς-τί, ὁ καθολικὸς χαρακτήρας «σπίτι», δὲν
συλλαμβάνεται ρητὰ ὡς τέτοιος σὲ αὐτὸ ποὺ εἶναι, ἀλλὰ συλ-
λαμβάνεται ἤδη ταυτόχρονα μέσα στὴν ἀπλή ἐποπτεία ὡς αὐτὸ

πού διασαφηνίζει κατά κάποιον τρόπο ότι δίδεται από πριν. Ἡ ιδέαση εἶναι ἐκεῖνος ὁ τύπος τῆς δίδουσας ἐποπτείας πού δίδει τὸ εἶδος, δηλαδή τὸ καθολικὸ τῶν ἐξατομικεύσεων. Στὸ ἐσωτερικὸ τῆς πολλαπλότητας τῶν ἀτομικῶν σπιτιῶν διακρίνεται, μέσα στὴν ἀφαίρεση τῆς ιδέασης, τὸ εἶδος σπῆτι. Μέσα ἀπὸ ἓνα πλῆθος ἐξατομικεύσεων τοῦ κόκκινου βλέπω τὸ κόκκινο. Αὐτὴ ἢ θέαση πού ἐξάγει τὴν ιδέα εἶναι ἓνα στηριζόμενο ἐνέργημα, δηλαδή στηρίζεται σὲ μιὰ ἀπὸ πριν δοσμένη σύλληψη τῆς ἐξατομικεύσεως. Ἀλλὰ ἢ τάξη ἀντικειμένων πού ἢ ιδέαση μᾶς ἐπιτρέπει νὰ δοῦμε μὲ νέο τρόπο, δηλαδή ἢ ἴδια ἢ ιδέα, ἢ ταυτὴ ἐνότητα κόκκινο, αὐτὸ τὸ ἀντικείμενο δὲν εἶναι ἢ ἐξατομικεύση, δὲν εἶναι αὐτὸ τὸ συγκεκριμένο κόκκινο. Τὸ ἀτομικὸ εἶναι μὲν τὸ στηρίζον, ἀλλὰ μὲ τέτοιο τρόπο, ὥστε δὲν σκοπεύεται ταυτόχρονα (μέσα στὸ ἐνέργημα τῆς ιδέασης), ὅπως συμβαίνει στὸ παράδειγμα τῆς σύζευξης ὅπου ἀκριβῶς μαζί μὲ τὸ «καί» σκοπεύεται ταυτόχρονα τὸ ἓνα καὶ τὸ ἄλλο (τὸ α καὶ τὸ β) συνεισάγοντας τὸ «α καὶ β» στὴ νέα τάξη ἀντικειμένων. Ἐδῶ ἀντίθετα, ἢ στηρίζουσα τάξη ἀντικειμένων δὲν γίνεται ἀποδεκτὴ μέσα στὸ περιεχόμενο αὐτοῦ πού σκοπεύεται στὴν ιδέαση. Ἡ στηρίζουσα, ἀτομικὴ παράσταση σκοπεύει τὸ αὐτὸ-ἐδῶ ἢ μιὰ πολλαπλότητα τέτοιων αὐτὸ-ἐδῶ μέσα ἀπὸ μιὰ συγκεκριμένη ὀπτική: αὐτὲς οἱ κόκκινες σφαῖρες στὴν ὁμοιότητά τους. Τὴν ὁμοιότητα τῶν δοσμένων ἀπὸ πριν σφαιρῶν μπορούμε νὰ τὴν δοῦμε μὲ μιὰ ματιὰ ἢ νὰ τὴν ἐγκαθιδρύσουμε διατρέχοντάς τες συγκριτικά. Σὲ ὅλες ὅμως αὐτὲς τὶς περιπτώσεις ἢ ὁμοιότητα ὡς τέτοια δὲν καθίσταται θεματικὸ ἀντικείμενο, δηλαδή τὸ ἀντικείμενο πού ἐνατενίζουμε ἐποπτικὰ ὅταν συγκρίνουμε τὶς σφαῖρες. Τὸ ἐπί-τινος τῆς ἐποπτικῆς ἐνατένισης εἶναι ἢ ἰδεατὴ ἐνότητα τῆς ὁμοιότητος ὡς τέτοιας, ὄχι οἱ πραγματικὲς ὁμοιότητες τῶν σφαιρῶν ὡς ἀντικειμένων. Ἡ ἰδεατὴ ἐνότητα τοῦ εἶδους εἶναι ἤδη παρούσα μέσα σὲ κάθε συγκεκριμένο συλλαμβάνειν, [92] ἂν καὶ ὄχι ρητὰ ὡς αὐτὸ ἐπὶ τοῦ ὁποίου στρέφεται ἢ ἐποπτικὴ ἐνατένιση τῆς συγκριτικῆς παρατήρησης. Αὐτὸ ἐπὶ τοῦ ὁποίου στρέφω τὸ βλέμμα μου ὡς ὀρίζοντα τῆς ἐποπτικῆς ἐνατένισης τοῦ συγκρίσιμου (μέσα στὸ ἐνέργημα τοῦ συγκρίνειν), μπορεῖ ἀπὸ τὴν πλευρὰ του νὰ ληφθεῖ ἀπομονωμένο στὴν καθαρὴ του κατάστασι-πραγμάτων: μὲ αὐτὸν τὸν τρόπο κατα-

κτῶ τὴν ἰδέα. Ἡ κατάσταση-πραγμάτων τοῦ κόκκινου ὡς τέτοια εἶναι λοιπὸν ἐξ ὀλοκλήρου ἀδιάφορη ἔναντι κάθε συγκεκριμένης ἐξατομίκευσης. Γιὰ τὸ περιεχόμενο τῆς ἰδέας εἶναι ὅλως ἀδιάφορο σὲ ποιά συγκεκριμένα ἀντικείμενα καὶ σὲ ποιὲς ἀποχρώσεις πραγματώνεται τὸ κόκκινο στὶς ἐπιμέρους ἐξατομικεύσεις. Ὅτι ὅμως ἐν γένει ὑπάρχει ἐδῶ ἓνα θεμέλιο ἰσθιριζῆς, αὐτὸ ἀνήκει καὶ πάλι στὸ ἐνέργημα τῆς ἰδέας τὸ ὁποῖο, ὅπως καὶ ὅλα τὰ κατηγορικὰ ἐνεργήματα, εἶναι στηριζόμενο.

Μὲ τὰ παραπάνω κερδίζουμε γιὰ τὸ νόημα τοῦ ἀντικειμένου τῆς κατηγορικῆς ἐποπτείας τοῦ χαρακτήρα τῆς ἰδέας ἓνα τετραπλὸ συμπέρασμα: 1. Γιὰ τὴ νέα τάξη ἀντικειμένων, γιὰ τὸ εἶδος, εἶναι ἀναγκαῖο ἐν γένει ἓνα θεμέλιο σὲ οποιαδήποτε τυχαία ἐξατομίκευσή του. Ἡ παραδειγματικὴ βάση, αὐτὴ πού δίδει κάτι ἀπὸ πρῖν, δὲν σκοπεύεται, ὅμως, αὐτὴ καθαυτὴ. 2. Ἡ περιφέρεια τῶν συγκεκριμένων ἐξατομικεύσεων τῆς ἰδέας εἶναι τυχαία. 3. Συνεπῶς, ἡ ἀναφορὰ τοῦ πραγματολογικοῦ περιεχομένου (*Sachgehalt*) τῆς ἰδέας πρὸς τὴ δυνατὴ περιφέρεια τῶν ἐξατομικεύσεών της εἶναι δευτερεῖον στοιχεῖο. 4. Ἡ ἰδεατὴ ἐνότητα τοῦ εἴδους, τοῦ καθολικοῦ, εἶναι, ὅπως λέμε ἐπίσης, μιὰ ἐνότητα τῆς ἀμετάβλητης, τῆς ἀπαραλλάκτης ταυτότητας. Σὲ κάθε συγκεκριμένο κόκκινο ἡ ἐνότητα τοῦ εἴδους συναντᾶται ὡς μία καὶ ἡ αὐτὴ.

Ἔχουμε ἐκθέσει δύο ομάδες κατηγορικῶν ἐνεργημάτων καὶ εἶδαμε στὴν περίπτωσή τῆς τελευταίας ὅτι ὑπάρχουν τέτοια κατηγορικὰ ἐνεργήματα πού, σύμφωνα μὲ τὸ νόημά τους, χρησιμοποιοῦν μὲν τὰ στηρίζοντα ἀντικείμενα, ἀλλὰ δὲν τὰ σκοπεύουν αὐτὰ τὰ ἴδια.

Ἡ διάκριση ἀνάμεσα στὰ ἀπλὰ ἐνεργήματα τῆς ἐποπτείας καὶ στὴ στηριζόμενη ἐποπτεία πρέπει τώρα νὰ ἔχει γίνει σαφῆς, τουλάχιστον προσωρινά. Τὰ πρῶτα ἐνεργήματα ὀνομάσθηκαν ἐνεργήματα κατ' αἴσθησιν ἐποπτείας, τὰ δεύτερα κατηγορικῆς ἐποπτείας. Ἡ πλήρης σύσταση τῶν ἀποβλέψεων τῆς ἀπόφανσης — αὐτὸ τὸ Σ εἶναι π καὶ χ — δὲν βρίσκει μὲν τὴν πλήρωσή της στὴν περιοχὴ τῆς κατ' αἴσθησιν ἐποπτείας, ἀλλὰ καί, ἀπὸ τὴν πλευρὰ τους, τὰ κατηγορικὰ ἐνεργήματα τοῦ «εἶναι» καὶ τοῦ «καί» ὡς τέτοια, δὲν μποροῦν, ἀπομονωμένα, νὰ δώσουν τὴ δυνατὴ [93] πλήρωσή αὐτῆς τῆς ἀπόφανσης. Ἡ

πλήρης σύσταση τῶν ἀποβλέψεων αὐτῆς τῆς ἀπόφανσης τελεῖται μᾶλλον ἐποπτικά μόνο μέσα σέ ἕνα στηριζόμενο ἐνέργημα, δηλαδή μέσα σέ ἕνα ἐνέργημα κατ' αἴσθηση ἀντίληψης πού διακατέχεται ἀπό κατηγορικά ἐνεργήματα. Αὐτό σημαίνει: ἡ συγκεκριμένη ἐποπτεία πού δίδει ρητὰ τὸ ἀντικείμενό της δὲν εἶναι μιὰ ἀπομονωμένη, μονο-βαθμιδωτὴ κατ' αἴσθηση ἀντίληψη, ἀλλὰ εἶναι πάντα βαθμιδωτὴ, δηλαδή ἐποπτεία προσδιορισμένη κατηγορικά. Ἡ πλήρης βαθμιδωτὴ καὶ κατηγορικά προσδιορισμένη ἀντίληψη ἀποτελεῖ, αὐτὴ πρώτη, τὴ δυνατὴ πλήρωση τῆς ἀπόφανσης πού δίδει ἔκφραση σέ αὐτὴν τὴν ἴδια τὴν ἀντίληψη. "Αν ἐρευνοῦμε τὴ σύσταση τῶν ἀποβλέψεων ἐξ ὀλοκλήρου σέ ἐνεργήματα πού δίδουν τὸ ἀντικείμενό τους καὶ δὲν ἀποσιωποῦμε τὰ κατηγορικά ἐνεργήματα ὡς τάχα ὑποκειμενικὲς προσθήκες καὶ ὡς τρόπους λειτουργίας μιᾶς μυθικῆς νόησης (καθὼς δὲν βρίσκουμε τὸ σύστοιχό τους ὡς ἰδεατὸ εἶναι πάνω στὸ ρεαλιστικὸ καὶ αἰσθητὸ ὄν) τότε θὰ δοῦμε ὅτι ἡ ἰδέα καὶ ἡ δυνατότητα σύμμετρης πλήρωσης ὑφίσταται καὶ στὸ πεδίο τῆς ἀπόφανσης. Ἀκριβέστερα: ἡ συζήτηση γιὰ τὴν ἰδέα τῆς ἀλήθειας ὡς ἐνόητας ἀμοιβαίας ἐπικάλυψης τοῦ σκοπευόμενου καὶ τοῦ ἐποπτευόμενου ἀναφορικά μὲ τὴν ἀπόφανση δὲν ἦταν παρὰ ἡ εὐκαιρία νὰ καταστήσουμε σαφὴ τὴ σύσταση τῶν κατηγορικῶν ἐνεργημάτων ἐν γένει στὴν περίπτωση τῶν ἰδίων τῶν ἀποφάνσεων.

δ.α.) Ἀπομάκρυνση παρανοήσεων

Προτοῦ χαρακτηρίσουμε, ἀνακεφαλιώνοντας, τὴ σημασία αὐτῆς τῆς ἀνακάλυψης (τῆς κατηγορικῆς ἐποπτείας) καὶ προτοῦ διασφαλίσουμε τὸ βεληνεκὲς τῆς θετικῆς τῆς σημασίας, πρέπει προηγουμένως νὰ ἀπομακρυνθοῦν οἱ παρανοήσεις πού εἰσέρχονται κρυφὰ καὶ μὲ εὐκολία στὴ φαινομενολογικὴ ἔννοια τῆς κατηγορικῆς ἐποπτείας. Αὐτὸ συμβαίνει τόσο πιὸ εὐκόλα ὅσο ἡ κατηγορικὴ ἐποπτεία κατακτᾶται ἔχοντας ὡς στήριγμα παραδοσιακοὺς ὀρίζοντες ἐρωτηματοθεσίας καὶ ὅσο ἐρμηνεύεται μὲ παραδοσιακὲς ἔννοιες. Αὐτὸ ἀποτελεῖ ταυτόχρονα μιὰ ἔνδειξη γιὰ τὸ ὅτι ἡ ἀνακάλυψη αὐτὴ δὲν ἔχει ἴσως ἀκόμα ἀναλυθεῖ

έξαντλητικά στις πραγματικές της δυνατότητες. Για να αποπερατωθεί αυτή ή ανάλυση, έπρεπε καταρχάς να γίνει ή ανακάλυψή της, έπρεπε με άλλα λόγια να βεβαιωθούμε γι' αυτήν. Είναι πολύ εύκολο και βολικό να σχεδιάζει κανείς μεγαλόπνοες προοπτικές, όταν έχουν καταπέσει τὰ φράγματα τῶν προκαταλήψεων και όταν ὁ ὀρίζοντας [τῆς ἐρωτηματοθεσίας] ἔχει ἀπελευθερωθεῖ στή θέα, [94] ἀλλά ξεχνᾶμε ὅτι στὸ πεδίο τῆς φιλοσοφικῆς ἐρευνας ἢ ἀποφασιστικῆς ἐργασία εἶναι πάντα αὐτὴ ἢ τελευταία, δηλαδὴ ἢ ἐργασία ποὺ ἐν γένει ἀπελευθερώνει στή θέα και διανοίγει. Σὲ μιὰ τέτοια ἐρευνα ποὺ πορεύεται τρόπον τινὰ ἀθέατη και ὑπογείως και ποὺ καταθάβεται ὅταν γκρεμίζονται οἱ προκαταλήψεις, τὰ ἀποτελέσματα εἶναι ἐνδεή. Τὰ πλατωνικά συμπεράσματα ἀναφορικά με τὴ λογικὴ και ὄντολογικὴ ἐργασία εἶναι ἀσυνήθιστα ἐπαρκή, και αὐτὰ τοῦ Ἀριστοτέλη δὲν εἶναι λιγότερο. Αὐτό, ὅμως, ποὺ πρέπει νὰ μᾶς ὀδηγεῖ εἶναι ἀκριβῶς ὅτι, γιὰ νὰ κατακτηθοῦν τὸ ἔδαφος και οἱ ὀρίζοντες τῆς ἐρωτηματοθεσίας, πρέπει νὰ ἀκολουθήσουμε αὐτὴν τὴν ὁδὸ στὴν πραγματικὴ της διεύθυνση, πρέπει νὰ ἀναλάβουμε τὴ ριζικὴ, ἂν και ἴσως ὄχι ἀκόμα ρητὴ, τάση τοῦ ἐρωτᾶν.

Ἡ ἴδια ἢ κατηγορικὴ ἐποπτεία και τὸ εἶδος τῆς ἐπεξεργασίας της ἐπέδρασε θετικά, προπάντων, στὶς ἐργασίες τοῦ Scheler και ἰδιαίτερα στὸν κύκλο τῶν ἐρευνῶν του σχετικὰ με τὴν ὕλικὴ ἠθικὴ τῆς ἀξίας. Ἐπίσης και οἱ ἐρευνητές τοῦ Lask περὶ τῆς λογικῆς τῆς φιλοσοφίας και τῆς θεωρίας τῆς κρίσης ἔχουν καθορισθεῖ ἀπὸ αὐτὲς τίς ἐρευνητικές γιὰ τὴν κατηγορικὴ ἐποπτεία.¹⁶

Τὰ κατηγορικὰ ἐνεργήματα εἶναι στηριζόμενα ἐνεργήματα, δηλαδὴ καθετὶ τὸ κατηγορικὸ ἐφησυχάζει τελικὰ ἐπὶ τῆς κατ' αἴσθησιν ἐποπτείας. Αὐτὴ ἢ θέση πρέπει νὰ κατανοηθεῖ σωστά. Μὲ αὐτὴν τὴν πρόταση δὲν λέμε ὅτι οἱ κατηγορίες μποροῦν τελικὰ νὰ ἐρμηνευθοῦν ὡς κάτι τὸ αἰσθητό, ἀλλὰ αὐτὸ τὸ «ἐφησυχάζειν» σημαίνει ὅ,τι καί: στηρίζονται. Μποροῦμε νὰ διατυ-

16. [Σ.τ.Μ.] M. Scheler, *Der Formalismus in der Ethik und die materiale Wertethik, Jahrbuch für Philosophie und phänomenologische Forschung*, 1913-1916. E. Lask, *Die Logik der Philosophie* (1911).

πώσουμε αὐτὴν τὴν πρόταση, σύμφωνα μὲ τὸ νόημά της, καὶ ὡς ἐξῆς: καθετὶ τὸ κατηγορικὸ ἐφησυχάζει τελικὰ ἐπὶ τῆς κατ' αἴσθησιν ἐποπτείας, ἢ κάθε ἐξήγηση τοῦ ἀντικειμένου δὲν αἰωρεῖται στὸν ἀέρα, ἀλλὰ εἶναι μιὰ ἐξήγηση αὐτοῦ ποὺ δίδεται ἀπὸ πρὶν. Αὐτὴ ἡ θέση: καθετὶ τὸ κατηγορικὸ ἐφησυχάζει τελικὰ ἐπὶ τῆς κατ' αἴσθησιν ἐποπτείας ἀποτελεῖ μιὰ ἄλλη καὶ μόνο διατύπωση τῆς ἀριστοτελικῆς πρότασης:* οὐδέποτε νοεῖ ἄνευ φαντασίας ἢ ψυχῆ:¹⁷ «ἢ ψυχὴ δὲν μπορεῖ νὰ σκοπεύσει τίποτε, δὲν μπορεῖ νὰ συλλάβει ἓνα ἀντικείμενο ὡς ἀνῆκον στὴν ἀντίστοιχη τάξη ἀντικειμένων, ἂν κάτι ἐν γένει δὲν ἔχει δειχθεῖ σὲ αὐτὴν ἀπὸ πρὶν». Ἐνα νοεῖν χωρὶς στηρίζουσα αἰσθητικότητα εἶναι κάτι τὸ παράλογο. [95] Ἡ ἰδέα μιᾶς «καθαρῆς διάνοιας» θὰ μπορούσε νὰ νοηθεῖ μόνο «πρὶν ἀπὸ μιὰ ἀνάλυση τῶν στοιχείων τῆς γνώσης σύμφωνα μὲ τὰ ἀναμφίβολα ἐναργῆ της συστατικά».¹⁸ Ἄν ἡ ἰδέα μιᾶς καθαρῆς διάνοιας εἶναι παράλογη, ἀντιθέτως, ἢ ἔννοια ἐνὸς καθαρῶν κατηγορικῶν ἐνεργήματος ἔχει καὶ παραέχει νόημα.

Τὰ ἐνεργήματα τῆς ἰδέας ἐφησυχάζουν μὲν ἐπὶ ἀτομικῶν ἐποπτειῶν, ἀλλὰ δὲν σκοπεύουν ὡς τέτοιο αὐτὸ ποὺ ἐποπτεύεται μέσα σὲ αὐτές. Ἡ ἰδέα σὺγκροτεῖ μιὰ νέα τάξη ἀντικειμένων: τὴ γενικότητα. Οἱ ἐποπτεῖες ποὺ ὄχι μόνο ἀπωθοῦν ἀπὸ τὸ ἀντικειμενικὸ τους περιεχόμενο ὅ,τι τὸ ἀτομικὸ ἀλλὰ ἐπιπλέον καὶ ὅ,τι τὸ αἰσθητηριακὸ, αὐτὲς εἶναι καθαρὲς κατηγορικὲς ἐποπτεῖες καὶ ἀντιτίθενται σὲ ἐκεῖνες ποὺ ἐμπεριέχουν ἀκόμα μέσα τους αἰσθητηριακὰ συστατικὰ τμήματα, στὶς κατηγορικῶς μεικτὲς ἐποπτεῖες. Ἀπέναντι σὲ αὐτὲς τὶς δύο ὁμάδες — τὶς καθαρὲς καὶ τὶς μεικτὲς κατηγορικὲς ἐποπτεῖες — ὑπάρχει ἢ κατ' αἴσθησιν ἐποπτεία, ἢ κατ' αἴσθησιν ἀφαίρεση, ἢ θέαση ποὺ ἐξάγει καθαρὲς κατ' αἴσθησιν ἰδέες. Ἡ ἰδέα σὺγκροτεῖ τὸ πεδίο τοῦ αἰσθητοῦ δίδει ἀντικείμενα ὅπως χρῶμα ἐν γένει, σπῆτι ἐν γένει, καὶ σὺγκροτεῖ τὸ πεδίο τῆς ἐσωτερικῆς αἴσθησιν, κρίση ἐν γένει, εὐχὴ ἐν γένει καὶ τὰ παρόμοια. Μεικτὲς κατηγορικὲς ἰδεάσεις παρέχουν ἰδέες ὅπως χρωματισμὸς μὲ τὸ νόημα τοῦ εἶναι-ἐγχρωμο, ὅπου τὸ «εἶναι» συνιστᾷ τὸ εἰδικὸ μὴ αἰσθητη-

17. *Περὶ ψυχῆς*, 431α, 16 κ.έ., Oxford, 1956.

18. *Λογικὲς Ἔρευνες*, σ. 183 (VI *Λογικὴ ἔρευνα*).

ριακό κατηγορικό στοιχείο. Τὸ ἀξίωμα τῶν παραλλήλων, ὅπως κάθε γεωμετρικὸ θεώρημα, εἶναι μὲν κατηγορικὸ ἀλλὰ, παρ' ὅλα αὐτά, καθορίζεται ἐν γένει ἀπὸ τὴν αἰσθητικότητα, τὴ χωρικότητα. Καθαρὲς κατηγορικὲς ἔννοιες εἶναι ἐνότητα, πολλαπλότητα, σχετισμός. Ἡ καθαρὴ λογικὴ ὡς ἡ καθαρὴ *mathesis universalis* (Leibniz) δὲν ἔχει μέσα της οὔτε μία κατ' αἴσθησιν ἔννοια. Μέσα ἀπὸ τὴν καθαρὴν κατηγορικὴν, τὴ μεικτὴν καὶ τὴν κατ' αἴσθησιν ἀφαίρεση γίνεται σαφὲς ὅτι ἡ ἔννοια τῆς αἰσθητικότητας εἶναι πολὺ εὐρεία. Πρέπει ἐκ τούτου νὰ εἶναι κανεὶς πολὺ προσεκτικὸς μπροστὰ στὸν κίνδυνον, συμπεριφερόμενος ὡς συνήθως, νὰ ἀποδώσει στὴ φαινομενολογία μιὰν αἰσθητικοκρατία, θεωρώντας ὅτι πρόκειται ἐδῶ ἀπλὰ καὶ μόνο γιὰ αἰσθητηριακὰ δεδομένα.

Ἡ αἰσθητικὴ εἶναι μιὰ τυπικὴ φαινομενολογικὴ ἔννοια καὶ σημαίνει, κατ' ἀντιπαράθεσιν μὲ τὴ γνήσια ἔννοια τοῦ κατηγορικοῦ [96] (δηλαδὴ τοῦ τυπικοῦ καὶ κενοῦ ἀπὸ κάθε ἀντικείμενου), κάθε ὕλικὸ πραγματοειδὲς περιεχόμενο, τέτοιο ποῦ δίδεται ἀπὸ πρὶν μέσα ἀπὸ τὰ ἴδια τὰ πράγματα. Ἡ αἰσθητικὴ εἶναι λοιπὸν ὁ γενικὸς τίτλος γιὰ τὴ σύνολη ὑπόστασις τοῦ ὄντος ποῦ ἔχει δοθεῖ ἀπὸ πρὶν στὸ πραγματοειδὲς του περιεχόμενο. Ἡ ὕλικότης ἐν γένει, ἡ χωρικὴ ἐν γένει εἶναι κατ' αἴσθησιν ἔννοιες, ἀν καὶ στὴν ἰδέα τῆς χωρικότητας δὲν ἐνυπάρχει τίποτε τοῦ εἶδους τῶν δεδομένων τῶν αἰσθητήριων ἐνυψώσεων. Αὐτὴ ἡ εὐρεία ἔννοια τῆς αἰσθητικότητας κεῖται στὴν πραγματικότητα στὴ βάση αὐτῆς τῆς διάκρισις ἀνάμεσα σὲ κατ' αἴσθησιν καὶ σὲ κατηγορικὴ ἐποπτεία. Βέβαια, τοῦτο δὲν ἔχει ἔρθει ἀκόμα σαφῶς στὴν ἐπιφάνεια στὴν πρώτη ἐπεξεργασία αὐτῆς τῆς συνάφειας στὶς «Λογικὲς ἔρευνες», ὅπως ἔγινε δέκα χρόνια ἀργότερα.¹⁹

Στὴν ἀντιπαράθεσιν τῶν δύο αὐτῶν εἰδῶν ἐποπτείας βλέπουμε τὴν ἐπιστροφὴ τῆς παλαιᾶς ἀντίθεσης ἀνάμεσα στὴν αἰσθητικὴ καὶ τὴ νόση. Ἄν μείνουμε ἀγκιστρωμένοι στὸ ἔννοιακὸ ζεῦγος μορφή καὶ ὕλη, τὸ θέμα μπορεῖ νὰ διευθετηθεῖ ὡς ἑξῆς: ἡ αἰσθητικὴ χαρακτηρίζεται ὡς δεκτικὴ καὶ ἡ νόση ὡς αὐτενέργεια (Kant), τὸ αἰσθητηριακὸ ὡς ὕλη καὶ τὸ

19. [Σ.τ.Μ.] Βλέπε Husserl, *Ideen I* (1913).

κατηγορικό ως μορφή και ἡ αὐτενέργεια τῆς νόησης μετατρέπεται στή διαμορφωτική ἀρχὴ μιᾶς παρειλημμένης ὕλης, και τότε ἐπιστρέφουμε μὲ μιὰ κίνηση στὴν παλιὰ μυθολογία μιᾶς διάνοιας ποὺ καταγίνεται μὲ τὴ συνένωση και τὴ συγκόλληση τῆς ὕλης τοῦ κόσμου και τῶν μορφῶν αὐτῆς τῆς διάνοιας: εἴτε μὲ μεταφυσικούς ὄρους εἴτε μὲ γνωσιοθεωρητικούς, ὅπως στὸν Rickert, ἡ μυθολογία εἶναι ἡ ἴδια. Σ' αὐτὴν τὴν παρανόηση ὑπόκειται ἡ κατηγορικὴ ἐποπτεία μόνο στὸ μέτρο ποὺ δὲν βλέπουμε ἢ ποὺ ἀποσιωποῦμε τὴ θεμελιώδη δομὴ τῆς ἐποπτείας και ὅλων τῶν συμπεριφορῶν, τὴν ἀποβλεπτικότητα. Οἱ κατηγορικὲς «μορφές» δὲν εἶναι κατασκευές τῶν ἐνεργημάτων, ἀλλὰ ἀντικείμενα, ποὺ γίνονται ὁρατὰ αὐτὰ καθαυτὰ μέσα σὲ αὐτὰ τὰ ἐνεργήματα. Δὲν εἶναι κάτι κατασκευασμένο ἀπὸ τὸ ὑποκείμενο και ἀκόμα λιγότερο κάτι ποὺ ἀποσπάσθηκε ἀπὸ τὰ πραγματικὰ ἀντικείμενα, ὡς ἐάν, μέσω αὐτῆς τῆς διαμόρφωσης, νὰ τροποποιεῖτο τὸ πραγματικὸ ὄν, ἀλλὰ παρουσιάζουν ἀκριβῶς αὐτὸ τὸ ὄν μὲ τρόπο αὐθεντικὸ στὸ «καθαυτὸν-εἶναι» του.

Τὰ κατηγορικὰ ἐνεργήματα συγκροτοῦν μιὰ νέα τάξη ἀντικειμένων, πράγμα ποὺ πρέπει νὰ τὸ κατανοοῦμε πάντα μὲ τρόπο ἀποβλεπτικὸ και ποὺ δὲν σημαίνει: [97] ἐπιτρέπουν στὰ πράγματα νὰ ἀνακύψουν, ἀδιάφορο ποῦ, γιὰ πρώτη φορά. «Συγκροτῶ» δὲν σημαίνει «παράγω», νοούμενο ὡς φτιάχνω και κατασκευάζω, ἀλλὰ ἐπιτρέπω στὰ ὄντα νὰ ἰδωθοῦν ὡς ἀντικείμενα μιᾶς ὀρισμένης τάξης. Αὐτὴ ἡ τάξη ἀντικειμένων, ποὺ παρουσιάζεται στὰ κατηγορικὰ ἐνεργήματα ἢ σὲ ἀντιλήψεις, στὸ μέτρο ποὺ αὐτὲς διακατέχονται ἀπὸ κατηγορικὰ ἐνεργήματα, δὲν ἀποτελεῖ ἀποτέλεσμα τῆς δραστηριοποίησης τῆς νόησης ἐπὶ τοῦ ἐξωτερικοῦ κόσμου, τῆς δραστηριοποίησής της ἐπὶ ἐνός ἀπὸ πρὶν δοσμένου πλήθους αἰσθητήριων ἐντυπώσεων ἢ ἐπὶ ἐνός συνονθυλεύματος ἐπηρεασμῶν, τὰ ὅποια ὅλα μπαίνουν σὲ τάξη γιὰ νὰ προκύψει ἀπ' αὐτὰ στὴ συνέχεια μιὰ εἰκόνα τοῦ κόσμου. Βέβαια, ἡ χρῆση αὐτῶν τῶν παλιῶν ἐκφράσεων — ὕλη και μορφή, ἰδιαίτερα στὴν παραδοσιακὴ ἐκκένωσή τους ἀπὸ κάθε νόημα και στὴν ξεθωριασμένη τους σημασία — εὐνοοῦν αὐτὴν τὴν παρερμηνεία. Ἀλλὰ ἤδη παραπέμποντας στὴ διάκριση ἀνάμεσα σὲ κατ' αἴσθηση και σὲ κατηγο-

ρικές έννοιες, δείχνεται ότι «ύλικός» και «ύλη» έχουν νόημα όχι αναφορικά με μιὰ πιθανή δυνατότητα αναμόρφωσης ενός ύλικού μέσω λειτουργιών και πνευματικών μορφών, αλλά ότι σημαίνουν: ὅτι εἶναι ἴδιον τῶν πραγμάτων, κατ' ἀντίθεση με κάτι τὸ τυπικὸ καὶ κενό, καὶ ἐπίσης τίς δομές του ποὺ τὸ διακρίνουν κάθε φορά. Ἄλλὰ ἡ ἐπικράτηση τέτοιων ἐνοιῶν, ὅπως ὕλη καὶ μορφή, ποὺ ἀνήκουν στὰ πρῶτα προγονικά ἐργαλεῖα τῆς φιλοσοφίας καὶ ἡ ἐπικράτηση τῶν προβλημάτων ποὺ παραμένουν ἀδιάλυτα μέσα τους, εἶναι ὑπερβολικά ἰσχυρὲς γιὰ νὰ μπορούμε νὰ τίς ὑπερβοῦμε με μιὰ κίνηση, ἀκόμα καὶ ἐκεῖ ὅπου με τὴ βοήθειά τους ἀναδεικνύεται κάτι τὸ ἐντελῶς καινούργιο.

δ.β.) Ἡ σημασία αὐτῆς τῆς ἀνακάλυψης

Τὸ ἀποφασιστικὸ στοιχεῖο τῆς ἀνακάλυψης τῆς κατηγορικῆς ἐποπτείας εἶναι τὸ ἐξῆς: ὑπάρχουν ἐνεργήματα στὰ ὁποῖα δειχνονται ἰδεατὰ συστατικὰ στοιχεῖα καθαυτά, ποὺ δὲν ἀποτελοῦν κατασκευάσματα αὐτῶν τῶν ἐνεργημάτων, λειτουργίες τῆς νόησης, τοῦ ὑποκειμένου. Περαιτέρω: ἡ δυνατότητα αὐτοῦ τοῦ εἴδους ἐποπτείας (ποὺ καταδείξαμε) καὶ ἡ δυνατότητα αὐτοῦ ποὺ παρουσιάζεται μέσα σὲ αὐτὴν τὴν ἐποπτεία μᾶς παρέχει τὸ ἔδαφος γιὰ τὴ διάκριση τῶν δομῶν αὐτῶν τῶν ἰδεατῶν συστατικῶν στοιχείων, δηλαδὴ γιὰ τὴν ἐπεξεργασία τῶν κατηγοριῶν. Μὲ ἄλλα λόγια: με τὴν ἀνακάλυψη τῆς κατηγορικῆς ἐποπτείας κατακτῆθηκε γιὰ πρώτη φορά ἡ συγκεκριμένη ὁδὸς [98] μιᾶς ἀποδεικτικῆς καὶ γνήσιας ἐρευνας τῶν κατηγοριῶν.

Σὲ στενότερο πλαίσιο, ἡ ἀνακάλυψη τῆς κατηγορικῆς ἐποπτείας ἔχει νὰ ἐπιδείξει μιὰ πραγματικὴ κατανόηση τῆς ἀφαίρεσης (τῆς ἰδέας), τῆς σύλληψης τῆς ἰδέας. Διὰ τούτου περατώνεται προσωρινὰ μιὰ παλιὰ διαμάχη, αὐτὴ γιὰ τὸ εἶναι τοῦ καθολικοῦ, τῶν *universalia*. Ἀπὸ τὸν Μεσαίωνα, ἀπὸ τὸν Βοήθιο, ὑπῆρχε τὸ ἐρώτημα ἂν τὰ *universalia* ἀποτελοῦν ἓνα πράγμα ἢ ἀπλὰ ἓνα *flatus vocis*, ἢ ὅπως ἔλεγαν στὸν 19ο αἰώνα, ἀπλὰ καὶ μόνο ὀπτικὲς γωνίες, συνείδηση τοῦ καθολικοῦ στὴν ὁποία δὲν ἀντιστοιχεῖ τίποτα τὸ ἀντικειμενικὸ. Ἄρνούμε-

νοι, και δικαίως, την πραγματικότητα των *universalia* με τὸ νόημα τῆς πραγματικότητας μιᾶς καρέκλας, ἀρνήθηκαν ταυτόχρονα ὅτι τὸ καθολικὸ συνιστᾷ μιὰ τάξη ἀντικειμένων και ἔτσι ἔφραξαν τὸν δρόμο πρὸς αὐτὴν τὴν τάξη ἀντικειμένων, πρὸς τὸ εἶναι τοῦ ἰδεατοῦ. Τῇ γοητεία αὐτῆς τῆς ἐξήγησης τῇ διέλυσε ἡ ἀνακάλυψη τῆς κατηγορικῆς ἐποπτείας και εἰδικότερα τῆς ἰδέας. Οἱ συνέπειες αὐτῆς τῆς ἀνακάλυψης ἔγκεινται σὲ τοῦτο, ὅτι δι' αὐτῆς ἡ φιλοσοφικὴ ἔρευνα εἶναι σὲ θέση νὰ συλλάβει ὀξύτερα τὸ *a priori* και νὰ προετοιμάσει τὸν χαρακτηρισμὸ τοῦ νοήματος τοῦ εἶναι του.

Περαιτέρω, αὐτὴ ἡ τάξη ἀντικειμένων ποὺ δίδεται σὲ τέτοια ἐνεργήματα ἀποτελεῖ αὐτὴ ἡ ἴδια τὸν ἀντικειμενικὸ τρόπο με τὸν ὁποῖο μπορεῖ νὰ δοθεῖ ἀθηντικότερα στὴν ἀντικειμενικότητα τῆς ἡ ἴδια ἡ πραγματικότητα. Με τὴν κατάδειξη τῆς κατηγορικῆς δομῆς διευρύνθηκε ἡ ἰδέα τῆς ἀντικειμενικότητας, ἔτσι ὥστε αὐτὴ ἡ ἀντικειμενικότητα καθαυτὴ νὰ καταδεικνύεται μόνο μέσα ἀπὸ τὴ διερεύνηση τῆς ἀντίστοιχης ἐποπτείας στὸ περιεχόμενό τῆς. Με ἄλλα λόγια: με τὴ φαινομενολογικὴ ἔρευνα ὅπως ἀναφαίνεται στὰ παραπάνω κατακτᾶται ἐκείνη ἡ μορφή ἔρευνας τὴν ὁποία ἀναζητοῦσε ἡ ἀρχαία ὄντολογία. Δὲν ὑπάρχει ὄντολογία δίπλα στὴ φαινομενολογία, ἀλλὰ ἡ ἐπιστημονικὴ ὄντολογία δὲν εἶναι τίποτε ἄλλο παρὰ φαινομενολογία.

Ἡ κατηγορικὴ ἐποπτεία ὡς ἀποβλεπτικὴ συμπεριφορὰ κατατάχθηκε σκοπίμως στὴ δεύτερη θέση τῶν ἀνακαλύψεων. Λαμβάνοντας ὑπόψη μας τὴν κατανόηση τῆς πρώτης ἀνακάλυψης, ἡ κατηγορικὴ ἐποπτεία ἀποτελεῖ ἀκριβῶς τὴ συγκεκριμενοποίηση τῆς θεμελιώδους συγκρότησης τῆς ἀποβλεπτικότητας ὅπως ἀναγγέλθηκε πρωτύτερα. [99] Ὅπως ἡ κατηγορικὴ ἐποπτεία εἶναι δυνατὴ μόνο ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ φαινομένου τῆς ἀποβλεπτικότητας ποὺ εἶχαμε δεῖ προηγουμένως, ἔτσι και ἡ τρίτη ἀνακάλυψη τὴν ὁποία φέρουμε τώρα ὑπὸ συζήτηση δὲν εἶναι κατανοητὴ παρὰ στὴ βάση τῆς δεύτερης και ἐκ τούτου στὴ βάση τῆς πρώτης. Ἔτσι δικαιολογεῖται γιὰ πρώτη φορὰ ἐδῶ ἡ ἀκολουθία τῶν ἀνακαλύψεων και ἡ πρώτη καταδεικνύεται βῆμα βῆμα στὴ θεμελιώδη τῆς σημασία.

7. Τὸ πρωταρχικὸ νόημα τοῦ *a priori*

Ἡ ἐπεξεργασία τοῦ νοήματος τοῦ *a priori* εἶναι ἡ τρίτη ἀνακάλυψη πού ὀφείλουμε στὶς ἀπαρχές τῆς φαινομενολογίας. Ἡ περιγραφή αὐτῆς τῆς ἀνακάλυψης θὰ εἶναι συντομότερη, πρῶτον, διότι, παρὰ τίς οὐσιώδεις ἐναργεῖς θεάσεις τῆς φαινομενολογίας, τὸ ἴδιο τὸ *a priori* ἔχει διασαφηνισθεῖ μέχρι τώρα ἐλάχιστα, δεύτερον, διότι συνεχίζει ἀκόμα νὰ παραμένει συναπτόμενο μὲ παραδοσιακὲς ἐρωτηματοθεσίες, καί, τρίτον, διότι, προπάντων, ἡ διασάφηση τοῦ νοήματός του προϋποθέτει ἀκριβῶς τὴν κατανόηση αὐτοῦ πού ἀναζητοῦμε, τοῦ χρόνου.

Τὸ τελευταῖο γίνεται σαφές ἤδη μὲ τὴ διασάφηση τοῦ ὀνόματος: *a priori* — *prius* — πρότερον,* *a priori* — τὸ ἀπὸ πρὶν — αὐτὸ πού εἶναι ἤδη ἐκ τῶν προτέρων. Τὸ *a priori* εἶναι σὲ κάτι ὅ,τι εἶναι σὲ αὐτὸ τὸ κάτι κάθε φορά τὸ πρότερο. Αὐτὸς εἶναι ἓνας ὅλως τυπικὸς ὀρισμὸς τοῦ *a priori*. Δὲν ἔχει ἀκόμα εἰπωθεῖ τί εἶναι τὸ κάτι, στὸ ὁποῖο εὐρίσκεται ἀπὸ πρὶν κάτι ὡς πρότερο. Τὸ *a priori* εἶναι ἓνας γενικὸς τίτλος στὸν ὁποῖο ὑποδηλώνεται κάτι σὰν μιὰ χρονικὴ ἀκολουθία, ἂν καὶ αὐτὴ παραμένει πολὺ ὠχρὴ, ἀκαθόριστη καὶ κενή.

Τὰ ἐπιστημονικὰ κίνητρα γιὰ τὴν ἀνακάλυψη καὶ τὴ διαμόρφωση τοῦ *a priori* πού ἀρχίζει ἤδη μὲ τὸν Πλάτωνα, τὸ πῶς συνελήφθη καὶ σὲ ποιά ὄρια, αὐτὰ τὰ ζητήματα δὲν μποροῦμε νὰ τὰ ἐκθέσουμε ἐδῶ κι οὔτε νὰ τὰ διασαφήσουμε τώρα. Θέτουμε ἀπλὰ καὶ μόνο τὸ ἐρώτημα τί νοεῖτο καὶ τί νοεῖται ὑπὸ αὐτὸν τὸν ὄρο στὴ φαινομενολογία.

[100] Ἀπὸ τὸν Kant, ἀλλὰ στὴν οὐσία ἀπὸ τὸν Descartes, ἀποδίδουμε αὐτὸν τὸν γενικὸ τίτλο, τὸ *a priori*, καταρχὰς καὶ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον στὸ γνωρίζειν, σὲ αὐτὸ πού καθορίζει τὴ γνωστικὴ συμπεριφορά. Ἀπριωρικὴ εἶναι μιὰ γνώση πού δὲν θεμελιώνεται σὲ ἐμπειριστικὴ καὶ ἐπαγωγικὴ ἐμπειρία, πού δὲν ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὴ γνώση τοῦ ρεαλιστικοῦ ὡς θεμελιώνουσας ἀρχῆς. Ἡ ἀπριωρικὴ γνώση δὲν χρειάζεται λοιπὸν τὴν ἐμπειρία. Ἡ ἀπριωρικὴ γνώση εἶναι, ἐπὶ τῆ βάσει τῆς ἐρμηνείας τῆς γνώσης πού ἔδωσε ὁ Descartes, κάτι τὸ διαθέσιμο καταρχὰς καὶ ἀποκλειστικὰ στὸ ὑποκείμενο ὡς τέτοιο, στὸ μέτρο πού τὸ ὑποκείμενο παραμένει ἐγκλεισμένο ἐν ἑαυτῷ, δηλαδὴ

στή σφαίρα του: γι' αυτό και σέ κάθε γνώση τοῦ πραγματικοῦ, δηλαδή σέ κάθε γνώση τοῦ ὑπερβατικοῦ, συν-ἐμπεριέχεται ἤδη ἀπό πάντα ἡ ἀπριορική γνώση.

Δηλώνουμε δὲ τὸ ἀντίθετο εἶδος ἀπὸ αὐτὸ τῆς ἀπριορικήσ γνώσης ὡς γνώση a posteriori, αὐτοῦ πού ἐπεται, αὐτοῦ πού ἔρχεται μετὰ τὸ πρότερο, μετὰ τὴν καθαρὴ ὑποκειμενικὴ γνώση: γνώση τοῦ ἀντικειμένου. Σ' αὐτὴν τὴ διάρθρωση τῆς ἔννοιας τοῦ a priori καὶ τοῦ a posteriori τῆς γνώσης ὑπόκειται ὡς βάση ἢ θέση γιὰ τὸ πρωτεῖο τῆς γνώσης τῆς ὑποκειμενικότη-
τας, ὅπως τὴ θεμελίωσε ὁ Descartes μὲ τὸ «cogito sum», τὴ «res cogitans». Γι' αὐτό, ἀκόμα καὶ σήμερα, ὀρίζουμε τὸ a priori ὡς ἕναν χαρακτήρα πού προσιδιάζει εἰδικὰ στὴν ὑποκειμενικὴ σφαίρα, καὶ καλοῦμε τὴν ἀπριορική γνώση καὶ ἔσωτερικὴ γνώση, ἔσωτερικὴ θέαση. Μποροῦμε νὰ διευρύνουμε αὐτὴν τὴν ἔννοια τοῦ a priori καὶ νὰ ποῦμε: a priori εἶναι κάθε ὑποκειμενικὴ συμπεριφορὰ ὡς τέτοια — εἴτε εἶναι γνωστικὴ εἴτε ὅποιαδήποτε ἄλλη — πρὸ τῆς ὑπέρβασης τῶν ὀρίων τῆς ἐμμένειας τοῦ ὑποκειμένου.

Ἔχουν μάλιστα προσπαθῆσει σήμερα, στὴ συνέχεια τῆς καντιανῆς ἔννοιας τοῦ a priori, νὰ ἐρμηνεύσουν ἀνάλογα καὶ τὸ a priori στὸν Πλάτωνα. Ὁ Πλάτωνας κάνει πράγματι λόγο γιὰ τὸ ὅτι τὸ αὐθεντικὸ νόημα τῶν ὄντων θὰ γνωσθεῖ ὅταν ἡ ψυχὴ μιλήσει στὸν ἴδιο της τὸν ἑαυτό: * λόγος ψυχῆς πρὸς αὐτὴν* (Σοφιστής, 263ε). Ταυτίζοντας τὸν ὄρο ψυχῆ* στὸ ἐλληνικὸ του νόημα μὲ τὴ συνείδηση καὶ τὸ ὑποκείμενο, εἶναι μερικοὶ τῆς ἀποψῆς ὅτι ἤδη στὸν Πλάτωνα, σέ αὐτὸν πού ἀνακάλυψε τὸ a priori, ὡς ἀπριορική γνώση νοεῖται ἡ ἐμμενῆς γνώση. **[101]** Αὐτὴ ἡ ἐρμηνεία τοῦ Πλάτωνα εἶναι παράλογη καὶ δὲν βρίσκει κανένα θεμέλιο στὰ ἴδια τὰ πράγματα. Αὐτὸ πρέπει νὰ τὸ δείξουμε ἐδῶ ἀκριβέστερα.

Μὲ τὸ καντιανὸ νόημα, τὸ a priori εἶναι ἕνας χαρακτήρας τῆς ὑποκειμενικήσ σφαίρας. Αὐτὴ ἡ ἀγκίστρωση τοῦ a priori στὴν ὑποκειμενικότητα κατέστη ἀκόμα πιὸ πεισματικὴ στὸν Kant, διότι ὁ Kant συνέδεσε τὸ ἐρώτημα τοῦ a priori μὲ τὴ δική του εἰδικὴ γνωσιοθεωρητικὴ ἐρωτηματοθεσία καὶ ἔθεσε ἀναφορικὰ μὲ μιὰ ἀπριορική συμπεριφορὰ, συγκεκριμένα τὶς συνθετικὲς κρίσεις a priori, τὸ ἐρώτημα ἂν καὶ κατὰ πόσον οἱ

τελευταίες έχουν υπερβατική ισχύ. Ἡ φαινομενολογία ἔδειξε ἀντιθέτως ὅτι τὸ *a priori* δὲν περιορίζεται στὴν ὑποκειμενικότητα, καὶ ὅτι μάλιστα ἐν γένει δὲν ἔχει καταρχὰς τίποτα νὰ κάνει μὲ τὴν ὑποκειμενικότητα. Ὁ χαρακτηρισμὸς τῆς ιδέας ὡς μιᾶς κατηγορικῆς ἐποπτείας ἔχει κάνει σαφές ὅτι, τόσο στὸ πεδίο τοῦ ἰδεατοῦ, συνεπῶς τῶν κατηγοριῶν, ὅσο καὶ στὸ πεδίο τοῦ πραγματικοῦ, ὑπάρχει κάτι σὰν τὴν ἀπόσπαση καὶ τὴ διάκριση ἰδεῶν. Ὑπάρχουν κατ' αἴσθηση ἰδέες, δηλαδὴ τέτοιες πραγμασιδοῦς δομῆς (χρῶμα, ὕλικότητα, χωρικότητα) ποὺ εἶναι ἤδη παρούσες σὲ κάθε πραγματικὴ ἐξατομίκευση, ποὺ εἶναι δηλαδὴ *a priori* στὴν ἀντίθεσή τους στὸ ἐδῶ καὶ τώρα ἐνὸς ὀρισμένου χρωματισμοῦ ἐνὸς πράγματος. Ἡ γεωμετρία ὡς τέτοια στὸ σύνολό της εἶναι ἡ ἀπόδειξη γιὰ τὴν ὑπαρξὴ ἐνὸς ὕλικου *a priori*. Τόσο στὴ σφαῖρα τοῦ ἰδεατοῦ ὅσο καὶ σὲ αὐτὴν τοῦ πραγματικοῦ, ἂν ἀποδεχτοῦμε πρὸς στιγμὴν αὐτὴν τὴ διάκριση, ὑπάρχει ἀναφορικὰ μὲ τὴν ἀντίστοιχη τάξη ἀντικειμένων ἕνα ἰδεατὸ δυνάμενο νὰ ἀποσπασθεῖ καὶ νὰ διακριθεῖ, ὑπάρχει στὸ εἶναι τοῦ ἰδεατοῦ καὶ στὸ εἶναι τοῦ πραγματικοῦ κάτι τὸ ὁποῖο εἶναι *a priori*, τὸ ὁποῖο εἶναι δομικὰ πρότερο. Μὲ τὰ παραπάνω ἔχουμε ἤδη ὑπαινιχθεῖ ὅτι τὸ *a priori*, φαινομενολογικὰ νοούμενο, δὲν ἀποτελεῖ ἕναν γενικὸ τίτλο τοῦ συμπεριφέρεσθαι ἀλλὰ ἕναν γενικὸ τίτλο τοῦ εἶναι. Τὸ *a priori* ὄχι μόνον δὲν εἶναι ἐμμενές, ὄχι μόνον δὲν ἀνήκει καταρχὰς στὴν ὑποκειμενικὴ σφαῖρα, ἀλλὰ δὲν εἶναι οὔτε ὑπερβατικὸ, οὔτε ἀπορροφημένο εἰδικὰ ἀπὸ τὴν πραγματικότητα.

Αὐτὸ εἶναι τὸ πρῶτο πράγμα ποὺ ἔδειξε ἡ φαινομενολογία: τὸ καθολικὸ βεληνεκές τοῦ *a priori*. Καὶ τὸ δεύτερο εἶναι: ἡ ἰδιαίτερη ἀδιαφορία τοῦ ἀπέναντι στὴν ὑποκειμενικότητα. Τὸ τρίτο ἐγκλείεται στὰ παραπάνω: τὸ εἶδος πρόσβασης στὸ *a priori*. Στὸ μέτρο ποὺ τὸ *a priori* θεμελιώνεται κάθε φορὰ σὲ μιὰ περιοχὴ τῶν πραγμάτων, σὲ μιὰ περιοχὴ τοῦ εἶναι, [102] μπορεῖ νὰ πιστοποιεῖται αὐτὸ καθαυτὸ μέσα σὲ μιὰ ἀπλὴ ἐποπτεία. Δὲν διανοίγεται ἐμμεσα, δὲν εἰκάζεται μέσα ἀπὸ κάποιες ἐνδείξεις στὴ σφαῖρα τοῦ πραγματικοῦ, δὲν ὑπολογίζεται ὑποθετικά, μὲ τὸν τρόπο ποὺ συμπεραίνουμε, μὲ βάση τὴν ὑπαρξή-παρουσία ὀρισμένων κινητικῶν διαθέσεων σὲ ἕνα σῶμα, τὴν ὑπαρξή-παρουσία ἄλλων σωμάτων ἀπὸ τὰ ὁποῖα δὲν

βλέπουμε κανένα μέρος τους. Είναι παράλογο νὰ μεταθέτουμε αὐτὸν τὸν τρόπο θεώρησης (ποῦ ἔχει νόημα στὴν περιοχὴ τοῦ φυσικοῦ ὄντος) καὶ στὴ φιλοσοφία καὶ νὰ ἀποδεχόμαστε μιὰ διαστρωμάτωση σωμάτων καὶ τὰ παρόμοια. Τὸ a priori αὐτὸ καθαυτὸ εἶναι πολὺ μᾶλλον ἄμεσα συλληπτό.

Μὲ αὐτὴν τὴν παρατήρηση προετοιμάζεται ἕνας τέταρτος ὀρισμὸς τοῦ a priori: τὸ «πρότερο» δὲν εἶναι ἕνας χαρακτήρας στὸ ἐσωτερικὸ τῆς ἐν τάξει ἀκολουθίας τῆς γνώσης, οὔτε καὶ στὸ ἐσωτερικὸ τῆς κατ' ἀκολουθίαν τάξεως τῶν ὄντων, καὶ ἀκριβέστερα στὸ ἐσωτερικὸ τῆς τάξεως τῆς κατ' ἀκολουθίαν ἀνάκλυψης τοῦ ἐνὸς ὄντος μέσα ἀπὸ τὸ ἄλλο. Τὸ a priori ἀποτελεῖ πολὺ μᾶλλον *χαρακτήρα τῆς ἀκολουθίας δόμησης* στὸ ἐσωτερικὸ τοῦ εἶναι τοῦ ὄντος, *στὴν ὄντολογικὴ δομὴ τοῦ εἶναι*. Μὲ τυπικοὺς ὄρους, τὸ a priori δὲν προδικάζει ἀπολύτως τίποτα γιὰ τὸ ἂν αὐτὸ τὸ πρότερο εἶναι μιὰ γνώση ἢ κάτι τὸ ἐγνωσμένο ἢ ἂν ἀναφέρεται σὲ ὅποιαδήποτε συμπεριφορὰ πρὸς κάτι, οὔτε κι ἂν πρόκειται γιὰ ἕνα ὄν ἢ γιὰ τὸ εἶναι, οὔτε κι ἂν ἐννοεῖ τὸ εἶναι σύμφωνα μὲ τὴν κληρονομημένη παραδοσιακὴ σύλληψη τῆς ἑλληνικῆς ἐννοίας τοῦ εἶναι: τὰ παραπάνω δὲν μπορούμε νὰ τὰ ἐκλάβουμε μέσα ἀπὸ τὸ νόημα τοῦ a priori. Πρὸς τὸ τέλος τοῦ μαθήματος θὰ δοῦμε ἐναργῶς ὅτι ἀκριβῶς ἡ ἀνακάλυψη τοῦ a priori βρίσκεται σὲ συνάρτηση μὲ τὴν ἀνακάλυψη τῆς ἐννοίας τοῦ εἶναι στὸν Παρμενίδη ἢ στὸν Πλάτωνα ἢ καὶ ὅτι στὴν πραγματικότητα ταυτίζεται μ' αὐτὴν. Ἄν λάβουμε ὑπόψη μας τὴν κυριαρχία αὐτῆς τῆς συγκεκριμένης ἐννοίας τοῦ εἶναι ἀκόμα καὶ στὸ ἐσωτερικὸ τῆς φαινομενολογίας, θὰ δοῦμε ὅτι τὸ a priori ἐνεδρεύει ἀκόμα σὲ αὐτὸν τὸν παραδοσιακὸ ὀρίζοντα, ἔτσι ὥστε, δικαίως κατὰ κάποιον τρόπο, νὰ ἔχει γίνει λόγος γιὰ *πλατωνισμό* στὸ ἐσωτερικὸ τῆς φαινομενολογίας.

Ἡ τρίπτυχὴ ἔκθεση τοῦ a priori: *πρῶτον*, τὸ καθολικὸ του βεληνεκὲς καὶ ἡ ἀδιαφορία του ἀπέναντι στὴν ὑποκειμενικότητα, *δεύτερον*, ὁ τρόπος πρόσβασης σὲ αὐτὸ (ἀπλή σύλληψη, πρωτογενὴς ἐποπτεία), καὶ *τρίτον*, ἡ προετοιμασία τοῦ ὀρισμοῦ τῆς δομῆς τοῦ a priori ὡς χαρακτήρα τοῦ εἶναι τοῦ ὄντος **[103]** κι ὄχι τοῦ ἴδιου τοῦ ὄντος, αὐτὴ ἡ ἔκθεση μᾶς διανοίγει τὸ πρωταρχικὸ νόημα τοῦ a priori καὶ εἶναι οὐσιώδους σημασίας τὸ ὅτι αὐτὴ ἡ ἔκθεση ἐξαρτᾶται ἐν μέρει ἀπὸ τὴ σαφῆ

σύλληψη τῆς ιδέας, δηλαδή ἀπὸ τὴν ἀνακάλυψη τοῦ γνήσιου νοήματος τῆς ἀποβλεπτικότητας.

Ἄν λάβουμε στὴν ἐνόητά τους αὐτὲς τὶς τρεῖς ἀνακαλύψεις (τὴν ἀποβλεπτικότητα, τὴν κατηγορικὴ ἐποπτεία καὶ τὸ *a priori*), ἔτσι ὅπως ἀλληλεξαρτῶνται ἐν ἑαυταῖς καὶ ὅπως, τελικά, θεμελιώνονται στὴν πρώτη ἀνακάλυψη, σὲ αὐτὴν τῆς ἀποβλεπτικότητας, τότε ἐπιτυγχάνεται ὁ καθοδηγητικὸς μας σκοπός, τὸ νὰ κερδίσουμε τὴν κατανόηση τῆς φαινομενολογίας ὡς μιᾶς ἔρευνας. Καταρχάς, στὸ πρῶτο κεφάλαιο, παρουσιάσαμε τὴν ἐμφάνιση τῆς φαινομενολογίας καὶ τὴν προῖστορία της. Τώρα, στὸ δεύτερο κεφάλαιο, περιγράψαμε τὶς ἀποφασιστικὲς τῆς ἀνακαλύψεις. Αὐτὴν τὴν περιγραφή πρέπει τώρα νὰ τὴ συμπληρώσουμε μὲ τὸ νὰ θέσουμε ὑπὸ ἐρώτηση τὸ νόημα τῆς φαινομενολογικῆς ἀρχῆς καί, περαιτέρω, ἐπὶ τῇ βάσει τῆς προηγούμενης διασάφησης, μὲ τὸ νὰ καταστήσουμε σαφῆ τὸν αὐτο-χαρακτηρισμὸ αὐτῆς τῆς ἔρευνας, δηλαδή τὸν τίτλο «φαινομενολογία». Θὰ θέσουμε λοιπὸν ὑπὸ συζήτηση στὴ συνέχεια, καὶ ἐπὶ τῇ βάσει τῆς περιγραφῆς τῶν τριῶν ἀνακαλύψεων, τὴν ἀρχὴ τῆς φαινομενολογίας.

8. Ἡ ἀρχὴ τῆς φαινομενολογίας

α) Ἡ σημασία τοῦ ἀξιώματος «πρὸς τὰ ἴδια τὰ πράγματα»

Ἡ ἀρχὴ μιᾶς ἔρευνας εἶναι ἡ ἀρχὴ ποὺ διαπνέει τὴν ἐρευνητικὴ συμπεριφορά, δηλαδή ἡ ἀρχὴ τῆς ἰδιοποίησης καὶ τῆς ἐπιτέλεσης τῆς ιδέας αὐτῆς τῆς ἔρευνας. Ἄν προσανατολισθοῦμε πρὸς αὐτὸ ποὺ εἰπώθηκε γιὰ τὴν ἔρευνα, τότε αὐτὸ σημαίνει: ἡ ἀρχὴ τῆς ἔρευνας εἶναι ἡ ἀρχὴ τῆς κατάκτησης τοῦ θεματικοῦ πεδίου, ἡ ἀρχὴ τῆς ἀντλήσης τοῦ ὀρίζοντα τῆς ἐνατένισης ἀπὸ τὴν ἄποψη τοῦ ὁποίου ἐρευνῶνται τὰ πράγματα, καὶ ἡ ἀρχὴ τῆς διαμόρφωσης τοῦ τρόπου διαπραγματεύσεως, τῆς μεθόδου. Αὐτὸ μὲ ἀφετηρία τὸ ὁποῖο προσανατολίζεται συνεχῶς ἡ ἔρευνα στὴν ἐπιτέλεσή της, [104] αὐτὸ ποὺ ὀδηγεῖ σταθερὰ ὡς μίτος τὰ αὐθεντικά της βήματα, αὐτὸ εἶναι ἡ ἀρχὴ μιᾶς ἔρευνας. Σὲ αὐτὴν τὴν ἀρχὴ δὲν ἐγκλείεται κανένα ἀποτέλεσμα, καμιά

θέση, κανένα δόγμα προερχόμενο από το θεματικό περιεχόμενο της γνώσης αυτής της έρευνας, αλλά στην αρχή της έρευνας έγκειται η διεξαγωγή της αναζήτησης.

Μιά αρχή, στο μέτρο που προσδιορίζει την επιτέλεση μιᾶς δυνατότητας της ύπαρξης του *Dasein*, την καλούμε επίσης *ἀξίωμα* και ἡ ἴδια ἡ ἐπιστήμη, ἡ έρευνα-για δέν εἶναι σύμφωνα μέ τό ὄντολογικό της νόημα τίποτε ἄλλο παρά μιᾶ ὀρισμένη δυνατότητα τοῦ ἀνθρώπινου *Dasein*. Τό φαινομενολογικό ἀξίωμα πού καλεῖ «πρός τὰ ἴδια τὰ πράγματα», ἐκφωνεῖται ἐνάντια στίς θεωρητικές κατασκευές και τὰ ἀνεξέλεγκτα αἰωρούμενα ἐρωτήματα πού τίθενται μέ παραδοσιακές ἔννοιες, μέ ἔννοιες πού ἔχουν καταστεῖ για πάντα ἀνεδαφικές. Τό ὅτι αὐτό τό ἀξίωμα εἶναι τρόπον τινά αὐτονόητο και ὅτι, ὠστόσο, ἦταν ἀναγκαῖο νά μετατραπεῖ σέ ρητή ἀγωνιστική ἐπίκληση ἐνάντια στίς ἀνεξέλεγκτα αἰωρούμενες σκέψεις, αὐτό χαρακτηρίζει ἀκριβῶς τήν κατάσταση τῆς φιλοσοφίας. Αὐτό τό ἀξίωμα ὀφείλει νά ὀρισθεῖ τώρα ἐγγύτερα. Στήν τυπική της γενικότητα ὅπως ἐκφράσθηκε, αὐτή ἡ ἀρχή εἶναι ἀρχή κάθε ἐπιστημονικῆς γνώσης, ἀλλά τό ἐρώτημα εἶναι ἀκριβῶς τό ποιά εἶναι τὰ πράγματα στά ὁποῖα πρέπει νά ἀνατρέξει ἡ φιλοσοφία, ἂν θέλει νά εἶναι ἐπιστημονική έρευνα μέ ἕναν ἄλλον τρόπο — πρὸς τὰ ἴδια τὰ πράγματα, ἀλλά πρὸς ποιά; Πρέπει νά ἀκούσουμε στό φαινομενολογικό ἀξίωμα μιᾶ διπλή ἐπιταγή, πρῶτον, πρὸς τὰ ἴδια τὰ πράγματα μέ τό νόημα: νά έρευνοῦμε ἀποδεικνύοντας τὰ εὐρήματά μας ἐπὶ στέρεου ἐδάφους (ἡ ἐπιταγή για ἀποδεικτική ἐργασία), και ἔπειτα, τό νά κατακτήσουμε για πρώτη φορά αὐτό τό ἔδαφος και νά τό σιγουρέψουμε (ἡ ἐπιταγή τῆς ἀπελευθέρωσης τοῦ ἐδάφους στή θεά). Ἡ δεύτερη ἐπιταγή εἶναι αὐτή πού παρέχει τή βάση, μαζί της δέ κεῖται και ἡ πρώτη.

Ποιά ὑπόδειξη δίνει ἡ φαινομενολογία μέ τό νόημα τῆς ἐπιταγῆς για τήν ἀπελευθέρωση τοῦ πεδίου στή θεά; Βλέπουμε εὐκολα ὅτι ὁ ὀρισμός και ἡ ὀριοθέτηση τοῦ θεματικοῦ πεδίου τῆς φαινομενολογικῆς έρευνας ἐξαρτᾶται ἀπό τήν ἰδέα τῆς φιλοσοφίας. Δέν θά πάρουμε, ὅμως, τώρα αὐτήν τήν ὁδό, δηλαδή τήν ὁδό τοῦ νά ὀρίσουμε αὐτό τό πεδίο μέσα ἀπό τήν ἰδέα τῆς φιλοσοφίας, ἀλλά θά παρακολουθήσουμε πῶς, μέ τήν ἐμφάνιση

τῆς φαινομενολογίας καὶ τῶν ἀνακαλύψεων τῆς [105] στὸ ἐσωτερικὸ τῆς σύγχρονης φιλοσοφίας, ἐπιτελέσθηκε ἡ ἀπελευθέρωση ἐνὸς ἐρευνητικοῦ πεδίου στὴ θεά. Συγκρατώντας μπροστά μας τὸ θεματικὸ περιεχόμενο τῶν τριῶν ἀνακαλύψεων, θὰ θέσουμε τώρα τὸ ἐξῆς ἐρώτημα: ποιά εἶναι τὰ πράγματα ποὺ συλλαμβάνονται ἐδῶ ἢ, ἀλλιῶς, πρὸς τὴ σύλληψη ποιῶν πραγμάτων βαδίζει ἡ τάση αὐτῆς τῆς ἔρευνας; Αὐτὸ θὰ μᾶς φέρει σὲ θέση νὰ ὀρίσουμε ἐγγύτερα τὸ πρῶτο νόημα τοῦ φαινομενολογικοῦ ἀξιώματος (τὴν ἐπιταγὴ μιᾶς ἀποδεικτικῆς ἐργασίας), δηλαδὴ τὸ νὰ ἀναγνώσουμε τὸν χαρακτήρα τῆς σύμμετρης μὲ τὰ πράγματα διαπραγμάτευσης αὐτῶν τῶν ζητημάτων καὶ τοῦτο ἐπὶ τῆς συγκεκριμενοποίησης τῆς ἀρχῆς τῆς ἴδιας τῆς διαπραγμάτευσης. Δὲν προχωρᾶμε σὲ μιὰ παραγωγή μέσα ἀπὸ τὴν ἰδέα τῆς φαινομενολογίας, ἀλλὰ εἶναι ἐπὶ τῆς συγκεκριμενοποίησης τῆς ἔρευνας ποὺ ἀναγιγνώσκουμε τὴν ἀρχὴ τῆς. Ἡ συγκεκριμενοποίηση ἔλαβε τὰ γνωρίσματά της μὲ τίς ἀνακαλύψεις, καὶ τὸ ἐρώτημα εἶναι τώρα, κατὰ πόσο αὐτὲς οἱ ἀνακαλύψεις δίνουν περιεχόμενο στὸ τυπικὸ νόημα τῆς ἐρευνητικῆς ἀρχῆς: *ποιοὺ θεματικὸ πεδίο, ποιά ἐνατένιση τῶν πραγμάτων, ποιοὺ εἶδος διαπραγμάτευσης* νοοῦνται μέσα στὶς ἀνακαλύψεις. Ἡ διασάφηση τῆς φαινομενολογικῆς ἀρχῆς ἀναφορικὰ μὲ τὸ θεματικὸ πεδίο καὶ τὸ εἶδος τῆς διαπραγμάτευσης ἐπιτρέπει νὰ ἐκπηδήσει ἀπὸ μόνῃ τῆς ἢ νομιμότητα τοῦ χαρακτηρισμοῦ «φαινομενολογία» καὶ νὰ ὀριοθετηθεῖ ἀπέναντι στὶς παρερμηνεῖες τῆς.

Οἱ πρῶτες φαινομενολογικὲς ἔρευνες εἶναι αὐτὲς γιὰ τὴ λογικὴ καὶ τὴ γνωσιοθεωρία. Ἀναπτύσσονται ἀποβλέποντας σὲ μιὰ *ἐπιστημονικὴ λογικὴ καὶ γνωσιοθεωρία*. Τὸ ἐρώτημα εἶναι τώρα: μὲ τίς τρεῖς παραπάνω ἀνακαλύψεις — τὴν ἐπεξεργασία τῆς ἀποβλεπτικότητας, τοῦ κατηγορικοῦ καὶ τοῦ εἶδους πρόσβασης σὲ αὐτό, καὶ τελικὰ τοῦ *a priori* — ἔχουμε κατακτήσει τὸ ἔδαφος στὸ ὁποῖο μποροῦν νὰ συναντηθοῦν τὰ πράγματα τῆς λογικῆς καὶ ἐπὶ τοῦ ὁποίου μποροῦν νὰ πιστοποιηθοῦν;

Ἡ λογικὴ εἶναι ἡ ἐπιστήμη τοῦ νοεῖν καὶ τῶν νόμων τοῦ νοεῖν, ἀλλὰ ὄχι τοῦ νοεῖν ὡς ἐνὸς ψυχικοῦ συμβάντος οὔτε τῶν νόμων του ὡς κανονικότητων τῆς πορείας αὐτοῦ τοῦ συμβάντος· ἀλλὰ οἱ νόμοι τοῦ νοεῖν λαμβάνονται ὡς νόμοι (νομιμότη-

τα, *Gesetzlichkeit*) τοῦ ἀντικειμένου, τοῦ νοητοῦ ὡς τέτοιου. Κάθε νοεῖν εἶναι συγχρόνως ἔκφραση μὲ τὸ νόημα τῆς σημασιακῆς παγίωσης τοῦ νοητοῦ, πού στὸν κύκλο τῶν ἀντικειμένων τῆς λογικῆς δίδει ἀντικείμενα ὅπως σημασία, ἔννοια, ἀπόφανση, πρόταση. Παραδοσιακὰ τὸ γνωρίζειν συλλαμβανόταν **[106]** ὡς κλειστὲς στὸν ἑαυτὸ τους, ἔτοιμες γνώσεις, διατυπωμένες σὲ ἀποφάνσεις, προτάσεις, κρίσεις — κρίσεις πού συνίστανται ἀπὸ ἔννοιες, ἀπὸ συμπλέγματα κρίσεων ὡς συμπεράσματα. Σὲ ὅλα αὐτὰ καὶ σὲ αὐτὸ πού αὐτὰ ἐννοοῦν ἐνυπάρχουν ἔννομες δομές. Οἱ κρίσεις τελοῦνται μέσα σὲ μιὰ σύλληψη πού εἶναι εἴτε παραστασιακὴ εἴτε γενικὰ ἐποπτικὴ καὶ ὡς ἐκ τούτου στὶς κρίσεις ἐνυπάρχει ἀλήθεια καὶ ἀντικειμενικότητα. Τὶς ἔννοιες αὐτῶν τῶν ἀντικειμένων πρέπει νὰ τις κερδίσουμε στὴ γνησιότητά τους, δηλαδὴ νὰ τις ἀντλήσουμε ἀπὸ αὐτὰ τὰ ἴδια τὰ ἀντικείμενα καὶ νὰ πιστοποιήσουμε τὴν ταυτότητά τους πᾶνω σὲ αὐτὰ τὰ ἀντικείμενα. Πού καὶ ὡς τί μποροῦν καὶ πρέπει νὰ γίνουν προσιτὰ τὰ ἀντικείμενα τῆς λογικῆς (σημασία, ἔννοια, ἀπόφανση, πρόταση, κρίση, κατάσταση-πραγμάτων, ἀντικειμενικότητα, δεδομένο, νόμος, εἶναι καὶ τὰ παρόμοια); Ὑπάρχει ἓνα πεδίο ἀντικειμένων πού συνδέονται ἐν ἑαυτοῖς σύμφωνα μὲ τὸ ἴδιο περιεχόμενό τους; Προκύπτει μέσα ἀπὸ τὴν ἐνότητα ἐνὸς θεματικοῦ πεδίου ἢ ἐνότητα μιᾶς μάθησης πού ἐπεξεργάζεται αὐτὸ τὸ πεδίο; Ἡ αὐτὰ τὰ ἀντικείμενα ἀφήνονται τελικὰ σὲ μιὰ τυχαία ὀξύνοο ἐπεξεργασία, ἢ ὁποία ἀκαλλιέργητη καὶ τραχιὰ διαλογίζεται ἐπ' αὐτῶν καὶ ἐπινοεῖ κάτι γι' αὐτά; Ἡ πάλι ὑπάρχει ἀναφορικὰ μὲ αὐτὰ τὰ θεμελιώδη πράγματα ἐν γένει κάθε ἐπιστήμης καὶ κάθε γνώσης καθεαυτῆς μιὰ δυνατὴ πιστοποίηση τῆς ταυτότητάς τους; Μποροῦμε νὰ βροῦμε ἐν γένει στὸ θεματικὸ περιεχόμενο τῶν τριῶν ἀνακαλύψεων ἓναν ἐνιαῖο ὀρίζοντα ἐνὸς θεματικοῦ πεδίου; Δὲν ἀποτελοῦν αὐτὲς οἱ ἀνακαλύψεις γενικοὺς τίτλους γιὰ ἀναρμόνιστα ἀντικείμενα; Αὐτὴ εἶναι ἢ αὐθεντικὴ τάση τοῦ ἐρωτήματος καὶ τῆς ἀναζήτησης στὴν κατεύθυνση μιᾶς ἐπιστημονικῆς λογικῆς.

Ἡ ἀποβλεπτικότητα δὲν συνιστᾷ τώρα παρὰ τὸ θεμελιώδες πεδίο, μέσα στὸ ὁποῖο βρίσκονται αὐτὰ τὰ ἀντικείμενα: τὸ σύνολο τῶν συμπεριφορῶν καὶ τὸ σύνολο τῶν ὄντων στὸ εἶναι

τους. Και στις δύο κατευθύνσεις, τόσο αναφορικά με την *intentio* όσο και με το *intentum*, θα θέσουμε το ερώτημα αναζητώντας αυτό που αποτελεί δομικά το από πριν δοσμένο, τη συμπεριφορά ή το όν αναφορικά με το είναι του: δηλαδή αυτό που ένυπάρχει ήδη μέσα τους (στην *intentio* ή στο *intentum*) ως δομική σύσταση, αυτό που εύρισκται ήδη μέσα τους ως αυτό που συνιστά το είναι τους. Το πεδίο τών πραγμάτων που έρευνά ή φαινομενολογία είναι λοιπόν ή αποβλεπτικότητα στο *a priori* της, νοούμενη σύμφωνα με τις δύο της κατευθύνσεις της *intentio* και του *intentum*. Αυτό συνεπάγεται ότι στο έσωτερικό του χώρου της αποβλεπτικότητας, [107] οί λεγόμενες λογικές συμπεριφορές του νοεῖν ή του έξαντικειμενικευτικού και θεωρητικού συλλαμβάνειν συνιστοῦν μόνο μιὰ συγκεκριμένη και στενή σφαίρα, ότι ο κύκλος εργασιών της λογικής δὲν έξαντλεῖ σὲ καμιά περίπτωση τὴ σύνολη περιοχή της αποβλεπτικότητας. Ὅρισαμε λοιπόν τὸ θεματικὸ πεδίο και τὸν ὀρίζοντα ἐνατένισης τών πραγμάτων — ἀποβλεπτικότητα και *a priori*. Τὸ δεύτερο ερώτημα εἶναι ποῖο εἶδος διαπραγμάτευσης ἀντιστοιχεῖ σὲ αὐτὸ τὸ θεματικὸ πεδίο.

Δείχτηκε ἤδη τόσο ὅταν χαρακτηρίζαμε τὸ *a priori* ὅσο και ὅταν ὀρίζαμε τὴν κατηγορικὴ ἐποπτεία, ὅτι αὐτὴ εἶναι μιὰ ἐποπτεία τοῦ εἶδους τῆς ἀπλῆς ἀρχέτυπης σύλληψης, και ὄχι τοῦ εἶδους τῆς πειραματικῆς κατασκευῆς μιᾶς ὑποδομῆς, σὰν νὰ μὴν ἔκανα κατὰ κάποιον τρόπο στοῦ πεδίου τοῦ κατηγορικοῦ παρὰ ὑποθέσεις. Ἀλλὰ τὸ σύνολο περιεχόμενο τοῦ *a priori* τῆς ἀποβλεπτικότητας εἶναι συλληπτὸ σὲ ἄμεση συμμετρία με τὰ ἴδια τὰ πράγματα. Μιὰ τέτοια σύλληψη και διάκριση ποῦ θεᾶται ἄμεσα τὴν δηλώνουμε παραδοσιακὰ ὡς περιγραφή, *descriptio*. Τὸ εἶδος διαπραγμάτευσης τῆς φαινομενολογίας εἶναι περιγραφικό. Ἀκριβέστερα, ἡ περιγραφή εἶναι μιὰ διάρθρωση ποῦ ἀνασύρει στὴν ἐπιφάνεια αὐτὸ ποῦ ἐποπτεύεται καθαυτὸ. Ἡ διάρθρωση ποῦ ἀνασύρει στὴν ἐπιφάνεια εἶναι ἀνάλυση, δηλαδή ἡ περιγραφή εἶναι ἀναλυτικὴ. Διὰ τούτου ἔχει δειχθεῖ στὰ γνωρίσματά της, ἂν και πάλι με τρόπο μόνο τυπικό, τὸ εἶδος διαπραγμάτευσης τῆς φαινομενολογικῆς ἔρευνας.

Εἶναι εὔκολο νὰ δοῦμε, ἢ καλύτερα, παραβλέπουμε συνεχῶς, ὅτι με τὸν γενικό τίτλο «περιγραφή» δὲν ἔχει ἀκόμα εἰπωθεῖ

τίποτε για την ἐγγύτερη δομή τῆς φαινομενολογικῆς ἔρευνας. Ὁ χαρακτήρας τῆς περιγραφῆς ὀρίζεται για πρώτη φορά μέσα ἀπὸ τὸ περιεχόμενο τοῦ πράγματος πού εἶναι πρὸς περιγραφή, ἔτσι ὥστε ἡ περιγραφή γενικά καὶ ἡ περιγραφή στὶς διάφορες περιπτώσεις μποροῦν νὰ διαφέρουν θεμελιωδῶς μεταξύ τους. Αὐτὸ πρέπει νὰ τὸ κρατήσουμε μπροστὰ στὰ μάτια μας, ὅτι δηλαδή αὐτὸς ὁ χαρακτηρισμὸς τοῦ εἶδους διαπραγματεύσης τῶν ἀντικειμένων τῆς φαινομενολογίας ὡς περιγραφῆς θέλει καταρχὰς νὰ πεῖ, μόνο καὶ μόνο, ἄμεση σύλληψη τοῦ ἴδιου τοῦ θεματικοῦ ἀντικειμένου, κι ὄχι ἔμμεση κατασκευὴ μιᾶς ὑποδομῆς καὶ πειραματισμοῦ, καὶ ὅτι, καταρχὰς, τίποτε ἐπιπλέον δὲν ἐνυπάρχει στὸν γενικὸ τίτλο «περιγραφή». Ἡ διασάφηση τοῦ περιεχομένου [108] τοῦ φαινομενολογικοῦ ἀξιώματος, μέσα ἀπὸ τὴν πρώτη συγκεκριμενοποίησή της ὡς γεγονός πού ἔλαβε χώρα μὲ τὴν ἐμφάνιση τῆς φαινομενολογίας, προσφέρει σύμφωνα μὲ τὰ παραπάνω τὸν ἀκόλουθο ὀρισμὸ αὐτῆς τῆς ἔρευνας: ἡ φαινομενολογία εἶναι ἀναλυτικὴ περιγραφή τῆς ἀποβλεπτικότητας στὸ a priori της.

β) Ἡ αὐτο-κατανόηση τῆς φαινομενολογίας ὡς ἀναλυτικῆς περιγραφῆς τῆς ἀποβλεπτικότητας στὸ a priori της.

Ἄν καταστήσουμε σαφὲς τὸ νόημα τῆς ἔτσι καθορισμένης ἔρευνας μέσα ἀπὸ τὴν ἀναδρομὴ στὴν παρελθοντικὴ κατάσταση τῆς φιλοσοφίας, ἂν δηλαδή στὸν γενικὸ τίτλο ἀποβλεπτικότητα ἀκούσουμε ταυτόχρονα αὐτὸ ἀκριβῶς πού ὑπερπηδᾷ ἡ νέα ἔρευνα, δηλαδή τὴ σύνδεση «ἀποβλεπτικότητα καὶ ψυχικό», τότε ἡ φαινομενολογία εἶναι περιγραφή τοῦ ψυχικοῦ — «περιγραφικὴ ψυχολογία». Ἄν δεχθοῦμε περαιτέρω τοὺς παραδοσιακοὺς ὀρίζοντες τῶν προβλημάτων καὶ τὴ διαίρεσή τους σὲ παγιωμένους ἐπιστημονικοὺς κλάδους (λογικὴ, ἠθικὴ, αἰσθητικὴ...), τότε αὐτὴ ἡ περιγραφικὴ ψυχολογία ἐπεξεργάζεται ὅλες τὶς συμπεριφορές, λογικὲς γνωσιοθεωρητικὲς, ἠθικὲς, δημιουργικὲς μετὰ τέχνης, ἀξιολογικὲς τοῦ γούστου, κοινωνικὲς, θρησκευτικὲς συμπεριφορές, δηλαδή συμπεριφορές πού ὀρίζονται στοὺς ἀντίστοιχους κλάδους: λογικὴ, ἠθικὴ, αἰσθητι-

κή, κοινωνιολογία, φιλοσοφία τῆς θρησκείας, σύμφωνα με τοὺς νόμους καὶ τοὺς κανόνες τοὺς. Ἔτσι προσανατολιζόμενος, φθάνει κανεὶς νὰ θεωρεῖ τὴ φαινομενολογία ὡς περιγραφικὴ μάθησι γιὰ μιὰ προεπιστήμη στὴν ὑπηρεσία τῶν παραδοσιακῶν φιλοσοφικῶν ἐπιστημονικῶν κλάδων, στοὺς ὁποίους τίθενται ὑπὸ συζήτηση τὰ προβλήματα. Στὸ στάδιο τῆς ἴδιας τῆς φαινομενολογίας δὲν συζητεῖται ἀκόμα κανένα πρόβλημα, ἡ φαινομενολογία πρέπει μόνο νὰ ἀποδεχθεῖ τὰ δεδομένα, καὶ εἶναι ἀποκλεισμένη ἀπὸ τὴν πραγματικὴ δικαστικὴ ἀκρόαση καὶ διαπραγμάτευση τῶν προβλημάτων. Δὲν ἔχει ἄλλωστε καμιά ἀξίωση νὰ τῆς ἐπιτραπεῖ ἡ παρουσία σὲ αὐτὴν τὴν ἀκρόαση. Πρέπει ὅμως νὰ ἀναλογισθοῦμε ἂν με αὐτὴν τὴν ἐρμηνεία, ἡ ἔρευνα καὶ ἡ πρωταρχικότητα τῆς ἀρχῆς της δὲν ἔχουν μεταθεθεῖ καὶ πάλι πίσω σὲ ὅ,τι αὐτὴ ἡ ἔρευνα πέταξε ἀπὸ πᾶνω της, σὲ αὐτὸ ἀκριβῶς ποὺ ἡ φαινομενολογία μέλλει νὰ ὑπερβεῖ. Αὐτὴ ἡ ἀντίληψη γιὰ τὴ φαινομενολογία [109] καὶ ἡ ἐρμηνεία της μοιάζει σὰν νὰ ἤθελε κανεὶς νὰ ἐρμηνεύσει τὴ μοντέρνα φυσικὴ με βάση τὴν ἀστρολογία ἢ τὴ χημεία με βάση τὴν ἀλχημεία, ἀντί, ἀντιστρόφως, με βάση τὴ φυσικὴ, νὰ χαρακτηρίσει τὴν ἀστρολογία ὡς προκαταρκτικὴ βαθμίδα, ὡς βαθμίδα ποὺ ἔχει ὑπερβαθεῖ. Μὲ ἄλλα λόγια: ὁ ὀρισμὸς τῆς φαινομενολογίας, τὸν ὁποῖο κατακτήσαμε δίκην διασάφησης τῆς ἀρχῆς της, πρέπει νὰ κατανοηθεῖ σύμφωνα με αὐτὸ ποὺ ἐνυπάρχει στὴ φαινομενολογία ὡς ἐργασία της, ὡς θετικὴ της δυνατότητα, σύμφωνα με ὅ,τι καθοδηγεῖ τὴν ἐργασία της, ὄχι σύμφωνα μ' ὅ,τι λέει ὁ καθένας γι' αὐτὴν.

Μὲ τὴν κατανόηση καὶ μάλιστα με τὴ διαπραγμάτευση τῆς φαινομενολογικῆς ἐργασίας δὲν φθάσαμε σὲ ἕνα εὐτυχὲς τέλος, ἀλλὰ σὲ μιὰ, ἂν καὶ ἀποδεσμευτικὴ, γεμάτη ἔγνοιες ἀφετηρία. Ἄν ὁ ἐνδεικτικὸς, τυπικὸς ὀρισμὸς αὐτῆς τῆς ἔρευνας, ὡς ἀναλυτικῆς περιγραφῆς τῆς ἀποβλεπτικότητας στὸ a priori της, κατακτηθεῖ με τρόπο ρητό, δηλαδὴ φαινομενολογικό, δηλαδὴ στὴν κατεύθυνση τοῦ ἴδιου τοῦ θεματικοῦ περιεχομένου αὐτοῦ ποὺ τίθεται πρὸς ἐπιστημονικὴ ἐπεξεργασία, τότε ἐνυπάρχει ἐδῶ ἡ παραπομπὴ σὲ μιὰ ριζικότερη σύλληψη αὐτῆς τῆς ἔρευνας καθαρὰ μέσα ἀπὸ τὸν ἑαυτὸ της καὶ νοούμενης ὡς ἀξιόματος ποὺ τῆς ἰδιάζει τὰ μέγιστα — πρὸς τὰ ἴδια τὰ πράγματα —

δηλαδή και πάλι καθ' ὁδὸν καὶ μόνον πρὸς μιὰ πιὸ διεισδυτικὴ ἐργασία.

Καταστήσαμε σαφὴ τὴν ἀρχὴ τῆς φαινομενολογικῆς ἔρευνας καὶ μάλιστα μὲ τέτοιο τρόπο, ὥστε διακρίναμε καταρχὰς μέσα ἀπὸ τὴ φαινομενολογικὴ ἐργασία ὡς ἔχει τὰ κύρια ἐπιτεύγματα τῆς καὶ προσπαθήσαμε νὰ τὰ δοῦμε στὴν ἐνότητά τους, δηλαδή νὰ τὰ προσδιορίσουμε. Μὲ τέτοιο τρόπο ὥστε, πρῶτον, μὲ τὴν ἀποβλεπτικότητα κατακτήσαμε τὸ αὐθεντικὸ θεματικὸ πεδίο, δεύτερον, μὲ τὸ a priori κατακτήσαμε τὸν ὀρίζοντα ἐνατένισης μέσα ἀπὸ τὸν ὁποῖο πρέπει νὰ παρατηρηθοῦν οἱ δομὲς τῆς ἀποβλεπτικότητας, καὶ τρίτον, μὲ τὴν κατηγορικὴ ἐποπτεία ὡς τὸ αὐθεντικὸ εἶδος σύλληψης αὐτῶν τῶν δομῶν παρουσιάστηκε ὁ τρόπος διαπραγμάτευσης, ἡ μέθοδος αὐτῆς τῆς ἔρευνας. Μὲ τὰ παραπάνω ὁδηγεῖται καὶ πάλι, γιὰ πρώτη φορά, στὸ πραγματικὸ τῆς ἔδαφος ἡ ἐργασία τῆς φιλοσοφίας ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τοῦ Πλάτωνα, μὲ τὸ νόημα ὅτι τώρα ὑφίσταται ἡ δυνατότητα μιᾶς ἔρευνας τῶν κατηγοριῶν. Ἡ φαινομενολογία, στὸ μέτρο ποὺ κατανοεῖ τὸν ἑαυτὸ τῆς, θὰ διατηρήσει αὐτὴν τὴν ἐρευνητικὴ πορεία ἀπέναντι σὲ κάθε προφητεία στὸ ἐσωτερικὸ τῆς φιλοσοφίας καὶ ἀπέναντι σὲ κάθε τάση πρὸς ὁποιοδήποτε βιοθεωρητικὸ ὁδηγό. Ἡ φαινομενολογικὴ ἔρευνα εἶναι καὶ παραμένει ἀθεϊσμός, [110] γι' αὐτὸ καὶ μπορεῖ νὰ ἐπιτρέψει στὸν ἑαυτὸ τῆς τὴν «ἀλαζονεὶα τῆς σκέψης» καὶ μάλιστα ὄχι μόνον τὴν ἐπιτρέπει στὸν ἑαυτὸ τῆς, ἀλλὰ αὐτὴ ἡ ἀλαζονεὶα εἶναι ἡ ἐσωτερικὴ ἀναγκαιότητα τῆς φιλοσοφίας καὶ ἡ αὐθεντικὴ τῆς δύναμη, καὶ εἶναι στὸ πλαίσιο αὐτοῦ τοῦ ἀθεϊσμοῦ ποὺ ἡ φιλοσοφία μετατρέπεται σὲ αὐτὸ ποὺ ἓνας μεγάλος ὀνόμασε κάποτε «εὐθυμὴ ἐπιστήμη».

B

**ΤΑ ΒΑΣΙΚΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ
ΤΗΣ ΦΑΙΝΟΜΕΝΟΛΟΓΙΑΣ**

Η ΘΕΣΗ ΤΟΥ ΚΑΝΤ

[35] Η ΘΕΣΗ ΤΟΥ ΚΑΝΤ:
ΤΟ ΕΙΝΑΙ ΔΕΝ ΕΙΝΑΙ ΕΜΠΡΑΓΜΑΤΟ ΚΑΤΗΓΟΡΗΜΑ

7. Τὸ περιεχόμενο τῆς καντιανῆς θέσης

Ὁ Kant ἐκθέτει τὴ θέση του, ὅτι τὸ εἶναι δὲν εἶναι ἐμπράγμα-
το κατηγόρημα, σὲ δύο σημεῖα. Μιὰ φορά στὸ μικρὸ κείμενο
«Τὸ μοναδικὸ δυνατὸ ἀποδεικτικὸ θεμέλιο γιὰ μιὰ ἀπόδειξη
τῆς ὑπαρξῆς τοῦ Θεοῦ» (1763). Τὸ κείμενο ἀνήκει στὴ λεγό-
μενη προ-κριτικὴ περίοδο τοῦ Kant, δηλαδή στὴν περίοδο πρὶν
τὴν *Κριτικὴ τοῦ Καθαροῦ Λόγου* (ΚΚΛ) (1781), καὶ χωρίζε-
ται σὲ τρεῖς ὑποδιαίρεσεις. Ὁ Kant διαπραγματεύεται τὴν
ἀναφερθεῖσα θέση στὴν πρώτη ὑποδιαίρεση, πού συζητᾶ τὰ
ἔρωτήματα τῶν θεμελιωδῶν ἀρχῶν καὶ πού διαιρεῖται σὲ τέσ-
σερις παρατηρήσεις. Πρῶτον: «περὶ τῆς ὑπαρξῆς ἐν γένει»·
δεύτερον: «περὶ τῆς ἐσωτερικῆς δυνατότητας στὸ μέτρο πού
προϋποθέτει μιὰ ὑπαρξή»· τρίτον: «περὶ τῆς ἀπολύτως ἀναγ-
καίας ὑπαρξῆς»· τέταρτον: «ἀποδεικτικὸ θεμέλιο γιὰ μιὰ ἀπό-
δειξη τῆς ὑπαρξῆς τοῦ Θεοῦ».

Ὁ Kant ἐκθέτει ξανά αὐτὴν τὴ θέση στὴν ΚΚΛ (1781,
1787²) καὶ εἰδικὰ στὴν «Ἑπερβατολογικὴ Λογικὴ» (ἀπὸ δῶ
καὶ πέρα οἱ παραπομπές μας θὰ ἀκολουθοῦν τὴ δευτέρη ἔκδοση
[B]). Ἡ «Ἑπερβατολογικὴ Λογικὴ» ἦ, ὅπως μπορούμε ἐπίσης
νὰ τὴν ὀνομάσουμε, ἡ ὄντολογία τῆς φύσης, χωρίζεται σὲ δύο
ὑποδιαίρεσεις: τὴν «ὑπερβατολογικὴ ἀναλυτικὴ» καὶ τὴν
«ὑπερβατολογικὴ διαλεκτικὴ». Στὰ πλαίσια τῆς διαλεκτικῆς
λοιπόν, στὸ δεῦτερο βιβλίον, τρίτον κεφάλαιον, τέταρτον τμήμα (B
620 κ.έ.) ὁ Kant ἐπανέρχεται στὴ θέση πού ἐξέθεσε καὶ στὸ
«ἀποδεικτικὸ θεμέλιο». Αὐτὸ τὸ τμήμα φέρει τὴν ἐπικεφαλίδα:

«περί τῆς ἀδυνατότητας μιᾶς ὄντολογικῆς ἀπόδειξης τῆς ὑπαρξῆς τοῦ Θεοῦ».

[36] Καί στίς δύο περιπτώσεις, καί στό «ἀποδεικτικό θεμέλιο» καί στήν «Κριτική», ὁ Kant διαπραγματεύεται τή θέση του μέ τόν ἴδιο τρόπο. Γιά τίς ἀνάγκες τῆς παρουσίᾳς της, ἡ ὁποία σκοπεύουμε νά εἶναι λεπτομερῆς, θά ἀναφερθοῦμε καί στά δύο κείμενα, στά ὁποῖα θά παραπέμπουμε μέ τίς συντομογραφίες «ἀποδεικτικό θεμέλιο» (ἀκολουθώντας τήν ἔκδοση τοῦ E. Cassirer) καί «Κριτική». Προτοῦ νά ἐξηγήσουμε τό περιεχόμενο τῆς καντιανῆς θέσης, ἄς δώσουμε σύντομα τὰ χαρακτηριστικά τῆς θεματικῆς συνάφειας στό ἐσωτερικό τῆς ὁποίας ἀναπτύσσεται ἡ συζήτηση στά δύο κείμενα.

Καταρχάς, ὅμως, ἐπιβάλλεται μιᾶ γενική ὀρολογική παρατήρηση. Ὅπως δείχνει ὁ τίτλος «ἀποδεικτικό θεμέλιο», ὁ Kant μιᾶ ἐδῶ γιά τήν ἀπόδειξη τῆς ὑπαρξῆς τοῦ Θεοῦ. Μιᾶ ἐξίσου καί γιά τήν ὑπαρξη τῶν πραγμάτων ἔξω ἀπό μᾶς, γιά τήν ὑπαρξη τῆς φύσης. Αὐτή ἡ καντιανή ἔννοια τῆς ὑπαρξῆς ἀντιστοιχεῖ στόν ὄρο τῶν σχολαστικῶν *existentia*. Ἐκ τούτου, γιά νά πεῖ «ὑπαρξη», ὁ Kant χρησιμοποιεῖ συχνά ἐπίσης, ἀντί τοῦ ὄρου *Dasein*, τήν ἔκφραση «*Existenz*», «πραγματικότητα». Ἀντίθετα, ἡ δική μας χρήση τῶν ὄρων αὐτῶν εἶναι διαφορετική καί ὅπως θά ἀποδειχθεῖ θεμελιωμένη στά ἴδια τὰ πράγματα. Αὐτό πού ὁ Kant καλεῖ ὑπαρξη, *Dasein* ἢ *Existenz*, καί οἱ σχολαστικοὶ *existentia*, στή δική μας ὀρολογία τό δηλώνουμε μέ τήν ἔκφραση *Vorhandenheit*, «παρευρισκόμενον-εἶναι» ἢ «παρεύρεση», πού εἶναι ὁ γενικός τίτλος γιά τήν ὄντολογική τροπικότητα τῶν φυσικῶν ἀντικειμένων μέ τό γενικότερο νόημα τοῦ ὄρου. Ἡ ἴδια ἡ ἐπιλογή αὐτῆς τῆς ἔκφρασης πρέπει νά δικαιολογηθεῖ στήν πορεία τοῦ μαθήματος μέ βάση τό εἰδικό νόημα αὐτῆς τῆς ὄντολογικῆς τροπικότητας, νόημα πού ἀπαιτεῖ τήν ἔκφραση παρευρισκόμενον, παρεύρεση. Ὁ Husserl συντάσσεται στό θέμα τῆς ὀρολογίας μέ τόν Kant, χρησιμοποιώντας τήν ἔννοια *Dasein*, δηλαδή ὑπαρξη, μέ τό νόημα τῆς παρεύρεσης. Ἀντιθέτως, ἡ λέξη «*Dasein*» δέν δηλώνει γιά μᾶς, ὅπως στόν Kant, τήν ὄντολογική τροπικότητα τῶν φυσικῶν ἀντικειμένων, δέν δηλώνει ἐν γένει καμιᾶ ὄντολογική τροπικότητα, ἀλλά ἓνα συγκεκριμένο ὄν πού εἴμαστε ἐμεῖς οἱ ἴδιοι, τό

άνθρώπινο *Dasein*. Είμαστε κάθε φορά ένα *Dasein*. Αυτό τὸ ὄν, τὸ *Dasein* ἔχει ὅπως κάθε ἄλλο μιὰ εἰδικὴ ὄντολογικὴ τροπικότητα. Τὴν τροπικότητα τοῦ *Dasein* τὴν ὀρίζουμε ὀρολογικὰ ὡς Ὑπαρξῆ. Πρέπει νὰ παρατηρήσουμε, ὅμως, ἐδῶ ὅτι ἡ Ὑπαρξῆ ἢ ἡ φράση «τὸ *Dasein* Ὑπάρχει», δὲν ἀποτελεῖ τὸν μοναδικὸ προσδιορισμὸ τοῦ ὄντολογικοῦ εἶδους ἐμαῶς τῶν ἴδιων. [37] Θὰ ἀναγνωρίσουμε στὴ συνέχεια ἕναν τρίπτυχο προσδιορισμὸ, ὁ ὁποῖος πάντως καὶ ὑπὸ μιὰ συγκεκριμένη ἔννοια, ἔχει τὶς ρίζες του στὴν Ὑπαρξῆ. Γιὰ τὸν Kant καὶ τοὺς σχολαστικούς ἢ *existentia* συνιστᾷ τὴν ὄντολογικὴ τροπικότητα τῶν φυσικῶν πραγμάτων, γιὰ μᾶς ἀντιθέτως τὴν ὄντολογικὴ τροπικότητα τοῦ *Dasein*. Συνεπῶς μπορεῖ γιὰ παράδειγμα νὰ πεῖ κανεὶς: ἕνα σῶμα δὲν Ὑπάρχει ἀλλὰ παρευρίσκεται. Ἀντιστρόφως, τὸ *Dasein*, ἐμεῖς οἱ ἴδιοι, δὲν εἶναι ποτὲ παρευρισκόμενο, ἀλλὰ Ὑπάρχει. Ὅμως, τὸ *Dasein* καὶ τὸ σῶμα, ἀντιστοίχως ὡς Ὑπάρχον καὶ παρευρισκόμενο, εἶναι ὄντα. Συνεπῶς δὲν εἶναι ὅλα τὰ ὄντα παρευρισκόμενα, καὶ δὲν εἶναι ἐπίσης ὅλα τὰ μὴ-παρευρισκόμενα ἐκ τούτου καὶ μόνο μὴ-ὄντα, ἀλλὰ μποροῦν νὰ εἶναι ὡς Ὑπαρξῆ ἢ, ὅπως ἀκόμα θὰ δοῦμε, νὰ ὑφίστανται ἢ νὰ εἶναι ἐνὸς ἄλλου ὄντολογικοῦ εἶδους.

Πρέπει νὰ διακρίνουμε μὲ ὀξύτητα τὴν καντιανὴ ἔννοια τῆς ὑπαρξῆς (ἢ *existentia*), ποὺ ἐξισοῦται μὲ τὴν ὑπαρξῆ-παρουσία ὡς ὄντολογικὴ τροπικότητα τῶν πραγμάτων ἐν γένει, δηλαδὴ αὐτὸ ποὺ σύμφωνα μὲ τὴ δική μας ὀρολογία καλεῖται παρεύρεση, ἀπὸ τὴν καντιανὴ καὶ σχολαστικὴ ἔννοια τοῦ «ἐμπράγματος». Αὐτὴ ἡ ἔκφραση, τόσο στὸν Kant ὅσο καὶ στοὺς σχολαστικούς μὲ τοὺς ὁποίους καὶ συντάσσεται, δὲν σημαίνει αὐτὸ ποὺ κατανοοῦμε συνήθως σήμερα μὲ τὸν ὄρο *Realität* ὡς ρεαλιστικότητα, ὅταν μιλάμε γιὰ παράδειγμα γιὰ τὴ ρεαλιστικότητα τοῦ ἐξωτερικοῦ κόσμου. Στὴ σημερινὴ γλωσσικὴ χρῆση, *Realität* σημαίνει ὅ,τι καὶ πραγματικότητα, ὑπαρξῆ (ἢ *existentia*) μὲ τὴν ἔννοια τῆς παρεύρεσης. Ἡ καντιανὴ ἔννοια τῆς *Realität* εἶναι, ὅπως θὰ δοῦμε, ἐντελῶς ἄλλη. Ἀπὸ τὴν κατανόησίν της ἐξαρτᾶται καὶ ἡ κατανόηση τῆς θέσης: τὸ εἶναι δὲν εἶναι ἐμπράγματο κατηγορημα.

Προτοῦ νὰ ὑπεισέλθουμε στὴν ἐρμηνεία αὐτῆς τῆς θέσης, εἶναι σημαντικὸ νὰ χαρακτηρίσουμε σύντομα τὴ θεματικὴ συνά-

φεια στην οποία αναφάινεται. Αὐτὴ ἡ συνάφεια γίνεται ὀφθαλμοφανῆς ἤδη τόσο ἀπὸ τὸν τίτλο τοῦ προαναφερθέντος κειμένου, ὅσο καὶ ἀπὸ τὴν ἐπικεφαλίδα τοῦ σχετικοῦ κεφαλαίου τῆς ΚΚΛ. Πρόκειται γιὰ τὴν ἀπόδειξη τῆς ὑπαρξῆς (ἢ *existentia*), τῆς πραγματικότητος καί, ὅπως συνηθίζουμε νὰ λέμε, τῆς ὑπαρξῆς-παρουσίας τοῦ Θεοῦ. Βρισκόμαστε μπροστὰ στὸ ἐντυπωσιακὸ γεγονός ὅτι ὁ Kant ἐκθέτει τὴν καθολικότερη ἔννοια τοῦ εἶναι ἐν γένει, ἐκεῖ ὅπου πρόκειται γιὰ τὴ δυνατότητα νὰ γνωσθεῖ ἕνα ὅπως [38] προσδιορισμένο καὶ ἐξαιρετικὸ ὄν, ὁ θεός. Ἄλλὰ αὐτὸν ποὺ γνωρίζει τὴν ἱστορία τῆς φιλοσοφίας (τῆς ὄντολογίας) τόσο λίγο τὸν ξενίζει τὸ παραπάνω γεγονός ὅσο ἀκριβῶς, ἀντιθέτως, καθιστᾶ σαφές πόσο ἄμεσα ἐντάσσεται ὁ Kant στὴ μεγάλη παράδοση τῆς ἀρχαίας καὶ σχολαστικῆς ὄντολογίας. Ὁ Θεός εἶναι τὸ ὑπέρτατο ὄν, *summus ens*, τὸ τελειότερο ὄν, *ens perfectissimum*. Αὐτὸ ποὺ εἶναι μὲ τὸν τελειότερο τρόπο, σὲ αὐτὸ ἰδιάζει προφανῶς, τὰ μέγιστα, νὰ θεωρεῖται ὡς τὸ παραδειγματικὸ ὄν, ἐπὶ τοῦ ὁποίου μπορεῖ νὰ ἀναγνωσθεῖ ἡ ἰδέα τοῦ εἶναι. Ὁ Θεός δὲν εἶναι μόνον τὸ βασικὸ ὄντολογικὸ παράδειγμα γιὰ τὸ εἶναι ἑνὸς ὄντος, ἀλλὰ ἀποτελεῖ ταυτόχρονα τὸ ἀρχιθεμέλιο κάθε ὄντος. Τὸ εἶναι τοῦ μὴ-θεϊκοῦ, δημιουργημένου ὄντος, πρέπει νὰ κατανοηθεῖ μὲ ἀφετηρία τὸ εἶναι τοῦ ὑπέρτατου ὄντος. Συνεπῶς, δὲν εἶναι τυχαῖο τὸ ὅτι ἡ ἐπιστήμη τοῦ εἶναι προσανατολίζεται, κατὰ προνομιακὸ τρόπο, πρὸς τὸ ὄν ὡς Θεό. Καὶ τοῦτο σὲ τέτοιο βαθμό, ποὺ ἤδη ὁ Ἄριστοτέλης ὀνόμασε τὴν *πρῶτη φιλοσοφία θεολογία.*¹ Πρέπει νὰ παρατηρήσουμε ἐδῶ, ὅτι αὐτὴ ἡ ἔννοια τῆς θεολογίας δὲν ἔχει τίποτε νὰ κάνει μὲ τὴ σημερινὴ ἔννοια τῆς χριστιανικῆς θεολογίας ὡς μιᾶς θετικῆς ἐπιστήμης. Τὸ μόνον ποὺ ἔχουν κοινὸ εἶναι τὸ ὄνομα. Αὐτὸς ὁ προσανατολισμὸς τῆς ὄντολογίας πρὸς τὴν ἰδέα τοῦ Θεοῦ ὑπῆρξε ἀποφασιστικῆς σημασίας γιὰ τὴ μετέπειτα ἱστορία καὶ γιὰ τὴ μοῖρα τῆς ὄντολογίας. Δὲν χρειάζεται καταρχὰς νὰ ἀσχοληθοῦμε μὲ τὴ νομιμότητα αὐτοῦ τοῦ προσανατολισμοῦ. Μᾶς ἀρκεῖ νὰ σημειώσουμε πὼς δὲν ὑπάρχει καμιὰ ἐκπληξη στὸ γεγονός ὅτι ὁ Kant ἐξετάζει τὴν ἔννοια τοῦ εἶναι, τῆς ὑπαρξῆς, στὴ συνάφεια τῆς δυ-

1. Ἄριστοτέλης, *Μετὰ τὰ φυσικά*, Ε 1, 1026 a19 καὶ Κ 7, 1064b 3.

νατότητας τῆς γνώσης τοῦ Θεοῦ. Ἀκριβέστερα, πρόκειται γιὰ τὸ πρόβλημα τῆς δυνατότητας αὐτοῦ ποὺ πρῶτος ὁ ἴδιος ὁ Kant κατονόμασε «ὄντολογικὴ ἀπόδειξη» τοῦ Θεοῦ. Ἐδῶ φαίνεται τὸ ἐξῆς ἀξιοσημείωτο, στὸ ὁποῖο προσπίπτουμε πάντα καὶ κά-θε φορά στὴν προ-καντιανὴ φιλοσοφία ἀλλὰ καὶ στὴ μετα-καντιανὴ (καὶ ὀριακὰ στὸν Hegel): τὸ ὅτι τὸ πρόβλημα τοῦ εἶναι ἐν γένει συνάπτεται στενότερα μὲ τὸ πρόβλημα τοῦ Θεοῦ, μὲ τὸν ὀρισμὸ τῆς οὐσίας του καὶ τὴν ἀπόδειξη [39] τῆς ὑπαρξῆς του. Δὲν μπορούμε νὰ ἐξετάσουμε ἐδῶ ποὺ θεμελιώνεται αὐτὴ ἢ ἀξιοσημείωτη συνάφεια, ἢ ὁποῖα μάλιστα δὲν εἶναι σὲ πρώτη ματιὰ οὐδόλως αὐτονόητη, καθὼς τοῦτο θὰ ἀπαιτοῦσε νὰ ἐξετάσουμε τίς βάσεις τῆς ἀρχαίας φιλοσοφίας καὶ μεταφυσικῆς. Αὐτὴ ἢ συνάφεια παραμένει πάντως γεγονὸς καὶ στὸν Kant καὶ τοῦτο ἀποδεικνύει, καταρχὰς μὲ τρόπο ὅλως ἐξωτερικό, ὅτι ἢ καντιανὴ ἐρωτηματοθεσία κινεῖται ἀκόμα ἐξ ὀλοκλήρου στοὺς δρόμους τῆς παραδοσιακῆς μεταφυσικῆς. Στὰ προαναφερθέντα σημεῖα, ὁ Kant ἀσχολεῖται μὲ τὴ δυνατότητα τῆς ὄντολογικῆς ἀπόδειξης τοῦ Θεοῦ. Αὐτὴ ἢ τελευταία ἔχει τὸ χαρακτηριστικὸ ἰδίωμα, ὅτι προσπαθεῖ νὰ συμπεράνει τὴν ὑπαρξὴ (ἢ *existentia*) τοῦ Θεοῦ μέσα ἀπὸ τὴν ἔννοιά του. Ἐκεῖνη ἢ φιλοσοφικὴ ἐπιστήμη, ἢ ὁποῖα προσπαθεῖ, σύμφωνα μὲ τὴ γνώμη τοῦ Kant, νὰ βγάλει συμπεράσματα περὶ τοῦ ὄντος δογματικά, καθαρὰ μέσα ἀπὸ ἔννοιες, εἶναι ἢ ὄντολογία, ἢ, μὲ παραδοσιακοὺς ὅρους, ἢ μεταφυσικὴ. Γι' αὐτὸ καὶ ὁ Kant ὀνομάζει αὐτὴν τὴν ἀπόδειξη τοῦ Θεοῦ μέσα ἀπὸ τὴν ἔννοιά του ὄντολογικὴ ἀπόδειξη, ὅπου ὄντολογικὸς σημαίνει ὅ,τι καὶ δογματικὸς, μεταφυσικὸς. Ὁ ἴδιος ὁ Kant δὲν ἀρνεῖται τὴ δυνατότητα τῆς μεταφυσικῆς, ἀλλὰ ἀναζητεῖ ἀκριβῶς μιὰ ἐπιστημονικὴ μεταφυσικὴ, μιὰ ἐπιστημονικὴ ὄντολογία, τὴν ἰδέα τῆς ὁποίας ὀρίζει ὡς σύστημα τῆς ὑπερβατολογικῆς φιλοσοφίας.

Ἡ ὄντολογικὴ ἀπόδειξη τοῦ Θεοῦ εἶναι ἤδη παλαιά. Συνηθίζουμε νὰ τὴν ἀνάγουμε στὸν Ἄνσελμο τοῦ Canterbury (1033-1109). Ὁ Ἄνσελμος ἐξέθεσε τὴν ἀπόδειξή του στὴ σύντομη πραγματεία τοῦ «*Proslogium seu alloquium de Dei existentia*». Ὁ κύριος πυρήνας τῆς ἀπόδειξης παρουσιάζεται στὸ τρίτο κεφάλαιο: «*Proslogium de Dei existentia*». Στὴ βιβλιογραφία αὐτὴ ἢ ἀπόδειξη ὀνομάζεται συχνὰ καὶ σχολαστικὴ ἀπό-

δειξη τοῦ Θεοῦ. Αὐτὸς ὁ ὅρος εἶναι ὅμως ἀκατάλληλος στὸ μέτρο ἀκριβῶς πού ὁ μεσαιωνικὸς σχολαστικισμὸς προσέβαλε πολλαπλῶς τὴ συμπερασματικὴ ἰσχύ καὶ τὴ βασιμότητα αὐτῆς τῆς ἀπόδειξης. Ὁχι πρῶτος ὁ Kant ἀλλά, πρὶν ἀπ' ὅλους, ὁ Θωμᾶς ὁ Ἀκινάτης ἀμφισβήτησε τὴ συμπερασματικὴ ἰσχύ αὐτῆς τῆς ἀπόδειξης, ἐνῶ ὁ Bonaventura καὶ ὁ Duns Scotus τὴν ἀποδέχονταν. Ἀλλὰ ἡ καντιανὴ ἀνασκευὴ τῆς δυνατότητας τῆς ὄντολογικῆς ἀπόδειξης τοῦ Θεοῦ εἶναι πολὺ πιὸ ριζικὴ καὶ θεμελιακὴ ἀπὸ τὴν ἀνασκευὴ πού παρέχει ὁ Θωμᾶς.

[40] Τὸ χαρακτηριστικὸ αὐτῆς τῆς ἀπόδειξης ἐγκρίεται στὸ ὅτι συμπεραίνεται ἡ ὑπαρξὴ τοῦ Θεοῦ μέσα ἀπὸ τὴν ἔννοιά του. Στὴν ἔννοια τοῦ Θεοῦ, στὴν ἰδέα του, ἀνήκει ὁ προσδιορισμὸς ὅτι ὁ Θεὸς εἶναι τὸ τελειότερο ὄν, *ens perfectissimum*. Τὸ τελειότερο ὄν εἶναι ἐκεῖνο, στὸ ὁποῖο δὲν λείπει κανένα δυνατὸ θετικὸ προσδιοριστικὸ καὶ στὸ ὁποῖο κάθε δυνατὸ θετικὸ προσδιοριστικὸ ἀποδίδεται μὲ τὸν ἀπείρως τελειότερο τρόπο. Δὲν ὑπάρχει θετικὸ προσδιοριστικὸ πού νὰ μὴν μπορεῖ νὰ ἔχει τὸ τελειότερο ὄν (ὡς τέτοιο ὄν σκεπτόμαστε ἐννοιολογικὰ τὸν Θεό). Γι' αὐτὸ τὸ ὄν, σὲ ἀντιστοιχία μὲ τὴν ἔννοιά του, ἀποκλείεται ὅποιαδήποτε ἔλλειψη. Εἶναι προφανὲς ὅτι στὴν τελειότητα τοῦ τελειότερου ὄντος ἀνήκει ἐπίσης, ἢ μᾶλλον προπάντων, ὅτι τὸ ὄν αὐτὸ εἶναι, δηλαδὴ ἡ ὑπαρξὴ του. Ὁ Θεὸς δὲν εἶναι τέτοιος πού εἶναι, σύμφωνα μὲ τὴν οὐσία του, ὡς τὸ τελειότερο ὄν, ἂν δὲν ὑπάρχει. Ἀπὸ τὴν ἔννοια τοῦ Θεοῦ προκύπτει: ὁ Θεὸς ὑπάρχει. Ἡ ἀπόδειξη λέει: ὅταν σκεπτόμαστε τὸν Θεὸ σύμφωνα μὲ τὴν οὐσία του, δηλαδὴ σύμφωνα μὲ τὴν ἔννοιά του, τότε πρέπει νὰ σκεπτόμαστε μαζὶ καὶ τὴν ὑπαρξὴ του. Χωρὶς ἄλλο τίθεται ἄμεσα τὸ ἐρώτημα: ἐπεταὶ ἡ ὑπαρξὴ τοῦ Θεοῦ ἐκ τούτου, ἐκ τοῦ ὅτι πρέπει νὰ σκεπτόμαστε τὸν Θεὸ ὡς ὑπάρχοντα; Δὲν πρόκειται νὰ ὑπεισέλθουμε ἐδῶ στὸ πρόβλημα τῆς καταγωγῆς αὐτῆς τῆς ἀπόδειξης πού φθάνει, πέρα ἀπὸ τὸν Ἀνσελμο, πίσω στὸν Βοήθιο καὶ στὸν Διονύσιο τὸν Ἀρεοπαγίτη, δηλαδὴ στὸν νεοπλατωνισμό, οὔτε στὸ πρόβλημα τῶν διαφορῶν ἀποκλίσεων καὶ θεσιληψιῶν στὴν ἱστορία τῆς φιλοσοφίας. Θέλουμε μόνο νὰ περιγράψουμε ἐν παρόδῳ τὴ θέση τοῦ Θωμᾶ τοῦ Ἀκινάτη, καθὼς εἶναι κατάλληλη νὰ ἐξάρει, ἀντιθετικά, τὴν καντιανὴ ἀνασκευὴ σὲ ὅλη της τὴν ὀξύτητα.

Ὁ Θωμᾶς ὁ Ἀκινάτης θέτει σὲ συζήτηση καὶ κριτικὴ τὴ δυνατότητα τῆς ὄντολογικῆς ἀπόδειξης τοῦ Θεοῦ, ἂν καὶ δὲν τὴν ὀνομάζει ἀκόμα ἔτσι, σὲ τέσσερις περιπτώσεις: πρῶτον, στὸ «Σχόλιο γιὰ τὰ ἀποφθέγματα τοῦ Πέτρου Λομβάρδου», ἀπόφθεγμα I, 3, α.2 μέχρι 4· δεύτερον: «Summa theologica» I, 2, ἄρθρο 1· τρίτον: «Summa contra gentiles» κεφάλαιο 10-11· καὶ τέταρτον: «De veritate», 10, ἄρθρο 12. Ἡ τελευταία ἐξήγηση εἶναι καὶ ἡ πιὸ διεισδυτικὴ. Σ' αὐτὸ τὸ κείμενο ὁ Θωμᾶς ἐγείρει τὸ ἐρώτημα: *utrum deum esse sit per se notum menti humanae, sicut prima principia demonstrationis, quae [41] non possunt cogitari non esse*, δηλαδή τὸ ἐρώτημα «ἂν ὁ Θεὸς εἶναι δι' ἑαυτοῦ καὶ καθαυτὸς γνωστὸς στὸν ἀνθρώπινο νοῦ, ὅπως εἶναι γνωστὸς οἱ πρῶτες ἀρχές τῆς ἀπόδειξης (ἡ ἀρχὴ τῆς ταυτότητας καὶ ἡ ἀρχὴ τῆς ἀντίφασης) τίς ὁποῖες δὲν μπορούμε νὰ διανοηθοῦμε ὡς μὴ-ὑπάρχουσες». Ὁ Θωμᾶς ἐρωτᾷ: μὲ τὴ βοήθεια τῆς ἔννοιας τοῦ Θεοῦ (σύμφωνα μὲ τὴν ὁποία ὁ Θεὸς δὲν μπορεῖ νὰ μὴν ὑπάρχει), ξέρουμε κάτι γιὰ τὴν ὑπαρξή του; Στὴν παράγραφο 10 ὁ Θωμᾶς μᾶς ἀπαντᾷ: *Ad hoc autem quod sit per se notum, oportet quod nobis sit cognita ratio subjecti in qua concluditur praedicatum*. Καὶ στὴν ἐξήγηση ποὺ προσφέρει ὁ Θωμᾶς ἐμφανίζεται, λοιπόν, κάτι σὰν κατηγορήμα, ὅπως γινόταν καὶ στὴν καντιανὴ θέση: τὸ εἶναι δὲν εἶναι ἐμπράγματο κατηγορήμα. «Γιὰ νὰ εἶναι κάτι γνωστὸ καθαυτὸ, κατανοητὸ ἀφ' ἑαυτοῦ, δὲν ἀπαιτεῖται τίποτε ἄλλο ἐκτὸς ἀπὸ τὸ νὰ εἶναι τὸ κατηγορήμα (ποὺ ἀποφαινόμαστε γιὰ τὸ ἀφορούμενο ὄν) μέρος τῆς ἔννοιας τοῦ ὑποκειμένου, *de ratione subjecti*». Ἡ *ratio* σημαίνει ὅ,τι καὶ οὐσία ἢ φύση ἢ, ὅπως θὰ δοῦμε στὴ συνέχεια, ἐμπράγματο. Γιατὶ πράγματι δὲν μπορούμε νὰ διανοηθοῦμε τὸ ὑποκείμενο χωρὶς αὐτὸ ποὺ ἐμφανίζεται στὸ κατηγορήμα. Γιὰ νὰ ἔχουμε ὅμως μιὰ τέτοια γνώση, τὴν ὁποία ὁ Kant θὰ ὀνομάσει ἀργότερα ἀναλυτικὴ γνώση, γιὰ νὰ μπορούμε νὰ ἐκλάβουμε τοὺς προσδιορισμοὺς ἑνὸς πράγματος ἄμεσα μέσα ἀπὸ τὴν οὐσία του, εἶναι ἀναγκαῖο νὰ γνωρίζουμε τὴ *ratio subjecti*, δηλαδή τὴν ἔννοια τοῦ πράγματος. Αὐτὸ σημαίνει ὅσον ἀφορᾷ στὴν ἀπόδειξη τοῦ Θεοῦ, ὅτι θὰ πρέπει νὰ μᾶς εἶναι ἐναργῶς κατανοητὴ ἡ ἔννοια τοῦ Θεοῦ, δηλαδή ἡ οὐσία του στὴν ὁλότητά της. *Sed quia quidditas Dei non est nobis nota*,

ideo quoad nos Deum esse non est per se notum, sed indiget demonstratione. Ideo nobis necessarium est, ad hoc cognoscendum, demonstrationes habere ex effectibus sumptas: ἐπειδὴ ὅμως ἡ ποιότητα, αὐτὸ πὺ εἶναι ὁ Θεός, τὸ ποιόν, ἡ οὐσία του, δὲν μᾶς εἶναι γνωστά, ἐπειδὴ, δηλαδή, ἀναφορικὰ μὲ μᾶς, ὁ Θεός δὲν εἶναι διαφανῆς στὴν οὐσία του, ἀλλὰ ἔχει ἀνάγκη νὰ καταδειχθεῖ μέσα ἀπὸ τὴν ἐμπειρία πὺ ἀποκτᾶ τὸ ὄν πὺ ὁ ἴδιος δημιούργησε, γι' αὐτὸ καὶ λείπει ἀπὸ τὴν ἀπόδειξη τῆς ὑπαρξῆς τοῦ Θεοῦ (τὴν ἀπόδειξη μέσα ἀπὸ τὴν ἔννοιά του) ἡ ἐπαρκῆς θεμελίωση τοῦ ἀφετηριακοῦ σημείου αὐτῆς τῆς ἀπόδειξης: λείπει συγκεκριμένα ἡ θεμελίωση τῆς ἔννοιας τοῦ Θεοῦ.

[42] Σύμφωνα μὲ τὸν Θωμᾶ ἡ ὄντολογικὴ ἀπόδειξη τοῦ Θεοῦ εἶναι ἀδύνατη γι' αὐτὸν τὸν λόγο, διότι δὲν εἴμαστε σὲ θέση νὰ ἐκθέσουμε ἀπὸ μόνοι μας τὴν καθαρὴ ἔννοια τοῦ Θεοῦ, γιὰ νὰ ἀποδείξουμε ἐξ ἑαυτῆς τὴν ἀναγκαιότητα τῆς ὑπαρξῆς του. Θὰ δοῦμε ὅτι ὁ Kant προσεγγίζει κριτικὰ τὴν ὄντολογικὴ ἀπόδειξη τοῦ Θεοῦ ἀπὸ μιὰ ἄλλη πλευρὰ τῆς, βάλλοντας τὴν πραγματικὴ ἐστία τῆς ἀπόδειξης καὶ ἀπαγκιστρώνοντας ἔτσι ἀληθινὰ γιὰ πρώτη φορὰ τὴν ἀπόδειξη ἀπὸ τὶς δυσκολίες τῆς.

Γιὰ νὰ καταστήσουμε σαφέστερο τὸ σημεῖο κρούσης τῆς καντιανῆς κριτικῆς ἐπὶ τῆς ὄντολογικῆς ἀπόδειξης, ἄς διατυπώσουμε τὴν ἀπόδειξη μὲ τὴν τυπικὴ μορφή ἑνὸς συμπεράσματος.

Μεῖζων προκείμενη: ὁ Θεός εἶναι σύμφωνα μὲ τὴν ἔννοιά του τὸ τελειότερο ὄν.

Ἐλάσσων προκείμενη: Στὴν ἔννοια τοῦ τελειότερου ὄντος ἀνήκει ἡ ὑπαρξη.

Συμπέρασμα: Συνεπῶς ὁ Θεός ὑπάρχει.

Ὁ Kant δὲν ἀμφισβητεῖ οὔτε ὅτι ὁ Θεός εἶναι σύμφωνα μὲ τὴν ἔννοιά του τὸ τελειότερο ὄν, οὔτε τὴν ὑπαρξη τοῦ Θεοῦ. Ὅσον ἀφορᾷ στὴ μορφή τοῦ συλλογισμοῦ, αὐτὸ σημαίνει ὅτι ὁ Kant ἀφήνει νὰ ἰσχύουν τόσο ἡ μεῖζων προκείμενη ὅσο καὶ τὸ συμπέρασμα τῆς ἀπόδειξης. "Ἄν παρ' ὅλα αὐτὰ βάλλει τὴν ἀπόδειξη, αὐτὸ μπορεῖ νὰ ἀφορᾷ μόνο στὴν ἐλάσσονα προκείμενη, πὺ μᾶς λέει: στὴν ἔννοια τοῦ τελειότερου ὄντος ἀνήκει ἡ

ὑπαρξῆ, ἢ *existentia*. Ἡ θέση τοῦ Kant, ἡ φαινομενολογική ἐρμηνεία τῆς ὁποίας θὰ ἀποτελέσει τὸ θέμα μας στὴ συνέχεια, δὲν ἀποτελεῖ τίποτε ἄλλο παρὰ τὴ θεμελιώδη ἄρνηση τῆς δυνατότητας τῆς ἀπόφανσης ποὺ διατυπώνεται στὴν ἐλάχιστονα προκείμενη τῆς ὄντολογικῆς ἀπόδειξης τοῦ Θεοῦ. Ἡ θέση τοῦ Kant ὅτι τὸ εἶναι, ἡ ὑπαρξῆ, δὲν εἶναι ἐμπράγματο κατηγορήμα, δὲν ὑποστηρίζει ἀπλᾶ καὶ μόνο ὅτι στὴν ἔννοια τοῦ τελειότερου ὄντος μπορεῖ νὰ μὴν ἀνήκει ἡ ὑπαρξῆ, ὅτι δηλαδὴ δὲν μπορούμε νὰ ἀναγνωρίσουμε τὴν ὑπαρξῆ ὡς ἀνήκουσα στὴν ἔννοια τοῦ Θεοῦ (Θωμᾶς). Ἡ καντιανὴ θέση πηγαίνει μακρύτερα. Ἐκφωνεῖ ὡς θεμελιώδη ἀρχή: ὅ,τι ὁμοειδὲς μὲ τὴν ὑπαρξῆ (ἢ *existentia*) δὲν μπορεῖ μὲ κανέναν τρόπο νὰ ἀνήκει στὰ προσδιοριστικὰ στοιχεῖα μιᾶς ἔννοιας.

Πρέπει νὰ δειχθεῖ καταρχὰς πῶς ὁ Kant θεμελιώνει τὴ θέση του. Στὴν πορεία μας αὐτὴ θὰ γίνει σαφὲς ἀπὸ μόνο του τὸ πῶς [43] ὁ Kant διαφωτίζει τὴν ἔννοια τῆς ὑπαρξῆς (ἢ *existentia*) — τῆς παρεύρεσης, σύμφωνα μὲ τὴ δική μας ὀρολογία.

Ἡ πρώτη ὑποδιαίρεση τοῦ «ἀποδεικτικοῦ θεμελίου» χωρίζεται σὲ τέσσερις παρατηρήσεις, ἡ πρώτη ἐκ τῶν ὁποίων ἀσχολεῖται μὲ τὴν «ὑπαρξῆ ἐν γένει» καὶ θέτει ὑπὸ συζήτηση τρεῖς θέσεις, τρία ἐρωτήματα. Πρῶτον: «ἡ ὑπαρξῆ δὲν ἀποτελεῖ κατηγορήμα ἢ προσδιορισμὸ κανενὸς πράγματος»· δεύτερον: «ἡ ὑπαρξῆ εἶναι ἡ ἀπόλυτη θέση ἑνὸς πράγματος καὶ ἔτσι διαφοροποιεῖται ἀπὸ ἐκεῖνα τὰ κατηγορήματα, τὰ ὁποῖα, ὡς τέτοια, τίθενται πάντα ἀπλῶς μὲ τρόπο συσχετικὸ πρὸς ἕνα ἄλλο πράγμα»· τρίτον: «μπορῶ νὰ πῶ ὅτι στὴν ὑπαρξῆ ἐνυπάρχει κάτι ἐπιπλέον ἀπὸ ὅ,τι στὴν ἀπλὴ δυνατότητα;»

Ἡ πρώτη πρόταση, «ἡ ὑπαρξῆ δὲν ἀποτελεῖ κατηγορήμα ἢ προσδιορισμὸ κανενὸς πράγματος», εἶναι ὁ ἀρνητικὸς χαρακτηρισμὸς τῆς οὐσίας τῆς ὑπαρξῆς. Ἡ δεύτερη πρόταση προσδιορίζει τὸ ὄντολογικὸ νόημα τῆς ὑπαρξῆς μὲ τρόπο θετικὸ: ὑπαρξῆ ἴσον ἀπόλυτη θέση. Τὸ ἐρώτημα ποὺ τέθηκε τρίτο στὴ σειρά παίρνει θέση σὲ σχέση μὲ τὴν τότε σύγχρονη ἐξήγηση τῆς ἔννοιας τῆς ὑπαρξῆς, ὅπως αὐτὴ δόθηκε ἀπὸ τὸν Wolff καὶ τὴ σχολή του, σύμφωνα μὲ τὴν ὁποία ἡ ὑπαρξῆ (ἢ *existentia*) σημαίνει *complementum possibilitatis*, τὴν πραγματικότητα

ένος πράγματος, δηλαδή ἡ ὑπαρξη (ἢ *existentia*) ἑνός πράγματος εἶναι τὸ συμπλήρωμα τῆς δυνατότητάς του.

Τὴν πυκνότερη διαπραγμάτευση αὐτῆς τῆς θέσης τὴ βρίσκουμε στὴν ΚΚΛ.² Ἡ πρώτη πρόταση τοῦ «ἀποδεικτικοῦ θεμελίου» συμπίπτει μὲ τὴν πρόταση τῆς «Κριτικῆς», τὴν ὁποία καὶ ἐπιλέξαμε ὡς διατύπωση τῆς πρώτης θέσης (ποῦ θὰ ἀναλύσουμε στὴ διάρκεια τοῦ μαθήματος), καὶ ποῦ στὴν ὁλοκληρωμένη της μορφῆ ἔχει ὡς ἐξῆς: «τὸ εἶναι, ἐμφανῶς, δὲν εἶναι ἐμπράγματο κατηγορημα, δηλαδή ἔννοια τινός τὸ ὁποῖο θὰ μπορούσε νὰ ἐπισυναφθεῖ στὴν ἔννοια ἑνός πράγματος». Ἀκολουθεῖ ἡ ἐπόμενη πρόταση ποῦ καθορίζει θετικὰ τὴν οὐσία τοῦ εἶναι, τῆς ὑπαρξης, καὶ ἡ ὁποία συμπίπτει ὁμοίως μὲ τὴ δεύτερη πρόταση τοῦ «ἀποδεικτικοῦ θεμελίου»: τὸ εἶναι «εἶναι ἀπλῶς ἢ θέση ἑνός πράγματος καθαυτοῦ ἢ ἡ θέση συγκεκριμένων προσδιορισμῶν του». Μεταξὺ εἶναι ἓν γένει καὶ ὑπαρξης δὲν γίνεται καταρχὰς καμμία διάκριση.

[44] Τί σημαίνει καταρχὰς ἡ ἀρνητικὴ θέση: τὸ εἶναι δὲν εἶναι ἐμπράγματο κατηγορημα, ἢ ὅπως ἐπίσης λέει ὁ Kant, τὸ εἶναι δὲν ἀποτελεῖ σὲ καμιά περίπτωση κατηγορημα ἑνός πράγματος; Τὸ εἶναι δὲν εἶναι ἐμπράγματο κατηγορημα σημαίνει ὅτι δὲν ἀποτελεῖ κατηγορημα μιᾶς *res*. Δὲν ἀποτελεῖ σὲ καμιά περίπτωση κατηγορημα, ἀλλὰ ἀπλή θέση. Μποροῦμε νὰ ποῦμε ὅτι ἡ ὑπαρξη (ἢ *existentia*) δὲν εἶναι σὲ καμιά περίπτωση κατηγορημα; Κατηγορημα σημαίνει αὐτὸ ποῦ ἀποφαινόμαστε σὲ μιὰ ἀπόφαση (κρίση). Καὶ πράγματι ἀποφαινόμαστε τὴν ὑπαρξη (ἢ *existentia*) ὅταν λέω: ὁ Θεὸς ὑπάρχει, ἢ στὴ δική μας ὀρολογία, τὸ βουνοῦ εἶναι παρευρισκόμενο. Ἐδῶ πράγματι ἀποφαινόμαστε τὴν παρεύρεση καὶ τὴν ὑπαρξη. Ἔτσι φαίνεται ὄντως νὰ εἶναι, καὶ ὁ ἴδιος ὁ Kant τονίζει: «αὐτὴ ἡ πρόταση “ἡ ὑπαρξη δὲν εἶναι κατηγορημα κανενός πράγματος” μοιάζει περίεργη καὶ παράλογη, μόνο ποῦ εἶναι ἀναμφιβόλως βέβαιη».³

Τί συμβαίνει μὲ τὸ ἐρώτημα γιὰ τὸ ἂν ἀποφαινόμαστε τὴν

2. Kant, *Κριτικὴ τοῦ Καθαροῦ Λόγου* (ἔκδοση R. Schmidt, F. Meiner), Β 626 κέ. [(Σ.τ.Μ.) Παραπέμπουμε στὴν ἑλληνικὴ μετάφραση τοῦ Α. Γιανναρᾶ, Παπαζήσης, 1979].

3. Kant, *Ἀποδεικτικὸ θεμέλιο*, τ. 2, σ. 76.

ὑπαρξῆ ἢ ὄχι, γιὰ τὸ ἂν ἢ ὑπαρξῆ εἶναι κατηγορήμα ἢ ὄχι; Πῶς ὀρίζει ὁ Kant τὴν οὐσία τῆς κατηγορήσεως; Ἡ τυπικὴ ἔννοια τῆς ἀπόφανσης εἶναι, σύμφωνα μὲ τὸν Kant, ἡ σύνδεση τινὸς μὲ κάτι. Ἡ βασικὴ πράξη τοῦ νοῦ εἶναι τό: «ἐγὼ συνδέω». Αὐτὸς ὁ χαρακτηρισμὸς τῆς οὐσίας τῆς ἀπόφανσης εἶναι ἓνας καθαρὰ τυπικὸς ὀρισμὸς, ἢ, ὅπως λέει ὁ Kant, ἓνας χαρακτηρισμὸς τῆς τυπικῆς λογικῆς, στὴν ὁποία δὲν λαμβάνεται ὑπόψη τὸ τί εἶναι αὐτὸ πού συνδέεται μὲ κάτι ἄλλο. Κάθε κατηγορήμα εἶναι κάθε φορὰ κάτι τὸ προσδιορισμένο, τὸ ὑλικό. Ἡ τυπικὴ λογικὴ θεματοποιεῖ μόνο τὴ μορφή τῆς κατηγορήσεως ἐν γένει, τὴ μορφή τῆς σχέσεως, τῆς σύνδεσης, τοῦ διαχωρισμοῦ. Ὅπως λέμε, στὴν τυπικὴ λογικὴ δὲν λαμβάνεται ὑπόψη τὸ πραγμασιδὲς τοῦ κατηγορήματος ὅπως καὶ τοῦ ὑποκειμένου. Πρόκειται γιὰ ἓναν λογικὸ χαρακτηρισμὸ τῆς ἀπόφανσης ἀναφορικὰ μὲ τὴν πιὸ κενὴ μορφή της, δηλαδὴ τῆς ἀπόφανσης, τυπικά, ὡς σχέσεως τινὸς μὲ κάτι, ὡς σύνδεσης αὐτῶν τῶν δύο.

Ἄν προσανατολιστοῦμε ἔτσι πρὸς αὐτὴν τὴν τυπικο-λογικὴ ἔννοια τῆς κατηγορήσεως, τοῦ κατηγορήματος, δὲν μπορούμε ἀκόμα νὰ ἀποφασίσουμε γιὰ τὸ ἐὰν ἢ ὑπαρξῆ (ἢ *existentia*) εἶναι κατηγορήμα. Διότι ἢ ὑπαρξῆ (ἢ *existentia*) ἔχει ἓνα καθορισμένο περιεχόμενο, λέει κάτι. [45] Γι' αὐτὸ πρέπει νὰ θεθεῖ τὸ ἐρώτημα μὲ μεγαλύτερη ἀκρίβεια: εἶναι ἢ ὑπαρξῆ (ἢ *existentia*) ἐμπράγατο κατηγορήμα, ἢ, ὅπως λέει ὁ Kant ἐν συντομίᾳ, *προσδιορισμός*; Ὁ προσδιορισμὸς, λέει ὁ Kant, εἶναι ἓνα κατηγορήμα πού ἐπισυνάπτεται πάνω ἀπὸ τὴν ἔννοια τοῦ ὑποκειμένου καὶ τὴν ἐπαυξάνει. Ὁ προσδιορισμὸς, τὸ κατηγορήμα, δὲν πρέπει νὰ ἐμπεριέχεται ἤδη στὴν ἔννοια. Ὁ προσδιορισμὸς εἶναι ἓνα ἐμπράγατο κατηγορήμα πού ἐπαυξάνει τὸ πρᾶγμα (*res*) στὸ περιεχόμενό του. Αὐτὴ ἢ ὄντικὴ καὶ ὄντολογικὴ ἔννοια τοῦ ἐμπράγατου (ἀντιστοίχως, *Reales* καὶ *Realität*) πρέπει νὰ σταθεροποιηθεῖ ἐξαρχῆς, ἂν θέλουμε νὰ κατανοήσουμε ὀρθὰ τὴ θέση τοῦ Kant ὅτι ἢ ὑπαρξῆ δὲν εἶναι ἐμπράγατο κατηγορήμα, προσδιορισμὸς τοῦ πραγμασιδουῦς περιεχομένου ἑνὸς πρᾶγματος. Ἡ ὄντολογικὴ καὶ ἢ ὄντικὴ ἔννοια τοῦ ἐμπράγατου δὲν ἔχει στὸν Kant τὴ σημασίᾳ πού νομίζουμε ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον σήμερα, ὅταν μιᾶμε γιὰ τὴ ρεαλιστικό-

τητα τοῦ ἐξωτερικοῦ κόσμου ἢ γιὰ τὸν θεωρητικό-γνωστικό ρεαλισμό. *Realität* δὲν σημαίνει ὅ,τι καὶ πραγματικότητα, ὕπαρξη (ἢ *existentia*) ἢ ὕπαρξη-παρουσία. Δὲν ταυτίζεται μὲ τὴν ὕπαρξη, ἂν καὶ ὁ Kant χρησιμοποιοῖ τὴν ἔννοια «ἀντικειμενική *Realität*» ὡς συνώνυμο τῆς ὕπαρξης.

Ἡ καντιανὴ σημασία τῆς ἔκφρασης *Realität* εἶναι ἡ πιὸ ἀρμόζουσα στὸ λεξιλογικὸ νόημα αὐτοῦ τοῦ ὄρου. Ὁ Kant μεταφράζει κάπου, μὲ ἐξαιρετικὴ ἐπιτυχία, *Realität* ὡς πραγμασιδὲς (*Sachheit*), προσδιορισμὸ τοῦ πράγματος (*KKL*, B182). Ἐμπράγματο εἶναι αὐτὸ ποὺ ἀνήκει στὴ *res*. Ὅταν ὁ Kant μιλά γιὰ τὴν *omnitudo realitatis*, γιὰ τὴν ὁλότητα τοῦ ἐμπράγματος, δὲν ἔννοεῖ τὴν ὁλότητα τῶν πραγματικῶν ὑπαρχόντων-παρόντων ὄντων, ἀλλὰ, ἀντιστρόφως, ἔννοεῖ ἀκριβῶς τὴν ὁλότητα τῶν δυνατῶν προσδιορισμῶν τοῦ πράγματος, τὴν ὁλότητα τῶν πραγμασιδῶν περιεχομένων, τῶν οὐσιῶν, τῶν δυνατῶν πραγμάτων. Ἡ *Realitas* εἶναι συνεπῶς σημασιακὰ ταυτόσημη μὲ τὴν ἔκφραση τοῦ Leibniz: *possibilitas*, δυνατότητα. Τὰ ἐμπράγματα εἶναι τὰ ποιοτικὰ περιεχόμενα τῶν δυνατῶν πραγμάτων ἐν γένει, ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὸ ἂν εἶναι ἢ ὄχι πραγματικὰ (αὐτὸ ποὺ λέμε σήμερα ρεαλιστικά). Ἡ ἔννοια τοῦ ἐμπράγματος εἶναι σημασιακὰ ταυτόσημη μὲ τὴν ἔννοια τῆς πλατωνικῆς ιδέας* ὡς αὐτὸ τὸ ὁποῖο συλλαμβάνω σὲ σχέση μὲ ἓνα ὄν, ὅταν ρωτῶ: *τί ἐστὶ* ποῖο εἶναι τὸ ὄν; [46] Τὴν ἀπάντησή μου τὴ δίνει τότε τὸ ποιοτικὸ περιεχόμενο τοῦ πράγματος, αὐτὸ ποὺ ὁ σχολαστικισμὸς χαρακτηρίζει ὡς *res*. Ἡ καντιανὴ ὁρολογία ἀνέρχεται ἄμεσα στὴ γλωσσικὴ χρῆση τοῦ Baumgarten, ἐνὸς μαθητῆ τοῦ Wolff. Ὁ Kant παρέδιδε πολλὰ φορὲς μάθημα ἔχοντας ὡς ὁδηγὸ τὸ *compendium* τῆς μεταφυσικῆς, δηλαδὴ τῆς ὄντολογίας τοῦ Baumgarten καὶ συνεπῶς παρέλαβε τὴν ἀντίστοιχη ὁρολογία.

Στὴ συζήτησή μας γιὰ τὴ θέση τοῦ Kant, καὶ ἀκόμα περισσότερο ὅταν κάποιος ἀσχολεῖται μὲ τὸν Kant, δὲν πρέπει νὰ ἀποφεύγεται μιὰ ἐξέταση τῆς ὁρολογίας του καὶ συνάμα μιὰ ὀρισμένη διεξοδικότητα. Διότι ἀκριβῶς στὸν Kant οἱ ἔννοιες εἶναι σαφῶς ὀριοθετημένες καὶ καθορισμένες, μὲ μιὰ ὀξύτητα τὴν ὁποία δὲν ἔφθασε καμιά φιλοσοφία τόσο πρὶν ὅσο καὶ μετὰ ἀπ' αὐτόν, χωρὶς αὐτὸ καὶ νὰ σημαίνει ὅτι τὸ θεματικὸ περιε-

χόμενο τῶν ἐννοιῶν καὶ ὅ,τι νοεῖται μὲ αὐτὲς ἀντιστοιχεῖ ἀπὸ κάθε ἀποψη καὶ ριζικὰ στὰ ἐρμηνευτικὰ δεδομένα. Εἰδικὰ ἀναφορικὰ μὲ τὴν ἔκφραση *Realität* εἶναι ἀνέλπιδο νὰ προσπαθοῦμε νὰ κατανοήσουμε τὴν καντιανὴ θέση, ἂν δὲν ἔχουμε καταστήσει σαφὲς τὸ ὁρολογικὸ νόημα αὐτῆς τῆς ἔκφρασης, ἣ ὁποῖα ἀνάγεται πίσω στὸν σχολαστικισμό καὶ στὴν ἀρχαιότητα. Ἡ ἄμεση πηγὴ γι' αὐτὸν τὸν ὄρο εἶναι ὁ Baumgarten, οἱ ἐπιρροὲς τοῦ ὁποίου δὲν καθορίζονται μόνον ἀπὸ τὸν Leibniz καὶ τὸν Descartes, ἀλλὰ ἀνάγονται ἀπευθείας στὸν σχολαστικισμό. Λαμβάνοντας ὑπόψη μας καὶ ἄλλα ζητήματα ποὺ θὰ θεματοποιήσουμε στὴ συνέχεια τοῦ μαθήματος, θὰ πρέπει νὰ πραγματευθοῦμε τώρα τὴ συνάφεια μεταξὺ Kant καὶ Baumgarten.

Μᾶς λέει ὁ Baumgarten στὶς παραγράφους ὅπου ὀριοθετεῖ τὸ ὄν ἐν γένει (*ens*): *Quod aut ponitur esse A, aut ponitur non esse A, determinatur*:⁴ «εἶναι ὀρισμένο ὅ,τι τίθεται ὡς νὰ εἶναι A ἢ ὡς νὰ εἶναι μὴ-A. Τὸ ἔτσι τιθέμενο A εἶναι μιὰ *determinatio*. Ὁ Kant μιλά γιὰ τὸν προσδιορισμὸ ποὺ ἐπισυνάπτεται στὸ ποιὸν ἐνὸς πράγματος, στὴ *res*. Ὁ προσδιορισμός, ἣ *determinatio*, δηλώνει αὐτὸ ποὺ προσδιορίζει μιὰ *res*, ἕνα ἐμπράγματο κατηγορήμα. Συνεπῶς μπορεῖ νὰ πεῖ ὁ Baumgarten: *Quae determinando ponuntur [47] in aliquo, (notae et praedicata) sunt determinationes*:⁵ «ὅ,τι τίθεται σὲ ἕνα ὁποιοδήποτε πρᾶγμα μὲ τὸν τρόπο τοῦ προσδιορίζειν (τὰ γνωρίσματα καὶ τὰ κατηγορήματα) εἶναι προσδιορισμός». Ὅταν ὁ Kant χρησιμοποιοῖ τὴν ἔκφραση «ἣ ὑπαρξὴ δὲν εἶναι προσδιορισμός», αὐτὴ ἣ ἔκφραση δὲν εἶναι οὐδόλως τυχαία ἀλλὰ ὁρολογικὰ ὀριοθετημένη: ἣ ὑπαρξὴ δὲν εἶναι *determinatio*. Αὐτοὶ οἱ προσδιορισμοὶ (*determinationes*) μποροῦν νὰ εἶναι δύο εἰδῶν. *Altera positiva, et affirmativa, quae si vere sit, est realitas, altera negativa, quae si vere sit, est negatio*:⁶ «τὸ ὀρίζον, αὐτὸ ποὺ θέτει κάτι θέτοντάς το μὲ τρόπο θετικό, δηλαδὴ καταφατικό ἢ ἐπιβεβαιωτικό, ὅταν αὐτὴ ἣ ἐπιβεβαίωση εἶναι νόμιμη, εἶναι ἕνα ἐμπράγματο· ὁ ἄλλος, ὁ ἀποφατικός ὀρισμός, ὅταν εἶναι νόμιμος, εἶναι μιὰ ἄρνη-

4. Baumgarten, *Μεταφυσικὴ* (1743), παρ. 34.

5. Ὁπ.π., παρ. 36.

6. Ὁπ.π.

ση». Τὸ ἐμπράγματο εἶναι συνεπῶς ὁ νόμιμος πραγμοειδής, ὁ ἐμπράγματος προσδιορισμός, ἡ *determinatio*, πού ἀνήκει στὸ ἴδιο τὸ πράγμα, στὴ *res*, στὴν ἔννοιά του. Τὸ ἀντίθετο τοῦ ἐμπράγματου εἶναι ἡ ἄρνηση.

Ὁ Kant δὲν συντάσσεται μὲ αὐτοὺς τοὺς ἐννοιολογικοὺς ὁρισμοὺς μόνο στὴν προκριτικὴ του περίοδο, ἀλλὰ ἀκόμα καὶ στὴν ΚΚΑ. Μιλᾷ λοιπὸν γιὰ τὴν ἔννοια ἑνὸς πράγματος, προσθέτοντας σὲ παρένθεση «ἐνὸς ἐμπράγματου», ἔκφραση πού δὲν σημαίνει: ἐνὸς πραγματικοῦ ὄντος (ΚΚΑ, Β286). Διότι ἐμπράγματο σημαίνει τὸ ἐπιβεβαιωτικὰ τιθέμενο, πραγμοειδὲς κατηγορήμα. Κάθε κατηγορήμα εἶναι κατὰ βάση ἓνα ἐμπράγματο κατηγορήμα. Γι' αὐτὸ καὶ ἡ θέση τοῦ Kant διαμορφώνεται ὡς ἐξῆς: τὸ εἶναι δὲν εἶναι ἐμπράγματο κατηγορήμα, δηλαδή τὸ εἶναι ἐν γένει δὲν εἶναι κατηγορήμα κανενὸς πράγματος. Ὁ Kant ἐξάγει τὸν πίνακα τῶν κατηγοριῶν, στὸν ὁποῖο ἀνήκει τὸ ἐμπράγματο, ἡ *Realität*, ὅπως ἄλλωστε ἡ ὕπαρξη καὶ ἡ *existentia*, ἀπὸ τὸν πίνακα τῶν κρίσεων. Οἱ κρίσεις εἶναι, τυπικὰ ἐννοούμενες, συνδέσεις ὑποκειμένου καὶ κατηγορήματος. Κάθε σύνδεση ἢ συνένωση ἐπιτελεῖται κάθε φορά στὸν ἐποπτικὸ ὀρίζοντα (*Hinblick*) μιᾶς δυνατῆς ἐνότητας. Σὲ κάθε συνένωση περνᾷ μπροστά μας, ἀκόμα κι ὅταν δὲν συλλαμβάνεται θεματικά, ἡ ἰδέα μιᾶς ἐνότητας. Οἱ διαφορὲς δυνατὲς μορφὲς τῆς ἐνότητας πού περνᾷ μπροστά μας ὅταν κρίνουμε, δηλαδή ὅταν συνηλώνουμε, αὐτοὶ οἱ δυνατοὶ ἐποπτικοὶ ὀρίζοντες ἢ ὅ,τι αὐτοὶ περιέχουν γιὰ τὴ σύνδεση πού ἐπιτελεῖ τὴν κρίση, αὐτὸ [48] εἶναι οἱ κατηγορίες. Αὐτὴ εἶναι ἡ λογικὴ ἔννοια τῆς κατηγορίας στὸν Kant, ἔτσι ὅπως ξεπηδᾷ μέσα ἀπὸ μιὰ καθαρὰ φαινομενολογικὴ ἀνάλυση, ἂν ἀκολουθήσουμε ἀποκλειστικὰ αὐτὸ πού θέλει νὰ πεῖ ὁ Kant. Ἡ κατηγορία δὲν εἶναι κάτι σὰν μιὰ μορφή μὲ τὴν ὁποία μποροῦμε νὰ πλάσουμε τὴν ὁποιαδήποτε δοσμένη ἀπὸ πρὶν ὕλη. Οἱ κατηγορίες εἶναι αὐτὸ πού ἴσταται ὡς ἡ ἰδέα τῆς ἐνότητας μέσα στὸν ἐποπτικὸ ὀρίζοντα μιᾶς συνένωσης, οἱ δυνατὲς μορφὲς τῆς ἐνότητας τῆς σύνδεσης. Ἄν εἶναι δοσμένος ὁ πίνακας τῶν κρίσεων, δηλαδή τὸ σύνολο τῶν δυνατῶν μορφῶν τῆς συνένωσης, τότε μπορῶ νὰ ἀντλήσω ἀπὸ αὐτὸν τὸν πίνακα τὴν ἰδέα τῆς ἐνότητας πού προϋποτίθεται στὴν κάθε μορφή κρίσης, μπορῶ δηλαδή νὰ παραγάγω ἀπὸ τὸν

πίνακα τῶν κρίσεων τὸν πίνακα τῶν κατηγοριῶν. Σὲ αὐτὸ βέβαια τὸ σημεῖο ὁ Kant προϋποθέτει ὅτι ὁ πίνακας τῶν κρίσεων εἶναι καθαυτὸς βέβαιος καὶ ὅτι ὑφίσταται νόμιμα, πράγμα πού εἶναι χωρὶς ἄλλο ἀμφίβολο. Οἱ κατηγορίες εἶναι μορφές τῆς ἐνότητας τῶν δυνατῶν συνενώσεων ἐντὸς τῶν κρίσεων. Σὲ αὐτὲς τὶς μορφές ἐνότητας ἀνήκουν τόσο τὸ ἐμπράγματο, ὅσο καὶ ἡ ὑπαρξὴ καὶ ἡ *existentia*. Μποροῦμε νὰ ἐκλάβουμε μὲ σαφήνεια τὸ διάφορον αὐτῶν τῶν δύο κατηγοριῶν, τοῦ ἐμπράγματος καὶ τῆς ὑπαρξῆς, ἐκ τούτου, ἀπὸ τὸ ὅτι ἀνήκουν σὲ τελείως διαφορετικὲς τάξεις κατηγοριῶν. Τὸ ἐμπράγματο ἀνήκει στὶς κατηγορίες τοῦ ποιοῦ. Ἡ *existentia*, ἡ ὑπαρξὴ ἢ ἡ πραγματικότητα, ἀνήκουν, ἀντίθετα, στὶς κατηγορίες τοῦ τρόπου. Τὸ ἐμπράγματο εἶναι μιὰ κατηγορία τοῦ ποιοῦ. Μὲ τὸν ὄρο «ποιὸν» δηλώνει ὁ Kant τὸν χαρακτήρα τῆς θέτουσας κρίσης, ὁ ὁποῖος ὑποδεικνύει ἂν ἓνα κατηγορήμα ἀποδίδεται σὲ ἓνα ὑποκείμενο, ἂν ἀποδίδεται ἐπιβεβαιωτικὰ ἢ ἀντιθετικὰ, ἂν δηλαδή τὸ ἀρνούμαστε. Τὸ ἐμπράγματο εἶναι λοιπὸν ἡ μορφή τῆς ἐνότητας τῆς ἐπιβεβαιωτικῆς, καταφατικῆς, θέτουσας, θετικῆς κρίσης. Αὐτὸς εἶναι ἀκριβῶς ὁ ὀρισμὸς τοῦ ἐμπράγματος πού δίδει ὁ Baumgarten. Ἡ ὑπαρξὴ (ἢ *existentia*), ἀπεναντίας, ἡ πραγματικότητα, ἀνήκει στὴν τάξη τῶν κατηγοριῶν τοῦ τρόπου. Ὁ τρόπος δηλώνει τὴ θέση τοῦ γνωστικοῦ ὑποκειμένου σὲ σχέση μὲ αὐτὸ πού κρίνεται στὴν κρίση. Ἡ ἔννοια ἢ ἀντίθετη στὴν ὑπαρξὴ (ἢ *existentia*), δηλαδή στὴν πραγματικότητα, δὲν εἶναι ἡ ἄρνηση, ὅπως συμβαίνει μὲ τὸ ἐμπράγματο, ἀλλὰ ἡ δυνατότητα καὶ ἡ ἀναγκαιότητα. Ἡ ὑπαρξὴ ὡς κατηγορία ἀντιστοιχεῖ στὴ βεβαιωτικὴ κρίση [49] πού ἀπλῶς καὶ μόνο διατυπώνει ἓναν ἰσχυρισμὸ, εἴτε εἶναι θετικὴ εἴτε ἄρνητικὴ. Ἡ ἔκφραση ἐμπράγματο, στὴ σταθεροποιημένη σημασίᾳ τοῦ πραγμοειδοῦς περιεχομένου, λειτουργεῖ καὶ στὸν ὄρο: *ens realissimum* (πού χρησιμοποιεῖται συχνά, ἀπὸ τὴν παραδοσιακὴ ὄντολογία, γιὰ τὸν Θεὸ) ἢ, ὅπως τὸ λέει πάντα ὁ Kant: τὸ ὄν τὸ πιὸ πραγματικὸ. Αὐτὴ ἡ ἔκφραση δὲν σημαίνει ἓνα πραγματικὸ ὄν πολὺ μεγάλου βαθμοῦ πραγματικότητας, ἀλλὰ τὸ ὄν τοῦ μεγαλύτερου δυνατοῦ πραγμοειδοῦς περιεχομένου, τὸ ὄν στὸ ὁποῖο δὲν λείπει κανένα θετικὸ στοιχεῖο τοῦ ἐμπράγματος, κανένα πραγμοειδῆς προσδιορισμὸς, ἢ, σύμφωνα μὲ τὴ διατύπω-

ση τοῦ Ἀνσέλμου τοῦ Canterbury: *aliquid quo maius cogitari non potest.*⁷

Ἀπὸ αὐτὴν τὴν ἔννοια τοῦ ἐμπράγματος πρέπει νὰ διακρίνουμε τὴν καντιανὴ ἔννοια τῆς ἀντικειμενικῆς *Realität* ὡς ρεαλιστικότητας, πού εἶναι ταυτόσημη μὲ τὴν ἔννοια τῆς πραγματικότητας. Ἀντικειμενικὴ ρεαλιστικότητα σημαίνει ἐκεῖνο τὸ πραγμασιδὲς πού βρίσκει τὴν πλήρωσή του στὸ ἀντικείμενο πού νοεῖται μέσα του, δηλαδὴ ἐκεῖνο τὸ πραγμασιδὲς πού πιστοποιεῖται ὡς πραγματικό, ὡς ὑπάρχον, ἐπὶ τοῦ ὄντος τέτοιου πού δίδεται στὴν ἐμπειρία. Ὁ Kant μᾶς λέει σχετικὰ μὲ τὴν ἀντικειμενικὴ ρεαλιστικότητά καὶ τὴ ρεαλιστικότητά ἐν γένει: «ὅσον ἀφορᾷ στὴ ρεαλιστικότητά, ἀπαγορεύεται ἀφ' ἑαυτοῦ νὰ διανοηθοῦμε μιὰ τέτοια ρεαλιστικότητά *in concreto* χωρὶς νὰ λάβουμε τὴ βοήθεια τῆς ἐμπειρίας, διότι δὲν μπορεῖ νὰ ἀναφέρεται παρὰ μόνο στὴν αἰσθητήρια ἐντύπωση ὡς ὑλικὸ τῆς ἐμπειρίας καὶ ὄχι στὴ μορφή τῆς σχέσης μὲ τὴν ὁποία μπορεῖ ἐνδεχομένως νὰ παίξει κανεὶς στὰ δημιουργήματα τῆς φαντασίας του» (ΚΚΛ, Β 270). Ὁ Kant διακρίνει ἐδῶ τὴν ἀντικειμενικὴ ρεαλιστικότητά ὡς πραγματικότητά ἀπὸ τὴ δυνατότητα. Ὅταν ἐπινοῶ ἕνα δυνατό πρᾶγμα, ὅταν τὸ δημιουργῶ μὲ τὴ φαντασία μου, τότε κινουῦμαι στὸ πεδίο τῶν καθαρῶν πραγμασιδῶν σχέσεων τοῦ παριστάμενου πρᾶγματος, χωρὶς καὶ νὰ νοῶ αὐτὸ τὸ πρᾶγμα ὡς κάτι τὸ πραγματικό, ὡς ὑπάρχον-παρόν. Αὐτὴ ἡ χρῆση τοῦ ὄρου *Realität* ὡς ἐμπράγματος ἐπανευρίσκεται πίσω στὸν Descartes. Ὁ Descartes λέει, γιὰ παράδειγμα, ὅτι τὸ λάθος, ἡ πλάνη καὶ ἐν γένει κάθε ἀπαξία, *malum, non esse quid reale*, δὲν εἶναι κάτι τὸ ἐμπράγματο.⁸ Αὐτὸ δὲν σημαίνει ὅτι δὲν ὑπάρχει πλάνη, ἀλλὰ ὅτι ἡ πλάνη [50] (ὅπως καὶ τὸ κακὸ καὶ τὸ ἄσχημο), ἐνῶ εἶναι βέβαια ὅπως πραγματικὴ, δὲν εἶναι *res* μὲ τὸ νόημα ὅτι θὰ συνιστοῦσε δι' ἑαυτὴν ἕνα αὐτοτελὲς πραγμασιδὲς περιεχόμενο. Ἡ πλάνη δημιουργεῖται καὶ εἶναι πάντα, μόνο καὶ μόνο, μέσω τῆς ἄρνησης ἑνὸς αὐτοτελοῦς πραγμασιδοῦς περιεχομένου, μέσω τῆς ἄρνη-

7. Ἀνσέλμος, *Proslogion*, κεφ. III.

8. Descartes *Meditationes de prima philosophia*, ἔκδοσις Felix Meiner 1959, IV Στοιχειώδης, σ. 130.

σης τοῦ καλοῦ. Ὅμοιως, ὅταν ὁ Descartes κάνει λόγο, στο πλαίσιο τῆς ἀπόδειξης τοῦ Θεοῦ στὸν *Τρίτο Στοχασμό*, γιὰ τὴ *realitas objectiva* καὶ τὴ *realitas actualis*, κατανοεῖ καὶ πάλι ἐδῶ τὴν ἔννοια *realitas* μὲ τὸ γνωστὸ νόημα τοῦπραγμοειδοῦς, πού ἰσοῦται μὲ τὴ σχολαστικιστικὴ *quidditas*. Ἡ *realitas objectiva* δὲν ταυτίζεται μὲ τὴν καντιανὴ ἀντικειμενικὴ ρεαλιστικότητα, ἀλλὰ εἶναι, ἀπεναντίας, τὸ ἀντίθετό της. Ἡ *realitas objectiva* σημαίνει στὸν Descartes (καὶ σὲ συμφωνία μὲ τοὺς Σχολαστικούς), τὸ «ποιόν» πού ἀντίκειται, πού ἴσταται ἀπέναντί μου ἀποκλειστικὰ στὴν καθαρὴ παράσταση, τὴν οὐσία ἐνὸς πράγματος. Ἡ *realitas objectiva* ἰσοῦται μὲ δυνατότητα, *possibilitas*. Ἀπεναντίας, στὴν καντιανὴ ἔννοια τῆς ἀντικειμενικῆς ρεαλιστικότητας, δηλαδὴ τῆς πραγματικότητας, ἀντιστοιχεῖ ἡ καρτεσιανὴ καὶ σχολαστικιστικὴ ἔννοια τῆς *realitas actualis*: ἐκεῖνο τὸ ποιόν, πού ἔχει πραγματωθεῖ (*actu*). Αὐτὴ ἡ ἀξιοσημείωτη διαφορὰ ἀνάμεσα στὴν καρτεσιανὴ ἔννοια τῆς *realitas objectiva* ὡς, τρόπον τινά, ὑποκειμενικὰ παριστάμενης δυνατότητας, καὶ στὴν καντιανὴ ἔννοια τῆς ἀντικειμενικῆς ρεαλιστικότητας, τοῦ ὄντος καθαυτοῦ, αὐτὴ ἡ διαφορὰ συνέχεται μὲ τὸ ὅτι ἡ ἔννοια τοῦ ἀντικειμενικοῦ ἀναστρέφεται αὐτὴν τὴν περίοδο στοῦ ἀκριβὲς ἀντίθετό της. Τὸ ἀντικειμενικὸ ὡς αὐτὸ πού ἴσταται ἀπέναντί μου μόνο στὴν παράσταση, ἀποτελεῖ, μὲ καντιανούς ἢ μοντέρνους ὄρους, τὸ ὑποκειμενικόν. Αὐτὸ πού ὁ Kant ὀνομάζει ὑποκειμενικόν εἶναι γιὰ τοὺς Σχολαστικούς, ἀντιστοιχώντας μὲ τὸ λεξικολογικὸ νόημα τῆς ἔκφρασης «*Subjekt*», αὐτὸ πού κεῖται στὴ βάση, τὸ ὑποκείμενο,* τὸ ἀντικειμενικόν.

Λέει ὁ Kant, ἡ ὑπαρξὴ δὲν εἶναι τὸ ἐμπράγματο. Αὐτὸ σημαίνει ὅτι ἡ ὑπαρξὴ δὲν ἀποτελεῖ πραγμοειδῆ ἐννοιολογικὸ προσδιορισμὸ ἐνὸς πράγματος, ἢ, ἐν συντομίᾳ, δὲν ἀποτελεῖ κατηγορήμα τοῦ ἴδιου τοῦ πράγματος.⁹ «Ἐκατὸ πραγματικὰ τάλιρα δὲν ἐμπεριέχουν οὔτε στοῦ ἐλάχιστο κάτι περισσότερο ἀπ' ὅ,τι ἕκατὸ δυνατὰ τάλιρα» (ΚΚ1, Β 627). Ἐκατὸ δυνατὰ τάλιρα καὶ ἕκατὸ [51] πραγματικὰ τάλιρα δὲν διαφέρουν ὅσον ἀφορᾷ στοῦ ἐμπράγματό τους. Ὅλες αὐτὲς οἱ ἔννοιες ὀδηγοῦν-

9. Ἀποδεικτικὸ θεμέλιο, σ. 76.

ται σὲ σύγχυση, ἂν δὲν διατηρήσουμε ἐδῶ σταθερὴ τὴν καντιανὴ ἔννοια τῆς *Realität* καὶ τῆς δώσουμε μιὰ διαφορετικὴ σημασία σύμφωνη μὲ τὴ μοντέρνα ἔννοιά της ὡς πραγματικότητας. Διότι πράγματι, θὰ ἔλεγε κανεὶς, ἕκατὸ δυνατὰ τάλιρα καὶ ἕκατὸ πραγματικὰ τάλιρα εἶναι ἀναμφιβόλως διαφορετικὰ ὅσον ἀφορᾷ στὴ *Realität* τους ὡς πραγματικότητα· διότι τὰ πραγματικὰ εἶναι ἀκριβῶς πραγματικὰ, ἐνῶ τὰ δυνατὰ δὲν ἔχουν καμιὰ *Realität*, μὲ τὴ μὴ-καντιανὴ σημασία τοῦ ὄρου, δηλαδὴ καμιὰ ρεαλιστικότητα. Ὁ Kant μᾶς λέει ἀντιθέτως στὴ δική του ὀρολογία: ἕκατὸ δυνατὰ τάλιρα καὶ ἕκατὸ πραγματικὰ δὲν διαφέρουν ὅσον ἀφορᾷ στὴ *Realität* τους, δηλαδὴ στὸ ἐμπράγματο. Τὸ περιεχόμενο τοῦ ποιοῦ τῆς ἔννοιας «ἕκατὸ δυνατὰ τάλιρα» συμπίπτει μὲ αὐτὸ τῆς ἔννοιας «ἕκατὸ πραγματικὰ τάλιρα». Στὴν ἔννοια «ἕκατὸ δυνατὰ τάλιρα» δὲν νοοῦμε περισσότερα τάλιρα, κανένα ἀνώτερο ἐμπράγματο, ἀλλὰ ἀκριβῶς ὅσο καὶ πρὶν. Αὐτὸ πού εἶναι δυνατὸ εἶναι, σύμφωνα μὲ τὸ περιεχόμενο τοῦ ποιοῦ, τὸ ἴδιο καὶ ὡς πραγματικό: τὸ περιεχόμενο τοῦ ποιοῦ, τὸ ἐμπράγματο καὶ τῶν δύο, πρέπει νὰ εἶναι λοιπὸν τὸ αὐτό. «Ὅταν λοιπὸν σκέπτομαι ἕνα πράγμα, ὅποια κι ὅσα κι ἂν εἶναι τὰ κατηγορήματα μέσω τῶν ὁποίων τὸ σκέπτομαι (ἀκόμα καὶ ὅταν δίδω τὸν πληρέστερο ὀρισμὸ του), τότε, προσθέτοντας ὅτι αὐτὸ τὸ πράγμα εἶναι [ὑπάρχει], δὲν προσθέτω οὔτε τὸ ἐλάχιστο στὸ πράγμα [δηλαδὴ στὴ *res*]. Διότι ἀλλιῶς δὲν θὰ ἦταν πλέον ἀκριβῶς τὸ ἴδιο πράγμα, ἀλλὰ θὰ ὑπῆρχε κάτι ἐπιπλέον ἀπ' ὅ,τι εἶχα σκεφθεῖ στὴν ἔννοιά του, καὶ τότε δὲν θὰ μπορούσα νὰ πῶ ὅτι ὑπάρχει τὸ ἀντικείμενο τῆς ἔννοιάς μου ἀκριβῶς ὡς ἔχει» (ΚΚΑ, Β 628).

Ἀπὸ τὴν ἄλλη πλευρά, ὑφίσταται πράγματι καὶ εἶναι γεγρονὸς ὅτι, στὴν κοινὴ γλωσσικὴ χρῆση, αὐτὸ τὸ «ὑπάρχει» — ἕνα πράγμα ὑπάρχει — ἐμφανίζεται ὡς κατηγορήμα.¹⁰ Ἡ ἔκφραση «εἶναι», στὸ γενικότερο νόημά της, ἐνυπάρχει μάλιστα σὲ κάθε κατηγορήση, ἀκόμα κι ὅταν δὲν θέτω ὡς ὑπάρχον αὐτὸ στὸ ὁποῖο ἀναφέρεται ἡ κρίση καὶ ἡ κατηγορήση, ὅπως ὅταν λέω: τὸ σῶμα εἶναι σύμφωνα μὲ τὴν οὐσία του ἕκατὸ — εἶτε ὑπάρχει εἶτε δὲν ὑπάρχει ἕνα σῶμα. Καὶ ἐδῶ χρησιμοποιοῦ ἕνα

10. Ὁ.π., σ. 76.

«είναι», τὸ εἶναι μὲ τὸ νόημα τῆς *copula*, πὸν διαφέρει ἀπὸ τὸ «εἶναι» τῆς φράσης «ὁ Θεὸς εἶναι», δηλαδὴ ὁ Θεὸς [52] ὑπάρχει. Τὸ εἶναι ὡς *copula*, ὡς συνδετικὴ ἔννοια, καὶ τὸ εἶναι μὲ τὸ νόημα τῆς ὑπαρξῆς (ἢ *existentia*), πρέπει λοιπὸν νὰ διακριθοῦν μεταξύ τους.

Πῶς ἐξηγεῖ ὁ Kant αὐτὴν τὴ διάκριση; Ἄν τὸ εἶναι (ἢ ὑπαρξῆ) δὲν ἀποτελεῖ ἐμπράγματο κατηγόρημα, πῶς μπορούμε νὰ ὀρίσουμε θετικὰ τὸ εἶναι, καὶ πῶς διακρίνεται ἡ ἔννοια τῆς ὑπαρξῆς καὶ τῆς ὑπαρξῆς-παρουσίας ἀπὸ τὴν ἔννοια τοῦ εἶναι ἐν γένει; Ὁ Kant μᾶς λέει: «Ἡ ἔννοια τῆς θέσης, τῆς *positio*, εἶναι ὅλως ἀπλὴ καὶ ἀκριβῶς ὁμοειδῆς μὲ αὐτὴν τοῦ εἶναι ἐν γένει. Μπορεῖ ἀπὸ τὴ μιὰ νὰ θεθεῖ κάτι μὲ ἕναν ἀπλῶς συσχετικὸ τρόπο ἢ, καλύτερα, μπορούμε νὰ διανοηθοῦμε ἀπλῶς τὴ σχέση (*respectus logicus*) τινὸς ὡς γνωρίσματος πὸν ἀποδίδεται σὲ ἕνα πράγμα, καὶ τότε τὸ εἶναι, δηλαδὴ ἡ θέση αὐτῆς τῆς σχέσης [τὸ A εἶναι B], δὲν ἀποτελεῖ τίποτε ἄλλο παρὰ τὴ συνδετικὴ ἔννοια μιᾶς κρίσης. Ἄν δὲν λαμβάνεται ὑπόψῃ ἀπλὰ καὶ μόνο αὐτὴ ἡ σχέση [ἂν δηλαδὴ τὸ εἶναι ὡς ἀπαρέμφοτο καὶ ὡς τρίτο πρόσωπο δὲν χρησιμοποιοῦνται ἀπλῶς μὲ τὸ νόημα τῆς *copula*, τὸ A εἶναι B], ἀλλὰ θεωροῦμε τὰ πράγματα τιθέμενα καθαυτὰ καὶ ἐνώπιον ἑαυτῶν, τότε αὐτὸ τὸ εἶναι σημαίνει ὅ,τι καὶ ὑπαρξῆ [δηλαδὴ, ὑπαρξῆ-παρουσία]». ¹¹ Ἡ ὑπαρξῆ «διακρίνεται ἔτσι ἀπὸ ἐκεῖνα τὰ κατηγορήματα τὰ ὁποῖα τίθενται ὡς τέτοια, κάθε φορά, ἀπλὰ καὶ μόνο μὲ τρόπο συσχετικὸ ἀναφορικὰ πρὸς ἕνα ἄλλο πράγμα». ¹² Τὸ εἶναι ἐν γένει εἶναι ὁμοειδὲς μὲ τὴ θέση ἐν γένει, τὴν *positio*. Ὑπὸ αὐτὴν τὴν ἔννοια μιλά ὁ Kant γιὰ τὶς ἀπλῆς θέσεις (τὰ ἐμπράγματα στοιχεῖα) ἐνὸς πράγματος πὸν συνιστοῦν τὴν ἔννοιά του, δηλαδὴ τὴ δυνατότητά του, καὶ τὰ ὁποῖα δὲν ἐπιτρέπεται νὰ ἀντιφάσκουν μεταξύ τους, ἐφόσον ἡ ἀρχὴ τῆς ἀντίφασσης (ἢ μὴ-ἀντίφασση) ἀποτελεῖ κριτήριον τῆς λογικῆς δυνατότητας (ΚΚΑ, Β630). Κάθε κατηγόρημα ἔχει θεθεῖ κάθε φορά, σύμφωνα μὲ τὴν ἔννοιά του, μὲ τρόπο ἀπλὰ καὶ μόνο συσχετικὸ. Ἄν πῶ ἀντίθετα: κάτι εἶναι ἐδῶ, ὑπάρχει, τότε, μὲ αὐτὴν τὴ θέση, δὲν προκύ-

11. Ὁπ.π., σ. 77.

12. Ὁπ.π.

ππει μιὰ συσχετικοῦ τρόπου ἀναφορὰ πρὸς ἓνα ὁποιοδῆποτε ἄλλο πράγμα ἢ πρὸς ὁποιοδῆποτε ἄλλο προσδιορισμὸ του, πρὸς ἓνα ἄλλο ἐμπράγατο στοιχεῖο, ἀλλά, σ' αὐτὴν τὴν περίπτωσι, θέτω τὸ πράγμα καθαυτὸ καὶ δι' ἑαυτὸ ἔξω ἀπὸ ὁποιαδῆποτε σχέσι, τὸ θέτω χωρὶς σχέσι, μὴ συσχετικά, τὸ θέτω ἀπόλυτα. Στὴν ἔκφρασι: [53] τὸ Α ὑπάρχει, τὸ Α εἶναι ὑπάρχον-παρόν, ἐνυπάρχει μιὰ ἀπόλυτη θέσι. Δὲν ἐπιτρέπεται τὸ εἶναι μὲ τὸ νόημα τῆς «ἀπλῆς θέσις» (τὸ Α εἶναι κάτι) καὶ τὸ εἶναι ὡς ὑπαρξῆ νὰ μπαίνουν στὸν ἴδιο παρονομαστή. Ἐνῶ στὸ «Ἀποδεικτικὸ θεμέλιο» (σ. 77) ὁ Kant χαρακτηρίζει τὴν ὑπαρξῆ ὡς ἀπόλυτη θέσι, μᾶς λέει στὴν «Κριτική»: «Ἡ ὑπαρξῆ εἶναι ἀπλῶς ἡ θέσι ἐνὸς πράγατος καθαυτοῦ, ἢ κάποιων προσδιορισμῶν του. Στὴ λογικὴ τῆς χρήσι εἶναι ἀπλὰ ἡ *copula* μιᾶς κρίσις» (ΚΚΑ, Β 626). Ἡ ὑπαρξῆ δὲν εἶναι «ἀπλὴ θέσι»· ὅταν ὁ Kant λέει ὅτι τάχα εἶναι ἀπλῶς μιὰ θέσι, αὐτὸς ὁ περιορισμὸς ἰσχύει ἀπὸ τὴν ἀποψῆ ὅτι ἡ ὑπαρξῆ δὲν ἀποτελεῖ ἐμπράγατο κατηγόρημα. «Ἀπλῶς» σημαίνει σὲ αὐτὴν τὴ συνάφεια «ὄχι μὲ συσχετικὸ τρόπο». Τὸ εἶναι δὲν εἶναι ἐμπράγατο κατηγόρημα, οὔτε μὲ τὴ σημασία τῆς «ἀπλῆς θέσις» οὔτε μὲ τὴ σημασία τῆς «ἀπόλυτης θέσις». Τὸ τί σημαίνει εἶναι ὡς θέσι, ὁ Kant τὸ καθιστᾷ σαφὲς στὰ ἀναφερθέντα χωρὶα μόνο ἀναφορικά μὲ τὸ εἶναι ὡς ὑπαρξῆ. Ἐξηγεῖ τὴν ἐνοια τῆς ἀπόλυτης θέσις λαμβάνοντας αὐτὸ τὸ πρόβλημα στὴ συνάφειά του μὲ τὴν ἀπόδειξι τῆς ὑπαρξῆς τοῦ Θεοῦ.

Πρέπει νὰ σταθεροποιήσουμε τὴν προσωρινὴ ἐρμηνεία τοῦ εἶναι ὡς «ἀπλῆς θέσις» καὶ τῆς ὑπαρξῆς ὡς «ἀπόλυτης θέσις». Ἡ ἔκφρασι θέσι (*ponitur*) ἐμφανίστηκε καὶ στὸ ἀπόφθεγμα τοῦ Baumgarten, ἀφοῦ, καὶ στὴν καθαρὴ παράστασι, τὸ ἐμπράγατο, τὸ ἀπλὸ ποιδὸν ἐνὸς πράγατος, ἔχει κατὰ κάποιον τρόπο τεθεῖ αὐτὸ καθαυτό. Ἀλλὰ αὐτὴ ἡ θέσι εἶναι ἀπλὰ ἡ θέσι τοῦ δυνατοῦ, ἡ «ἀπλὴ θέσι». Ὁ Kant μᾶς λέει κάπου: «καθῶς ἡ δυνατότητα ἦταν ἀπλῶς μιὰ θέσι τοῦ πράγατος στὴ σχέσι του μὲ τὸν νοῦ..., ἔτσι καὶ ἡ πραγματικότητα (ἡ ὑπαρξῆ ἢ *existentia*) εἶναι ταυτόχρονα μιὰ σύναψι τοῦ ἴδιου [τοῦ πράγατος] μὲ τὴν κατ' αἴσθησι ἀντίληψι». ¹³ Ἡ πραγ-

13. ΚΚΑ. Β 287, ὑποσημείωσι· ἐπίσης Ἀποδεικτικὸ θεμέλιο, σ. 79.

ματικότητα, ή ύπαρξη, είναι απόλυτη θέση· ή δυνατότητα, αντίθετα, άπλή θέση. «Η πρόταση: ο Θεός είναι παντοδύναμος, έμπεριέχει δύο έννοιες που έχουν ή καθεμία τὸ αντίκειμενό της: Θεός και παντοδύναμος. 'Η λεξούλα «είναι» δὲν είναι ένα επιπλέον κατηγορήμα, αλλά μόνο και μόνο αυτό που θέτει τὸ κατηγορήμα με συσχετικό τρόπο ἐπὶ τοῦ [54] ὑποκειμένου» (ΚΚΑ, Β 626/627). Στὴν περίπτωση αὐτῆς τῆς θέσης τοῦ «είναι», τῆς ἀπλῆς θέσης, τίποτε δὲν λέγεται γιὰ τὴν ὑπαρξη. 'Ο Kant μᾶς λέει: «Γι' αὐτὸ και τοῦτο τὸ εἶναι [ή *copula*] χρησιμοποιεῖται ἀπολύτως σωστὰ και σὲ ἐκεῖνες τὶς σχέσεις που έχουν μεταξύ τους τὰ παράλογα πράγματα»,¹⁴ ὅπως ὅταν λέω: ὁ κύκλος εἶναι τετράγωνος. «'Αν τώρα λάβω τὸ ὑποκείμενο (τὸν Θεὸ) με ὄλα του τὰ κατηγορήματα (μεταξὺ τῶν ὁποίων ἀνήκει και ἡ παντοδυναμία) και πῶ: ὁ Θεός εἶναι, ἤ, ὑπάρχει Θεός, τότε δὲν προσθέτω κάποιον νέο κατηγορήμα στὴν έννοια τοῦ Θεοῦ, αλλά θέτω μόνο τὸ ὑποκείμενο αὐτὸ καθαυτὸ με ὄλα του τὰ κατηγορήματα και μάλιστα [τώρα ἐξηγεῖται ἀκριβέστερα ἡ ἀπόλυτη θέση] θέτω τὸ ἀντικείμενο [με τὸν ὄρο αὐτὸ ὁ Kant έννοεῖ τὸ πραγματικὸ ὄν] σὲ σχέση με τὴν έννοιά μου» (ΚΚΑ, Β 627). Στὴν ἔκφραση ὁ Θεός ὑπάρχει, τὸ ἀντικείμενο, δηλαδή τὸ πραγματικὸ ὄν, τὸ ὑπάρχον, που ἀντιστοιχεῖ στὴν έννοια, ἐπισυνάπτεται συνθετικά στὴν έννοιά μου, χωρίς ἡ έννοιά μου νὰ ἐπαυξάνεται στὸ ἐλάχιστο μέσω αὐτοῦ τοῦ εἶναι, αὐτῆς τῆς ὑπαρξης ἔξω ἀπὸ τὴν έννοια. 'Εκ τούτου προκύπτει: στὴν ὑπαρξιακὴ ἀπόφραση «ὁ Θεός ὑπάρχει», «τὸ Α εἶναι ὑπάρχον-παρόν», ἐνυπάρχει ἀκριβῶς και μιὰ σύνθεση, δηλαδή θέση, *positio*, μιᾶς σχέσης, μόνο που αὐτὴ ἡ σύνθεση ἔχει ἕνα οὐσιωδῶς διάφορο χαρακτήρα ἀπὸ τὴ σύνθεση τῆς κατηγορήσεως: Α εἶναι Β. 'Η σύνθεση τῆς ὑπαρξιακῆς ἀπόφρασης δὲν ἀφορᾷ ἐμπράγματα που προσδιορισμοὺς τοῦ πράγματος και τῶν σχέσεών του, αλλά αὐτὸ που τίθεται στὴν ὑπαρξιακὴ ἀπόφραση και που προστίθεται στὴν ἀπλή παράσταση, στὴν έννοια, εἶναι «μιὰ ἀναφορὰ τοῦ πραγματικοῦ πράγματος πρὸς ἐμένα τὸν ἴδιο». 'Η σχέση που τίθεται ἐδῶ εἶναι ἡ σχέση τοῦ ὄλου έννοιακοῦ περιεχομένου, τοῦ ὄλου ἐμπράγματος τῆς έννοιας,

14. 'Αποδεικτικὸ θεμέλιο, σ. 78.

πρὸς τὸ ἀντικείμενό του. Τὸ πράγμα ποὺ νοεῖται στὴν ἔννοια τίθεται ἀπολύτως καθαυτὸ καὶ δι' ἑαυτό. Ἡ κατηγορική σύνθεση, ἀντίθετα, κινεῖται στὸ ἐσωτερικὸ τῶν σχέσεων τοῦ πράγματος. Ἡ ὑπαρξιακὴ-σύνθεση ἀφορᾷ στὸ ὄλο αὐτῶν τῶν σχέσεων τοῦ πράγματος ἔτσι ὅπως σχετίζονται μὲ τὸ ἀντίστοιχο ἀντικείμενο. Αὐτὸ τὸ ἀντικείμενο τίθεται μὲ τρόπο ἀπόλυτο. [55] Στὸ θέτειν-τὴν-ὑπαρξὴ πρέπει νὰ ἐξέλθουμε ἀπὸ τὰ ὅρια τῆς ἔννοιας. Ἡ σχέση τῆς ἔννοιας μὲ τὸ ἀντικείμενο, δηλαδὴ μὲ τὸ πραγματικὸ ὄν, εἶναι αὐτὴ ποὺ προστίθεται συνθετικὰ στὴν ἔννοια.

Στὴν περίπτωση τοῦ θέτειν ἕνα πραγματικὸ, ὑπάρχον πράγμα, μπορῶ σύμφωνα μὲ τὸν Kant, νὰ ἐγείρω ἕνα διπλὸ ἐρώτημα: τί ἔχει τεθεῖ, καὶ πῶς ἔχει τεθεῖ.¹⁵ Στὸ ἐρώτημα, τί ἔχει τεθεῖ, ἡ ἀπάντηση ἔχει ὡς ἐξῆς: τίποτε περισσότερο καὶ τίποτε ἄλλο ἀπὸ ὅ,τι τίθεται στὴν περίπτωση τοῦ θέτειν ἕνα δυνατὸ πράγμα, ἀλλὰ ἀκριβῶς τὸ ἴδιο ποιοτικὸ περιεχόμενο, ὅπως μᾶς δείχνει τὸ παράδειγμα τῶν ταλίρων. Μπορῶ ὅμως νὰ ρωτήσω καὶ πῶς τίθεται τὸ πράγμα, ὅποτε καὶ πρέπει νὰ ποῦμε: μέσω τῆς πραγματικότητος τίθεται χωρὶς ἄλλο κάτι ἐπιπλέον.¹⁶ Ὁ Kant συνοψίζει αὐτὴν τὴ διαφορὰ ὡς ἐξῆς: «σὲ ἕνα ὑπάρχον ὄν δὲν τίθεται τίποτε ἐπιπλέον ἀπὸ ὅ,τι σὲ ἕνα ἀπλῶς δυνατὸ (καθὼς γίνεται ἀκόμα λόγος γιὰ τὰ κατηγορήματά του)· μόνο μέσω ἑνὸς ὑπάρχοντος τίθεται κάτι ἐπιπλέον ἀπὸ ὅ,τι μέσω ἑνὸς ἀπλῶς δυνατοῦ· γιὰ αὐτὸ [τὸ ὑπάρχον] ἀφορᾷ ἐπίσης καὶ στὴν ἀπόλυτη θέση τοῦ ἴδιου τοῦ πράγματος».¹⁷

Ἔτσι, λοιπόν, ἀποσαφηνίζεται γιὰ τὸν Kant ἡ ἔννοια τῆς ὑπαρξῆς μὲ τὸ νόημα τῆς ἀπόλυτης θέσης, δηλαδὴ ὑποδεικνύεται ποιὸ εἶναι τὸ ἀφετηριακὸ σημεῖο ἀπὸ τὸ ὁποῖο μποροῦν νὰ διαφωτισθοῦν ἔννοιες ὅπως ἡ ὑπαρξὴ ἢ τὸ εἶναι ἐν γένει. Ἡ σχέση ποὺ τίθεται στὴν ἀπόλυτη θέση εἶναι ἡ ἀναφορὰ τοῦ ἴδιου τοῦ ὑπάρχοντος ἀντικειμένου πρὸς τὴν ἔννοιά του. Ἄν ὅμως, σύμφωνα μὲ τὸν Kant, ἡ ὑπαρξὴ ἐμφανίζεται στὴν «κοινὴ γλωσσικὴ χρῆση» ὡς κατηγορήμα, ἂν λοιπὸν διατηρεῖ

15. Ἀποδεικτικὸ θεμέλιο, σ. 79.

16. Ὁπ.π.

17. Ὁπ.π., σ. 80.

τὴν ἰσχὺ τοῦ ἓνα δεδομένο πού ἀντίκειται στὴ θέση τοῦ Kant ὅτι ἡ ὑπαρξὴ δὲν εἶναι κατηγόρημα, τότε, διευκρινίζει ὁ Kant, δὲν πρόκειται τόσο γιὰ ἓνα κατηγόρημα τοῦ ἴδιου τοῦ πράγματος ὅσο, μᾶλλον, γιὰ ἓνα κατηγόρημα τῆς νοητικῆς ἰδέας πού ἔχουμε καταρχὴν γιὰ τὸ πράγμα. «Ὅταν, γιὰ παράδειγμα, ἀποδίδεται ὑπαρξὴ στὴ φάλαινα», τοῦτο σημαίνει σύμφωνα μὲ τὸν Kant, ὅτι «ἡ παράσταση τῆς φάλαινας εἶναι μιὰ ἐμπειρικὴ ἔννοια, δηλαδή ἡ παράσταση ἑνὸς πράγματος πού ὑπάρχει».¹⁸ Ἡ ἔκφραση «ὁ Θεὸς ὑπάρχει» θὰ ἔπρεπε ἀκριβέστερα νὰ σημαίνει: «κάτι ὑπάρχον [56] εἶναι Θεός».¹⁹ Μὲ αὐτὴν τὴν ἀναδιαμόρφωση τῆς πρότασης ὁ Kant θέλει νὰ ὑποδηλώσει ὅτι ἡ ὑπαρξὴ δὲν νοεῖται στὸ ἐσωτερικὸ τοῦ κατηγορήματος ἀλλὰ στὸ ἐσωτερικὸ τοῦ ὑποκειμένου τῆς πρότασης.

Εἶναι αὐτονόητη ἡ ἐφαρμογὴ αὐτῆς τῆς ἐρμηνείας τῆς καντιανῆς θέσης ἐπὶ τῆς δυνατότητας τῆς ὄντολογικῆς ἀπόδειξης. Ἐπειδὴ ἡ ὑπαρξὴ ἐν γένει δὲν εἶναι ἐμπράγματο κατηγόρημα, ἐπειδὴ συνεπῶς δὲν μπορεῖ, σύμφωνα μὲ τὴν οὐσία της, νὰ ἀνήκει στὴν ἔννοια ἑνὸς πράγματος, δὲν μπορῶ ποτὲ νὰ σιγουρευτῶ, ἐπὶ τῇ βάσει τῆς νόησης τοῦ καθαροῦ ἔννοιακοῦ περιεχομένου, γιὰ τὴν ὑπαρξὴ τοῦ πράγματος πού νοεῖται μὲ αὐτὴν τὴν ἔννοια· ἐκτὸς κι ἂν ἤδη ἔχω θέσει συνάμα καὶ προϋποθέσει μέσα στὴν ἔννοια τοῦ πράγματος τὴν πραγματικότητά του. Σὲ αὐτὴν ὅμως τὴν περίπτωσι, προσθέτει ὁ Kant, αὐτὴ ἡ δῆθεν ἀπόδειξι δὲν ἀποτελεῖ τίποτε ἄλλο ἀπὸ μιὰ φτωχὴ ταυτολογία (ΚΚΑ, Β 625).

Ὁ Kant βάλει τὴ μείζονα προκειμένη τῆς ὄντολογικῆς ἀπόδειξης τοῦ Θεοῦ: στὴν ἔννοια τοῦ Θεοῦ ἀνήκει ἡ ὑπαρξὴ. Βάλει αὐτὴν τὴν πρότασι ἐκ θεμελίου, λέγοντας ὅτι ἡ ὑπαρξὴ (ἢ *existentia*) δὲν ἀνήκει σὲ καμιὰ περίπτωσι στὴν ἔννοια ἑνὸς πράγματος. Αὐτὸ ἀκριβῶς πού θέτει ὁ Kant ὑπὸ ἀμφισβήτησι, ὅτι ἡ ὑπαρξὴ εἶναι ἐμπράγματο κατηγόρημα, ὁ Θωμᾶς τὸ λαμβάνει ὡς κάτι τὸ γνωστὸ καὶ αὐτονόητο. Μόνον πού ὁ Θωμᾶς ἀνακαλύπτει μιὰν ἄλλη δυσκολία: δὲν εἴμαστε εἰς θέση νὰ γνωρίζουμε ὅτι τὸ κατηγόρημα τῆς ὑπαρξὸς ἀνήκει, μαζὶ μὲ

18. Ὁπ.π., σ. 76-77.

19. Ὁπ.π., σ. 79.

ἄλλους προσδιορισμούς, στήν οὐσία τοῦ Θεοῦ, νά τὸ γνωρίζουμε μὲ τέτοια διαύγεια ὥστε, ἀπὸ αὐτὴν τὴ γνώση, νά μπορούμε νά ἐκλάβουμε μιὰ ἀπόδειξη γιὰ τὴν πραγματικὴ ὑπαρξὴ αὐτοῦ πού νοοῦμε. Ἡ θωμιστικὴ ἀνασκευὴ εἶναι μιὰ ἀνασκευὴ πού λαμβάνει ὑπόψη τῆς τὴν ἀδυναμία καὶ τὴν περατότητα τῆς νόησής μας, ἐνῶ ἡ καντιανὴ ἀνασκευὴ ἀφορᾷ στὶς θεμελιώδεις ἀρχές καθὼς ἀναφέρεται σὲ αὐτὸ πού ἀξιώνει ἡ ἴδια ἡ ἀπόδειξη στὴ μείζονα προκειμένη (καὶ αὐτὴ εἶναι ὁ ἄξονας κάθε συλλογισμοῦ).

Αὐτὸ πού μᾶς ἐνδιαφέρει ἐδῶ, δὲν εἶναι τὸ πρόβλημα τῆς ἀπόδειξης τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ ἡ καντιανὴ ἐρμηνεία τῆς ἔννοιας τοῦ εἶναι καὶ τῆς ὑπαρξῆς: εἶναι ἴσον θέση, ὑπαρξὴ ἴσον ἀπόλυτη θέση. Οὔτε ρωτᾶμε ἐπιπλέον ἂν αὐτὴ ἡ ἐρμηνεία τοῦ νοήματος τοῦ εἶναι καὶ τῆς ὑπαρξῆς εἶναι δυνατόν νά ὑποστηριχθεῖ, ἀλλὰ ἀπλὰ καὶ μόνο: [57] εἶναι ἱκανοποιητικὴ ἡ ἐρμηνεία πού δίδεται ἀπὸ τὸν Kant γιὰ τὴν ἔννοια τῆς ὑπαρξῆς; Ὁ ἴδιος ὁ Kant τονίζει κάπου: «αὐτὴ ἡ ἔννοια [ὑπαρξὴ, εἶναι] εἶναι τόσο ἀπλή, ὥστε τίποτε δὲν μπορεῖ νά εἰπωθεῖ γιὰ μιὰ περαιτέρω ἔκπτυξή της· τὸ μόνο πού μπορούμε νά κάνουμε εἶναι νά σημειώσουμε τὴν ἀνάγκη προφύλαξης ἀπὸ τὸν κίνδυνο νά συγχέουμε αὐτὴν τὴν ἔννοια μὲ τίς σχέσεις ἀνάμεσα στὰ πράγματα καὶ τὰ χαρακτηριστικὰ τους γνωρίσματα». ²⁰ Ἐμφανῶς, τοῦτο μπορεῖ νά σημαίνει μόνο ὅτι ἡ ἔννοια τοῦ εἶναι καὶ τῆς ὑπαρξῆς πρέπει μὲν νά προφυλαχθεῖ ἀπὸ αὐτὴν τὴ σύγχυση, ὅτι δηλαδὴ εἶναι μὲν ἀρνητικὰ ὀριοθετημένη, εἶναι δὲ προσιτὴ μὲ τρόπο θετικὸ μόνο ἄμεσα στὰ πλαίσια μιᾶς ἐναργοῦς κατανόησης. Ἀπὸ τὴν πλευρά μας, ἐγείρουμε τὸ ἐξῆς ἐρώτημα: αὐτὴ ἡ ἐρμηνεία τοῦ εἶναι καὶ τῆς ὑπαρξῆς, πού κερδήθηκε καταρχὰς στὴν κατεύθυνση τῆς καντιανῆς ἐξήγησης ὅτι τὸ εἶναι ἰσοῦται μὲ θέτειν, ἐπιτρέπει μιὰ περαιτέρω ἀνάπτυξή της; Μποροῦμε νά ἐπιτύχουμε ἕναν μεγαλύτερο βαθμὸ σαφήνειας στὸ ἐσωτερικὸ τῆς ἴδιας τῆς καντιανῆς ἀφετηριακῆς θέσης; Μένει ἄραγε νά δειχθεῖ ὅτι ἡ καντιανὴ ἐρμηνεία δὲν ἔχει τὴ σαφήνεια τὴν ὁποία ἀξιώνει; Ἡ καντιανὴ θέση: εἶναι ἴσον θέση καὶ ὑπαρξὴ ἴσον ἀπόλυτη θέση, μᾶς ὀδηγεῖ ἄραγε στὸ σκοτάδι;

20. Ἀποδεικτικὸ θεμέλιο, σ. 77-78.

8. Φαινομενολογική ανάλυση τῆς καντιανῆς ἐρμηνείας τῆς ἔννοιας τοῦ εἶναι καὶ τῆς ὑπαρξῆς.

α) Εἶναι (ὑπαρξη ἢ *existentia*, παρεύρεση), ἀπόλυτη θέση καὶ ἀντίληψη

Καταστήσαμε σαφές τὸ περιεχόμενο τῆς καντιανῆς θέσης ποὺ λέει ὅτι τὸ εἶναι (ἢ ὑπαρξη) δὲν εἶναι ἐμπράγματο κατηγορημα. Τὸ κεντρικὸ σημεῖο αὐτῆς τῆς ἐρμηνείας τῆς καντιανῆς θέσης τὸ ἀποτελοῦσε ἡ ὀριοθέτηση τῆς ἔννοιας *Realität*. Ὁ προσδιορισμὸς αὐτῆς τῆς ἔννοιας ἀποδεικνύεται τόσο πιὸ ἀναγκαῖος, ὅσο συνειδητοποιοῦμε ὅτι ἡ σημερινὴ φιλοσοφικὴ σημασία αὐτοῦ τοῦ ὄρου εἶναι διαφορετικὴ ἀπὸ τὴν καντιανή, ἢ ὁποῖα ἀπὸ τὴν πλευρὰ τῆς συμφωνεῖ μὲ τὴν ὄλη προγενέστερη παράδοση. Γιὰ τὸν Kant, *Realität* σημαίνει ὅ,τι καὶ πραγμασιδέσ. *Real* εἶναι αὐτὸ ποὺ ἀνήκει σὲ μιὰ *res*, σὲ ἕνα πράγμα, στὸ πραγμασιδέσ τοῦ περιεχόμενου. [58] Στὸ πράγμα «σπίτι» ἀνήκουν: θεμέλια, σκεπή, πόρτα, μέγεθος, ἔκταση, χρωματισμὸς, δηλαδὴ ἐμπράγματα κατηγορηματά (*determinatio*), ἐμπράγματοι προσδιορισμοὶ τοῦ πράγματος «σπίτι», ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὸ ἂν αὐτὸ τὸ σπίτι εἶναι πράγματι ὑπαρκτὸ-παρὸν ἢ ὄχι. Καὶ τώρα μᾶς λέει ὁ Kant: ἡ πραγματικότητα ἑνὸς πραγματικού, ἢ ὑπαρξη ἑνὸς ὑπαρκτοῦ, δὲν εἶναι ἐμπράγματο κατηγορημα. Ἐκατὸ τάλιρα, εἴτε εἶναι δυνατὰ εἴτε πραγματικά, δὲν διαφέρουν ὡς πρὸς τὸ περιεχόμενον τοῦ ποιοῦ. Ἡ πραγματικότητα δὲν ἐφάπτεται τοῦ ποιοῦ, τοῦ ἐμπράγματος, ἀλλὰ τοῦ πῶς τοῦ εἶναι, ἐν προκειμένῳ τὸ εἶναι εἶναι δυνατό ἢ πραγματικό. Παρ' ὅλα αὐτὰ λέμε: τὸ σπίτι ὑπάρχει, ἢ στὴ δική μας ὀρολογία, τὸ σπίτι εἶναι παρευρισκόμενο. Ἀποδίδουμε σὲ αὐτὸ τὸ σπίτι κάτι σὰν ὑπαρξη. Ἐγείρεται τότε τὸ ἐρώτημα: τί μορφή προσδιορισμοῦ εἶναι τότε λοιπὸν ἢ ὑπαρξη, ἢ πραγματικότητα; Ὁ Kant μᾶς λέει ἀρνητικά: ἡ πραγματικότητα δὲν εἶναι ἐμπράγματος προσδιορισμὸς. Ὅπως θὰ δοῦμε ἀργότερα, τὸ νόημα τῆς παραπάνω ἀρνητικῆς φράσης εἶναι: πραγματικότητα καὶ ὑπαρξη καθαυτὰ δὲν εἶναι τίποτε τὸ πραγματικό, τὸ ὑπάρχον· τὸ ἴδιο τὸ εἶναι δὲν εἶναι ὄν.

Πώς, όμως, προσδιορίζει ο Kant θετικά το νόημα τῆς ὑπαρξης (ἢ *existentia*), τῆς ὑπαρξης-παρουσίας; Ἐξισώνει ὑπαρξη καὶ ἀπόλυτη θέση, ταυτίζει εἶναι καὶ θέση ἐν γένει. Ὁ ἴδιος ὁ Kant ἐπιχείρησε αὐτὴν τὴν ἔρευνα μὲ μόνον στόχο νὰ διαφωτίσει τὴν ὑπαρξιακὴ ἔννοια σὲ σχέση μὲ τὴ δυνατότητα τῆς ὀντολογικῆς ἀπόδειξης τοῦ Θεοῦ. Λέγοντας ὅτι ἡ ὑπαρξη δὲν εἶναι ἐμπράγματο κατηγορημα, ἀρνεῖται τὸ πιθανὸ νόημα τῆς μείζονος προκειμένης τῆς ὀντολογικῆς ἀπόδειξης, τὸ ὅτι στὴν οὐσία τοῦ Θεοῦ, δηλαδὴ στὸ ἐμπράγματό του, ἀνήκει ἡ ὑπαρξη. Ἐφόσον κλονίζεται αὐτὴ ἡ προκειμένη στὴ δυνατότητά της ὡς θεμελιώδης ἀρχή, ἡ ὅλη ἀπόδειξη ἀποδεικνύεται ἀδύνατη. Ἐμᾶς δὲν μᾶς ἐνδιαφέρει τὸ ἐρώτημα τῆς ἀπόδειξης τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ τὸ πρόβλημα τῆς ἐρμηνείας τοῦ εἶναι. Ἐρωτᾶμε: πῶς πρέπει νὰ κατανοήσουμε ἀκριβέστερα αὐτὴν τὴν καντιανὴ ἐρμηνεία, ὅτι δηλαδὴ εἶναι ἴσον θέση καὶ ὑπαρξη ἴσον ἀπόλυτη θέση; Εἶναι νόμιμη αὐτὴ ἡ ἐρμηνεία; Τί ἀξιώνει ἡ ἐγγύτερη θεμελίωση αὐτῆς τῆς ἴδιας ἐρμηνείας; Θὰ προσπαθήσουμε νὰ ἀναλύσουμε φαινομενολογικὰ [59] τὴν καντιανὴ ἐρμηνεία τῆς ἔννοιας τοῦ εἶναι καὶ τῆς ὑπαρξης.

Ἡ προσπάθειά μας νὰ διεισδύσουμε περαιτέρω στὴν ἐρμηνεία τῆς ἔννοιας τοῦ εἶναι καὶ συνεπῶς νὰ καταστήσουμε ἀκόμα σαφέστερη τὴν ἴδια τὴν καντιανὴ διασάφησή της, φαίνεται νὰ ἀντιτίθεται σὲ μιὰ μεθοδολογικὴ ἀρχή, τὴν ὁποία διατύπωσε ὁ ἴδιος ὁ Kant ὡς προοίμιο τῆς ἐρμηνείας του τῆς ἔννοιας τοῦ εἶναι. Ἐνάντια στὴν ὑπερβολικὴ μεθοδολογικὴ μανία ποὺ τὰ ἀποδεικνύει ὅλα καὶ τελικὰ δὲν ἀποδεικνύει τίποτε, ὁ Kant θέλει νὰ προαγάγει σὲ μεθοδικὴ ἀρχὴ τὴν «προφυλακτικότητα» ἀναφορικὰ μὲ τὴ διαφώτιση καὶ τὴν ἐπίλυση τῶν ἔννοιῶν. Θέλει νὰ ἀποφύγει τὸ νὰ ἀποφασίζει ἐξαρχῆς «μὲ μιὰ τυπικὴ διασάφηση», σὲ τί συνίσταται μιὰ ἐξαντλητικὰ προσδιορισμένη ἔννοια (ὅπως ἡ ὑπαρξη ἢ *existentia*)». ²¹ Αὐτὸ ποὺ θέλει, εἶναι νὰ ἐξασφαλίσει ἐκ τῶν προτέρων «τὸ τί μπορεῖ νὰ πεῖ κανεὶς μὲ σιγουριά, ἐπιβεβαιωτικὰ ἢ ἀρνητικὰ, γιὰ τὰ ἀντικείμενα ποὺ ἀναλύονται», ²² «διότι, ὅσον ἀφορᾷ στὴν κολακευτικὴ ἐν-

21. Ὅπ.π., σ. 75.

22. Ὅπ.π.

τύπωση που έχουμε για τον εαυτό μας, ότι τάχα με μιὰ μεγαλύτερη όξυτητα πνεύματος θά επιτύχουμε περισσότερα από τους άλλους, καταλαβαίνουμε εύκολα ότι μιλούν έτσι κάθε φορά αυτοί που άπλως θέλουν να μᾶς ανασύρουν από τὴν πλάνη τῶν ξένων για να μᾶς παρασύρουν στη δική τους». ²³ Ἄλλὰ ὁ Kant δὲν ἀποποιεῖται πάντως τῆς ἐργασίας τοῦ να διαφωτίσει τὴν ὑπαρξιακὴ ἔννοια. Λέει, βέβαια, με τὴ χαρακτηριστικὴ του διεξοδικότητα: «Μὲ ἀνησυχεῖ μήπως, με μιὰ ὑπερβολικὰ πλατιὰ ἔκθεση μιᾶς τόσο ἀπλῆς ιδέας [ὅπως αὐτὴ τοῦ εἶναι], γίνω ἀκατανόητος. Θὰ μπορούσα ἐπίσης να φοβηθῶ μήπως θίξω τὴν τρυφερότητα ἐκείνων που παραπονοῦνται προπάντων για τὴ στιλπνότητα τοῦ λόγου. Μόνο πού, καὶ χωρὶς να θέλω να ἐλαχιστοποιήσω αὐτὴν τὴ μομφή, πρέπει αὐτὴν τὴ φορά να σᾶς παρακαλέσω να μοῦ τὸ ἐπιτρέψετε. Καὶ τοῦτο διότι, ἂν καὶ σὲ κανέναν ἄλλο δὲν ἀρέσει λιγότερο ἀπὸ ὅ,τι σὲ ἐμένα ἢ ὑπερβολικὰ ἐκλεπτυσμένη σοφία ἐκείνων που, στὰ ἐργαστήρια τῆς λογικῆς, μεγαλοποιοῦν, ἐκπύσσουν καὶ ἐκλεπτύνουν τόσο πολὺ ἔννοιες ἀσφαλεῖς καὶ ἱκανὲς να χρησιμοποιηθοῦν, μέχρι τὸ σημεῖο που αὐτὲς ἐξατμίζονται σὲ καπνὸ καὶ ἀέρια ἄλατα, **[60]** τὸ ἀντικείμενο τῆς παρούσας παρατήρησης εἶναι τέτοιου εἴδους, που εἴτε πρέπει κανεὶς να παραιτηθεῖ ὀλωσδιόλου ἀπὸ τὴν προσπάθεια να κατακτήσει μιὰ ἀποδεικτικὴ βεβαιότητα για αὐτό, εἴτε πρέπει να ἀφοσιωθεῖ στὸ να ἀναλύει τὶς ἔννοιες του μέχρι να φθάσει στὰ ἄτομα». ²⁴ Ὁ Kant μᾶς παραπέμπει ρητὰ στὸ ὅτι ὄλη μας ἡ γνώση ὀδηγεῖ τελικὰ σὲ ἔννοιες μὴ-ἀναλύσιμες. «Ὅταν κανεὶς διαπιστώνει ἑναργῶς ὅτι ὄλη μας ἡ γνώση περατῶνεται τελικὰ σὲ μὴ-ἀναλύσιμες ἔννοιες, τότε κατανοεῖ ἐπίσης ὅτι θὰ ὑπάρχουν καὶ τέτοιες σχεδὸν μὴ-ἀναλύσιμες ἔννοιες, σὲ ἐκεῖνες τὶς περιπτώσεις ὅπου τὰ γνωρίσματα τῶν ἔννοιῶν εἶναι κατὰ ἐλάχιστο μόνο σαφέστερα καὶ ἀπλούστερα ἀπὸ τὰ ἴδια τὰ πράγματα. Τέτοια εἶναι ἡ περίπτωση τῆς διασάφησης τῆς ἔννοιας τῆς ὑπαρξῆς. Ὁμολογῶ εὐχαρίστως ὅτι μέσω αὐτῆς τῆς διασάφησης ἡ ἔννοια τοῦ πρὸς διασάφηση ἀντικειμένου δὲν θὰ γίνεῖ σαφέστερη παρὰ σ' ἓναν πολὺ μικρὸ

23. Ὁπ.π.

24. Ὁπ.π., σ. 79.

βαθμό. Μόνο πού ή φύση αὐτοῦ τοῦ ἀντικειμένου δὲν ἐπιτρέπει, σέ σχέση με τὴν ἰκανότητα τῆς νόησῆς μας, ἕναν μεγαλύτερο βαθμὸ σαφήνειας». ²⁵ Μετὰ ἀπὸ αὐτὴν τὴν ὁμολογία τοῦ Kant φαίνεται ὡς ἐὰν ἡ διαφώτιση τοῦ εἶναι καὶ τῆς ὕπαρξης νὰ μὴν μπορεῖ πράγματι νὰ ὀδηγήσει πέρα ἀπὸ τὴν παρακάτω περιγραφή: εἶναι ἴσον θέση, ὕπαρξη ἴσον ἀπόλυτη θέση. Ἐκ τούτου, δὲν ἐπιδιώκουμε καταρχὰς νὰ τὰ καταφέρουμε καλύτερα ἀπὸ τὸν Kant. Θὰ παραμείνουμε μᾶλλον στὸν χῶρο τῆς καντιανῆς ἐρμηνείας, αὐτοῦ πού βρῆκε ὁ Kant, καὶ θὰ ρωτήσουμε ἀπλά, κατὰ πόσο αὐτὴ ἡ ἴδια ἐρμηνεία ἀπὸ μόνη της, παραβλέποντας κάθε ἄλλο κριτήριο, δὲν ἐπιτρέπει πράγματι «κανέναν ὑψηλότερο βαθμὸ» σαφήνειας.

Αὐτὴ ἡ ἐρμηνεία, εἶναι ἴσον θέση, εἶναι ἀπὸ κάθε ἀποψη ὀλοτέλα σαφῆς; Μὲ τὴν ἀπόφανση: εἶναι ἴσον θέση, ἴσταται τὸ καθετὶ στὸ φῶς ἢ στὸ σκοτάδι; Δὲν συγχέεται τὸ καθετὶ μέσα στὴν ἀοριστία; Τί σημαίνει θέση; Τί μπορεῖ νὰ σημαίνει αὐτὴ ἡ ἔκφραση; Θὰ προσπαθήσουμε καταρχὰς νὰ ἀποκομίσουμε μιὰ διασάφηση τῆς ἐρμηνείας αὐτῆς τῆς ἔννοιας με βάση αὐτὰ πού λέει ὁ ἴδιος ὁ Kant, γιὰ νὰ ρωτήσουμε στὴ συνέχεια ἐὰν τὰ φαινόμενα πού ἐπικαλέστηκε γι' αὐτὴν τὴ διασάφηση εἶναι αὐτὰ τὰ ἴδια διαφανῆ καὶ ἂν ἡ ἴδια ἡ ἐρμηνεία εἶναι, ἀναφορικὰ με τὸν μεθοδολογικὸ της χαρακτήρα, καθορισμένη καὶ θεμελιωμένη στὴ νομιμότητα καὶ τὴν ἀναγκαιότητά της.

Εἶδαμε ὅτι στὴν ἐμπειρία τοῦ ὑπαρκτοῦ ὑφίσταται ἀπὸ πρὶν μιὰ σύνθεση, ἂν καὶ δὲν πρόκειται γιὰ τὴ σύνθεση τῆς κατηγορήσεως, δηλαδὴ τῆς ἀπόδοσης ἑνὸς κατηγορήματος σὲ ἕνα ὑποκείμενο. Στὴν ἀπόφανση: τὸ Α εἶναι Β, τὸ Β εἶναι ἕνα ἐμπράγματο κατηγορήμα πού ἐπισυνάπτεται στὸ Α. Ἀντίθετα, στὴν ἀπόφανση: τὸ Α ὑπάρχει, τὸ Α τίθεται ἀπόλυτα, καὶ μάλιστα μαζί με τὸ σύνολο τῶν ἐμπράγματων προσδιορισμῶν του (Β, Γ, Δ κτλ.). Αὐτὴ ἡ θέση ἐπισυνάπτεται στὸ Α, ἀλλὰ ὄχι ὅπως προστίθεται τὸ Β στὸ Α στὸ προηγούμενο παράδειγμα. Τί εἶναι αὐτὴ ἡ ἐπισυναπτόμενη θέση; Προφανῶς, πρόκειται γιὰ μιὰ σχέση, ἂν καὶ ὄχι γιὰ μιὰ πραγμασιδῆ, ἐμπράγματη σχέση στὸ ἐσωτερικὸ τῶν ἐμπράγματων προσδιορισμῶν τοῦ πράγμα-

25. Ὁπ.π., σ. 78.

τος, τοῦ Α, ἀλλὰ γιὰ τὴν ἀναφορὰ τοῦ ὅλου πράγματος (Α) πρὸς τὴ σκέψη μου γιὰ τὸ πράγμα. Μέσω αὐτῆς τῆς ἀναφορᾶς τὸ ἔτσι τιθέμενο σχετίζεται μετὰ τὴν κατάσταση-τοῦ-ἐγὼ (*Zustand*). Καθὼς, στὰ πλαίσια αὐτῆς τῆς νοητικῆς ἀναφορᾶς τοῦ καθαροῦ νοεῖν, τὸ καταρχὰς μόνον νοητὸ Α ἀναφέρεται ἤδη σὲ ἐμένα, εἶναι πρόδηλο ὅτι αὐτὴ ἢ καθαρὴ νοητικὴ ἀναφορὰ, ἢ ἀπλὴ παράστασις τοῦ Α, διαφοροποιεῖται μετὰ τὴν ἐπισύναψιν τῆς ἀπόλυτης θέσης. Στὴν ἀπόλυτη θέση, τὸ ἀντικείμενον τῆς ἔννοιαι, δηλαδὴ τὸ πραγματικὸ ὄν ποῦ ἀντιστοιχεῖ στὴν ἔννοια, τίθεται ὡς πραγματικὸ σὲ σχέση μετὰ τὴν ἀπλῶς νοούμενη ἔννοια.

Ἡ ὑπαρξὴ (ἢ *existentia*) ἐκφράζει συνεπῶς μιὰ σχέση τοῦ ἀντικειμένου πρὸς τὴ γνωστικὴ μας ἰκανότητα. Ὁ Kant μᾶς λέει στὴν ἀρχὴ τῆς ἐρμηνείας τῶν «αἰτημάτων τῆς ἐμπειρικῆς νόησης ἐν γένει»: «Οἱ κατηγορίες τοῦ τρόπου [δυνατότητα, πραγματικότητα, ἀναγκαιότητα] χαρακτηρίζονται ἀπὸ τοῦτο τὸ ἰδιαιτέρο γνῶρισμα, ὅτι δὲν ἐπαυξάνουν στὸ ἐλάχιστο τὴν ἔννοια (ὡς προσδιορισμὸ τοῦ ἀντικειμένου) στὴν ὁποία ἐπισυνάπτονται ὡς κατηγορήματά της, ἀλλὰ ἐκφράζουν μόνον τὴν σχέση [τοῦ ἀντικειμένου] πρὸς τὴ γνωστικὴ ἰκανότητα» (ΚΚΑ, Β 266). Τὰ ἐμπράγματα κατηγορήματα, ἀντιθέτως, ἐκφράζουν τὶς πραγματικεῖς σχέσεις ποῦ εἶναι ἐμμενεῖς στὰ πράγματα. Ἡ δυνατότητα ἐκφράζει τὴν σχέση τοῦ ἀντικειμένου μαζί μετὰ τοὺς ὅλους τοὺς προσδιορισμούς του, δηλαδὴ τὴν σχέση τοῦ ὅλου ἐμπράγματος, πρὸς τὴ διάνοια, τὸ ἀπλὸ νοεῖν. [62] Ἡ πραγματικότητα, δηλαδὴ ἡ ὑπαρξὴ (ἢ *existentia*), ἐκφράζει τὴν σχέση τοῦ ἀντικειμένου πρὸς τὴν ἐμπειρικὴ χρῆσιν τῆς διάνοιας, ἢ ὅπως ἐπίσης λέει ὁ Kant, πρὸς τὴν ἐμπειρικὴ κριτικὴ δύναμιν. Ἡ ἀναγκαιότητα ἐκφράζει τὴν σχέση τοῦ ἀντικειμένου πρὸς τὸν λόγον στὴν ἐφαρμογὴ του ἐπὶ τῆς ἐμπειρίας.

Ἐμεῖς θὰ περιορισθοῦμε σὲ τοῦτο, στὸ νὰ προσδιορίσουμε ἐγγύτερα τὴν σχέση τοῦ ἀντικειμένου πρὸς τὴν ἐμπειρικὴ χρῆσιν τῆς διάνοιας, σχέση ποῦ ἐκφράζεται μετὰ τῆς πραγματικότητος. Ἡ ὑπαρξὴ (ἢ *existentia*), ἢ πραγματικότητα, ἔχει νὰ κάνει, σύμφωνα μετὰ τὸν Kant «μόνον μετὰ τὸ ἐρώτημα, ἐὰν μᾶς εἶναι δοσμένο ἓνα τέτοιο πράγμα [ἔτσι ὅπως μπορούμε ἀπλῶς νὰ τὸ σκεφθοῦμε σύμφωνα μετὰ τὴν δυνατότητά του] μετὰ τρόπο

ὥστε ἡ ἀντίληψη αὐτοῦ τοῦ πράγματος νὰ μπορεῖ νὰ προηγεῖται πάντα τῆς ἔννοιάς του» (ΚΚΑ, Β272-273). «Ἡ ἀντίληψη, ὡστόσο, ἡ ὁποία παρέχει τὴν ὕλη γιὰ τὴν ἔννοια, εἶναι τὸ μοναδικὸ γνῶρισμα τῆς πραγματικότητας» (ΚΚΑ, Β273). «Ἄρα ἐκεῖ ὅπου φθάνει ἡ ἀντίληψη καὶ τὰ ἐξαρτώμενα ἀπὸ αὐτὴν σύμφωνα πρὸς ἐμπειρικοὺς νόμους, ὡς ἐκεῖ φθάνει καὶ ἡ γνώση μας γιὰ τὴν ὑπαρξὴ τῶν πραγμάτων» (ὅπ.π.). Ἡ ἀντίληψη εἶναι αὐτὴ ποὺ φέρει μέσα της τὸ βεληνεκὲς ποὺ ὀρίζει τὴν ὑπαρξὴ (ἢ *existentia*), τὴν πραγματικότητα τῶν πραγμάτων, ἢ στὴ δική μας ὁρολογία, τὴν παρεύρεσή τους. Ἔτσι, ὁ *ἰδιαίτερος χαρακτήρας τῆς ἀπόλυτης θέσης*, ὅπως τὸν ὀριοθετεῖ ὁ Kant, ἀποκαλύπτεται ὡς ἀντίληψη. Τὰ κατηγορήματα (ὀνομασία ποὺ δὲν εἶναι παρὰ ἀκατάλληλη) πραγματικότητας, δυνατότητα, ἀναγκαιότητα, δὲν εἶναι ἐμπράγματα-συνθετικὰ κατηγορήματα, ἀλλὰ, ὅπως λέει ὁ Kant, «ὑποκειμενικὰ καὶ μόνο». «Προσθέτουν στὴν ἔννοια τοῦ πράγματος (τοῦ ἐμπράγματος) τὴ γνωστικὴ δύναμη» (ΚΚΑ, Β286). Τὸ κατηγορήμα τῆς πραγματικότητας προσθέτει στὴν ἔννοια ἐνὸς πράγματος τὴν ἀντίληψη. Ὁ Kant μᾶς λέει ἐν συντομίᾳ: πραγματικότητας, ὑπαρξὴ (ἢ *existentia*) ἴσον ἀπόλυτη θέση, ἴσον ἀντίληψη.

Τί μπορεῖ ὅμως νὰ σημαίνει ὅτι, ὅταν συλλαμβάνουμε τὸ πρᾶγμα ὡς ὑπάρχον, προσθέτουμε στὸ πρᾶγμα τὴ γνωστικὴ δύναμη, τὴν ἀντίληψη; [63] Νοῶ γιὰ παράδειγμα ἀπλῶς ἓνα παράθυρο μὲ ὄλους τοὺς προσδιορισμοὺς. Ἐχῶ τὴν παράσταση παρόμοιων πραγμάτων. Στὴν ἀπλὴ παράσταση, ἀναπαρουσιάζω τὸ παράθυρο. Στὸ ἔτσι παριστάμενο πρᾶγμα δὲν προσθέτω περαιτέρω ἐμπράγματα κατηγορήματα — χρωματισμὸς τοῦ πλαισίου, σκληρότητα τοῦ γυαλιοῦ — ἀλλὰ κάτι τὸ ὑποκειμενικό, κάτι ποὺ ἐκλαμβάνουμε μέσα ἀπὸ τὸ ὑποκείμενο, τὴ γνωστικὴ δύναμη, τὴν ἀντίληψη. Αὐτὴ ἢ προστιθέμενη ἀντίληψη, ἢ ἐπιπρόσθεση τῆς ἀντίληψης, συνιστᾷ ἄραγε τὴν ὑπαρξὴ τοῦ παραθύρου; Ὁ Kant μᾶς λέει κατὰ λέξη: «ἡ ἀντίληψη... εἶναι τὸ μοναδικὸ γνῶρισμα τῆς πραγματικότητας» (ΚΚΑ Β273). Πῶς μπορῶ ἄραγε νὰ προικίσω αὐτὸ ποὺ νοῶ, τὸ πρᾶγμα «παράθυρο», μὲ μιὰ ἀντίληψη; Τί σημαίνει ἢ ἐπιπρόσθεση μιᾶς «ὑποκειμενικῆς γνωστικῆς δύναμης» σὲ ἓνα ἀντικείμενο; Πῶς μπορεῖ νὰ ἐκφρασθεῖ ἄραγε μέσω αὐτῆς ἡ

ὑπαρξη τοῦ ἀντικειμένου; Τί εἶναι λοιπὸν ἓνα παράθυρο προικισμένο μὲ μιὰ ἀντίληψη, ἓνα σπίτι ἐφοδιασμένο μὲ μιὰ «ἀπόλυτη θέση»; Ὑπάρχουν μορφώματα τέτοιου εἴδους; Μπορεῖ ἀκόμα καὶ ἡ δυνατότερη φαντασία νὰ πλάσει μὲ τὸν νοῦ τῆς ἓνα παρόμοιο ἔκτρωμα: ἓνα παράθυρο προικισμένο μὲ μιὰ ἀντίληψη;

Ἴσως ὅμως ὁ Kant νὰ ἐννοεῖ κάτι ἄλλο μὲ αὐτὴν τὴ χοντροκομμένη ἔκφραση γιὰ τὴν ἐπιπρόσθεση τῆς γνωστικῆς μου δύναμης, τῆς ἀντίληψης, στὸ πράγμα, ἂν καὶ ἡ ἐρμηνεία του γιὰ τὴν ὑπαρξη (ἢ *existentia*), δὲν μᾶς παρέχει ρητὰ ἓνα περαιτέρω συμπέρασμα. Τί ἐννοεῖ στὸ βάθος καὶ ποιὸ εἶναι τὸ μόνο ποὺ μπορεῖ νὰ ἐννοεῖ; Προφανῶς αὐτὸ τὸ ἓνα καὶ μοναδικό, ὅτι ἡ φράση «ἡ ἀντίληψη, ἡ ἀνήκουσα στὸ ὑποκείμενο ὡς τρόπος τῶν σχέσεων του, προστίθεται στὸ πράγμα» σημαίνει: τὸ ὑποκείμενο, μὲ τὸ νὰ ἀντιλαμβάνεται, ὁδηγεῖται σὲ μιὰ ἀναφορὰ πρὸς τὸ πράγμα, ἀναφορὰ ποὺ συλλαμβάνει καὶ δέχεται τὸ πράγμα «καθαυτὸ καὶ ἐνώπιον ἑαυτοῦ». Τὸ πράγμα τίθεται στὰ πλαίσια τῆς γνωστικῆς σχέσης. Σ' αὐτὴν τὴν ἀντίληψη, τὸ ὑπαρκτό, τὸ ὑπάρχον ὡς παρόν, δίδεται καθαυτό. Τὸ ἐμπράγματο ἀποδεικνύεται ὡς πραγματικό.

[64] Μὲ τὸ νὰ προσφεύγουμε στὴν ἀντίληψη ποὺ συλλαμβάνει ἓνα ὑπάρχον, διασαφηνίζεται ἄραγε ἡ ἐννοια τῆς ὑπαρξης; Ὑπὸ ποιά ἐννοια ἐπιτρέπεται ἐν γένει στὸν Kant νὰ λέει, ὅπως καὶ πράγματι λέει συνεχῶς, ὅτι ὑπαρξη ἴσον ἀπόλυτη θέση, ἴσον ἀντίληψη, ὅτι ἡ ἀντίληψη καὶ ἡ ἀπόλυτη θέση ἀποτελοῦν τὸ μοναδικὸ γνῶρισμα τῆς πραγματικότητας;

β) Ἀντιλαμβάνεσθαι, ἀντιληπτό, ἀντιληπτότητα.

Διάκριση ἀνάμεσα σὲ ἀντιληπτότητα καὶ παρεύρεση τοῦ περρισισκόμενου.

Ὅμως τὰ ὁμοειδή τῆς ὑπαρξης δὲν ἀποτελοῦν ἀντίληψη. Ἡ ἀντίληψη, ἀπὸ τὴν πλευρὰ τῆς, ἀποτελεῖ κάτι ποὺ εἶναι, ἓνα ὄν, μιὰ συμπεριφορὰ ποὺ ἐπιτελεῖται ἀπὸ τὸ ὑπάρχον ἐγώ, κάτι τὸ πραγματικό μέσα στὸ πραγματικὸ ὑποκείμενο. Αὐτὸ τὸ πραγματικὸ μέσα στὸ ὑποκείμενο, ἡ ἀντίληψη, δὲν εἶναι ἐντούτοις ἡ

πραγματικότητα και αυτό το πραγματικό του υποκειμένου δεν είναι έντελει ή πραγματικότητα του αντικειμένου. Ἡ αντίληψη ως αντιλαμβάνεσθαι δεν μπορεί να ἐξισωθεί με την ὑπαρξη. Ἡ αντίληψη δεν είναι ἡ ὑπαρξη, ἀλλὰ αὐτὸ πὸν ἀντιλαμβάνεται τὸ ὑπάρχον, τὸ παρευρισκόμενο, καὶ πὸν σχετίζεται με τὸ ἀντιληπτό. Συνηθίζουμε, γιὰ λόγους συντομίας, νὰ δηλώνουμε κι αὐτὸ πὸν γίνεται ἀντιληπτό μέσα στὴν ἀντίληψη ὡς ἀντίληψη. Ἴσως λοιπὸν ὁ Kant, ταυτίζοντας τὴν πραγματικότητα με τὴν ἀντίληψη, νὰ κατανοεῖ τὴν ἔκφραση ἀντίληψη με τὸ νόημα τοῦ ἀντιληπτοῦ, ὅπως ὅταν λέμε: ἡ ἀντίληψη πὸν εἶχα ὑπῆρξε ἐπώδυνη. Σὲ αὐτὴν τὴν περίπτωσιν δεν ἔννοῶ ὅτι τὸ ἀντιλαμβάνεσθαι, τὸ ἐνέργημα τοῦ ὄραν, μοῦ προκάλεσε πόνο, ἀλλὰ ὅτι αὐτὸ τοῦ ὁποῖου εἶχα τὴν ἐμπειρία, τὸ ἀντιληπτό, με στενοχώρησε. Δεν λαμβάνουμε ἐδῶ τὴν ἀντίληψη με τὸ νόημα τοῦ ἀντιληπτικοῦ ἐνεργήματος, ἀλλὰ με τὸ νόημα τοῦ ἀντιληπτοῦ, καὶ θέτουμε τὸ ἐρώτημα: μπορεῖ ἡ ἀντίληψη σὲ αὐτὴ τῆς τῆ σημασία νὰ ἐξισωθεί με τὴν ὑπαρξη, με τὴν πραγματικότητα; Μπορεῖ ἡ ὑπαρξη νὰ ἐξισωθεί με τὸ ἀντιληπτό ὑπάρχον ὄν; Σὲ αὐτὴν τὴν περίπτωσιν θὰ ἀποτελοῦσε καὶ ἡ ἴδια ἓνα ὄν, κάτι τὸ ἐμπράγατο. Τὸ ὅτι δεν ἀποτελεῖ κάτι τέτοιο, [65] μᾶς τὸ λέει τὸ ἀρνητικὸ περιεχόμενο τῆς καντιανῆς θέσης πὸν παραμένει ἀναμφισβήτητο. Σύμφωνα με αὐτό, πρέπει νὰ ἀποκλεισθεῖ τὸ νὰ ἐξισωθεί ἡ πραγματικότητα με τὸ ἀντιληπτό πραγματικὸ ὄν.

Ἐκ τούτου προκύπτει: ἡ ὑπαρξη δεν ἰσοῦται με τὴν ἀντίληψη, οὔτε με τὸ νόημα τοῦ ἀντιλαμβάνεσθαι, οὔτε με τὸ νόημα τοῦ ἀντιληπτοῦ. Τί ἀπομένει λοιπὸν ἀπὸ τὴν καντιανὴ ἐξίσωσιν τῆς ἀντίληψης με τὴν πραγματικότητα (ὑπαρξη);

Ἄς κάνουμε ἓνα ἀκόμα βῆμα πρὸς τὸν Kant καὶ ἄς ἐρμηνεύσουμε τὴ θέση του στὴν πιὸ εὐτυχὴ μορφή τῆς. Μποροῦμε νὰ πούμε: ἡ ὑπαρξη δεν μπορεῖ νὰ ἐξισωθεί με τὸ ἀντιληπτό ὑπάρχον ὄν, ἀλλὰ μπορεῖ ἴσως νὰ ἐξισωθεί με τὸ ἀντιληπτόν-εἶναι τοῦ ἀντιληπτοῦ, με τὴν ἀντιληπτότητα. Δεν εἶναι αὐτὸ τὸ ὑπάρχον, παρευρισκόμενο παράθυρο ὡς αὐτὸ τὸ ὄν πὸν ἀποτελεῖ τὴν ὑπαρξη, τὴν παρεύρεσιν, ἀλλὰ μπορεῖ κάλλιστα νὰ εἶναι ἡ παρεύρεσιν τοῦ παραθύρου αὐτὴ πὸν ἐκφράζεται στὸ στοιχεῖο τοῦ ἀντιληπτόν-εἶναι. Σύμφωνα με τὸ τελευταῖο, τὸ πράγμα

ώς αντίληπτό, ως αποκεκαλυμμένο, μᾶς συναντᾶ καὶ ἔτσι καθίσταται προσιτὸ γιὰ μᾶς ὡς παρευρισκόμενο ἐπὶ τῇ βάσει τῆς ἀντίληψης. Ἡ ἀντίληψη θὰ σήμαινε τότε στὸ καντιανὸ λεξιλόγιο ὅ,τι καὶ ἀντίληπτότητα, ἀποκαλυπτότητα στὰ πλαίσια τῆς ἀντίληψης. Ὁ ἴδιος ὁ Kant δὲν μᾶς λέει τίποτε ἐπ' αὐτοῦ. Καὶ ἄλλο τόσο μᾶς δίδει ἄλλωστε καὶ μιὰ σαφὴ πληροφορία γιὰ τὸ ἂν κατανοεῖ τὴν ἀντίληψη μὲ τὸ νόημα τοῦ ἀντιλαμβάνεσθαι ὡς ἐνεργήματος ἢ μὲ τὸ νόημα τοῦ ἀντιληπτοῦ ὡς ἀντικειμένου τοῦ ἐνεργήματος. Προκύπτει συνεπῶς μὲ τρόπο ἀναμφισβήτητο ἓνα πράγμα: ὅτι ἡ καντιανὴ ἐρμηνεία τῶν ὄρων ὑπαρξῆς (ἢ *existentia*) καὶ πραγματικότητα μὲ τὴν ἔννοια τῆς ἀντίληψης εἶναι, οὕτως ἢ ἄλλως, ἀσαφῆς καὶ συνεπῶς, ἀντιθέτως ἀπὸ ὅ,τι πίστευε ὁ ἴδιος, ἐπιδεκτικὴ μιᾶς ὑψηλότερου βαθμοῦ διασάφησης, ἂν πράγματι μπορεῖ καὶ πρέπει νὰ ἀποφασισθεῖ μὲ ἓναν ἄλλο τρόπο, τὸ ἂν ἡ ἀντίληψη πρέπει νὰ κατανοηθεῖ ἐδῶ ὡς ἀντιλαμβάνεσθαι, ὡς ἀντιληπτό ἢ ὡς ἀντιληπτότητα τοῦ ἀντιληπτοῦ, ἢ ἂν καὶ οἱ τρεῖς αὐτὲς σημασίες πρέπει νὰ νοοῦνται στὴν ἐνότητά τους καὶ τὸ τί θὰ σήμαινε τότε κάτι τέτοιο.

Αὐτὴν τὴν ἴδια ἀσάφεια ποὺ ὑφίσταται ἀναφορικὰ μὲ τὴν ἔννοια «ἀντίληψη», τὴν ξαναβρίσκουμε στὴ γενικότερη [66] ἐρμηνεία ποὺ δίδει ὁ Kant γιὰ τὸ εἶναι καὶ τὴν ὑπαρξῆ, ἐξισώνοντας τὸ εἶναι μὲ τὴ θέση καὶ τὴν ὑπαρξῆ μὲ τὴν ἀπόλυτη θέση. Στὴ φράση ἀπὸ τὸ «ἀποδεικτικὸ θεμέλιο» ποὺ ἔχουμε ἤδη παραθέσει, ὁ Kant μᾶς λέει: «Ἡ ἔννοια τῆς θέσης, τῆς *positio* εἶναι... ὁμοειδῆς μὲ τὴν ἔννοια τοῦ εἶναι ἐν γένει». ²⁶ Καὶ ἐμεῖς ρωτᾶμε: ἢ θέση, ἢ *positio*, σημαίνει ὅ,τι καὶ θέτειν ὡς συμπεριφορὰ τοῦ ὑποκειμένου, ἢ μὲ τὸν ὄρο θέση νοεῖται τὸ τιθέμενο, τὸ ἀντικείμενο, ἢ ἐπιπλέον τὸ τίθεσθαι (*Gesetztheit*) τοῦ τιθέμενου ἀντικειμένου; Ὅλα αὐτὰ ὁ Kant τὰ ἀφήνει στὸ σκοτάδι.

Ἄς ἀγνοήσουμε πρὸς στιγμὴν αὐτὴν τὴν ἀπαράδεκτη, γιὰ τόσο θεμελιώδεις ἔννοιες ὅπως ἡ ὑπαρξῆς (ἢ *existentia*), ἔλλειψη σαφήνειας. Ἄς υἱοθετήσουμε τὴν εὐτυχέστερη καντιανὴ ἐρμηνεία τῆς ἀντίληψης καὶ τῆς θέσης, καὶ ἄς ταυτίσουμε τὴν

26. Ἄποδεικτικὸ θεμέλιο, σ. 77.

ὑπαρξῆ (ἢ *existentia*) μὲ τὴν ἀντιληπτότητα, δηλαδή μὲ ἀπόλυτο τίθεσθαι, καὶ ἀντιστοίχως τὸ εἶναι ἐν γένει μὲ τὸ τίθεσθαι ἐν γένει. Προβάλλεται τότε τὸ ἐρώτημα: εἶναι κάτι ὑπάρχον χάρη στὸ ἀντιληπτὸν-εἶναι; Συνιστᾷ ἡ ἀντιληπτότητα ἐνὸς ὄντος, ἐνὸς ὑπάρχοντος, τὴν ὑπαρξή του; Ἡ ὑπαρξῆ, ἡ πραγματικότητα καὶ ἡ ἀντιληπτότητα εἶναι ὁμοειδῆ; Τὸ παράθυρο δὲν ἀποκτᾷ βέβαια ὑπαρξῆ ἐκ τούτου, ὅτι τὸ ἀντιλαμβάνομαι, ἀλλὰ ἀντιστρόφως, μπορῶ νὰ τὸ ἀντιληφθῶ μόνο ἂν ὑπάρχει καὶ ἐπειδὴ ὑπάρχει. Ἡ ἀντιληπτότητα προϋποθέτει σὲ κάθε περίπτωση τὸ δυνάμει ἀντιληπτὸν (*Wahrnehmbarkeit*) καὶ αὐτό, ἀπὸ τὴν πλευρά του, ἀξιῶναι ἤδη τὴν ὑπαρξῆ τοῦ δυνάμει ἀντιληπτοῦ, τοῦ ἀντιληπτοῦ ὄντος. Ἡ ἀντίληψη ἢ ἡ ἀπόλυτη θέση εἶναι, στὴν καλύτερη τῶν περιπτώσεων, τὸ εἶδος τῆς πρόσβασης πρὸς τὸ ὑπάρχον, τὸ παρευρισκόμενο, ὁ τρόπος τῆς ἀποκάλυψής του. Ἡ ἀποκαλυπτότητα δὲν εἶναι ὥστόσο ἡ παρεύρεση τοῦ παρευρισκόμενου, ἡ ὑπαρξῆ τοῦ ὑπαρκτοῦ. Ἡ παρεύρεση καὶ ἡ ὑπαρξῆ προσιδιάζουσι τὸ παρευρισκόμενο, στὸ ὑπάρχον, ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὸ ἐὰν αὐτὸ εἶναι ἀποκαλυμμένο. Μόνο γι' αὐτὸ μπορεῖ ἄλλωστε τὸ ὑπάρχον νὰ ἀποκαλυφθεῖ. Συνεπῶς, ἡ θέση μὲ τὸ νόημα τοῦ τίθεσθαι δὲν ἀποτελεῖ τὸ εἶναι τοῦ ὄντος καὶ οὔτε εἶναι ὁμοειδῆς πρὸς αὐτό, ἀλλὰ ἀποτελεῖ, στὴν καλύτερη τῶν περιπτώσεων, τὸν τρόπο συλληπτότητας ἐνὸς ὄντος ποῦ ἔχει τεθεῖ.

[67] Ἔτσι ἡ προκαταρκτικὴ ἀνάλυση τῆς καντιανῆς ἐρμηνείας τῆς ὑπαρξῆς (ἢ *existentia*) παρέχει ἓνα διπλὸ συμπέρασμα. Πρῶτον, αὐτὴ ἡ ἐρμηνεία δὲν εἶναι μόνον ἀσαφῆς καὶ συνεπῶς χρήζουσα μεγαλύτερης σαφήνειας, ἀλλά, δεύτερον, καὶ στὴν εὐτυχέστερη ἐκδοχὴ τῆς (εἶναι ἴσον ἀντιληπτότητα) παραμένει προβληματικὴ.

Πρέπει νὰ σταματήσουμε σὲ αὐτὴν τὴν ἀρνητικὴ κριτικὴ διαπίστωση; Μιὰ ἀπλῶς ἀρνητικὴ κριτικὴ θὰ ἀποτελοῦσε μιὰ ἀνάξια συμπεριφορὰ ἀπέναντι στὸν Kant, καὶ ταυτόχρονα μιὰν ἄκαρπη ἐπιχείρηση ἀναφορικὰ μὲ τὸν στόχο πρὸς τὸν ὁποῖο στρεφόμεσθε. Θέλουμε νὰ φθάσουμε σὲ μιὰ θετικὴ διαφώτιση τῶν ἐνοειῶν ὑπαρξῆ (ἢ *existentia*) καὶ εἶναι ἐν γένει, μὲ τέτοιο τρόπο, ὥστε νὰ μὴν ἀντιπαραβάλουμε ἀπλῶς στὸν Kant τὴ δική μας ἴδια ἄποψη, δηλαδή μιὰ ἄποψη ξένη πρὸς αὐτόν. Πολύ

περισσότερο, θέλουμε να ακολουθήσουμε περαιτέρω την ίδια την άφετηριακή θέση του Kant, την έρμηνεία του είναι και της ύπαρξης, σύμφωνα με τη δική του όπτική γωνία. Γιατί, τελικά, ο Kant κινείται πράγματι στη σωστή κατεύθυνση στην προσπάθειά του να διαφωτίσει την έννοια της ύπαρξης (ή *existentia*). Μόνο που δεν βλέπει με άρκούσα σαφήνεια τόν όρίζοντα μέσα από τόν όποιο και έντός του όποιου επιθυμεί να διεξαγάγει τόν διαφωτισμό αυτό και τούτο συμβαίνει, έπειδή δεν είχε διασφαλίσει έκ τών προτέρων και με κατάλληλο τρόπο αυτόν τόν όρίζοντα, πρωτο-στήνοντάς τον ειδικά για τή συγκεκριμένη έρμηνεία. Ποιές είναι οι συνέπειες, θά τó έξετάσουμε στις έπόμενες παραγράφους.

9. 'Απόδειξη τής αναγκαιότητας μιās πιό θεμελιακής σύλληψης του θεματικού περιεχομένου τής θέσης και μιās πιό ριζικής θεμελίωσής του.

α) 'Η ανεπάρκεια τής ψυχολογίας ως θετικής έπιστήμης για τήν όντολογική διαφώτιση τής αντίληψης.

'Ερωτάμε: είναι τυχαίο, και μόνο μιá παραξενιά του Kant, ότι στην προσπάθειά του να διαφωτίσει τó είναι, τήν ύπαρξη (ή *existentia*) και τήν πραγματικότητα, ανατρέχει σε έννοιες όπως θέση και αντίληψη; [68] Πρός τά που κατευθύνει τó βλέμμα του ανατρέχοντας σ' αυτές; 'Από πού άντλεί τά ιδιαίτερα γνωρίσματα τής έννοιας ύπαρξη (ή *existentia*), αυτά που θά προσφέρουν τή διαφώτισή της; 'Από πού πηγάζει κάτι τέτοιο όπως ή θέση; Τί είναι αυτό που σκεπτόμαστε αναγκαστικά μαζί με τή θέση, ως εκείνο που τήν καθιστά δυνατή; 'Εχει καθόλου ό ίδιος ό Kant όριοθετήσει έπαρκώς αυτές τίς συνθήκες τής δυνατότητας τής θέσης έν γενεί, και έχει τοιουτοτρόπως καταστήσει σαφή τήν ουσία τής θέσης και έχει ρίξει φώς σ' αυτό τó ίδιο που άποσαφηνίζεται μέσω τής θέσης, στο είναι και τήν πραγματικότητα;

Είδαμε ότι ή αντίληπτότητα, ή άποκαλυπτότητα του παρευ-

ρискόμενου δὲν εἶναι τὸ ἴδιο μὲ τὴν παρεύρεση τοῦ παρευρισκό-
 μενου. Ἄλλὰ σὲ κάθε ἀποκαλύπτειν παρευρισκόμενων ὄντων,
 αὐτὰ ἀποκαλύπτονται ὡς παρευρισκόμενα, δηλαδὴ στὴν πα-
 ρεύρεσή τους. Συνεπῶς στὴν ἀντίληπτότητα, δηλαδὴ στὴν
 ἀποκαλυπτότητα ἐνὸς παρευρισκόμενου, συν-διανοίγεται κατὰ
 κάποιον τρόπο καὶ ἡ παρεύρεση. Τὸ εἶναι δὲν ταυτίζεται λοιπὸν
 μὲ τὸ τίθεσθαι, ἀλλὰ αὐτὸ τὸ τελευταῖο εἶναι ὁ τρόπος μὲ τὸν
 ὁποῖο ἡ θέση τοῦ ὄντος ἐξασφαλίζεται γιὰ τὸ εἶναι αὐτοῦ τοῦ
 τιθέμενου ὄντος. Ἴσως μέσα ἀπὸ τὴν ἀντίληπτότητα καὶ τὸ τί-
 θεσθαι, καὶ μὲ τὴ βοήθεια μιᾶς ἐπαρκοῦς ἀνάλυσης, νὰ μπορέ-
 σουμε νὰ διαφωτίσουμε τὸ εἶναι ποὺ ἀποκαλύπτεται μέσα στὴν
 ἀντίληπτότητα, δηλαδὴ νὰ διαφωτίσουμε τὴν πραγματικότητα
 καὶ τὸ νόημά της. Ἄν ἐπιτύχουμε νὰ διαφωτίσουμε ἐπαρκῶς
 καὶ ὡς πρὸς ὅλες τὶς οὐσιώδεις τους δομές τὸ ἀποκαλύπτειν
 παρευρισκόμενων ὄντων, τὴν ἀντίληψη καὶ τὴν ἀπόλυτη θέση,
 τότε θὰ πρέπει νὰ εἶναι ἐπίσης δυνατὸν ἐπ' αὐτῆς τῆς ὁδοῦ,
 τουλάχιστον, τὸ νὰ προσκρούσουμε σὲ ἔννοιες ὅπως ὕπαρξη (ἢ
existentia) καὶ παρεύρεση. Ἐγείρεται τότε τὸ ἐρώτημα: μὲ
 ποῖο τρόπο ὀφείλουμε νὰ κατακτήσουμε ἕναν ἐπαρκῆ προσδιο-
 ρισμό τῶν φαινομένων τῆς ἀντίληψης καὶ τῆς θέσης, στὰ ὁποῖα
 ἀποτείνεται ὁ Kant γιὰ νὰ διαφωτίσει τὴν πραγματικότητα
 καὶ τὴν ὕπαρξη; Δείξαμε ὅτι οἱ ἔννοιες, μὲ τὴ βοήθεια τῶν
 ὁποίων προσπαθεῖ ὁ Kant νὰ διαφωτίσει τὶς ἔννοιες εἶναι καὶ
 ὕπαρξη, χρῆζουν καὶ οἱ ἴδιες διαφώτισης· πρῶτον, διότι οἱ ἔν-
 νοιες ἀντίληψη καὶ θέση εἶναι πολὺσημες καθόσον δὲν ἔχει
 ἀποφασισθεῖ ἡ σημασία μὲ τὴν ὁποία τὶς ἀντιλαμβάνεται ὁ
 Kant (μὲ τὴν ὁποία ἀντιλαμβάνεται τὸ πράγμα ποὺ αὐτὲς ὀνο-
 μάζουν), καὶ δεύτερον, [69] διότι ἀκόμα καὶ στὴν εὐτυχέστερη
 καντιανῆ ἐρμηνεία παραμένει προβληματικὸ τὸ ἂν ἐν γένει τὸ
 εἶναι μπορεῖ νὰ ἐρμηνευθεῖ ὡς θέση καὶ ἡ ὕπαρξη ὡς ἀντίληψη.
 Αὐτὰ τὰ φαινόμενα, ἡ ἀντίληψη καὶ ἡ θέση, χρῆζουν ἀπὸ μόνα
 τους διαφώτισης, καὶ διερωτᾶται κανεὶς πῶς αὐτὸ μπορεῖ νὰ
 πραγματοποιηθεῖ. Προφανῶς ἂν ἀνατρέξουμε σὲ αὐτὸ τὸ ὁποῖο
 καθιστᾶ δυνατὴ τὴν ἀντίληψη, τὴ θέση καὶ τὶς παρόμοιες γνω-
 στικὲς δυνάμεις — αὐτὸ ποὺ κεῖται ὡς βάση τῆς ἀντίληψης καὶ
 τῆς θέσης — αὐτὸ ποὺ τὶς καθορίζει ὡς συμπεριφορὲς τοῦ ὄν-
 τος στὸ ὁποῖο ἀνήκουν.

Κάθε νοεῖν, κάθε θέτειν, ἀποτελεῖ, σύμφωνα με τὸν Kant, ἓνα ἐγῶ-νοῶ. Τὸ ἐγῶ καὶ οἱ στάσεις του, οἱ συμπεριφορές του, τὸ ψυχικὸ, ὅπως λέμε γενικά, χρῆζουν μιᾶς προκαταρκτικῆς διαφώτισης. Ἡ αἰτία τῆς ἀνεπάρκειας τῆς καντιανῆς ἐννοιολογικῆς ἐρμηνείας ἀναφορικὰ μετὴν ὑπαρξῆ (ἢ *existentia*) εἶναι, φαινομενικά, πρόδηλη: ὁ Kant ἐργάζεται ἀκόμα μετὰ μιὰ πολὺ τραχιὰ ψυχολογία. Ἄν εἶχε — ἔτσι θὰ νόμιζε ἴσως κάποιος — τὴ δυνατότητα ποὺ ὑφίσταται σήμερα, νὰ ἐρευνήσῃ κάτι σὰν τὴν ἀντίληψη μετὸ τρόπο ἀκριβή, καί, ἀντὶ νὰ κινεῖται μέσα σὲ μιὰ κενὴ ὀξύνοια καὶ σὲ διστακτικὰ ἐννοιακὰ κατασκευές, νὰ σταθεῖ ἐπὶ τῆ βάσει τῶν δεδομένων, τότε θὰ εἶχε προκύψῃ μιὰ ἐναργὴς ἐποπτεία τῆς οὐσίας τῆς ὑπαρξῆς (ἢ *existentia*).

Ἄλλὰ τί εἶναι αὐτὴ ἡ ἐκκλιση στὴν ἐπιστημονικὴ ψυχολογία (ποὺ ὀρθώνεται ἐπὶ τῆ βάσει δεδομένων) ὡς θεμέλιο τοῦ καντιανοῦ προβλήματος, πράγμα ποὺ σημαίνει ὡς θεμέλιο κά-θε φιλοσοφικοῦ προβλήματος; Πρέπει νὰ ἐξετάσουμε ἐν συντομίᾳ ἂν ἡ ψυχολογία ἐν γένει εἶναι σὲ θέση, σύμφωνα μετὴν θεμελιώδη τῆς ἀρχῆ, καὶ ὄχι ἀπλὰ ἀναφορικὰ μετὴν μία ἢ τὴν ἄλλη κατεῦθυνση τῆς ἐργασίας τῆς, νὰ προσφέρει τὸ ἔδαφος γιὰ τὸ καντιανὸ πρόβλημα καὶ νὰ προμηθεύσῃ τὰ μέσα γιὰ τὴν ἐπίλυσή του.

Ἡ ψυχολογία τοποθετεῖται ἐπὶ τοῦ ἐδάφους τῶν δεδομένων, πράγμα ποὺ ἀξιῶναι γιὰ τὸν ἑαυτὸ τῆς, καὶ δικαίως, ὡς προνόμιό τῆς. Ὡς ἀκριβῆς καὶ ἐπαγωγικὴ ἔρευνα τῶν δεδομένων, ἔχει ὡς καθοδηγητικὸ τῆς πρότυπο τὴ μαθηματικὴ φυσικὴ καὶ τὴ χημεία. Εἶναι μιὰ θετικὴ ἐπιστήμη [70] ἐνὸς συγκεκριμένου ὄντος, μιὰ ἐπιστήμη ποὺ ἔλαβε ἐπίσης ὡς πρότυπο ἐπιστημονικότητας, κατ' ὅλην τὴν ἱστορικὴ τῆς ἐξέλιξη καὶ εἰδικότερα στὸν δέκατο ἕνατο αἰῶνα, τὴ μαθηματικὴ φυσικὴ. Ἡ σημερινὴ ψυχολογία, σὲ ὅλες τὶς κατευθύνσεις τῆς τὶς ἀποκλίνουσες ἀπλὰ καὶ μόνο ὡς πρὸς τὴν ὁρολογία, εἴτε ὡς μορφικὴ ψυχολογία, εἴτε ὡς ψυχολογία τῆς ἀνάπτυξης, εἴτε ὡς νοητικὴ ψυχολογία εἴτε ὡς εἰδητικὴ, μᾶς λέει: σήμερα ἔχουμε ξεπεράσει τὸν νατουραλισμὸ τοῦ περασμένου αἰῶνα καὶ τῆς περασμένης δεκαετίας, εἶναι ἡ ζωὴ ποὺ ἀποτελεῖ τὸ ἀντικείμενο τῆς ψυχολογίας, καὶ ὄχι πλέον μόνο καὶ μόνο οἱ αἰσθητήριες ἐντυπώσεις, οἱ ἐντυπώσεις τῆς ἀφῆς, καὶ οἱ λειτουργίες τῆς μνήμης· ἐμεῖς

ἐρευνᾶμε τὴ ζωὴ στὴν ὀλική της πραγματικότητα, καὶ ἐρευνώντας την, ἀφυπνίζουμε ἐμεῖς οἱ ἴδιοι μέσα μας τὴ ζωτικότητα· ἡ ἐπιστήμη μας τῆς ζωῆς ἀποτελεῖ συνάμα τὴ γνήσια φιλοσοφία, διότι διαπλάθει τὴν ἴδια τὴ ζωὴ καὶ διότι εἶναι θεωρία-τῆς-ζωῆς καὶ κοσμοθεωρία. Αὐτὴ ἡ ἔρευνα τῆς ζωῆς ἐγκαθίσταται στὴν περιοχὴ τῶν δεδομένων, οἰκοδομεῖ ἀπὸ κάτω πρὸς τὰ πάνω καὶ δὲν κινεῖται στὸν αἰθέριο χῶρο τῆς συνήθους φιλοσοφίας. Σὲ μιὰ θετικὴ ἐπιστήμη τῶν φαινομένων τῆς ζωῆς, σὲ μιὰ βιολογικὴ ἀνθρωπολογία, ὄχι μόνο δὲν ἔχουμε τίποτε νὰ προσάψουμε, ἀλλὰ μιὰ τέτοια ἐπιστήμη ἔχει, ὅπως καὶ κάθε θετικὴ ἐπιστήμη, τὴ δική της νομιμότητα καὶ τὴ δική της σημασία. Ἄλλὰ τὸ ὅτι ἡ σημερινὴ ψυχολογία σ' αὐτὸν τὸν ἀνθρωπολογικὸ της προσανατολισμό, τέτοια ποὺ διαμορφώνεται ἐδῶ καὶ χρόνια σὲ ὅλες τὶς κατευθύνσεις της, ἀποδίδει ἐπιπλέον στὸν ἑαυτὸ της, περισσότερο ἢ λιγότερο ρητὰ καὶ προγραμματικά, καὶ μιὰ φιλοσοφικὴ σημασία (ἐπειδὴ πιστεύει ὅτι συνεισφέρει στὴ διαμόρφωση μιᾶς ζωντανῆς θεωρίας-τῆς-ζωῆς καὶ στὴ λεγόμενη ἐγγύτητα τῆς ἐπιστήμης μὲ τὴ ζωὴ, καλώντας γι' αὐτὸ τὴ βιολογικὴ ἀνθρωπολογία φιλοσοφικὴ ἀνθρωπολογία), αὐτὸ δὲν εἶναι παρὰ ἓνα ἀσήμαντο ἐπιφαινόμενο, ἀκριβῶς σὰν τὰ ἐπιφαινόμενα ποὺ ἐμφανίζονται συχνὰ στὶς θετικὲς ἐπιστῆμες, καὶ προπάντων στὶς φυσικὲς ἐπιστῆμες. Μᾶς ἀρκεῖ νὰ θυμίσουμε τὸν Haeckel ἢ τὴ σημερινὴ προσπάθεια νὰ θεμελιωθεῖ καὶ νὰ διακηρυχθεῖ, [71] τάχα μὲ τὴ βοήθεια μιᾶς φυσικῆς θεωρίας ποὺ ὀνομάζουν θεωρία τῆς σχετικότητας, μιὰ κοσμοθεωρία ἢ μιὰ φιλοσοφικὴ ὀπτική.

Γιὰ μᾶς, ἀναφορικὰ μὲ τὴν ψυχολογία σὰν τέτοια, ὅπως ἀνεξάρτητα ἀπὸ κάθε συγκεκριμένη της κατεύθυνση, δύο εἶναι τὰ σημαντικὰ ζητήματα. Πρῶτον: ὅταν ἡ σημερινὴ ψυχολογία λέει ὅτι ἔχει ξεπεράσει τὸν νατουραλισμὸ τῆς προηγούμενης δεκαετίας, θὰ ἦταν παρανόηση ἂν νομίζαμε ὅτι ἡ ἴδια ἡ ψυχολογία ἀποτραβήχθηκε ἀπὸ τὸν νατουραλισμὸ. Ἐκεῖ ὅπου βρίσκεται κατὰ βάση σήμερα ἡ ψυχολογία σὲ ὅλες τὶς κατευθύνσεις της, τονίζοντας τὸ ἀνθρωπολογικὸ πρόβλημα, ἐκεῖ βρισκόταν ἤδη, ἐδῶ καὶ περισσότερο ἀπὸ τριάντα χρόνια, μὲ ἀπόλυτη σαφήνεια ὁ Dilthey, μόνο ποὺ στὴν ἐποχὴ του αὐτὴ ἀκριβῶς ποὺ ἐθεωρεῖτο ἐπιστημονικὴ ψυχολογία, ἡ πρόγονος τῆς

σημερινής, τὸν ἀντιμαχόταν καὶ τὸν ἀπέρριπτε μὲ τὴ μεγαλύτερη σφοδρότητα ὡς μὴ ἐπιστημονικό. Πρὸς τοῦτο, ἄς συγκρίνουμε τὴν κριτικὴ τοῦ Ebbinghaus στὸν Dilthey. Ἡ ψυχολογία δὲν ὀδηγήθηκε ἀπὸ μόνη τῆς καὶ ἐπὶ τῇ βάσει τῶν δικῶν τῆς πορισμάτων ἐκεῖ ὅπου εἶναι σήμερα, ἀλλὰ μέσω μιᾶς μετατόπισης τῶν θεμελιωδῶν ἀρχῶν, ἐπιτελούμενης λιγότερο ἢ περισσότερο συνειδητά, πρὸς τὸ σύνολο τῶν φαινομένων τῆς ζωῆς. Ἡ ψυχολογία δὲν μποροῦσε νὰ ἐπέχει γιὰ περισσότερο καιρὸ αὐτῆς τῆς μετατόπισης, διότι αὐτὴ ἡ τελευταία ἀπαιτήθηκε ἐδῶ καὶ δεκαετίες ἀπὸ τὸν Dilthey καὶ τὴ φαινομενολογία. Ἡ μετατόπιση εἶναι ἀναγκαία, ὄχι γιὰ νὰ γίνει ἡ ψυχολογία φιλοσοφία, ἀλλὰ ἂν θέλει νὰ ἐπιστρέψει στὸν ἑαυτὸ τῆς ὡς θετικὴ ἐπιστήμη. Αὐτὲς οἱ νέες ἐρωτηματοθεσίες τῆς σημερινῆς ψυχολογίας, τῶν ὁποίων ἡ σημασία δὲν πρέπει νὰ ὑπερεκτιμᾶται, πρέπει φυσικὰ νὰ ὀδηγήσουν, στὰ πλαίσια τῆς θετικῆς ψυχολογικῆς ἐπιστήμης τῆς ζωῆς, σὲ νέα πορίσματα, ἀντιτιθέμενες στὴν παλαιότερη ἐρωτηματοθεσία. Διότι ἡ φύση, τόσο ἡ φυσικὴ ὅσο καὶ ἡ ψυχικὴ, ἀπαντᾷ μέσα στὰ πειράματα πάντα καὶ μόνον σ' αὐτὸ γιὰ τὸ ὁποῖο τὴ ρωτᾶμε. Τὸ πόρισμα τῆς θετικῆς ἔρευνας μπορεῖ πάντα, ἀπλὰ καὶ μόνον, νὰ ἐπιβεβαιώσῃ τις ἀρχές τῆς ἐρωτηματοθεσίας στὴν ὁποία κινεῖται. Δὲν μπορεῖ ὅμως νὰ θεμελιώσῃ τὴν ἴδια τὴν ἐρωτηματοθεσία στὶς ἀρχές τῆς καὶ τὸν τρόπο μὲ τὸν ὁποῖο αὐτὴ θεματοποιεῖ τὸ ὄν, [72] οὔτε καὶ μπορεῖ νὰ ἐξεύρει τὸ νόημά τους.

Προσक्रόουμε τώρα στὸ δεύτερο βασικὸ ζήτημα σχετικὰ μὲ τὴν ψυχολογία. Ἄν ἡ ψυχολογία ἐκτείνει σήμερα τὸ ἐρευνητικὸ τῆς ἔργο σὲ ἐκεῖνο τὸ πεδίο πού τῆς εἶχε ἀποδώσει στὴν ὀλότητα τοῦ ἤδη ὁ Ἄριστοτέλης, δηλαδὴ στὸ ὄλον τῶν φαινομένων τῆς ζωῆς, τότε αὐτὴ ἡ ἐπέκταση τῆς ἐρευνητικῆς τῆς περιοχῆς δὲν εἶναι παρὰ ἡ ἐπίτευξη τῆς πληρότητας τῆς περιοχῆς πού ἀρμόζει στὴν ψυχολογία, δηλαδὴ σημαίνει ἀπλὰ καὶ μόνον ὅτι παραμερίστηκε μιὰ μέχρι τώρα ἔλλειψη. Ἡ ψυχολογία παραμένει λοιπὸν αὐτὸ πού εἶναι, γίνεται πράγματι γιὰ πρώτη φορὰ αὐτὸ πού μπορεῖ νὰ εἶναι: μιὰ ἐπιστήμη μιᾶς συγκεκριμένης περιοχῆς τοῦ ὄντος, τῆς ζωῆς. Παραμένει θετικὴ ἐπιστήμη. Ἄλλὰ σὰν τέτοια χρῆζει, ὅπως καὶ κάθε ἄλλη θετικὴ ἐπιστήμη, μιᾶς πρότερης ὀριοθέτησης τῆς ὀντολογικῆς

συγκρότησης τοῦ ὄντος πού θεματοποιεῖ. Ἡ ὄντολογικὴ συγκρότηση τῆς περιοχῆς τοῦ ὄντος τὴν ὁποία προϋποθέτει, ἄρρητα, ἢ ψυχολογία — ὅπως καὶ κάθε ἄλλη θετικὴ ἐπιστήμη, ἢ φυσικὴ, ἢ χημεία, ἢ βιολογία μὲ τὴ στενότερη σημασία της, ἀλλὰ καὶ ἢ φιλολογία, ἢ ἱστορία τέχνης — δὲν τῆς εἶναι προσιτῆ, ἐξαιτίας ἀκριβῶς τοῦ νοήματός της ὡς θετικῆς ἐπιστήμης· καὶ τοῦτο, ἂν πράγματι τὸ εἶναι δὲν εἶναι ὄν, ἀπαιτώντας ἀντιστοιχῶς ἕναν διαφοροτικὸ τρόπο σύλληψης. Κάθε θετικὸ θέτει τῶν ὄντων ἐμπερικλείει μιὰ ἀπριορικὴ γνώση καὶ μιὰ ἀπριορικὴ κατανόηση τοῦ εἶναι αὐτοῦ τοῦ ὄντος, ἀκόμα κι ἂν ἡ θετικὴ ἐμπειρία τοῦ ὄντος δὲν ξέρει τίποτε γι' αὐτὴν τὴν κατανόηση, ἀκόμα κι ἂν δὲν δύναται νὰ ἀποδώσει μὲ ἔννοιες αὐτὸ πού νοεῖται μέσα σὲ αὐτὴν τὴν κατανόηση. Ἡ ὄντολογικὴ συγκρότηση τοῦ ὄντος εἶναι προσιτῆ μόνο σὲ μιὰ ἐντελῶς διαφοροτικὴ ἐπιστήμη, στὴ φιλοσοφία ὡς ἐπιστήμη τοῦ εἶναι. "Ὅλες οἱ θετικὲς ὄντικες ἐπιστῆμες δὲν μποροῦν, ὅπως λέει ὁ Πλάτωνας, παρὰ νὰ ὄνειρεύονται ἀναφορικὰ μὲ τὸ ὄν, δηλαδὴ μὲ τὸ θεματικὸ τους ἀντικείμενο. Δηλαδὴ ἡ θετικὴ ὄντικὴ ἐπιστήμη δὲν εἶναι σὲ ἐγρήγορση γιὰ αὐτὸ πού καθιστᾷ τὸ ὄν τέτοιο πού εἶναι ὡς ὄν, γιὰ τὸ εἶναι. Ὡστόσο, τὸ εἶναι τῆς δίδεται τρόπον τινὰ ταυτόχρονα, σὰν σὲ ὄνειρο. Ὁ Πλάτωνας θίγει [73] αὐτὴν τὴ διαφορὰ ἀνάμεσα στὶς ἐπιστῆμες πού ὄνειρεύονται, καὶ μάλιστα ὄχι κατὰ σύμπτωση ἀλλὰ ἀναγκαστικά, καὶ τὴ φιλοσοφία, ἀναφερόμενος στὴ σχέση τῆς γεωμετρίας πρὸς τὴ φιλοσοφία.

Ἡ γεωμετρία εἶναι μιὰ ἐπιστήμη, ἡ ὁποία, σὲ συνάρτηση μὲ τὴ γνωστικὴ της μέθοδο, μοιάζει νὰ συμπίπτει μὲ τὴ φιλοσοφία. Διότι δὲν ἀποτελεῖ ἐμπειρικὴ ἐπιστήμη μὲ τὸ νόημα τῆς φυσικῆς ἢ τῆς βοτανικῆς, ἀλλὰ ἀπριορικὴ γνώση. Δὲν εἶναι λοιπὸν τυχαῖο, ὅτι ἡ σύγχρονη φιλοσοφία τείνει τόσο νὰ θέτει ὅσο καὶ νὰ ἐπιλύει τὰ προβλήματα τῆς *more geometrico*, μὲ μέθοδο μαθηματικὴ. Ὁ ἴδιος ὁ Kant τονίζει ὅτι μιὰ θετικὴ ἐπιστήμη εἶναι τόσο μόνο ἐπιστήμη, ὅσο ἐμπεριέχει τὴ μαθηματικὴ ἐπιστήμη. Ὁ Πλάτωνας, ὅμως, λέει: ἂν καὶ ἡ γεωμετρία εἶναι ἀπριορικὴ ἐπιστήμη, διαφέρει ὡς πρὸς τὶς θεμελιώδεις της ἀρχές ἀπὸ τὴ φιλοσοφία, πού εἶναι ἐπίσης ἀπριορικὴ γνώση καὶ θεματοποιεῖ ἐπίσης τὸ *a priori*. Ἡ γεωμετρία ἔχει γιὰ ἀντικείμενό της ἕνα ὀρισμένο ὄν ἐνὸς συγκεκριμένου ποιοτικοῦ

περιεχομένου, τὸν καθαρὸ χῶρο, ὁ ὁποῖος βέβαια δὲν εἶναι πα-
 ρευρισκόμενος μὲ τὸν τρόπο πού εἶναι ἓνα φυσικὸ ὑλικὸ πράγ-
 μα, καὶ ὁ ὁποῖος δὲν εἶναι ἐπίσης μὲ τὸν τρόπο ἐνὸς ζωντανοῦ
 ὄντος, τῆς ζωῆς, ἀλλὰ πού εἶναι μὲ τὸν τρόπο τοῦ ὑφίστασθαι.
 Ὁ Πλάτων λέει στὴν Πολιτεία:²⁷ «καὶ δὲ λοιπαί, ἄς τοῦ ὄντος
 τι ἔφαμεν ἐπιλαμβάνεσθαι, γεωμετρίας τε καὶ τὰς ταύτη ἐπο-
 μένας, ὀρῶμεν ὡς ὄνειρώττουσι μὲν περὶ τὸ ὄν, ὕπαρ δὲ ἀδύνα-
 τον αὐταῖς ἰδεῖν, ἕως ἂν ὑποθέσῃς χρῶμεναι ταύτας ἀκινήτους
 ἕῳσι, μὴ δυνάμεναι λόγον διδόναι αὐτῶν». Οἱ ὑπόλοιπες τέ-
 χναι,* οἱ ὑπόλοιποι τρόποι τῆς δοσοληψίας μὲ τὰ ὄντα, γιὰ τὶς
 ὁποῖες εἶπαμε ὅτι συλλαμβάνουν κάθε φορά θεματικὰ ἓνα τμη-
 μα τοῦ ὄντος ὡς τέτοιου, οἱ ἐπιστῆμες τοῦ ὄντος, δηλαδή ἡ
 γεωμετρία καὶ ἐκεῖνες οἱ ἐπιστῆμες πού, ἀκολουθώντας τὴν,
 προϋποθέτουν ἤδη τὴ χρήση τῆς, ὄνειρεύονται σὲ ὅ,τι ἀφορᾷ τὸ
 ὄν, γιὰτὶ δὲν εἶναι σὲ θέση νὰ δοῦν (ἰδεῖν* ἰδέα*) τὸ ὄν ὡς κάτι
 τὸ ἰδωμένο σὲ κατάσταση ἐγρήγορσης, νὰ συλλάβουν τὸ εἶναι
 αὐτοῦ τοῦ ὄντος. Δὲν εἶναι σὲ θέση γιὰ κάτι τέτοιο, στὸ μέτρο
 πού κάνουν χρήση προειλημμένων ὑποθέσεων γιὰ τὸ ὄν [74]
 καὶ τὴν ὄντολογικὴ του συγκρότηση καὶ ἀφήνουν αὐτὲς τὶς
 ὑποθέσεις ἀκινήτους,* δὲν τὶς διεξέρχονται δηλαδή στὰ πλαί-
 σια τῆς φιλοσοφικῆς γνώσης, τῆς διαλεκτικῆς. Καὶ δὲν εἶναι σὲ
 θέση γιὰ κάτι τέτοιο καὶ μάλιστα σύμφωνα μὲ τὶς θεμελιώδεις
 τοὺς ἀρχές, διότι δὲν δύνανται νὰ καταδείξουν τί εἶναι τὸ ὄν
 αὐτὸ καθαυτὸ. Δὲν δύνανται νὰ δώσουν λόγο γιὰ τὸ τί εἶναι τὸ
 ὄν ὡς ὄν. Ἡ ἔννοια τοῦ εἶναι καὶ τῆς ὄντολογικῆς συγκρότησης
 τοῦ ὄντος παραμένει γι' αὐτὲς κλειστή. Ὁ Πλάτωνας κάνει
 μιὰ διάκριση τοῦ τρόπου μὲ τὸν ὁποῖο εἶναι προσιτὸ τὸ ὄν, ἀπὸ
 τὴ μιὰ, γιὰ τὶς θετικὲς ἐπιστῆμες (ὅπως λέμε σήμερα) καί, ἀπὸ
 τὴν ἄλλη, γιὰ τὴ φιλοσοφία. Τὸ ὄν* εἶναι προσιτὸ γιὰ τὶς θετι-
 κὲς ἐπιστῆμες σὰν σὲ ὄνειρο. Οἱ Ἕλληνες ἔχουν μιὰ σύντομη
 ἔκφραση γι' αὐτό: ὄναρ.* Δὲν εἶναι, ὅμως, τὸ ὄν προσιτὸ σὰν
 κάτι τὸ ἰδωμένο σὲ κατάσταση ἐγρήγορσης: ὕπαρ.* Ἀνάμεσα
 στὶς ἐπιστῆμες πού ἀπλῶς ὄνειρεύονται ὡς πρὸς τὸ ἀντικείμενό
 τους, ὁ Πλάτωνας καταμετρᾷ καὶ τὴ γεωμετρία. Συνεπῶς ὡς
 θεμέλιο αὐτοῦ πού πραγματεύεται *a priori* ἡ γεωμετρία ὑπάρ-

27. Πολιτεία, Ζ, 533 β κ.ε.

χει ένα περαιτέρω *a priori*, για τὸ ὁποῖο αὐτὴ ἡ ἴδια δὲν εἶναι σὲ ἐγρήγορη καὶ τοῦτο ὄχι τυχαῖα, ἀλλὰ κατ' ἀντιστοιχία μὲ τὸν ἐπιστημονικὸ τῆς χαρακτῆρα, ὅπως δὲν μπορεῖ καὶ ἡ ἀριθμητικὴ νὰ κατανοήσῃ καὶ νὰ διαφωτίσῃ, στὴν πραγματικὴ τῆς οὐσία, τὴν ἀρχὴ τῆς ἀντίφασης τὴν ὁποία καὶ χρησιμοποιοῖ μονίμως. Δὲν μπορῶ νὰ ἐξηγήσω τὴν ἀρχὴ τῆς ἀντίφασης μὲ τρόπο ἀριθμητικὸ ἢ μὲ κάποιον ἄλλο παρόμοιο. "Ἄν λοιπὸν ἀπριωρικὲς ἐπιστῆμες, ὅπως ἡ γεωμετρία, ποὺ δὲν πραγματεύονται οὐδέποτε ἐμπειρικὰ δεδομένα, προϋποθέτουν περαιτέρω κάτι ποὺ εἶναι γι' αὐτὲς ἀπρόσιτο, προϋποθέτουν δηλαδὴ τὴν ὄντολογικὴ συγκρότηση τῆς θεματικῆς τους περιοχῆς, τότε τὸ ἴδιο ἰσχύει *a fortiori* γιὰ ὅλες τὶς ἐπιστῆμες δεδομένων, συμπεριλαμβανομένης ἐπίσης τῆς ψυχολογίας ὡς ἐπιστῆμης τῆς ζωῆς, ἢ, ὅπως λέμε σήμερα ἀκολουθώντας ἐν πολλοῖς τὸν Dilthey, τῆς ἀνθρωπολογίας, τῆς ἐπιστῆμης τοῦ ζῶντος ἀνθρώπου. Κάθε ψυχολογία ὄνειρεύεται καὶ μόνον ὡς πρὸς τὸν ἄνθρωπο καὶ τὸ ἀνθρώπινο *Dasein* καθὼς πρέπει νὰ προβαίνει ἀναγκαστικὰ σὲ ὑποθέσεις γιὰ τὴν ὄντολογικὴ συγκρότηση τοῦ ἀνθρώπινου *Dasein* καὶ γιὰ τὸν τρόπο του νὰ εἶναι, τρόπο ποὺ ἐμεῖς καλοῦμε Ὑπαρξη (*Existenz*). [75] Αὐτὲς οἱ ὄντολογικὲς προϋποθέσεις θὰ μείνουν στὸν αἰῶνα τὸν ἅπαντα ἀναποκάλυπτες γιὰ τὴν ψυχολογία ὡς θετικὴ ἐπιστῆμη. Ἡ ψυχολογία πρέπει νὰ ἐπιτρέφῃ νὰ τῆς δοθοῦν αὐτὲς οἱ προϋποθέσεις ἀπὸ τὴ φιλοσοφία ὡς ὄντολογία. Ἄλλὰ οἱ θετικὲς ἐπιστῆμες — κι αὐτὸ εἶναι τὸ ἀξιοσημείωτο — φθάνουν στὰ πορίσματά τους στὰ πλαίσια αὐτῶν τῶν ὀνείρων. Δὲν τοὺς χρειάζεται νὰ ἀποκτήσουν φιλοσοφικὴ ἐγρήγορη, καὶ ὅταν τὴν ἀποκτοῦν, δὲν μετατρέπονται ποτὲ αὐτὲς οἱ ἴδιες σὲ φιλοσοφία. Ἡ ἱστορία ὅλων τῶν θετικῶν ἐπιστημῶν δείχνει ὅτι δὲν ἐγείρονται παρὰ μόνον στιγμιαῖα ἀπὸ τὰ ὄνειρά τους, γιὰ νὰ ἀνοίξουν τὰ μάτια στὸ εἶναι τοῦ ὄντος τὸ ὁποῖο ἐρευνοῦν. Βρισκόμαστε σήμερα σὲ μιὰ τέτοια κατάσταση. Οἱ βασικὲς ἔννοιες τῶν θετικῶν ἐπιστημῶν ἔχουν εἰσέλθει σὲ κίνηση. Ὑπάρχει τὸ αἷτημα τῆς ἀναθεώρησής τους μὲσω τῆς ἐπιστροφῆς στὶς ἀρχέγονες πηγὲς ἀπὸ τὶς ὁποῖες κατάγονται. Ἀκριβέστερα, δὲν εἴμαστε ἀλλὰ ἤμασταν σὲ μιὰ τέτοια κατάσταση. Ὅποιοι σήμερα, στρέφοντας προσεκτικὰ τὴν ἀκοή του, αἰσθάνεται τὶς πραγματικὲς κι-

νήσεις τῶν ἐπιστημῶν, πέρα καὶ πάνω ἀπὸ τὸν ἐξωτερικὸ θόρυβο καὶ τὴ δραστηριότητα τῆς ἐπιστημονικῆς ἐπιχείρησης, θὰ καταλάβει ὅτι οἱ ἐπιστῆμες ἤδη καὶ πάλι ὄνειρεύονται, πράγμα τὸ ὁποῖο δὲν μπορεῖ, φυσικά, νὰ συνιστᾷ μιὰ μομφὴ ἐναντία στὴν ἐπιστήμη-μομφὴ προερχόμενη ἀπὸ τὴν ἀφ' ὑψηλοῦ σκοπιὰ τῆς φιλοσοφίας — ἀλλὰ σημαίνει ὅτι ἐπιστρέφουν καὶ πάλι στὴ συνηθισμένη στάση ποὺ τοὺς ταιριάζει. Εἶναι ιδιαίτερα ἄβολο νὰ κάθεται κανεὶς πάνω σὲ ἓνα βαρέλι μὲ μπαρούτι καὶ νὰ ξέρει ὅτι οἱ βασικὲς ἔννοιες δὲν εἶναι παρὰ φθαρμένες γνῶμες. Οἱ ἄνθρωποι ἔχουν ἤδη βαρεθεῖ νὰ ἀναλύουν τὶς βασικὲς ἔννοιες, θέλουν τὴν ἡρεμία τους. Ἡ φιλοσοφία ὡς ἐπιστῆμη ἐνὸς «ἀνεστραμμένου κόσμου» εἶναι γιὰ τὸν καθημερινὸ-ἀκατέργαστο νοῦ ἀνησυχαστικὴ. Γι' αὐτὸ καὶ συμμορφώνουμε τὴν ἔννοια τῆς φιλοσοφίας ὄχι σύμφωνα μὲ τὴν ἰδέα της ἀλλὰ σύμφωνα μὲ τὶς ἰσχύουσες ἀνάγκες καὶ τὶς δυνατότητες κατανόησης τοῦ κοινοῦ νοῦ, ὅπως λέει καὶ ὁ Kant, τὸν ὁποῖον τίποτε δὲν τὸν ἐνδιαφέρει τόσο ὅσο τὰ δεδομένα.

Αὐτὲς οἱ ἀναλύσεις, στὴ συνέχεια τοῦ πλατωνικοῦ χωρίου, γιὰ τὴ σχέση τῶν θετικῶν ἐπιστημῶν μὲ τὴ φιλοσοφία, πρέπει νὰ καταστήσουν σαφὲς αὐτὸ ποὺ ἀκολουθεῖ: κι ἂν ἀκόμα εἶχε ὁ Kant στὴ διάθεσή του [76] μιὰ ἀκριβὴ ψυχολογία τῆς ἀντίληψης καὶ τῆς γνώσης, αὐτὴ δὲν θὰ εἶχε οὔτε στὸ ἐλάχιστο προωθήσει τὸ ἔργο τῆς διασάφησης τῆς ἔννοιας τῆς ὑπαρξῆς (ἢ *existentia*). Τὸ ὅτι ἡ καντιανὴ διαφώτιση τῶν ὑπὸ ἐρώτηση ἐνοιῶν ἔμεινε μετέωρη, δὲν ὀφείλεται στὸ ὅτι ἡ ψυχολογία τοῦ καιροῦ του δὲν ἦταν ἀκριβὴς καὶ ἀρκούντως ἐμπειρικὴ, ἀλλὰ στὸ ὅτι δὲν ἦταν ἐπαρκῶς θεμελιωμένη μὲ τρόπο *a priori* — διότι τῆς ἔλειπε ἡ ὄντολογία τοῦ ἀνθρώπινου *Dasein*. Αὐτὴν τὴν ἔλλειψη, τὴ χρίζουσα διεξοδικότερου σχολιασμοῦ, τῆς καντιανῆς ἐρμηνείας τῆς ὑπαρξῆς (ἢ *existentia*) ὡς ἀντίληψης καὶ θέσης, δὲν θὰ μπορούσε ποτὲ νὰ τὴ θεραπεύσει ἡ ψυχολογία, ἀφοῦ καὶ στὴν ἴδια τὴν ψυχολογία πρέπει νὰ προσφερθεῖ βοήθεια. Τὸ νὰ μετατρέψουμε τὴν ἀνθρωπολογία, μὲ τὸ νόημα τῆς ψυχολογίας ὡς θετικῆς ἐπιστῆμης, σὲ βάση τῆς φιλοσοφίας, γιὰ παράδειγμα τῆς λογικῆς, εἶναι, ἀπὸ τὴν ἀποψη τῶν θεμελιωδῶν ἀρχῶν, ἀκόμα πιὸ παράλογο ἀπὸ τὸ νὰ προσπαθῆσει κάποιος νὰ θεμελιώσῃ τὴ γεωμετρία μὲ τὴ βοήθεια τῆς

χημείας και τῆς φυσικῆς τῶν σωματικῶν πραγμάτων. Γι' αὐτὴν τὴν ἐπιστήμη, ὅποιο κι ἂν εἶναι τὸ στάδιο τῆς ἀνάπτυξής της, δὲν μπορούμε νὰ ἀναμένουμε καμιά βοήθεια γιὰ τὴ διαφώτιση ἐνὸς φιλοσοφικοῦ προβλήματος. Εἶναι περιττὴ βέβαια ἡ παρατήρηση ὅτι αὐτὰ ποὺ εἰπώθηκαν γιὰ τὴν ψυχολογία δὲν μπορούν ἐπ' οὐδενὶ νὰ σημαίνουν ὅτι ἡ ψυχολογία δὲν εἶναι ἐπιστήμη. Ἀντιθέτως, ὁ ὀρισμὸς τῶν θεμελιωδῶν ἀρχῶν τοῦ ἐπιστημονικοῦ χαρακτήρα τῆς ψυχολογίας ὡς μιᾶς θετικῆς, δηλαδὴ μὴ-φιλοσοφικῆς, ἐπιστήμης, δὲν λειτουργεῖ ἐνάντια στὴν ψυχολογία ἀλλὰ ὑπὲρ αὐτῆς, καὶ σκοπὸ ἔχει νὰ τὴν ἀποτραβῆξει ἀπὸ τὴ συνήθη της πλάνη.

Ὅταν ὁ Kant ἐρμηνεύει τὴν ὕπαρξη (ἢ *existentia*), τὴν παρεύρεση, ὡς ἀντίληψη, τότε αὐτὸ τὸ ἴδιο τὸ φαινόμενο «ἀντίληψη» δὲν μπορεῖ νὰ ὀδηγηθεῖ στὴν ἀποσαφήνισή του μέσω τῆς ψυχολογίας. Ἡ ψυχολογία πρέπει νὰ γνωρίζει πολὺ μᾶλλον ἀπὸ πρὶν τί εἶναι ἡ ἀντίληψη ἐν γένει, ἂν δὲν θέλει νὰ ἐρευνᾷ στὰ τυφλὰ καὶ ψηλαφητὰ τὰ δεδομένα τῶν ἀντιληπτικῶν διαδικασιῶν καὶ τὴ γένεσή τους.

[77] β) Ἡ ὄντολογικὴ συγκρότηση τῆς ἀντίληψης. Ἀποβλεπτικότητα καὶ ὑπέρβαση.

Ξεκινώντας ἀπὸ αὐτὰ ποὺ λέει ὁ Kant μὲ τρόπο ἀσαφῆ γιὰ τὸ φαινόμενο τῆς «ἀντίληψης» καὶ τῆς «θέσης», ἀφήνοντάς τα συγκεχυμένα μέσα στὴν πολύσημη, ὅπως δείξαμε, σημασίους, προσπαθοῦμε τώρα νὰ ἐκλάβουμε συμπεράσματα σχετικά μὲ τὸ ποιά εἶναι ἐκεῖνη ἡ ἔρευνα, καὶ ποιά ἡ συνάφειά της, ποὺ χρειάζεται ἐκ τῶν προτέρων, ὥστε νὰ παρασχεθεῖ σταθερὸ ἔδαφος, σαφῆς ὀρίζοντας καὶ ἀσφαλῆς πρόσβαση στοῦ ἐρμηνευτικὸ μας ἔργο ἀναφορικὰ μὲ τίς ἔννοιες ὕπαρξης (ἢ *existentia*), παρεύρεση, πραγματικότητας καὶ εἶναι ἐν γένει.

Ἡ καντιανὴ θέση, τὸ εἶναι δὲν εἶναι ἐμπράγματο κατηγορημα, δὲν μπορεῖ νὰ θιγεῖ στοῦ ἀρνητικὸ της περιεχόμενο. Ὁ Kant θέλει κατὰ βάθος νὰ πεῖ: τὸ εἶναι δὲν εἶναι ὄν. Ἀντιθέτως, ἡ καντιανὴ θετικὴ ἐρμηνεία τῆς ὕπαρξης ὡς ἀπόλυτης θέσης (ἀντίληψης) καὶ τοῦ εἶναι ὡς θέσης ἐν γένει, ἀποδεικνύεται

τόσο άσαφής όσο και πολύσημη και μάλιστα και προβληματική, ακόμα κι όταν την αντιμετωπίζουμε εϋνοϊκά. Ρωτάμε τώρα: τί είναι αυτό που ο Kant αφήνει στην πραγματικότητα ακαθόριστο, όταν χρησιμοποιεί τους όρους αντίληψη και θέση με την ειπωθείσα πολυσημία; Τί είναι αυτό που παραμένει σκοτεινό όταν ο Kant δεν διακρίνει ανάμεσα στο αντιλαμβάνεσθαι, το αντιληπτό και την αντιληπτότητα του αντιληπτού, αν και τὰ όρίζει ως ανήκοντα με τρόπο έναϊο στην αντίληψη; Τίποτε λιγότερο από την *όντολογική συγκρότηση τής αντίληψης* εν γένει, δηλαδή την *όντολογική της ούσία*, και εξίσου την *όντολογική συγκρότηση τής θέσης*. Η πολυσημη, δηλαδή άσαφής, καντιανή χρήση τών όρων «αντίληψη», «θέση», αποτελεί ένδειξη για τὸ ὅτι ὁ Kant αφήνει άπροσδιόριστη την *όντολογική ούσία τής θέσης και τής αντίληψης* εν γένει. Σὲ τοῦτο ὁμως ἔγκριται περαιτέρω τὸ ὅτι μένουν *όντολογικά άσαφείς* οἱ συμπεριφορές τοῦ ἐγῶ, τοῦ *Dasein* σύμφωνα με τὴ δική μας ὀρολογία. Ἡ προσφυής και ρητὴ ἔρμηνεία τής *όντολογίας* τοῦ *Dasein*, τοῦ ὄντος που εἴμαστε ἐμεῖς οἱ ἴδιοι, βρίσκεται λοιπὸν σὲ δύσκολη θέση. Ἄλλὰ ὄχι μόνον αὐτό: δὲν ἔχει ἐπίσης κατανοηθεῖ, ὅτι [78] ἡ ἐπαρκὴς ἐπεξεργασία αὐτῆς τής *όντολογίας* ἀποτελεῖ τὴν προϋπόθεση για νὰ τεθεῖ τὸ πρόβλημα, ἡ λύση τοῦ ὁποῖου καθίσταται για τὸν Kant (και τὴν ἔρμηνεία του τής ἔννοιας τοῦ εἶναι) τὸ πραγματικὸ ἔργο.

Καταρχάς, δὲν θέλουμε νὰ ὑπεισέλθουμε στὴ θεμελιώδη ἀρχὴ και ἔννοια μιᾶς *όντολογίας* τοῦ *Dasein*. Θὰ ἀσχοληθοῦμε με αὐτὴν στὸ δεύτερο και τρίτο μέρος τοῦ μαθήματος. Και ἄλλο τόσο δὲν θέλουμε νὰ ὑπεισέλθουμε στὴ λειτουργία της ὡς θεμελίου τής φιλοσοφικῆς ἔρευνας εν γένει. Ἄκόμα δὲ λιγότερο εἶναι δυνατόν νὰ ἀναπτύξουμε και νὰ παρουσιάσουμε ἐδῶ, ἀκόμα και στὰ κύρια χαρακτηριστικά της, τὴν *όντολογία* τοῦ *Dasein*. Μιὰ παρόμοια προσπάθεια ἔχω παρουσιάσει στὸ πρῶτο μέρος τοῦ πρόσφατα ἐκδοθέντος ἔργου μου *Εἶναι και Χρόνος*. Ἐδῶ θὰ προσπαθήσουμε, ἀκολουθώντας τὴν ἀντίθετη πορεία, νὰ ὀδηγηθοῦμε στὸν χῶρο τής *όντολογίας* τοῦ *Dasein* ὡς θεμελίου τής *όντολογίας* εν γένει, μέσα ἀπὸ τὴν περαιτέρω ἀνάλυση τοῦ καντιανοῦ προβλήματος και τής καντιανῆς λύσης του.

Ὁ Kant ἔρμηνεύει τὴν ὑπαρξὴ ὡς ἀντίληψη — στὸ ἐξῆς, θὰ

καλοῦμε τὴν ὑπαρξή, ἀκολουθώντας τὴ δική μας ὁρολογία, παρεύρεση (*Vorhandenheit*), καθὼς προορίζουμε τὸν ὄρο *Dasein* ἀποκλειστικὰ γιὰ τὸ ἀνθρώπινο ὄν. Πρέπει νὰ σταθεροποιήσουμε τὴν τριπλὴ σημασία τοῦ ὄρου ἀντίληψη ὡς ἀντιλαμβάνεσθαι, ἀντιληπτὸ καὶ ἀντιληπτότητα τοῦ ἀντιληπτοῦ. Ἀλλά, παρατηρώντας τὴν πολυσημία τῆς ἔκφρασης «ἀντίληψη» καὶ διατηρώντας τὶς διαφορετικὲς σημασίες της, κατακτοῦμε κάποιον στοιχεῖο γιὰ τὴ διαφώτιση τῆς ἔννοιας τῆς ὑπαρξῆς; Διαφοροποιώντας μεταξύ τους τὶς τρεῖς σημασίες τῆς λέξης «ἀντίληψη», φθάνουμε σὲ μιὰ περαιτέρω κατανόηση τοῦ φαινομένου ποὺ νοοῦμε μὲ τὴν ἔκφραση «ἀντίληψη»; Μὲ τὴν ἀπαρίθμηση τοῦ τί μπορεῖ νὰ σημαίνει μιὰ λέξη στὴν πολυσημία της, δὲν ἀποκτοῦμε δὲ καὶ γνώση τοῦ πράγματος. Βεβαίως καὶ ὄχι. Ἀλλὰ αὐτὲς οἱ σημασιακὲς διακρίσεις τοῦ ὄρου «ἀντίληψη» ἔχουν τελικὰ τὴ βάση τους στὸ ἴδιο τὸ πράγμα ποὺ νοοῦμε μὲ αὐτὲς τὶς σημασίες, στὸ ἴδιο τὸ φαινόμενο τῆς ἀντίληψης. Ὅχι μόνο οἱ σημασιακὲς διακρίσεις στὸ μέτρο ποὺ εἶναι ρητὰ συνειδητές, [79] ἀλλὰ ἀκόμα καὶ ἡ λιγότερο ἀκριβῆς χρῆση τῶν πολύσημων λέξεων ἀνατρέχουν ἴσως στὴν ιδιαιτερότητα τοῦ σημαινομένου πράγματος. Πιθανῶς αὐτὴ ἡ πολυσημία τῆς ἔκφρασης «ἀντίληψη» νὰ μὴν εἶναι τυχαία, ἀλλὰ νὰ μαρτυρεῖ ἀκριβῶς ὅτι τὸ φαινόμενο ποὺ νοοῦμε μέσω αὐτῆς προσφέρει, ἤδη γιὰ τὴν καθημερινή-ἀκατέργαστη ἐμπειρία καὶ κατανόηση, ἔρεϊσματα ποὺ ἐπιτρέπουν νὰ τὸ συλλαμβάνουμε πότε ὡς ἀντιλαμβάνεσθαι καὶ ἀντιληπτικὴ συμπεριφορά, πότε ὡς ἀντιληπτὸ ὑπὸ τὴν ἔννοια αὐτοῦ μὲ τὸ ὁποῖο σχετίζεται ἡ ἀντιληπτικὴ συμπεριφορά, πότε ὡς ἀντιληπτότητα ὑπὸ τὴν ἔννοια τοῦ ἀντιληπτόν-εἶναι (*Wahrgenommensein*) ποὺ προσιδιάζει στὸ ἀντιληπτὸ ἐντὸς τῆς ἀντιληπτικῆς συμπεριφορᾶς. Θὰ μπορούσε μάλιστα τὸ φαινόμενο ποὺ νοοῦμε μὲ τὸν ὄρο ἀντίληψη νὰ παρέχει τὴ βάση καὶ τὸ ἔρεισμα γιὰ μιὰ τέτοια πολυσημία γιὰ τὸν ἐξῆς λόγο: διότι καὶ τὸ ἴδιο τὸ φαινόμενο στὴν αὐθεντικὴ του δομῆ δὲν εἶναι μονοδιάστατο, ἀλλὰ πολυσήμαντο. Πιθανῶς, ὅ,τι νοοῦμε συγκεκριμένα κάθε φορά σὲ καθεμία ἀπὸ τὶς τρεῖς παραπάνω σημασίες νὰ ἀνήκει πρωταρχικὰ σὲ μιὰ ἐνιαία δομῆ αὐτοῦ ποὺ πρέπει νὰ κατανοήσουμε ὡς ἀντίληψη. Ἴσως, μέσα σὲ κάθε ἐπιμέρους σημασία καὶ στὴν προκύπτουσα

κάθε φορά σύλληψη τοῦ πράγματος πού καλοῦμε ἀντίληψη, νὰ κοιτάζουμε κάθε φορά τὸ ἴδιο πρᾶγμα ἀπὸ μιὰ διαφορετικὴ ἄποψη.

Καὶ ἔτσι εἶναι πρᾶγματι. Αὐτὸ πού ὀνομάζουμε ἐν συντομίᾳ ἀντίληψη εἶναι ἂν ἀναλυθεῖ: ἀντιληπτικὸ προσανατολιζέσθαι πρὸς τὸ ἀντιληπτό, μὲ τέτοιο τρόπο ὥστε τὸ ἀντιληπτό νὰ κατανοεῖται ὡς ἀντιληπτό στὴν ἴδια του τὴν ἀντιληπτότητα. Αὐτὴ ἡ διαπίστωση δὲν μοιάζει νὰ ἀποτελεῖ καμιὰ ἐξαιρετικὴ σοφία. Ἡ ἀντίληψη εἶναι ἓνα ἀντιλαμβάνεσθαι στὸ ὅποιο ἀνήκει ἓνα ἀντιληπτό στὴν ἀντιληπτότητά του. Δὲν εἶναι ἄραγε τοῦτο μιὰ ἀπλὴ ταυτολογία; Ἔνα τραπέζι εἶναι ἓνα τραπέζι. Ἡ διαπίστωση αὐτὴ, ἂν καὶ προσωρινή, εἶναι κάτι παραπάνω ἀπὸ μιὰ ταυτολογία. Στὴν οὐσία ἐννοοῦμε μ' αὐτὴν τὴ διαπίστωση ὅτι ἡ ἀντίληψη καὶ τὸ ἀντιληπτό στὴν ἀντιληπτότητά του ἀνήκουν τὸ ἓνα στὸ ἄλλο. Κάνοντας λόγο γιὰ τὸ ἀντιληπτικὸ διευθύνεσθαι-πρὸς, ἐννοοῦμε: «τὸ ὅτι τὰ τρία στοιχεῖα τῆς ἀντίληψης ἀνήκουν τὸ ἓνα στὸ ἄλλο» χαρακτηρίζει αὐτὸ τὸ διευθύνεσθαι-πρὸς. Αὐτὸ τὸ διευθύνεσθαι-πρὸς συνιστᾷ τρόπον τινὰ τὸν σκελετὸ τοῦ ὅλου φαινομένου τῆς ἀντίληψης. [80] Μόνο πού τὸ ὅτι ἡ ἀντίληψη διευθύνεται πρὸς ἓνα ἀντιληπτό ἢ, μιλώντας γενικὰ καὶ μὲ τυπικούς ὄρους, τὸ ὅτι σχετίζεται μ' αὐτό, εἶναι τόσο αὐτονόητο, πού, αὐτὸ καθαυτό, δὲν ἀξίζει κάποιας ἰδιαίτερης προσοχῆς. Τὸ ἴδιο μᾶς λέει καὶ ὁ Kant ὅταν μιᾷ γιὰ τὸ γεγονός ὅτι τὸ πρᾶγμα, τὸ ἀντιληπτό, εἰσέρχεται σὲ μιὰ σχέση μὲ τὴ γνωστικὴ δύναμη, τὸ ἀντιλαμβάνεσθαι, ἢ ὅταν κάνει λόγο γιὰ μιὰ ὑποκειμενικὴ σύνθεση. Ἐκτὸς τούτου, αὐτὴ ἡ ρητὰ παρατηρούμενη σχέση τοῦ ἀντιλαμβάνεσθαι πρὸς τὸ ἀντιληπτό ἀποδίδεται ἐπίσης καὶ σὲ ἄλλους τρόπους συμπεριφορᾶς: στὸ ἀπλὸ παριστάνειν πού σχετίζεται μὲ τὸ παριστάμενο, στὸ νοεῖν πού νοεῖ ἓνα νοούμενο, στὸ κρίνειν πού ὀρίζει ἓνα κρινόμενο, στὸ ἀγαπᾶν πού σχετίζεται μὲ ἓνα ἀγαπώμενο. Πρόκειται, θὰ λέγαμε, γιὰ ἀξεπέραστες κοινοτοπίες, πού θὰ ἔπρεπε νὰ ντρέπεται κανεὶς νὰ ἐκστομίσει. Ὡστόσο, δὲν παραιτούμαστε ἀπὸ τὸ νὰ παγιώσουμε ρητὰ αὐτὲς τὶς διαπιστώσεις. Οἱ συμπεριφορᾶς εἶναι συμπεριφορᾶς πρὸς κάτι, διευθύνονται στὴν κατεύθυνση αὐτοῦ πρὸς-τὸ-ὅποιο (*Wozu*), ἢ, μὲ τυπικούς ὄρους, σχετίζονται μὲ αὐτό. Αὐτὴ ἡ διαπίστωση τῆς σχέσης τῆς συμ-

περιφορᾶς μὲ αὐτὸ πρὸς-τὸ-ὁποῖο αὐτὴ συμπεριφέρεται, ἀποτελεῖ ἄραγε ἀπαρχὴ γιὰ κάποια ἀνάλυση; Πρόκειται ἐν γένει ἀκόμα γιὰ φιλοσοφία; Ἄς ἀφήσουμε ἀνοικτὸ τὸ ἂν πρόκειται ἐδῶ γιὰ φιλοσοφία ἢ ὄχι. Ἄς δεχθοῦμε μάλιστα ὅτι δὲν πρόκειται ἢ ὅτι δὲν πρόκειται ἀκόμα γιὰ φιλοσοφία. Οὔτε μᾶς ἀπασχολεῖ τί εἶδους ἀπαρχὴ συντελεῖται μὲ τὴ διαπίστωση αὐτῶν τῶν ὑποτιθέμενων κοινοτοπιῶν, τὸ ἂν εἰσδύουμε ἔτσι, ἢ ὄχι, στὰ μυστικὰ τοῦ κόσμου καὶ τοῦ *Dasein*. Μᾶς ἀπασχολεῖ ἀποκλειστικὰ ὅτι αὐτὲς οἱ κοινότοπες διαπιστώσεις καὶ ὅ,τι ἐννοεῖται μ' αὐτές, δὲν μᾶς διαφεύγουν — ὅτι ἴσως μάλιστα τὶς καθιστοῦμε ἐγγύτερες πρὸς ἐμᾶς. Ἴσως τότε αὐτὸ πού εἶναι, ὑποτίθεται, κοινότοπο, νὰ μεταστραφεῖ σὲ πλήρη αἰνιγματικότητα. Ἴσως αὐτὸ πού μοιάζει ἀδιάφορο νὰ μετατραπεῖ σὲ ἓνα ἀπὸ τὰ ἐντονότερα ἐρεθίσματα καὶ προβλήματα γι' αὐτὸν πού μπορεῖ νὰ φιλοσοφεῖ, δηλαδή γι' αὐτὸν πού κατανοεῖ ὅτι τὸ αὐτονόητο συνιστᾷ τὸ πραγματικὸ καὶ μοναδικὸ θέμα τῆς φιλοσοφίας.

Οἱ συμπεριφορὲς ἔχουν τὴ δομὴ τοῦ διευθύνεσθαι-πρὸς, τοῦ προσανατολιζέσθαι-πρὸς. Ἡ φαινομενολογία δηλώνει αὐτὴν τὴ δομὴ, ἀνατρέχοντας σὲ ἓναν ὄρο τῶν σχολαστικῶν, [81] ὡς ἀποβλεπτικότητα. Οἱ σχολαστικοὶ μιλοῦν γιὰ τὴν ἀπόβλεψη τῆς θέλησης, τῆς *voluntas*, μιλοῦν δηλαδή γι' αὐτὴν μόνο ἀναφορικὰ μὲ τὴ θέληση. Εἶναι πολὺ μακριὰ ἀπὸ τὸ νὰ ἀποδώσουν τὴν ἀπόβλεψη καὶ στὶς ἄλλες συμπεριφορὲς τοῦ ὑποκειμένου, ἢ ἀπὸ τὸ νὰ συλλάβουν τὸ νόημα αὐτῆς τῆς δομῆς στὶς θεμελιώδεις ἀρχές της. Ἀποτελεῖ λοιπὸν πλάνη, τόσο ἱστορικὴ ὅσο καὶ σὲ σχέση μὲ τὰ ἴδια τὰ πράγματα, τὸ νὰ ἰσχυρίζεται κανεὶς, ὅπως συμβαίνει σήμερα ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, ὅτι ἡ θεωρία τῆς ἀποβλεπτικότητος εἶναι τάχα μιὰ σχολαστικὴ θεωρία. Ἄλλὰ κι ἂν ἀκόμα ἦταν, τοῦτο δὲν θὰ συνιστοῦσε αἰτία γιὰ νὰ ἀποποιηθοῦμε αὐτὴν τὴ θεωρία, παρὰ μόνο γιὰ νὰ ἀναρωτηθοῦμε ἂν μπορεῖ νὰ στηριχθεῖ ἐν ἑαυτῇ. Ὁ σχολαστικισμὸς, ὅμως, δὲν γνωρίζει τὴ θεωρία τῆς ἀποβλεπτικότητος. Εἶναι ἀντιθέτως ὁ Franz Brentano στὸ βιβλίον του «Ἡ ψυχολογία ἀπὸ ἐμπειρικὴ ἄποψη» (1874) καὶ κάτω ἀπὸ τὴν ἐπίδραση τοῦ σχολαστικισμοῦ καὶ προπάντων τοῦ Θωμᾶ καὶ τοῦ Suarez, αὐτὸς πού τόνισε μὲ ὀξύτητα τὴ σημασία τῆς ἀποβλεπτικότητος καὶ

ισχυρίστηκε ότι, με αναφορά σέ αυτήν τή δομή, δηλαδή τόν τρόπο τοῦ διευθύνεσθαι-πρός, θά μπορούσε καί θά ἔπρεπε νά ταξινομηθεῖ τὸ σύνολο τῶν ψυχικῶν βιωμάτων. Ὁ τίτλος «Ἡ ψυχολογία ἀπὸ ἐμπειρικῆ ἀποψη» σημαίνει κάτι ἐντελῶς ἄλλο ἀπὸ τὴ σημερινή ἔκφραση «ἐμπειρικὴ ψυχολογία». Ἀπὸ τὸν Brentano καθορίζεται καί ἡ θέση τοῦ Husserl ὁ ὁποῖος κατέστησε γιὰ πρώτη φορά σαφῆ τὴν οὐσία τῆς ἀποβλεπτικότητας στὶς «Λογικὲς ἔρευνες» καί ἀνέπτυξε περαιτέρω αὐτὴν τὴ διασάφηση στὶς «Ἰδέες». Πρέπει ἐπιπλέον νά εἰπωθεῖ τὸ ἐξῆς: αὐτὸ τὸ αἰνιγματικὸ φαινόμενο τῆς ἀποβλεπτικότητας δὲν ἔτυχε γιὰ καιρὸ μιᾶς ἐπαρκοῦς φιλοσοφικῆς κατανόησης. Ἡ ἔρευνά μας συγκεντρώνει τίς προσπάθειές της στὸ νά ἀποκτήσει μιὰ σαφέστερη θεά τοῦ φαινομένου.

Ἄν θυμηθοῦμε αὐτὰ ποὺ εἶπαμε γιὰ τὴν ἴδια τὴν ἀντίληψη, μπορούμε νά διασαφηνίσουμε καταρχὰς τὴν ἔννοια τῆς ἀποβλεπτικότητας ὡς ἐξῆς: κάθε συμπεριφορὰ εἶναι ἓνα συμπεριφέρεσθαι-πρός, ἢ ἀντίληψη εἶναι ἓνα ἀντιλαμβάνεσθαι-κάτι. Αὐτὸ τὸ συμπεριφέρεσθαι-πρός τὸ δηλώνουμε, στὸ στενὸ του νόημα, ὡς ἀποβλέπειν ἢ ὡς *intentio*. Κάθε συμπεριφέρεσθαι-πρός καί κάθε διευθύνεσθαι-πρός ἔχει τὸ δικό του ἰδιαιτερο πρὸς-τὸ-ὁποῖο τοῦ συμπεριφέρεσθαι καί πρὸς-τὸ-ὁποῖο τοῦ διευθύνεσθαι. Αὐτὸ τὸ πρὸς-τὸ-ὁποῖο τοῦ συμπεριφέρεσθαι καί τὸ πρὸς-τὸ-ὁποῖο τοῦ διευθύνεσθαι, ποὺ ἀνήκουν στὴν ἀπόβλεψη, [82] τὰ δηλώνουμε ὡς *intentum*. Ἡ ἀποβλεπτικότητα περιλαμβάνει καί τὰ δύο στοιχεῖα, τὴν *intentio* καί τὸ *intentum*, στὴν ἀκόμα μέχρι τώρα σκοτεινὴ ἐνότητά τους. Αὐτὰ τὰ δύο στοιχεῖα εἶναι διαφορετικὰ γιὰ κάθε συμπεριφορὰ: τὸ διάφορον τῆς *intentio* καί συνεπῶς τοῦ *intentum* συγκροτεῖ ἀκριβῶς τὸ διάφορον τῶν τρόπων συμπεριφορᾶς μεταξύ τους. Αὐτοὶ οἱ τρόποι εἶναι ὡς πρὸς τὴν ἐκάστοτε ἀποβλεπτικότητά τους διάφοροι.

Τώρα πρέπει νά ἀκολουθήσουμε αὐτὴν τὴ δομὴ τῶν συμπεριφορῶν τοῦ *Dasein*, με εἰδικὴ ἀναφορὰ στὴν ἀντίληψη, καί νά ἐρωτήσουμε ποιά εἶναι ἡ ὄψη αὐτῆς τῆς δομῆς τῆς ἴδιας τῆς ἀποβλεπτικότητας, καί προπάντων πῶς θεμελιώνεται ὀντολογικὰ στὴ θεμελιώδη συγκρότηση τοῦ *Dasein*. Καταρχὰς μᾶς ἔνδιαφέρει νά κατανοήσουμε ἐγγύτερα τὴν ἀποβλεπτικότητα

ὡς δομὴ τῶν συμπεριφορῶν τοῦ *Dasein*, δηλαδή νὰ τὴν προφυλάξουμε ἀπὸ γειτονικὲς καὶ διαρκῶς ἀπειλητικὲς παρερμηνεῖες. Δὲν ἀναφερόμαστε τόσο στὶς παρερμηνεῖες μὲ τὶς ὁποῖες ἡ σύγχρονη φιλοσοφία ὑπερφόρτωσε τὴν ἔννοια τῆς ἀποβλεπτικότητας, παρερμηνεῖες ποὺ προέρχονται ὅλες ἀπὸ προ-εἰλημμένες γνωσιοθεωρητικὲς ἢ μεταφυσικὲς ὀπτικὲς γωνίες. Παραμερίζουμε ἐντελῶς τὶς ὁποῖες γνωσιοθεωρίες καὶ ἐν γένει τὶς ὁποῖες φιλοσοφικὲς θεωρίες. Πρέπει νὰ προσπαθήσουμε νὰ δοῦμε τὸ φαινόμενο τῆς ἀποβλεπτικότητας ἀπλὰ καὶ ἀπροκατάληπτα. Μόνον μὲ τὸ νὰ ἀπεγκλωβιστοῦμε ἀπὸ τὶς προκαταλήψεις ποὺ προέρχονται ἀπὸ φιλοσοφικὲς θεωρίες, δὲν προφυλασσόμαστε κιόλας ἐναντία σὲ ὅλες τὶς παρανοήσεις. Ἀντιθέτως, οἱ πιὸ ἐπικίνδυνες καὶ πεισματικὲς προκαταλήψεις ἀναφορικὰ μὲ τὴν κατανόηση τῆς ἀποβλεπτικότητας δὲν εἶναι οἱ ρητὲς προκαταλήψεις ποὺ ἔχουν τὴ μορφή φιλοσοφικῶν θεωριῶν, ἀλλὰ οἱ ἐνδιάθετες ποὺ κατάγονται ἀπὸ τὴ φυσικὴ σύλληψη καὶ σημασία τῶν πραγμάτων τέτοια ποὺ διαμορφώνεται μέσα ἀπὸ τὸ ἀπόθεμα τῆς καθημερινῆς κατανόησης (*Verständigkeit*) ποὺ ἔχει τὸ *Dasein*. Αὐτὲς εἶναι ἀκριβῶς οἱ λιγότερο παρατηρούμενες καὶ οἱ δυσκολότερα ἀπωθήσιμες παρερμηνεῖες. Ποῦ ἔχουν τὴν αἰτία τους αὐτὲς οἱ ἀκατέργαστες προκαταλήψεις, κατὰ πόσο κατέχουν τὴ δική τους νομιμότητα στὰ πλαίσια τοῦ καθημερινοῦ *Dasein*, δὲν εἶναι ἐρωτήματα ποὺ θὰ τεθοῦν ἐδῶ. Θὰ προσπαθήσουμε καταρχὰς νὰ καταστήσουμε ἀναγνωρίσιμη μιὰ παρερμηνεῖα τῆς ἀποβλεπτικότητας, ἡ ὁποία θεμελιώνεται ἀκριβῶς στὴν ἀπλοϊκὴ, φυσικὴ [83] θέα τῶν πραγμάτων. Πρὸς τοῦτο, θὰ προσανατολισθοῦμε καὶ πάλι πρὸς τὸν ἀποβλεπτικὸ χαρακτῆρα τῆς ἀντίληψης.

Τὸ ὅτι ἡ ἀντίληψη ἔχει ἀποβλεπτικὸ χαρακτῆρα σημαίνει καταρχὰς ὅτι τὸ ἀντιλαμβάνεσθαι, ἡ *intentio* του, σχετίζεται μὲ κάτι τὸ ἀντιληπτό, τὸ *intentum*. Ἀντιλαμβάνομαι τὸ παράθυρο ἐκεῖ πέρα. Μιλᾶμε ἐν συντομίᾳ γιὰ τὴ σχέση τῆς ἀντίληψης πρὸς τὸ ἀντικείμενο. Πῶς θὰ περιγράψαμε μὲ τρόπο φυσικὸ αὐτὴν τὴ σχέση; Ἀντικείμενο τῆς ἀντίληψης εἶναι τὸ παράθυρο ἐκεῖ πέρα. Ἡ σχέση ποὺ ἰδιάζει στὴν ἀντίληψη τοῦ παραθύρου ἐκφράζει ἐμφανῶς τὴ σχέση στὴν ὁποία βρίσκεται τὸ ἐκεῖ παρευρισκόμενο παράθυρο ὡς πρὸς ἐμένα, τὸν ἐδῶ παρευ-

ρискόμενο άνθρωπο²⁸, τὸ ὑποκείμενο. Ταυτόχρονα μὲ αὐτὴν τὴν παρευρισκόμενη ἀντίληψη τοῦ παραθύρου δημιουργεῖται μιὰ παρευρισκόμενη σχέση ἀνάμεσα σὲ δύο ὄντα, τὸ παρευρισκόμενο ἀντικείμενο καὶ τὸ παρευρισκόμενο ὑποκείμενο. Ἡ σχέση τῆς ἀντίληψης εἶναι μιὰ παρευρισκόμενη σχέση ἀνάμεσα σὲ δύο παρευρισκόμενα ὄντα. "Ἄν ἀφαιρέσω τὸ ἓνα μέλος τῆς σχέσης, γιὰ παράδειγμα τὸ ὑποκείμενο, τότε καὶ ἡ ἴδια ἡ σχέση παύει νὰ εἶναι παρευρισκόμενη. "Ἄν ἐπιτρέψω στὸ ἄλλο μέλος τῆς σχέσης, στὸ ἀντικείμενο, νὰ ἐξαφανισθεῖ, δηλαδή ἂν τὸ σκεφθῶ ὡς ἐξαφανισθέν, τότε ἐξαφανίζεται, ἐμφανῶς, μαζί του καὶ ἡ σχέση ἀνάμεσα σὲ μένα καὶ τὸ παρευρισκόμενο ἀντικείμενο, καὶ μάλιστα ἐν γένει ἡ δυνατότητα τῆς σχέσης. Διότι ἡ σχέση παύει πάραυτα νὰ ἔχει πιά ἓνα σημεῖο στήριξης στὸ παρευρισκόμενο ἀντικείμενο. Ἡ ἀποβλεπτική σχέση μπορεῖ, ἔτσι φαίνεται, νὰ εἶναι παρευρισκόμενη ὡς τέτοια μόνον ὅταν καὶ τὰ δύο μέλη τῆς σχέσης εἶναι παρευρισκόμενα καὶ ἡ σχέση ὑφίσταται μόνον τόσο διάστημα ὅσο εἶναι παρευρισκόμενα καὶ τὰ ἴδια τὰ μέλη της. Μὲ ἄλλα λόγια, τὸ ψυχικὸ ὑποκείμενο, γιὰ νὰ ὑφίσταται μιὰ δυνατὴ σχέση ἀνάμεσα σὲ αὐτὸ καὶ σὲ κάτι ἄλλο, ἔχει ἀνάγκη ἀπὸ τὴν παρεύρεση ἑνὸς φυσικοῦ ἀντικειμένου. "Ἄν δὲν ὑπῆρχε κανένα φυσικὸ πρᾶγμα, τὸ ψυχικὸ ὑποκείμενο θὰ ἔπρεπε νὰ εἶναι παρευρισκόμενο δι' ἑαυτὸ καὶ ἀπομονωμένο, δίχως αὐτὴν τὴν ἀποβλεπτικὴν σχέση. Ἡ ἀποβλεπτικὴ σχέση ἀποδίδεται στὸ ὑποκείμενο χάρη στὴν παρεύρεση τοῦ ἀντικειμένου, καὶ ἀντιστρόφως. "Ὅλα αὐτὰ φαίνονται αὐτονόητα.

[84] Παρ' ὅλα αὐτά, μὲ αὐτὸν τὸν χαρακτηρισμὸ τῆς ἀποβλεπτικότητος ὡς μιᾶς παρευρισκόμενης σχέσης ἀνάμεσα σὲ δύο παρευρισκόμενα ὄντα, ἓνα ψυχικὸ ὑποκείμενο καὶ ἓνα φυσικὸ

28. [Σ.τ.Μ.] Σύμφωνα μὲ ὅσα ἀνακοίνωσε προηγουμένως ὁ Heidegger (σ. 78), ἡ ἔννοια τῆς *Vorhandenheit* θὰ πρέπει νὰ νοηθεῖ ἐδῶ μὲ τὴν τεχνικὴ τῆς σημασίας ὡς παρεύρεση. Βέβαια, ἡ παρεύρεση δὲν μπορεῖ νὰ ἀποδοθεῖ στὸν ἄνθρωπο, ἀντιθέτως περιγράφει ἓναν ὄντολογικὸ τρόπο πού δὲν ταιριάζει στὸ *Dasein*. Προφανῶς ὁ Heidegger ὑπονοεῖ ἐδῶ ὅτι ἡ παρερμηνεία τῆς ἀποβλεπτικότητος πού παρουσιάζεται σ' αὐτὸ τὸ σημεῖο παρανοεῖ καὶ τὴν ὄντολογία τοῦ *Dasein*, ἀποδίδοντας ἀκριβῶς στὸν ἄνθρωπο τὴν παρεύρεση.

ἀντικείμενο, μᾶς διαφεύγει ἐκ θεμελίων τόσο ἡ οὐσία ὅσο και τὸ ὄντολογικὸ εἶδος τῆς ἀποβλεπτικότητας. Καὶ τοῦτο ἐγκρι-
ται στὸ ὅτι ἡ ἐρμηνεία λαμβάνει τὴν ἀποβλεπτικὴ σχέση ὡς
κάτι ποῦ πρωτο-ἀποδίδεται στὸ ὑποκείμενο ἐπὶ τῇ βάσει τῆς
ἀνάδυσης τῆς παρεύρεσης ἐνὸς ἀντικειμένου. Αὐτὴ ἡ ἐρμηνεία
ἐνέχει τὴν ἄποψη ὅτι τὸ ψυχικὸ ὑποκείμενο καθαυτὸ, ὡς ἀπο-
μονωμένο, εἶναι ὑποκείμενο δίχως ἀποβλεπτικότητα. Ἀντιθέ-
τως, πρέπει νὰ κατανοήσουμε ὅτι ἡ ἀποβλεπτικὴ σχέση δὲν
προκύπτει γιὰ πρώτη φορὰ μέσω τῆς ἐπισύναψης ἐνὸς ἀντικει-
μένου στὸ ὑποκείμενο, δηλαδὴ μὲ τρόπο ἀνάλογο μὲ αὐτὸν ποῦ
ἡ ἀπόσταση ἀνάμεσα σὲ δύο παρευρισκόμενα σώματα προκύ-
πτει γιὰ πρώτη φορὰ ὡς παρευρισκόμενῃ ὅταν στὸ ἓνα παρευ-
ρισκόμενο ἀντικείμενο ἐπισυνάπτεται ἓνα δεύτερο. Ἡ ἀποβλε-
πτικὴ σχέση πρὸς τὸ ἀντικείμενο δὲν λαγχάνει γιὰ πρώτη φορὰ
στὸ ὑποκείμενο μὲ τὴν παρεύρεση τοῦ ἀντικειμένου καὶ μέσω
αὐτῆς, ἀλλὰ τὸ ὑποκείμενο εἶναι ἐν ἑαυτῷ δομημένο ἀποβλε-
πτικά. Ὡς ὑποκείμενο εἶναι προσανατολισμένο-πρὸς... Ἄς
ὑποθέσουμε ὅτι κάποιος πέφτει σὲ μιὰ παραίσθηση. Ὦντας σὲ
παραίσθηση, βλέπει τώρα μέσα σὲ αὐτὴν τὴν αἴθουσα ὅτι ἐδῶ
κινοῦνται ἐλέφαντες. Ἔχει ἀντίληψη αὐτῶν τῶν ἀντικειμένων,
ἂν καὶ αὐτὰ δὲν εἶναι παρευρισκόμενα. Τὰ ἀντιλαμβάνεται,
διευθύνεται-πρὸς αὐτὰ ἀντιλαμβανόμενός τα. Πρόκειται γιὰ
ἓνα διευθύνεσθαι πρὸς ἀντικείμενα ποῦ δὲν εἶναι παρευρισκόμε-
να. Δίδονται σ' αὐτὸν ὡς παρευρισκόμενα, ἔτσι λέμε ἐμεῖς, οἱ
ἄλλοι, ἀπλὰ καὶ μόνο μὲ τὸν τρόπο τῆς εἰκασίας. Ἀλλὰ αὐτὰ
τὰ ἀντικείμενα μποροῦν νὰ δοθοῦν μὲ τὸν τρόπο τῆς εἰκασίας
σὲ αὐτὸν ποῦ βρίσκεται σὲ παραίσθηση, μόνο καὶ μόνο ἐπειδὴ
τὸ ἀντιλαμβάνεσθαι ὑπὸ τὸν τρόπο τῆς παραίσθησης εἶναι τέ-
τοιο, ἔτσι ὥστε μέσα σ' αὐτὸ τὸ ἀντιλαμβάνεσθαι νὰ μπορεῖ τὸ
ὑποκείμενο νὰ συναντήσῃ κάτι — διότι τὸ ἀντιλαμβάνεσθαι εἶ-
ναι ἐν ἑαυτῷ ἓνα συμπεριφέρεσθαι-πρὸς, μιὰ σχέση πρὸς τὸ
ἀντικείμενο, εἴτε αὐτὸ εἶναι πραγματικὰ παρευρισκόμενο εἴτε
ἀπλὰ καὶ μόνο ὡς εἰκασία. Μόνο ἐπειδὴ τὸ παραισθητικὸ ἀντι-
λαμβάνεσθαι ὡς ἀντίληψη ἔχει ἐν ἑαυτῷ τὸν χαρακτήρα τοῦ
διευθύνεσθαι-πρὸς, μόνο γι' αὐτὸ μπορεῖ τὸ ὑποκείμενο τῆς
παραίσθησης νὰ σκοπεύει κάτι μὲ τὸν τρόπο τῆς εἰκασίας.
Μπορῶ νὰ συλλάβω κάτι μὲ τὸν τρόπο τῆς εἰκασίας μόνο ἂν

ἐγώ, ὁ συλλαμβάνων, μπορῶ ἐν γένει [85] νὰ σκοπεύω κάτι. Διότι μόνο τὸ σκοπεύειν μπορεῖ νὰ ἐπιδέχεται τὴν τροποποίηση τῆς εἰκασίας. Ἡ ἀποβλεπτικὴ σχέση δὲν προκύπτει γιὰ πρώτη φορὰ μέσω τῆς πραγματικῆς παρεύρεσης τοῦ ἀντικειμένου, ἀλλὰ κεῖται μέσα στὸ ἴδιο τὸ ἀντιλαμβάνεσθαι, εἴτε αὐτὸ εἶναι ἀμιγῆς πλάνης εἴτε πλανᾶται. Πρέπει τὸ ἀντιλαμβάνεσθαι νὰ εἶναι ἀντίληψη-τινός, γιὰ νὰ μπορῶ νὰ πλανηθῶ ὡς πρὸς κάτι.

Γίνεται λοιπὸν σαφές ὅτι ὁ λόγος περὶ τῆς σχέσης τοῦ ἀντιλαμβάνεσθαι πρὸς ἓνα ἀντικείμενο εἶναι ἀμφίσημος. Μπορεῖ νὰ σημαίνει: τὸ ἀντιλαμβάνεσθαι ὡς κάτι τὸ ψυχικὸ ἐντὸς τοῦ παρευρισκόμενου ὑποκειμένου βρίσκεται σὲ σχέση μὲ ἓνα παρευρισκόμενο ἀντικείμενο, σχέση πού εἶναι καὶ ἡ ἴδια παρευρισκόμενη ἐπὶ τῇ βάσει τῶν δύο παρευρισκόμενων ὄντων. Αὐτὴ ἡ σχέση, λοιπὸν, ὑφίσταται καὶ ἐκλείπει ἀνάλογα μὲ τὴν παρεύρεση τῶν μελῶν της. Ἄλλὰ ἡ ἔκφραση «ἡ σχέση τῆς ἀντίληψης πρὸς ἓνα ἀντικείμενο» μπορεῖ ἐπίσης νὰ σημαίνει: τὸ ἀντιλαμβάνεσθαι εἶναι ἐν ἑαυτῷ, σύμφωνα μὲ τὴν δομὴ του, συγκροτημένο μέσω αὐτῆς τῆς σχέσης, εἴτε αὐτὸ μὲ τὸ ὁποῖο σχετίζεται εἶναι ὡς ἀντικείμενο παρευρισκόμενο εἴτε ὄχι. Ἡ δευτέρη σημασία τῆς ἔκφρασης «σχέση τῆς ἀντίληψης πρὸς ἓνα ἀντικείμενο» θίγει ἤδη τὸ ἰδιαίτερο γνῶρισμα τῆς ἀποβλεπτικότητας. Ἡ ἔκφραση αὐτὴ δὲν σημαίνει μιὰ σχέση στὴν ὁποία πρωτο-εἰσέρχεται ἡ ἀντίληψη ὡς τὸ ἓνα της σημεῖο, μιὰ σχέση πού λαγχάνει σὲ μιὰ ἀντίληψη πού εἶναι καθαυτὴ ἀμιγῆς σχέσεων, ἀλλὰ μιὰ σχέση πού εἶναι αὐτὸ τὸ ἴδιο τὸ ἀντιλαμβάνεσθαι. Αὐτὴ ἡ σχέση πού καλοῦμε μὲ τὸν ὄρο ἀποβλεπτικότητα ἀποτελεῖ τὸν *a priori* *σχεσιακὸ χαρακτήρα* αὐτοῦ πού περιγράφουμε ὡς συμπεριφέρεσθαι.

Ἡ ἀποβλεπτικότητα εἶναι ἡ ἴδια, ὡς δομὴ τῶν συμπεριφορῶν, μιὰ δομὴ τοῦ συμπεριφερόμενου ὑποκειμένου. Ἀποτελεῖ γιὰ τὸν ὄντολογικὸ τρόπο τοῦ συμπεριφερόμενου ὑποκειμένου τὸν *σχεσιακὸ χαρακτήρα* αὐτῆς τῆς σχέσης. Ἀνήκει στὴν οὐσία τῶν συμπεριφορῶν, ἔτσι ὥστε τὸ νὰ μιᾶμε γιὰ ἀποβλεπτικὲς συμπεριφορὲς συνιστᾷ ἤδη ἓναν πλεονασμὸ πού μοιάζει μὲ τὴν ἔκφραση: ἓνα τρίγωνο στὸν χῶρο. Ἀντιστρόφως, γιὰ ὅσο χρόνο [86] δὲν ἔχει κατανοηθεῖ ἡ ἀποβλεπτικότητα ὡς τέ-

τοια, τόσο θα συγχέονται και οι συμπεριφορές, όπως όταν παριστῶ ἀπλῶς ἓνα τρίγωνο χωρίς νά ἔχω τήν ἀντίστοιχη ἰδέα τοῦ χώρου πού ὑπόκειται αὐτῆς τῆς παράστασης καί τήν καθιστᾶ δυνατή.

Ἔτσι, ἀπομακρύνουμε μιᾶ παρερμηνεία τῆς ἀποβλεπτικότητας πού ἦταν οἰκεία στόν κοινὸ νοῦ, ἀλλά ὑπαινιχθήκαμε μιᾶ νέα παρερμηνεία, θύμα τῆς ὁποίας πέφτει σχεδόν χωρίς ἐξαιρέση ἡ μὴ-φαινομενολογικὴ φιλοσοφία. Θά θέλαμε νά συζητήσουμε κι αὐτὴν τὴ *δεύτερη παρερμηνεία*, χωρίς νά ὑπεισέλθουμε ἐγγύτερα σὲ συγκεκριμένες θεωρίες.

Τὸ ἀποτέλεσμα τῆς μέχρι τώρα διασάφησης ἦταν τὸ ἐξῆς: ἡ ἀποβλεπτικότητα δὲν ἀποτελεῖ μιᾶ ἀντικειμενικὴ παρευρισκόμενη σχέση ἀνάμεσα σὲ δύο παρευρισκόμενα ὄντα, ἀλλὰ ἀποτελεῖ, ὡς σχεσιακὸς χαρακτήρας τοῦ συμπεριφέρεσθαι, ἓναν προσδιορισμὸ τοῦ ὑποκειμένου. Οἱ συμπεριφορὲς εἶναι συμπεριφορὲς τοῦ ἐγῶ. Συνηθίζεται νά τις καλοῦν ἐπίσης βιώματα τοῦ ὑποκειμένου. Τὰ βιώματα εἶναι ἀποβλεπτικά καί ἀνήκουν συνεπῶς στό ἐγῶ ἢ, ὅπως ἔχουμε μάθει νά λέμε, εἶναι ἐμμενῆ στό ὑποκείμενο, ἀνήκουν στήν ὑποκειμενικὴ σφαῖρα. Σύμφωνα, ὅμως, μὲ μιᾶ γενικὴ μεθοδολογικὴ πεποιθήση τῆς νεότερης φιλοσοφίας ἀπὸ τὸν Descartes καί ἐδῶ, τὸ ὑποκείμενο καί τὰ βιώματά του εἶναι αὐτὰ πού δίδονται καταρχὰς στό ὑποκείμενο, στό ἴδιο τὸ ἐγῶ, ἀποκλειστικά καί ἀναμφίβολα ὡς κάτι σίγουρο. Ἐγείρεται λοιπὸν τὸ ἐρώτημα: πῶς μπορεῖ αὐτὸ τὸ ἐγῶ μαζί μὲ τὰ ἀποβλεπτικά του βιώματα νά ἐξέλθει ἀπὸ τὴ βιωματικὴ του σφαῖρα καί νά ἀναλάβει μιᾶ σχέση μὲ τὸν παρευρισκόμενο κόσμο; Πῶς μπορεῖ τὸ ἐγῶ νά ὑπερβεῖ τὴ δική του ἴδια σφαῖρα καί τὰ ἀποβλεπτικά βιώματα πού βρίσκονται ἐγκλεισμένα μέσα της, καί σὲ τί συνίσταται αὐτὴ ἡ ὑπέρβαση; Θέτοντας τὸ ἐρώτημα ἀκριβέστερα: τί μᾶς παρέχει ἡ ἀποβλεπτικὴ δομὴ τῶν βιωμάτων γιὰ τὴ φιλοσοφικὴ διαφώτιση τῆς ὑπέρβασης; Διότι ἡ ἀποβλεπτικὴ δομὴ δηλώνει μιᾶ σχέση τοῦ ὑποκειμένου πρὸς τὸ ἀντικείμενο. Ἀκούσαμε ὅμως, ὅτι ἡ ἀποβλεπτικὴ δομὴ εἶναι μιᾶ δομὴ τῶν βιωμάτων καί ὅτι ἀνήκει συνεπῶς στήν ὑποκειμενικὴ σφαῖρα. Φαίνεται λοιπὸν ὅτι καί τὸ ἀποβλεπτικὸ διευθύνεσθαι-πρὸς παραμένει ἐντὸς τῆς ὑποκειμενικῆς σφαίρας καί ὅτι, δι' ἑαυτοῦ, δὲν παρέχει τίποτε πού νά

ὁδηγεῖ στὴ διαφώτιση τῆς ὑπέρβασης. [87] Πῶς ἐξερχόμαστε ἀπὸ τὰ ἀποβλεπτικά βιώματα, ποὺ βρίσκονται στὸ ἐσωτερικό, μέσα στὸ ὑποκείμενο, ἔξω, πρὸς τὰ πράγματα ὡς ἀντικείμενα; Θὰ ἔλεγε κανεὶς ὅτι τὰ ἀποβλεπτικά βιώματα καθαυτά, ὡς ἀνήκοντα στὴν ὑποκειμενικὴ σφαίρα, σχετίζονται μόνο μὲ ὅ,τι εἶναι ἐμμενές σὲ αὐτὴν τὴ σφαίρα. Οἱ ἀντιλήψεις ὡς κάτι τὸ ψυχικὸ διευθύνονται πρὸς αἰσθητήριες ἐντυπώσεις, παραστασιακὲς εἰκόνες, ἀπομεινάρια τῆς μνήμης, καὶ πρὸς προσδιορισμοὺς τοὺς ὁποίους προσθέτει τὸ νοεῖν, τὸ ἐπίσης ἐμμενές στὸ ὑποκείμενο, σὲ αὐτὸ ποὺ δίδεται καταρχὰς μόνο ὡς ὑποκειμενικό. Ἔτσι, πρέπει νὰ τεθεῖ προπάντων τὸ ἐξῆς κεντρικό, ὑποτίθεται, φιλοσοφικὸ πρόβλημα: τὰ βιώματα καὶ αὐτὸ πρὸς τὸ ὁποῖο διευθύνονται ἀποβλεπτικά, τὸ ὑποκειμενικὸ τῶν αἰσθητήριων ἐντυπώσεων καὶ τῶν παραστάσεων, πῶς σχετίζονται μὲ τὸ ἀντικειμενικό;

Κι αὐτὴ ἡ ἐρωτηματοθεσίᾳ μοιάζει πιθανὴ καὶ ἀναγκαία, καθὼς ἐμεῖς οἱ ἴδιοι εἶπαμε προηγουμένως: τὰ βιώματα, ὀφείλοντας νὰ ἔχουν τὸν χαρακτήρα τῆς ἀποβλεπτικότητος, ἀνήκουν στὴν ὑποκειμενικὴ σφαίρα. Τὸ περαιτέρω ἐρώτημα μοιάζει λοιπὸν ἀναπόφευκτο: πῶς σχετίζονται τὰ ἀποβλεπτικά βιώματα τὰ ἀνήκοντα στὴν ὑποκειμενικὴ σφαίρα μὲ τὰ ὑπερβατικὰ ἀντικείμενα; Ὅσο πιθανὴ κι ἂν φαίνεται αὐτὴ ἡ ἐρωτηματοθεσίᾳ, κι ὅσο κι ἂν εἶναι διαδεδομένη ἀκόμα καὶ στὰ πλαίσια τῆς φαινομενολογίας καὶ τῶν πιὸ γειτονικῶν τῆς κατευθύνσεων τοῦ νέου γνωσιοθεωρητικοῦ ρεαλισμοῦ, ὅπως γιὰ παράδειγμα στὶς ἀντιλήψεις τοῦ N. Hartmann, ἄλλο τόσο αὐτὴ ἡ ἐρμηνεία τῆς ἀποβλεπτικότητος παραγνωρίζει στοιχειωδῶς αὐτὸ τὸ φαινόμενο. Τὸ παραγνωρίζει, διότι, γιὰ αὐτὴν τὴν ἐρμηνεία, εἶναι ἡ θεωρία ἐκείνη ποὺ προηγεῖται τῆς ἐκπλήρωσης τῆς ἀπαίτησης ἣ ποὺ πρέπει νὰ ἰκανοποιεῖ κάθε ἐρμηνεία νὰ ἀνοίξει τὰ μάτια καὶ νὰ δεχθεῖ τὰ φαινόμενα ὅπως δίδονται, ἐναντία σὲ καὶ στὸ πείσμα κάθε βαθιὰ ριζωμένης θεωρίας, δηλαδὴ τῆς ἀπαίτησης νὰ διευθύνει τὴ θεωρία πρὸς τὰ φαινόμενα, καὶ ὄχι ἀντίστροφα νὰ παραβιάζει τὰ φαινόμενα μέσω μιᾶς προ-εἰλημμένης θεωρίας.

Ποιὸ εἶναι τὸ ἐπίκεντρο τῆς δεύτερης αὐτῆς πρὸς διασάφηση παρερμηνείας τῆς ἀποβλεπτικότητος; Τὸ ἐπίκεντρο δὲν βρί-

σκεται αὐτὴν τῇ φορᾷ, ὅπως συνέβαινε μὲ τὴν πρώτη παρερ-
μηνεία, στὸν χαρακτήρα τῆς *intentio*, ἀλλὰ στὸν χαρακτήρα
τοῦ *intentum*, αὐτοῦ πρὸς τὸ ὁποῖο διευθύνεται ἡ συμπεριφορὰ
καί, στὴν περίπτωσή μας, ἡ ἀντίληψη. Μπορεῖ κανεὶς νὰ πεῖ: ἡ
ἀποβλεπτικότητα εἶναι ἓνα γνῶρισμα τῶν βιωμάτων. Αὐτὰ
ἀνήκουν στὴ σφαῖρα τοῦ ὑποκειμένου. [88] Τί πιὸ φυσικὸ καὶ
λογικὸ ἀπὸ τὸ νὰ συμπεράνει κανεὶς τώρα: συνεπῶς πρέπει
ἐπίσης κι αὐτὸ πρὸς τὸ ὁποῖο διευθύνονται τὰ ἐμμενῆ βιώματα
νὰ εἶναι καὶ τὸ ἴδιο κάτι τὸ ὑποκειμενικὸ. Ἄλλὰ ὅσο φυσικὸ
καὶ λογικὸ κι ἂν φαίνεται αὐτὸ τὸ συμπέρασμα, κι ὅσο κριτικὰ
καὶ μὲ περίσκεψη κι ἂν καθορίσθηκε αὐτὸ τὸ γνῶρισμα τῶν
ἀποβλεπτικῶν βιωμάτων καὶ αὐτοῦ πρὸς τὸ ὁποῖο διευθύνον-
ται, πρόκειται παρ' ὅλα αὐτὰ γιὰ μιὰ θεωρία ἡ ὁποία κλείνει
τὰ μάτια μπροστὰ στὰ φαινόμενα καὶ δὲν τοὺς ἀπευθύνει τὸν
λόγο.

Ἄς πάρουμε μιὰ φυσικὴ ἀντίληψη, χωρὶς οἰαδήποτε θεωρία,
χωρὶς καμιὰ προειλημμένη ἀποψη γιὰ τὴ σχέση ἀνάμεσα στὸ
ὑποκείμενο καὶ τὸ ἀντικείμενο καὶ τὰ παρόμοια, καὶ ἄς θέσου-
με σὲ ἐρώτηση αὐτὴν τὴ συγκεκριμένη ἀντίληψη, στὴν ὁποία
ζοῦμε, ἄς ποῦμε τὴν ἀντίληψη τοῦ παραθύρου. Μὲ τί σχετίζε-
ται αὐτὴ ἡ ἀντίληψη, σὲ ἀντιστοιχία μὲ τὸ νόημα τῆς διευθύν-
σης πού ἰδιάζει στὴν *intentio* τῆς; Πρὸς τί διευθύνεται τὸ ἀντι-
λαμβάνεσθαι, σύμφωνα μὲ τὸ κατευθυντήριο νόημα τῆς κατα-
νόησης πού τοῦ ἰδιάζει; Στὴν καθημερινὴ συμπεριφορὰ, κἀνον-
τας ἄς ποῦμε τὸν γύρο μέσα σὲ αὐτὴν τὴν αἴθουσα καὶ κοιτά-
ζοντας γύρω μου μέσα στὰ ὄρια τοῦ περιβάλλοντος κόσμου,
ἀντιλαμβάνομαι τὸν τοῖχο καὶ τὸ παράθυρο. Πρὸς τί διευθύνο-
μαι ὄντας σ' αὐτὴν τὴν ἀντίληψη; Πρὸς αἰσθητήριες ἐντυπώ-
σεις; Ἡ ὅταν ἀποφεύγω τὸ ἀντιληπτό, ἀποφεύγω εἰκόνες τῶν
παραστάσεων καὶ ὅταν πετάγομαι στὴν αὐλὴ τοῦ πανεπιστη-
μίου, προφυλάσσομαι χάρη σὲ αὐτὴν τὴν εἰκόνα τῆς παράστα-
σης καὶ τίς αἰσθητήριες ἐντυπώσεις;

Τὸ νὰ πεῖς ὅτι στὴν ἀντίληψη διευθύνομαι καταρχὰς πρὸς
τίς αἰσθητήριες ἐντυπώσεις, ἀποτελεῖ καθαρὴ θεωρητικὴ κατα-
σκευὴ. Ἡ ἀντίληψη διευθύνεται σύμφωνα μὲ τὸ νόημα τῆς
διεύθυνσής τῆς πρὸς τὸ ἴδιο τὸ παρευρισκόμενο ὄν. Τὸ σκο-
πεύει ἀκριβῶς ὡς τὸ παρευρισκόμενο καὶ δὲν γνωρίζει ἀπολύ-

τως τίποτε για τις αίσθητήριες έντυπώσεις που περιλαμβάνονται μέσα της. Το ίδιο ισχύει κι όταν κινούμαι σέ μιὰ αντίληπτική πλάνη. "Όταν πλανῶμαι στό σκοτάδι καί λαμβάνω ἕνα δέντρο γιά ἕναν ἄνθρωπο, τότε δέν πρέπει νά ποῦμε ὅτι αὐτή ἡ αντίληψη διευθύνεται πρὸς ἕνα δέντρο τὸ ὁποῖο λαμβάνει ὁμοίως γιά ἄνθρωπο, οὔτε ὅτι σ' αὐτὴν τὴν περίπτωση ὁ ἄνθρωπος ἀποτελεῖ μιὰ ἀπλή παράσταση, καί ὅτι συνεπῶς, στὰ πλαίσια αὐτῆς τῆς πλάνης, δέν διευθύνομαι παρὰ πρὸς μιὰ παράσταση. Ἀντίθετα, εἶναι ἀκριβῶς τὸ νόημα τῆς πλάνης ὅτι, λαμβάνοντας τὸ δέντρο γιά ἕναν [89] ἄνθρωπο, αὐτὸ πού ἀντιλαμβάνομαι καί πού πιστεύω ὅτι ἀντιλαμβάνομαι, τὸ συλλαμβάνω ὡς ἕνα παρευρισκόμενο ὄν. Σὲ αὐτὴν τὴν αντίληπτική πλάνη εἶναι ὁ ἴδιος ὁ ἄνθρωπος πού μοῦ δίδεται καί ὄχι κάποια παράστασή του.

Αὐτὸ πρὸς τὸ ὁποῖο διευθύνεται ἡ αντίληψη σύμφωνα μὲ τὸ νόημά της, εἶναι τὸ ἴδιο τὸ ἀντιληπτό. Αὐτὸ εἶναι πού σκοπεύεται. Τί ἐμπεριέχεται σὲ αὐτὴν τὴν κατάδειξη τοῦ φαινομένου τῆ μὴ θαμπωμένη ἀπὸ θεωρίες; Τίποτε λιγότερο ἀπὸ τὸ ὅτι ἡ ἐρωτηματοθεσία, γιά τὸ πῶς τὰ ὑποκειμενικὰ ἀποβλεπτικὰ βιώματα μποροῦν νά σχετισθοῦν ἀπὸ τὴν πλευρά τους μὲ ἕνα ἀντικειμενικὸ παρευρισκόμενο ὄν, εἶναι ἐκ θεμελίων ἐσφαλμένη. Δέν μπορῶ καί δέν ἐπιτρέπεται νά ρωτήσω: πῶς τὸ ἐσωτερικὸ ἀποβλεπτικὸ βίωμα ἐξέρχεται σὲ κάτι τὸ ἐξωτερικό. Δέν μπορῶ καί δέν ἐπιτρέπεται νά θέσω αὐτὸ τὸ ἐρώτημα, διότι ἡ ἴδια ἡ ἀποβλεπτικὴ συμπεριφορὰ ὡς τέτοια σχετίζεται μὲ παρευρισκόμενα ὄντα. Δέν χρειάζεται τὸ ἐρώτημα, πῶς τὸ ἐσωτερικὸ ἀποβλεπτικὸ βίωμα ἀποκτᾶ ὑπερβατικὴ ἰσχὺ, ἀλλὰ αὐτὸ πού πρέπει νά καταλάβει κανεὶς εἶναι ὅτι ἡ ἀποβλεπτικότητα εἶναι ἀκριβῶς αὐτὸ ὅπου ἐνυπάρχει ἡ ὑπέρβαση καί τίποτε ἄλλο. Μὲ αὐτὴν τὴ διαπίστωση ἡ ἀποβλεπτικότητα καί ἡ ὑπέρβαση δέν ἔχουν ἀκόμα διασαφηνισθεῖ ἐπαρκῶς, ἀλλὰ ἔχει τουλάχιστον κατακτηθεῖ ἡ ἐρωτηματοθεσία πού ἀντιστοιχεῖ στό περιεχόμενο πού ἰδιάζει στό ἴδιο τὸ πράγμα πού τίθεται ὑπὸ ἐρώτηση, ἀφοῦ ἀντλεῖται ἀπὸ αὐτό. Ἡ συνήθης κατανόηση τῆς ἀποβλεπτικότητας παραγνωρίζει αὐτὸ πρὸς τὸ ὁποῖο διευθύνεται — στὴν περίπτωση τῆς ἀντίληψης — τὸ ἀντιλαμβάνεσθαι. Ταυτόχρονα παραγνωρίζεται ἡ δομὴ τοῦ

διευθύνεσθαι-πρός, ἡ *intentio*. Ἡ παρερμηνεία ὀφείλεται σέ μιὰ ἐσφαλμένη ὑποκειμενικοποίηση τῆς ἀποβλεπτικότητας. Θέτει κανείς ἓνα ἐγώ, ἓνα ὑποκείμενο, καὶ ἀποδέχεται ὅτι στὴ λεγόμενη σφαῖρα τοῦ ἀνήκουν ἀποβλεπτικά βιώματα. Τὸ ἐγὼ ἀποτελεῖ ἐδῶ κάτι πού ἔχει μιὰ δική του σφαῖρα στὴν ὁποία εἶναι τρόπον τινὰ κλεισμένα σὰν σὲ θήκη τὰ ἀποβλεπτικά του βιώματα. Ἀπὸ δῶ καὶ πέρα, ὅμως, θὰ δειχθεῖ ὅτι εἶναι τὰ ἴδια τὰ ἀποβλεπτικά βιώματα πού συνιστοῦν τὸ ὑπερβαίνειν. Ἐκ τούτου προκύπτει ὅτι ἡ ἀποβλεπτικότητα δὲν ἐπιτρέπεται νὰ παρανοεῖται στὴ βάση μιᾶς τυχαίας ἔννοιας τοῦ ὑποκειμένου, τοῦ ἐγὼ καὶ τῆς ὑποκειμενικῆς σφαίρας καὶ νὰ δίδει ἐρείσματα γιὰ ἓναν ἐσφαλμένο προβληματισμὸ περὶ ὑπέρβασης, ἀλλὰ πρέπει ἀντιστρόφως [90] νὰ ὀρίσουμε πρῶτα ἀπ' ὅλα τὸ ὑποκείμενο στὴν οὐσία του, στὴ βάση αὐτοῦ τοῦ ἀπροκατάληπτου χαρακτήρα τῆς ἀποβλεπτικότητας καὶ τῆς ὑπέρβασης πού τῆς ἰδιάζει. Ἐπειδὴ ὁ συνήθης χωρισμὸς ἑνὸς ὑποκειμένου καὶ τῆς ἐμμενοῦς τοῦ σφαίρας ἀπὸ ἓνα ἀντικείμενο καὶ τὴ σφαῖρα τῆς ὑπέρβασης — ἐπειδὴ ἐν γένει ἡ διάκριση ἀνάμεσα στὸ μέσα καὶ τὸ ἐξῶ εἶναι μιὰ θεωρητικὴ κατασκευὴ καὶ δίνει μονίμως ἔρεισμα γιὰ περαιτέρω κατασκευές, ἀπὸ τώρα καὶ στὸ ἐξῆς δὲν θὰ μιλάμε γιὰ ἓνα ὑποκείμενο, γιὰ μιὰ ὑποκειμενικὴ σφαῖρα, ἀλλὰ θὰ κατανοοῦμε τὸ ὄν στὸ ὁποῖο ἀνήκουν οἱ ἀποβλεπτικὲς συμπεριφορές ὡς *Dasein* καὶ μάλιστα ἔτσι, ὥστε μὲ τὴ βοήθεια τῆς σωστὰ κατανοούμενης ἀποβλεπτικῆς συμπεριφορᾶς θὰ προσπαθήσουμε ἀκριβῶς νὰ περιγράψουμε καταλλήλως τὸ εἶναι τοῦ *Dasein*, ἓνα ἀπὸ τὰ θεμελιώδη στοιχεῖα τῆς συγκρότησής του. Τὸ ὅτι οἱ συμπεριφορές τοῦ ὤδε-εἶναι εἶναι ἀποβλεπτικὲς σημαίνει ὅτι τὸ ὄντολογικὸ εἶδος ἐμᾶς τῶν ἰδίων, τοῦ ὤδε-εἶναι, εἶναι σύμφωνα μὲ τὴν οὐσία του τέτοιο, πού αὐτὸ τὸ ὄν, καθόσον εἶναι, παραμένει ἤδη πάντα παράπλευρα (*bei*) σὲ ἓνα παρευρισκόμενο ὄν. Ἡ ἰδέα ἑνὸς ὑποκειμένου, πού ἔχει ἀποβλεπτικά βιώματα μόνο στὸ ἐσωτερικὸ τῆς σφαίρας του καὶ πού δὲν εἶναι ἀκόμα ἐκτὸς ἑαυτοῦ ἀλλὰ κλεισμένο στὸν ἑαυτό του σὰν σὲ θήκη, ἀποτελεῖ μιὰ ἀ-νόητη ἔννοια πού παραγνωρίζει τὴ θεμελιώδη ὄντολογικὴ δομὴ τοῦ ὄντος πού εἴμαστε ἐμεῖς οἱ ἴδιοι. Ὄνομάζοντας, ὅπως σημειώσαμε προηγουμένως, τὸ ὄντολογικὸ εἶδος τοῦ *Dasein* ἐν συντομίᾳ Ὑπαρξῆ, πρέπει νὰ

πούμε: τὸ *Dasein* Ἵπάρχει καὶ δὲν παρευρίσκειται μὲ τὸν τρόπο ἐνὸς πράγματος. Ἐνα τέτοιο ἀκριβῶς γνῶρισμα πού διαφοροποιεῖ τὸ Ἵπάρχον ἀπὸ τὸ παρευρισκόμενο ἐνυπάρχει στὴν ἀποβλεπτικότητα. «Τὸ *Dasein* Ἵπάρχει» σημαίνει, μεταξύ ἄλλων, ὅτι εἶναι τέτοιο πού, ὄντας, σχετίζεται μὲ παρευρισκόμενα ὄντα, καὶ ὄχι μὲ παρευρισκόμενα ἐννοούμενα ὡς κάτι τὸ ὑποκειμενικό. Ἐνα παράθυρο, μιὰ καρέκλα, καὶ ἐν γένει ὅτιδήποτε τὸ παρευρισκόμενο μὲ τὸ ἐκτενέστερο νόημα τοῦ ὄρου, δὲν Ἵπάρχει, γιὰτὶ δὲν μπορεῖ νὰ σχετισθεῖ πρὸς κάτι τὸ παρευρισκόμενο, μὲ τὸν τρόπο τοῦ ἀποβλεπτικοῦ διευθύνεσθαι πρὸς. Ἐνα παρευρισκόμενο ὄν ἀνάμεσα σὲ ἄλλα εἶναι ἀπλῶς καὶ πάλι παρευρισκόμενο.

Μὲ τὰ παραπάνω δὲν ἔχουμε διατρέξει παρὰ μιὰ πρώτη φάση, προσπαθώντας νὰ προστατέψουμε τὸ φαινόμενο τῆς ἀποβλεπτικότητας ἀπὸ τὶς χονδροειδέστερες παρερμηνεῖες του καὶ νὰ ἔχουμε μιὰ κατὰ προσέγγιση ἀποψή του. Αὐτὸ ἀποτελεῖ προϋπόθεση γιὰ νὰ [91] θέσουμε πράγματι ὡς πρόβλημα τὴν ἀποβλεπτικότητα, πράγμα πού θὰ προσπαθήσουμε στὸ δεύτερο μέρος τοῦ μαθήματος.

Καταρχὰς καὶ ἔχοντας ὡς σκοπὸ μας νὰ διασαφήσουμε στὶς θεμελιώδεις ἀρχές του τὸ φαινόμενο τῆς ἀντίληψης, ἀποκρούσαμε δύο φυσικὲς καὶ πεισματικὲς παρερμηνεῖες σχετικὰ μὲ τὴν ἀποβλεπτικότητα. Ἀς ἐπαναλάβουμε περιληπτικὰ αὐτὲς τὶς δύο λανθασμένες ἐρμηνεῖες. Πρῶτον: ἐνάντια στὴν ἐσφαλμένη ἀντικειμενικοποίηση τῆς ἀποβλεπτικότητας πρέπει νὰ πούμε ὅτι ἡ ἀποβλεπτικότητα δὲν εἶναι μιὰ παρευρισκόμενη σχέση ἀνάμεσα σὲ παρευρισκόμενα ὄντα, τὸ ὑποκείμενο καὶ τὸ ἀντικείμενο, ἀλλὰ μιὰ δομὴ πού συνιστᾷ τὸν *σχεσιακὸ χαρακτήρα* τῆς συμπεριφορᾶς τοῦ *Dasein* ὡς τέτοιου. Δεύτερον: ἐνάντια στὴν ἐσφαλμένη ὑποκειμενικοποίηση πρέπει νὰ ὑποστηρίξουμε ὅτι ἡ ἀποβλεπτικὴ δομὴ τῶν συμπεριφορῶν δὲν εἶναι κάτι πού παραμένει ἐμμενὲς στὸ λεγόμενο ὑποκείμενο καὶ πού θὰ ἔχρηζε πρωτίστως ὑπέρβασης καὶ ὅτι, ἀντιθέτως, ἡ ἀποβλεπτικὴ συγκρότηση τῶν συμπεριφορῶν τοῦ *Dasein* ἀποτελεῖ ἀκριβῶς τὴν ὄντολογικὴ συνθήκη τῆς δυνατότητας κάθε ὑπέρβασης. Ἡ ὑπέρβαση, τὸ ὑπερβαίνειν, ἀνήκει στὴν οὐσία τοῦ ὄντος τὸ ὁποῖο (ἐπὶ τῇ βάσει αὐτῆς τῆς ὑπέρβασης) Ἵπάρ-

χει ως αποβλεπτικό, τὸ ὁποῖο δηλαδή Ἵπάρχει μὲ τὸν τρόπο τοῦ παραμένειν παράπλευρα στὸ παρευρισκόμενο ὄν. Ἡ αποβλεπτικότητα εἶναι ἡ *ratio cognoscendi* τῆς ὑπέρβασης. Ἡ ὑπέρβαση εἶναι ἡ *ratio essendi* τῆς αποβλεπτικότητας στοὺς διάφορους τρόπους της.

Ἐκ τούτων τῶν δύο προσδιορισμῶν προκύπτει ὅτι ἡ αποβλεπτικότητα δὲν εἶναι οὔτε κάτι τὸ ἀντικειμενικό, κάτι τὸ παρευρισκόμενο ὅπως ἓνα ἀντικείμενο, οὔτε εἶναι ὑποκειμενική μὲ τὴν ἔννοια αὐτοῦ πού λαμβάνει χώρα ἐντὸς τοῦ λεγόμενου ὑποκειμένου, τὸ ὄντολογικὸ εἶδος τοῦ ὁποίου μένει ὀλωσδιόλου ἀπροσδιόριστο. Ἡ ἀποβλεπτικότητα δὲν εἶναι οὔτε ἀντικειμενική οὔτε ὑποκειμενική μὲ τὸ συνηθισμένο νόημα τῶν ὄρων, ἀλλὰ καὶ τὰ δύο ταυτόχρονα μὲ ἓνα πολὺ πιὸ πρωταρχικὸ νόημα, καθόσον ἡ ἀποβλεπτικότητα, ἡ ἀνήκουσα στὴν Ἵπαρξιν τοῦ *Dasein*, καθιστᾶ δυνατὸ τοῦτο, τὸ νὰ σχετίζεται αὐτὸ τὸ ὄν, τὸ *Dasein*, ὡς Ἵπάρχον, μὲ παρευρισκόμενα ὄντα. Μὲ τὴν ἐπαρκῆ ἐρμηνεία τῆς ἀποβλεπτικότητας, ἡ παραδοσιακὴ ἔννοια τοῦ ὑποκειμένου καὶ τῆς ὑποκειμενικότητας καθίσταται προβληματική. Καθίσταται προβληματικὸ ὄχι μόνον αὐτὸ πού κατανοεῖ ὡς ὑποκείμενο ἡ ψυχολογία, ἀλλὰ καὶ αὐτὸ πού πρέπει νὰ προϋποθέτει ἄρρητα, οὔσα ἡ ἴδια θετικὴ ἐπιστήμη, [92] σχετικὰ μὲ τὴν ἰδέα καὶ τὴ συγκρότηση τοῦ ὑποκειμένου καὶ ἐπιπλέον αὐτὸ πού ἡ ἴδια ἡ φιλοσοφία προσδιόρισε ὄντολογικὰ μέχρι τώρα καὶ μὲ τρόπο ἐντελῶς ἀτελῆ ὡς ὑποκείμενο, ἀφήνοντάς το στὸ σκοτάδι. Ἐκόμα καὶ ἡ φιλοσοφικὴ παραδοσιακὴ ἔννοια τοῦ ὑποκειμένου εἶναι, ὅσον ἀφορᾷ τὴ θεμελιώδη συγκρότηση τῆς ἀποβλεπτικότητας, ἀνεπαρκῶς προσδιορισμένη. Δὲν μπορούμε νὰ ἀποφασίσουμε γιὰ τὴν ἀποβλεπτικότητα ξεκινώντας ἀπὸ μιὰ κάποια ἔννοια τοῦ ὑποκειμένου, ἀφοῦ ἡ ἀποβλεπτικότητα ἀποτελεῖ τὴν οὐσιώδη, ἂν ὄχι τὴν πιὸ πρωταρχικὴ, δομὴ τοῦ ἴδιου τοῦ ὑποκειμένου.

Ἐνώπιον τῶν δύο ἀναφερθεισῶν παρερμηνειῶν δὲν εἶναι αὐτονόητο τὸ τί ἐννοεῖται μὲ τὴν κοινότοπη φράση: ἡ ἀντίληψη σχετίζεται μὲ ἓνα ἀντιληπτό. Ἐάν σήμερα, κάτω ἀπὸ τὴν ἐπίδραση τῆς φαινομενολογίας, γίνεται πολὺς λόγος περὶ ἀποβλεπτικότητας ἢ ἂν εἰσαγάγουμε μιὰ ἄλλη λέξη στὴ θέση της, αὐτὸ δὲν ἀποδεικνύει ἔκόμα ὅτι βλέπουμε μὲ τρόπο φαινομενολο-

γικό τὰ φαινόμενα πού δηλώνουμε μὲ αὐτοὺς τοὺς ὄρους. Ἡ διαπίστωση ὅτι οἱ συμπεριφορές: παριστάνειν, κρίνειν, νοεῖν, βουλευέσθαι, εἶναι δομημένες μὲ τρόπο ἀποβλεπτικό, δὲν εἶναι μιὰ πρόταση πού μπορούμε νὰ τὴ σημειώσουμε καὶ νὰ τὴ μάθουμε γιὰ νὰ ἐξάγουμε ἀπ' αὐτὴν συμπεράσματα, ἀλλὰ μᾶς ὑποδεικνύει νὰ ἀναπαρουσιάσουμε ὅ,τι ἐννοεῖται μέσα τῆς, τὴ δομὴ τῶν συμπεριφορῶν, καὶ νὰ διασφαλίζουμε συνεχῶς καὶ ἐκ νέου τὴ νομιμότητα αὐτῆς τῆς ἀπόφανσης πάνω στὰ ἴδια τὰ φαινόμενα.

Οἱ παρερμηνεῖες δὲν εἶναι τυχαῖες. Οὔτε θεμελιώνονται ἀποκλειστικά καὶ κατὰ πρῶτον σὲ κάποια ἐπιφανειακότητα τῆς σκέψης καὶ τῆς φιλοσοφικῆς ἀντιπαράθεσης, ἀλλὰ ἔχουν τὴν αἰτία τους στὴ φυσικὴ σύλληψη τῶν ἴδιων τῶν πραγμάτων, λαμβάνοντας χώρα μέσα στὸ *Dasein* καὶ σύμφωνα μὲ τὴν οὐσία του. Τὸ *Dasein* ἔχει πράγματι τὴν τάση νὰ συλλαμβάνει κατὰρχὰ κάθε ὄν, εἴτε εἶναι παρευρισκόμενο ὑπὸ τὸ νόημα τῆς φύσης, εἴτε εἶναι τοῦ ὄντολογικοῦ εἶδους τοῦ ὑποκειμένου, μὲ τὸ νόημα τοῦ παρευρισκόμενου, καὶ νὰ τὸ κατανοεῖ ὑπὸ τὸ νόημα τῆς παρούσης. Αὐτὴ εἶναι καὶ ἡ θεμελιώδης τάση τῆς ἀρχαίας ὄντολογίας, ἡ ὁποία μέχρι καὶ σήμερα δὲν ἔχει ὑπερβαθεῖ, γιὰτὶ συναντᾷ στὴν ὄντολογικὴ κατανόηση τοῦ *Dasein*, στὸν τρόπο πού αὐτὸ κατανοεῖ τὸ εἶναι. Ἐφόσον (ἂν δεχθοῦμε τὴν ἀποψη ὅτι καθετὶ πού δίδεται συλλαμβάνεται [93] ὡς ἓνα παρευρισκόμενο ὄν) ἡ ἀποβλεπτικότητα ὡς σχέση δὲν μπορεῖ νὰ βρεθεῖ ἀνάμεσα στὰ παρευρισκόμενα πράγματα, τότε θὰ πρέπει, ἔτσι μπορεῖ νὰ φανεῖ, νὰ τὴν ἀποδώσουμε στὸ ὑποκείμενο. Ἄν δὲν εἶναι κάτι τὸ ἀντικειμενικό, θὰ εἶναι κάτι τὸ ὑποκειμενικό. Τὸ ὑποκείμενο τὸ ἐννοοῦν καὶ πάλι, μέσα στὴν ἀπροσδιοριστία τοῦ εἶναι του, ὡς παρευρισκόμενο, ὅπως φαίνεται καὶ στὸ καρτεσιανὸ *cogito sum*. Ἐτσι ἡ ἀποβλεπτικότητα, εἴτε τὴ συλλαμβάνουμε ἀντικειμενικά εἴτε ὑποκειμενικά, παραμένει κάτι πού εἶναι μὲ τὸν ἓναν ἢ τὸν ἄλλον τρόπο παρευρισκόμενο. Σὲ ἀντίθεση μὲ τὰ παραπάνω, καὶ μὲ τὴ βοήθεια τῆς ἀποβλεπτικότητος στὴν ἰδιαιτερότητά της (ὅτι δηλαδὴ δὲν εἶναι οὔτε κάτι τὸ ἀντικειμενικό οὔτε κάτι τὸ ὑποκειμενικό), πρέπει νὰ ρωτήσουμε ἐκπληκτοί: δὲν πρέπει, μὲ βάση αὐτὸ τὸ μῆτε ἀντικειμενικό μῆτε ὑποκειμενικό φαινόμενο, νὰ κατανοή-

σουμε διαφορετικά απ' ό,τι μέχρι τώρα τὸ ὄν στοῦ ὁποῖο καὶ ἀνήκει ἐμφανῶς αὐτὸ τὸ φαινόμενο;

Φανερόνεται λοιπὸν τώρα ὅτι, ὅταν ὁ Kant μιᾶ γιὰ μιὰ σχέση τοῦ πράγματος πρὸς τὴ γνωστικὴ δύναμη, αὐτὴ ἡ ἔκφραση καὶ ἡ ἐξ αὐτῆς προκύπτουσα ἐρωτηματοθεσία βρίσκονται σὲ πλήρη σύγχυση. Τὸ πράγμα δὲν σχετίζεται μὲ μιὰ γνωστικὴ δύναμη στοῦ ἐσωτερικοῦ τοῦ ὑποκειμένου, ἀλλὰ ἡ ἴδια ἡ γνωστικὴ δύναμη καὶ μαζί της αὐτὸ τὸ ὑποκείμενο εἶναι δομημένα, σύμφωνα μὲ τὴν ὄντολογικὴ τους συγκρότηση, μὲ τρόπο ἀποβλεπτικό. Ἡ γνωστικὴ δύναμη δὲν ἀποτελεῖ τὸ ἓνα ἀκραῖο σκέλος τῆς σχέσης ἀνάμεσα σὲ ἓνα ἐξωτερικὸ πράγμα καὶ ἓνα ἐσωτερικὸ ὑποκείμενο, ἀλλὰ ἡ οὐσία της εἶναι τὸ ἴδιο τὸ σχετίζεσθαι, μὲ τέτοιο μάλιστα τρόπο, ὥστε τὸ ἔτσι σχετιζόμενο ἀποβλεπτικό *Dasein*, ὡς Ἵπάρχον, νὰ παραμένει ἄμεσα, ἤδη καὶ πάντα, παράπλευρα στὰ πράγματα. Γιὰ τὸ *Dasein* δὲν ἰσχύει καμιὰ ἐξωτερικότητα, γι' αὐτὸ καὶ εἶναι ἄλλωστε παράλογο νὰ μιᾶ κανεῖς γιὰ μιὰ ἐσωτερικότητα.

Προσπαθώντας ν' ἀλλάξουμε τὴν πολυσημία τῶν λεγομένων τοῦ Kant γιὰ τὴν ἀντίληψη καὶ προσπαθώντας νὰ τοὺς παράσχουμε ἐσωτερικὴ συνέπεια μέσω τῆς διάκρισης ἀνάμεσα σὲ ἀντιληπτικὴ ἀπόβλεψη καὶ σὲ ἀντιληπτό, δὲν κερδίζουμε μιὰ ἀπλὴ διόρθωση λεκτικῶν σημασιῶν καὶ ὄρων, ἀλλὰ ἐπιστρέφουμε στὴν ὄντολογικὴ οὐσία αὐτοῦ ποὺ νοοῦμε μὲ τὸν ὄρο ἀντίληψη. Καθὼς ἡ ἀντίληψη ἔχει ἀποβλεπτικὴ δομὴ, ὅταν δὲν βλέπουμε αὐτὴν τὴ δομὴ, τότε ὄχι μόνο μπορεῖ ἀλλὰ καὶ πρέπει ἀναγκαστικὰ νὰ προκύψει ἡ ἀναφερθεῖσα πολυσημία. Ὁ ἴδιος ὁ Kant πρέπει, [94] ὑπὸ τὴν πίεση τῶν πραγμάτων, καὶ ἐφόσον ἀσχολεῖται ἐν γένει μὲ τὴν ἀντίληψη, νὰ κάνει χρῆση τῆς ἴδιας τῆς ἀποβλεπτικῆς δομῆς, χωρὶς καὶ νὰ τὴν ἀναγνωρίζει πράγματι σὰν τέτοια. Λέει κάπου ὅτι ἡ ἀντίληψη φθάνει μέχρι ἐνὸς σημείου κι ὅτι ἐκεῖ ποὺ φθάνει ἐκεῖ συναντᾶται κάτι τὸ πραγματικὸ, τὸ παρευρισκόμενο.²⁹ Ἡ ἀντίληψη μπορεῖ ὅμως νὰ ἔχει ἓνα κάποιο βεληνεκές, μόνον ἂν μπορεῖ ἐν γένει, σὲ ἀντιστοιχία μὲ τὴν οὐσία της, νὰ φθάνει κάπου, νὰ ἐκπύσσεται-πρὸς, δηλαδὴ νὰ διευθύνεται-πρὸς. Οἱ παραστάσεις σχε-

29. Βλέπε ΚΚΑ, Β 273.

τίζονται ουσιαδῶς μὲ κάτι τὸ ἀναπαριστάμενο, παραπέμπουν σὲ κάτι τέτοιο, ἀλλὰ ὄχι ὑπὸ τὴν ἔννοια ὅτι αὐτὴ ἡ δομὴ παραπομπῆς θὰ πρέπει νὰ τοὺς παρασχεθεῖ ἐκ τῶν ὑστέρων: ἀντιθέτως, ἔχουν αὐτὴν τὴ δομὴ οἴκοθεν ὡς παραστάσεις. Τὸ ἂν δίδουν πράγματι καὶ νομίμως αὐτὸ ποὺ ἀξιῶνουν ὅτι δίδουν, ἀποτελεῖ ἓνα ἄλλο ἐρώτημα, τὸ ὁποῖο ὁμως εἶναι ἀ-νόητο νὰ ἐξετάσει κανεὶς, ἂν ἡ οὐσία αὐτῆς τῆς ἀξίωσης παραμένει σκοτεινὴ.

γ) Ἐποβλεπτικότητα καὶ ὄντολογικὴ κατανόηση. Ἐποκαλυπτότητα (ἀντιληπτότητα) τοῦ ὄντος καὶ διανοικτότητα τοῦ εἶναι.

Θέλουμε νὰ σταθεροποιήσουμε τὴν κατεύθυνση τῆς καντιανῆς ἐρμηνείας τῆς πραγματικότητας καὶ τῆς παρεύρεσης, καὶ ἀπλὰ καὶ μόνον νὰ περιγράψουμε σαφέστερα καὶ καταλληλότερα τὸν ὀρίζοντα ἀπὸ τὸν ὁποῖο καὶ μέσα στὸν ὁποῖο ἐπιτελεῖται ἡ καντιανὴ διαφώτιση (τοῦ φαινομένου). Τί ἔχουμε κατακτήσει μέχρι τώρα μὲ τὴν προσωρινὴ διαφώτιση τῆς ἐποβλεπτικῆς δομῆς τῆς ἀντίληψης; Θὰ ἐπιστρέψουμε στὴ δομὴ τῆς *positio* ἐν γένει, ὅταν ἐξετάσουμε τὴν τέταρτη θέση (ποῦ θ' ἀναλυθεῖ στὴ συνέχεια τοῦ μαθήματος). Ἐὰς παραδεχθοῦμε πρὸς τὸ παρόν, ὅτι ὁ Kant δὲν θέλει νὰ ἐξισώσει τὴν παρεύρεση οὔτε μὲ τὸ ἀντιλαμβάνεσθαι, τὴν *intentio*, οὔτε βέβαια μὲ τὸ ἀντιληπτό, τὸ *intantum*, ἂν καὶ δὲν εἰσάγει αὐτὴν τὴ διάκριση. Ἡ μόνη δυνατότητα ποὺ ἀπομένει λοιπὸν εἶναι νὰ ἐρμηνεύσουμε τὴν καντιανὴ ἐξίσωση τῆς πραγματικότητας μὲ τὴν ἀντίληψη ὑπὸ τὴν ἔννοια ὅτι ἡ ἀντίληψη σημαίνει ἐδῶ ἀντιληπτότητα. Ὅπου βέβαια, ἀπὸ τὴ μιά, ἀποδεικνύεται προβληματικὸ [95] τὸ ἂν ἡ πραγματικότητα ἐνὸς πραγματικοῦ ὄντος (ἢ παρεύρεση ἐνὸς περιερισκόμενου) ἐπιτρέπεται νὰ ταυτιστεῖ μὲ τὴν ἀντιληπτότητα του. Ἐπὶ τὴν ἄλλη, ὁμως, μᾶς δόθηκε ἡ ευκαιρία νὰ συλλογισθοῦμε ὅτι μαζὶ μὲ τὴν ἀντιληπτότητα (τὸ ἀντιληπτόν-εἶναι) τοῦ ἀντιληπτοῦ, καὶ συνεπῶς τοῦ ἀποκαλυφθέντος πραγματικοῦ ὄντος, πρέπει ἐμφανῶς νὰ ἐκκαλύπτεται ταυτόχρονα ἡ πραγματικότητά του καὶ ὅτι κατὰ κάποιον τρόπο στὴν ἀντιλη-

πτότητα ενός αντιληπτοῦ παρευρισκόμενου ὄντος βρίσκεται ἐγκλεισμένη ἢ παρεύρεση αὐτοῦ τοῦ ὄντος — ὅτι δηλαδή μέσω τῆς ἀνάλυσης τῆς αντιληπτότητας τοῦ αντιληπτοῦ μπορούμε νὰ εἰσδύσουμε διὰ κάποιας ὁδοῦ στήν παρεύρεση τοῦ παρευρισκόμενου. Μὲ τὰ παραπάνω ἔχει ὁμως ἤδη εἰπωθεῖ ὅτι ἡ αντιληπτότητα δὲν πρέπει νὰ ἐξισώνεται μὲ τὴν παρεύρεση, ἀλλὰ ὅτι ἡ πρώτη ἀποτελεῖ μόνο μία ἀναγκαία, ἀν καὶ ὄχι ἐπαρκή, συνθήκη γιὰ τὴν πρόσβαση στὴ δευτέρη. Αὐτὴ ἡ συνάφεια ἀπαιτεῖ νὰ ἀναζητήσουμε μιὰ περιγραφή τῆς αντιληπτότητας ὡς τέτοιας.

Ἐρωτοῦμε λοιπόν: πῶς σχετίζεται αὐτὸς ὁ χαρακτήρας τῆς αντιληπτότητας τοῦ αντιληπτοῦ μὲ αὐτὰ πού εἶπαμε μέχρι τώρα περὶ τῆς ἀποβλεπτικῆς συγκρότησης ἐν γένει; Ἡ αντιληπτότητα εἶναι αὐτὴ ἐνὸς αντιληπτοῦ. Μὲ ποιὸν τρόπο τοῦ ἀνήκει; Μποροῦμε μέσω τῆς ἀνάλυσης τῆς αντιληπτότητας τοῦ πραγματικοῦ ὄντος νὰ εἰσδύσουμε στὸ νόημα τῆς πραγματικότητας αὐτοῦ τοῦ πραγματικοῦ ὄντος; Προσανατολισμένοι πρὸς τὴν ἀποβλεπτικότητα τῆς ἀντίληψης πρέπει νὰ ποῦμε: ἡ αντιληπτότητα, ἡ ἀνήκουσα σὲ ἓνα αντιληπτό, ἐμπίπτει ἐμφανῶς στὴν πλευρὰ τοῦ *intentum*, δηλαδή σὲ αὐτὸ πρὸς τὸ ὁποῖο διευθύνεται ἡ ἀντίληψη. Πρέπει λοιπόν, καταρχάς, νὰ ἐρευνήσουμε περαιτέρω τί εἶναι τὸ *intentum* τῆς ἀντίληψης. Εἶπαμε προηγουμένως ὅτι στὸ ἀποβλεπτικὸ νόημα τῆς διεύθυνσης τοῦ ἀντιλαμβάνεσθαι ἔγκειται τοῦτο, τὸ νὰ σκοπεύει τὸ ἀντιληπτό ὡς καθαυτὸ παρευρισκόμενο ὄν. Τὸ ἴδιο τὸ ἀποβλεπτικὸ νόημα τῆς διεύθυνσης τοῦ ἀντιλαμβάνεσθαι, εἴτε τὸ ἀντιλαμβάνεσθαι πλανᾶται εἴτε ὄχι, στοχεύει τὸ παρευρισκόμενο ὡς παρευρισκόμενο. Διὰ τῆς ἀντίληψης, διευθύνομαι πρὸς τὸ παράθυρο ἐκεῖ πέρα ὡς αὐτὸ τὸ συγκεκριμένο χρηστικὸ πράγμα. Μὲ αὐτὸ τὸ ὄν, τὸ παρευρισκόμενο μὲ τὸ γενικότερο νόημα τοῦ ὄρου, ὑπάρχει μιὰ συγκεκριμένη *σύμπλεξη* (*Bewandtnis*). [96] Αὐτὸ τὸ ὄν ἐξυπηρετεῖ γιὰ τὸν φωτισμὸ καὶ ταυτόχρονα γιὰ τὴν προστασία τῆς τάξης. Ἐξ αὐτοῦ γιὰ τὸ ὁποῖο ἐξυπηρετεῖ, ἀπὸ τὴν ἐξυπηρετικότητά του, προκαθορίζεται καὶ ἡ σύσταση τοῦ ὑλικοῦ του (*Beschaffenheit*), ὅ,τι ἀνήκει στὸ συγκεκριμένο ἐμπράγματο μὲ τὸ καντιανὸ νόημα τοῦ ὄρου, στὸ πραγμασιδεῖς του. Μποροῦμε νὰ περιγράψουμε αὐτὸ τὸ παρευρισκόμενο ὄν,

ἔτσι ὅπως τὸ ἀντιλαμβανόμαστε μὲ καθημερινό, ἀπλοϊκὸ τρόπο, καὶ νὰ ἐκφέρουμε προτάσεις γι' αὐτὸ τὸ ἀντικείμενο, εἴτε προ-ἐπιστημονικὲς εἴτε καὶ τῶν θετικῶν ἐπιστημῶν. Τὸ παράθυρο εἶναι ἀνοικτὸ, δὲν κλείνει καλά, ἐφαρμόζει καλά στὸν τοῖχο· τὸ πλαίσιο εἶναι αὐτοῦ κι αὐτοῦ τοῦ χρώματος, ἔχει αὐτὴ κι αὐτὴ τὴ διάσταση. Αὐτὸ πού βρισκόμε τοιοιτοτρόπως πάνω στὸ παρευρισκόμενο ὃν εἶναι, ἀπὸ τὴ μιά, προσδιορισμοὶ πού τοῦ ἀνήκουν ὡς χρηστικοῦ πράγματος, ἢ ὅπως ἐπίσης λέμε ὡς ὄργανου, καὶ περαιτέρω προσδιορισμοὶ, ὅπως ἡ σκληρότητα, τὸ βάρος, οἱ διαστάσεις, πού ἰδιάζουν στὸ παράθυρο ὄχι ὡς παράθυρο ἀλλὰ ὡς καθαρὸ ὕλικὸ πρᾶγμα. Ἀναφορικὰ μὲ τέτοια πρᾶγματα ὅπως τὸ παράθυρο, μποροῦμε νὰ ἀποκρύψουμε τὸν *χαρακτήρα τους ὡς ὄργανων*, τὸν *χαρακτήρα τους πού ξεπηδᾷ πρῶτος στὴ φυσικὴ δοσοληψία μαζί τους* καὶ πού συνιστᾷ τὸν *χρηστικὸ τους χαρακτήρα*, καὶ νὰ παρατηρήσουμε τὸ παράθυρο ἀπλῶς καὶ μόνο ὡς παρευρισκόμενο πρᾶγμα. Καὶ στίς δύο περιπτώσεις ὅμως, εἴτε παρατηροῦμε καὶ περιγράφουμε τὸ παράθυρο ὡς *χρηστικὸ πρᾶγμα*, ὡς ὄργανο, εἴτε ὡς *καθαρὸ φυσικὸ πρᾶγμα*, κατανοοῦμε ἤδη κατὰ κάποιον τρόπο τί σημαίνει ὄργανο καὶ τί ὕλικὸ πρᾶγμα. Στὴ φυσικὴ *καθημερινή* δοσοληψία μὲ τὸ ὄργανο, μὲ τὸ ἐργαλεῖο (τὸ ὄργανο μέτρησης κτλ.), κατανοοῦμε κάτι *σὰν εἶναι-τοῦ-ὄργανου* (*Zeughaftigkeit*), καὶ βρισκόμενοι μπροστὰ ἀπὸ ὕλικὰ πρᾶγματα κατανοοῦμε κάτι *σὰν εἶναι-τοῦ-ὕλικου* πρᾶγματος (*Dinglichkeit*). Αὐτὸ πού ψάχνουμε εἶναι ὅμως ἡ ἀντιληπτότητα τοῦ ἀντιληπτοῦ. Ἀνάμεσα σὲ ὄλους αὐτοὺς τοὺς προσδιορισμοὺς τοῦ πρᾶγματος πού συνιστοῦν τὸν χαρακτήρα τοῦ ἀντιληπτοῦ ὡς ὄργανου ἢ καὶ ἀνάμεσα στοὺς προσδιορισμοὺς πού ἀνήκουν στὸν γενικὸ χαρακτήρα τοῦ παρευρισκόμενου ὡς ὕλικου πρᾶγματος, δὲν βρισκόμε τὴν ἀντιληπτότητά του, τὴν ὁποία παρ' ὅλα αὐτὰ ἔχει. Λέμε ὅμως: τὸ παρευρισκόμενο *εἶναι* τὸ ἀντιληπτό. Καὶ ἡ ἀντιληπτότητα δὲν εἶναι «ἐμπρᾶγματο κατηγόρημα». Μὲ ποιὸ τρόπο ἀνήκει στὸ παρευρισκόμενο; Τὸ παρευρισκόμενο πάντως δὲν ὑφίσταται καμιὰ ἀλλαγὴ ἐξαιτίας τοῦ ὅτι τὸ ἀντιλαμβανόμαστε. Δὲν δοκιμάζει οὔτε ἐπαύξηση οὔτε ἐλάττωση αὐτοῦ [97] πού εἶναι ὡς τοῦτο τὸ παρευρισκόμενο. Οὔτε ὅμως καὶ φθείρεται ἢ ἀχρηστοποιεῖται μέσω τοῦ ἀντι-

λαμβάνεσθαι. Ἀντιθέτως, στό νόημα τοῦ ἀντιληπτικοῦ συλλαμβάνειν ἐγκρίεται ἀκριβῶς ὅτι ἀποκαλύπτει μέ τέτοιο τρόπο τὸ ἀντιληπτό, ὥστε τὸ τελευταῖο δείχεται αὐτὸ καθαυτό. Ἔτσι, λοιπόν, ἡ ἀντιληπτικότητα δὲν εἶναι τίποτε τὸ ἀντικειμενικὸ ἐπὶ τοῦ ἀντικειμένου. Ἄλλὰ ἴσως, θὰ συμπεράνει κανεὶς, ἡ ἀντιληπτικότητα εἶναι κάτι τὸ ὑποκειμενικὸ, κάτι ποῦ δὲν ἀνήκει στό ἀντιληπτό, στό *intentum*, ἀλλὰ στό ἀντιλαμβά-νεσθαι, στήν *intentio*.

Μόνο ποῦ ἤδη, ἀναλύοντας τὴν ἀποβλεπτικότητα, ἤμασταν διστακτικοὶ σχετικὰ μέ τὴ νομιμότητα αὐτῆς τῆς συνήθους διάκρισης ἀνάμεσα σὲ ὑποκείμενο καὶ ἀντικείμενο, ὑποκειμενικὸ καὶ ἀντικειμενικὸ. Τὸ ἀντιλαμβάεσθαι ὡς ἀποβλεπτικὸ ἐμπίπτει τόσο λίγο στήν ὑποκειμενικὴ σφαῖρα, ὅσο μᾶλλον ἀκριβῶς τὴν ὑπερβαίνει, ἂν βέβαια ἐνδείκνυται νὰ κάνουμε λόγο γιὰ μιὰ τέτοια σφαῖρα. Ἡ ἀντιληπτικότητα ἀνήκει μᾶλλον στό ἀποβλεπτικὸ συμπεριφέρεσθαι τοῦ *Dasein*, δηλαδή δὲν εἶναι τίποτε τὸ ὑποκειμενικὸ καὶ τίποτα τὸ ἀντικειμενικὸ, ἂν καὶ πρέπει πάντα καὶ κατ' ἐπανάληψη νὰ θυμόμαστε σταθερὰ ὅτι τὸ ἀντιληπτικὸ ὄν, τὸ παρευρισκόμενο, εἶναι ἀντιληπτό καὶ ἔχει τὸν χαρακτήρα τῆς ἀντιληπτικότητας. Αὐτὴ ἡ ἀντιληπτικότητα εἶναι ἓνα ἀξιοσημείωτο καὶ αἰνιγματικὸ μὶρρωμα, ἔτσι ποῦ ἀνήκει κατὰ κάποιον τρόπο, ἀπὸ τὴ μιὰ, στό ἀντικείμενο, στό ἀντιληπτό, χωρὶς νὰ εἶναι παρ' ὅλα αὐτὰ κάτι τὸ ἀντικειμενικὸ, καί, ἀπὸ τὴν ἄλλη, στό *Dasein* καὶ στήν ἀποβλεπτικὴ Ὑπαρξὴ χωρὶς καὶ νὰ εἶναι κάτι τὸ ὑποκειμενικὸ. Πάντα καὶ πάλι πρέπει νὰ ἐπιβάλλουμε αὐστηρὰ τὴ μεθοδολογικὴ ἀρχὴ τῆς φαινομενολογίας, δηλαδή τὸ νὰ μὴν ἀποφεύγουμε πρῶιμα τὴν αἰνιγματικότητα τῶν φαινομένων καὶ νὰ μὴν τὴν παραμερίζουμε μέσω μιᾶς πραξικοπηματικῆς καὶ βίαιης θεωρίας, ἀλλὰ μᾶλλον νὰ ἐντείνουμε τὴν αἰνιγματικότητά τους. Μόνο ἔτσι ἐγγίζονται καὶ ἐνοιοιοιοῦνται τὰ φαινόμενα, δηλαδή κατανοοῦνται καὶ συγκεκριμενοιοῦνται, ὥστε μέσα ἀπὸ τὰ ἴδια τὰ αἰνιγματικὰ πράγματα νὰ ξεπηδήσουν οἱ ὑποδείξεις γιὰ τὴν ἀνάλυση, τοῦ φαινομένου. Ἀναφορικὰ μέ τὴν ἀντιληπτικότητα, ἀλλὰ καί, ὅπως θὰ δεიχθεῖ στὴ συνέχεια, ἀναφορικὰ μέ ἄλλα ἀντίστοιχα γνωρίσματα, τίθεται τὸ ἀκόλουθο ἐρώτημα: πῶς μπορεῖ κάτι νὰ ἀνήκει κατὰ κάποιον τρόπο στό παρευρισκόμενο

ὄν χωρίς καὶ νὰ εἶναι ἓνα παρευρισκόμενο, καὶ πῶς μπορεῖ νὰ ἀνήκει ταυτόχρονα ὡς τέτοιο στὸ *Dasein*, [98] χωρίς νὰ σημαίνει κάτι τὸ ὑποκειμενικό; Αὐτὸ τὸ πρόβλημα δὲν πρόκειται νὰ τὸ λύσουμε τώρα, ἀλλὰ ἀπλὰ καὶ μόνο νὰ τὸ ὀξύνουμε, γιὰ νὰ δείξουμε στὸ δεύτερο μέρος ὅτι ἡ διαφώτιση τῆς δυνατότητας ἑνὸς τέτοιου αἰνιγματικοῦ φαινομένου ἔγκειται στὴν οὐσία τοῦ χρόνου.

Ἐνα πράγμα εἶναι σαφές: ἡ ἀντιληπτότητα ἑνὸς παρευρισκόμενου ὄντος δὲν παρευρίζεται στὸ ἴδιο τὸ ὄν, ἀλλὰ ἀνήκει στὸ *Dasein*, πράγμα ποῦ δὲν σημαίνει ὅτι ἀνήκει στὸ ὑποκείμενο καὶ στὴν ἐμμενὴ του σφαίρα. Ἡ ἀντιληπτότητα ἀνήκει στὴν ἀποβλεπτική συμπεριφορὰ τοῦ ἀντιλαμβάνεσθαι. Αὐτὴ καθιστᾷ δυνατὸ τὸ νὰ συναντιέται τὸ παρευρισκόμενο αὐτὸ καθαυτὸ. Τὸ ἀντιλαμβάνεσθαι ἀποκαλύπτει κάτι τὸ παρευρισκόμενο καὶ τοῦ ἐπιτρέπει νὰ συναντηθεῖ ὑπὸ τὸν τρόπο ἑνὸς συγκεκριμένου ἀποκαλύπτειν. Ἡ ἀντίληψη ἀφαιρεῖ ἀπὸ τὸ παρευρισκόμενο τὴν ἐπικάλυψή του καὶ τὸ ἐλευθερώνει, ἔτσι ὥστε αὐτὸ νὰ μπορεῖ νὰ δειχθεῖ αὐτὸ καθαυτὸ. Αὐτὸ εἶναι τὸ νόημα κάθε φυσικῆς περίσκεψης καὶ κάθε φυσικοῦ προσανατολίζεσθαι πρὸς κάτι, καὶ τοῦτο ἐπειδὴ αὐτὴ ἡ τροπικότητα τοῦ ἀποκαλύπτειν ἐνυπάρχει στὸ ἴδιο τὸ ἀντιλαμβάνεσθαι καὶ ἀντιστοιχεῖ στὸ ἀποβλεπτικό του νόημα.

Μὲ τὴν ὑπόδειξη ὅτι ἡ ἀντίληψη σχετίζεται μὲ ἓνα ἀντιληπτό, ἡ ἀντίληψη δὲν ἔχει ἀκόμα ὀριοθετηθεῖ ἐπαρκῶς στὴν ἀντίθεσή της πρὸς τὴν ἀπλή παράσταση, πρὸς τὴν ἀναπαρουσίαση. Διότι καὶ αὐτὴ σχετίζεται μὲ κάτι, μὲ ἓνα ὄν, καὶ τοῦτο μὲ ἓνα συγκεκριμένο τρόπο καὶ μπορεῖ συνεπῶς νὰ σχετισθεῖ, ὅπως καὶ ἡ ἀντίληψη, μὲ ἓνα παρευρισκόμενο ὄν. Μπορῶ λοιπὸν τώρα νὰ ἀνα-παρουσιάσω τὸν σταθμὸ τοῦ Μαρβούργου. Σὲ αὐτὴν τὴν ἀναπαρουσίαση δὲν σχετίζομαι μὲ μιὰ παράσταση καὶ δὲν σκοπεύω τίποτε τὸ παριστάμενο, ἀλλὰ σχετίζομαι μὲ τὸν σταθμὸ ὡς κάτι τὸ παρευρισκόμενο ἐκεῖ πέρα. Βέβαια, σὲ αὐτὴν τὴν καθαρὴ ἀνα-παρουσίαση αὐτὸ τὸ παρευρισκόμενο συλλαμβάνεται καὶ δίδεται μὲ διαφορετικὸ τρόπο ἀπ' ὅ,τι στὴν ἄμεση ἀντίληψη. Αὐτὴ ἡ οὐσιώδης διαφορὰ τῆς ἀποβλεπτικότητας καὶ τοῦ *intentionum* δὲν μᾶς ἐνδιαφέρει ἐδῶ.

Τὸ ἀντιλαμβάνεσθαι εἶναι τὸ ἐλευθεροποιῶ ἐπιτρέπει τὴ συ-

νάντηση παρευρισκόμενων ὄντων. Τὸ ὑπερβαίνειν εἶναι ἓνα ἀποκαλύπτειν. Τὸ *Dasein* Ὑπάρχει ὡς ἀποκαλύπττον. Ἡ ἀποκαλυπτότητα τοῦ παρευρισκόμενου ὄντος [99] εἶναι αὐτὸ ποῦ καθιστᾶ δυνατὴ τὴν ἐλευθέρωσή του ὡς ἐνὸς συναντούμενου ὄντος. Ἡ ἀντιληπτότητα, δηλαδή ἡ εἰδικὴ ἐλευθέρωση ἐνὸς ὄντος στὴν ἀντίληψη, ἀποτελεῖ μιὰ τροπικότητα τῆς ἀποκαλυπτότητας ἐν γένει. Ἀποκαλυπτότητα εἶναι ἐπίσης καὶ ὁ προσδιορισμὸς τῆς ἐλευθέρωσης στὰ πλαίσια τοῦ παράγειν ἢ τῆς κρίσης περί...

Ἐρωτοῦμε: τί ἀνήκει σὲ ἓνα ἀποκαλύπτειν τὰ ὄντα καί, στὴν περίπτωσή μας, στὸ ἀντιληπτικὸ ἀποκαλύπτειν παρευρισκόμενα ὄντα; Ἡ τροπικότητα τοῦ ἀποκαλύπτειν καὶ ἡ τροπικότητα τῆς ἀποκαλυπτότητας τῶν παρευρισκόμενων ὄντων πρέπει ἐμφανῶς νὰ καθορίζεται ἀπὸ τὸ πρὸς ἀποκάλυψη ὄν καὶ ἀπὸ τὸν τρόπο-τοῦ νὰ εἶναι. Τίς γεωμετρικὲς σχέσεις δὲν μπορῶ νὰ τίς ἀντιληφθῶ ὑπὸ τὴν ἔννοια τῆς φυσικῆς, κατ' αἴσθησιν ἀντίληψης. Ἀλλὰ ὑπὸ ποιά ἔννοια ἡ τροπικότητα τοῦ ἀποκαλύπτειν θὰ πρέπει τρόπον τινὰ νὰ ρυθμίζεται κανονιστικὰ καὶ νὰ προ-καθορίζεται ἀπὸ τὸ πρὸς ἀποκάλυψη ὄν καὶ τὸ ὄντολογικὸ του εἶδος, ἂν τὸ ἴδιο τὸ ὄν δὲν ἔχει ἀποκαλυφθεῖ ἐκ τῶν προτέρων, ὥστε νὰ μπορεῖ ἡ τροπικότητα τοῦ συλλαμβάνειν νὰ ρυθμιστεῖ σύμφωνα μ' αὐτὸ τὸ ὄν; Ἀλλὰ καὶ αὐτὸ τὸ ἀποκαλύπτειν πρέπει μὲ τὴ σειρά του νὰ εἶναι σύμμετρο μὲ τὸ πρὸς ἀποκάλυψη ὄν. Ἡ τροπικότητα τῆς δυνατῆς ἀποκαλυπτότητας τοῦ παρευρισκόμενου ὄντος στὰ πλαίσια τῆς ἀντίληψης πρέπει νὰ εἶναι ἤδη προ-διαγεγραμμένη στὸ ἴδιο τὸ ἀντιλαμβάνεσθαι, δηλαδή τὸ ἀντιληπτικὸ ἀποκαλύπτειν παρευρισκόμενα ὄντα πρέπει νὰ κατανοεῖ ἤδη ἐκ τῶν προτέρων κάτι σὰν τὴν παρεύρεση. Στὴν *intentio* τῆς ἀντίληψης πρέπει νὰ ἐνυπάρχει ἤδη ἐκ τῶν προτέρων κάτι σὰν κατανόηση τῆς παρεύρεσης. Ἀποτελεῖ ἄραγε τοῦτο μιὰ ἀπλή ἀπριορικὴ ἀξίωση, ποῦ πρέπει νὰ τεθεῖ διότι ἀλλιῶς θὰ ἔμενε ἀκατανόητο τὸ ἀντιληπτικὸ ἀποκαλύπτειν παρευρισκόμενα ὄντα, ἢ εἶναι δυνατόν νὰ δειχθεῖ ὅτι πράγματι στὴν ἀποβλεπτικότητα τῆς ἀντίληψης, δηλαδή στὸ ἀντιληπτικὸ ἀποκαλύπτειν, ἐνυπάρχει κάτι σὰν κατανόηση τῆς παρεύρεσης; Ὅχι μόνο κάτι τέτοιο εἶναι δυνατόν νὰ δειχθεῖ, ἀλλὰ τὸ ἔχουμε ἤδη δείξει, ἢ γιὰ νὰ ἐκφρασθοῦμε προνοητικό-

τερα, έχουμε ήδη κάνει χρήση αὐτῆς τῆς κατανόησης τῆς παρεύρεσης, κατανόησης πού ἀνήκει στήν ἀποβλεπτικότητα τῆς ἀντίληψης, χωρὶς καὶ νὰ ἔχουμε μέχρι τώρα ἀναγνωρίσει ρητὰ αὐτὴν τὴ δομὴ.

[100] Στὴν περίπτωση τοῦ πρώτου χαρακτηρισμοῦ τοῦ *intentum*, αὐτοῦ πρὸς τὸ ὁποῖο διευθύνεται ἡ ἀντίληψη, σημασία εἶχε νὰ δείξουμε, σὲ ἀντιπαράθεση μὲ τὴν ὑποκειμενιστικὴ παρερμηνεία σύμφωνα μὲ τὴν ὁποία τὸ ἀντιλαμβάνεσθαι διευθύνεται καταρχὰς μόνο πρὸς κάτι τὸ ὑποκειμενικόν, δηλαδὴ πρὸς αἰσθητήριες ἐντυπώσεις, ὅτι ἡ ἀντίληψη διευθύνεται πρὸς τὸ ἴδιο τὸ παρευρισκόμενον. Μὲ αὐτὴν τὴν εὐκαιρία εἶπαμε ὅτι, γιὰ νὰ δοῦμε τὸ παραπάνω, χρειαζόμαστε μόνο νὰ θέσουμε ὑπὸ ἐρώτηση τὴν τάση τοῦ συλλαμβάνειν πού ἐνυπάρχει στὴν ἴδια τὴν ἀντίληψη ἢ ἄλλιῶς τὸ νόημα τῆς διεύθυνσός της. Σύμφωνα μὲ τὸ νόημα τῆς διεύθυνσός του, τὸ ἀντιλαμβάνεσθαι ἀποβλέπει τὸ παρευρισκόμενον στὴν παρεύρεσή του. Αὐτὴ ἡ ἀπόβλεψη ἀνήκει στὸ νόημα τῆς διεύθυνσης τῆς ἀντίληψης, δηλαδὴ ἡ *intentio* εἶναι προσανατολισμένη πρὸς τὸ ἀποκαλύπτειν τὸ παρευρισκόμενον στὴν παρεύρεσή του. Στὴν *intentio* ἐνυπάρχει ἤδη μιὰ κατανόηση τῆς παρεύρεσης, ἀν καὶ πρόκειται μόνο γιὰ μιὰ προ-ἐννοιακὴ κατανόηση. Σὲ αὐτὸ τὸ κατανοεῖν ἐκ-καλύπτεται ἡ σημασία τῆς παρεύρεσης, ἀνοίγεται ἢ, ὅπως λέμε, διανοίγεται. Κάνουμε λόγο γιὰ τὴ *διανοικτότητα* πού δίδεται μέσα στὴν κατανόηση τῆς παρεύρεσης. Αὐτὸ τὸ κατανοεῖν τὴν παρεύρεση βρίσκεται ἐκ τῶν προτέρων, ὡς προ-ἐννοιακόν, στὴν *intentio* τοῦ ἀντιληπτικοῦ ἀποκαλύπτειν ὡς τέτοιου. Αὐτὸ τὸ «ἐκ τῶν προτέρων» δὲν σημαίνει ὅτι, γιὰ νὰ ἀντιληφθῶ ἓνα παρευρισκόμενον, νὰ τὸ ἀποκαλύψω, θὰ ἔπρεπε προηγουμένως νὰ καταστήσω σαφὲς τὸ νόημα τῆς παρεύρεσης. Ἡ πρότερη κατανόηση τῆς παρεύρεσης δὲν εἶναι πρότερη σύμφωνα μὲ τὴν τάξη τοῦ ὥρολογιακοῦ χρόνου πού μετράμε. Τὸ πρότερον τῆς κατανόησης τῆς παρεύρεσης, κατανόησης πού ἀνήκει στὸ ἀντιληπτικόν ἀποκαλύπτειν, σημαίνει μᾶλλον, ἀντιστρόφως, ὅτι αὐτὸ τὸ κατανοεῖν τὴν παρεύρεση (τὴν πραγματικότητα, στὴν καντιανὴ ὁρολογία) εἶναι μὲ τέτοιο τρόπο πρότερον (δηλαδὴ ἀνήκον στὴν οὐσία τῆς ἀντιληπτικῆς συμπεριφορᾶς) πού δὲν πρέπει προηγουμένως νὰ τὸ ἐπιτελέσω κυριολεκτικὰ καὶ γιὰ

πρώτη φορά, αλλά ένυπάρχει, όπως θα δοῦμε, στη θεμελιώδη συγκρότηση τοῦ ἴδιου τοῦ *Dasein*, τὸ ὁποῖο, ὑπάρχοντας, κατανοεῖ ἤδη καὶ τὸ ὄντολογικὸ εἶδος τῶν παρευρισκόμενων ὄντων μὲ τὰ ὁποῖα καὶ σχετίζεται ὑπάρχοντας, καὶ τοῦτο ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὸ κατὰ πόσο ἔχει ἀποκαλυφθεῖ αὐτὸ τὸ παρευρισκόμενο ὄν καὶ τὸ ἄν ἔχει ἀποκαλυφθεῖ ἐπαρκῶς καὶ σύμμετρα. Στὴν ἀποβλεπτικότητα τῆς ἀντίληψης δὲν ἀνήκουν μόνο **[101]** ἡ *intentio* καὶ τὸ *intentum*, ἀλλὰ ἐπιπλέον ἡ κατανόηση τοῦ ὄντολογικοῦ εἴδους αὐτοῦ πού ἀποβλέπεται στὴ σφαῖρα τοῦ *intentum*.

Μὲ ποιὸ τρόπο αὐτὸ τὸ πρότερο καὶ προ-έννοιακὸ κατανοεῖν τῆς παρεύρεσης (πραγματικότητας) ένυπάρχει στὸ ἀποκαλύπτειν τὸ παρευρισκόμενο ὄν — τί σημαίνει αὐτὸ τὸ ένυπάρχειν καὶ πῶς εἶναι δυνατό, αὐτὰ τὰ ἐρωτήματα θὰ μᾶς ἀπασχολήσουν ἀργότερα. Γιὰ τὴν ὥρα μᾶς ἐνδιαφέρει μόνο νὰ δοῦμε γενικὰ ὅτι τὸ ἀποκαλυπτικὸ συμπεριφέρεσθαι πρὸς παρευρισκόμενα ὄντα διατηρεῖται μέσα σὲ ἓνα κατανοεῖν τὴν παρεύρεση, καὶ ὅτι σὲ αὐτὸ τὸ συμπεριφέρεσθαι, δηλαδὴ στὴν Ὑπαρξὴ τοῦ *Dasein*, ἀνήκει ἡ *διανοικτότητα τῆς παρεύρεσης*. Αὐτὴ εἶναι ἡ συνθήκη τῆς δυνατότητας τῆς δυνάμει ἀποκαλυπτότητας παρευρισκόμενων ὄντων. Ἡ δυνάμει ἀποκαλυπτότητα, δηλαδὴ τὸ δυνάμει-ἀντιληπτὸν τῶν παρευρισκομένων ὄντων, προϋποθέτει τὴ διανοικτότητα τῆς παρεύρεσης. Ἡ ἀντιληπτότητα θεμελιώνεται, ἀναφορικὰ μὲ τὴ δυνατότητά της, στὴν κατανόηση τῆς παρεύρεσης. Μόνο ὅταν ἐπαναφέρουμε τὴν ἀντιληπτότητα τοῦ ἀντιληπτοῦ στὸ θεμέλιό της, ὅταν δηλαδὴ ἀναλύσουμε αὐτὴν τὴν ἴδια τὴν κατανόηση τῆς παρεύρεσης, τὴν ἀνήκουσα οὐσιωδῶς στὴν πλήρη ἀποβλεπτικότητα τῆς ἀντίληψης, μόνο τότε θὰ εἴμαστε σὲ θέση νὰ διαφωτίσουμε τὸ νόημα τῆς ἔτσι κατανοούμενης παρεύρεσης, τὸ νόημα τῆς ὕπαρξης (ἢ *existentia*) σύμφωνα μὲ τοὺς καντιανούς ὄρους.

Αὐτὴ ἡ ὄντολογικὴ κατανόηση εἶναι ἐμφανῶς αὐτὸ στὸ ὁποῖο προσφεύγει ὁ Kant, χωρὶς καὶ νὰ τὸ συνειδητοποιεῖ μὲ σαφήνεια, ὅταν λέει ὅτι ἡ ὕπαρξὴ, ἡ πραγματικότητα, ἐξισοῦται μὲ τὴν ἀντίληψη. Ἄν καὶ δὲν ἔχουμε δώσει ἤδη ἀπάντηση στὸ ἐρώτημα πῶς πρέπει νὰ ἐρμηνεύσουμε τὴν πραγματικότητα, πρέπει νὰ καταστήσουμε παρὸν στὴ σκέψη μας ὅτι ἐνώπιον

τῆς καντιανῆς ἐρμηνείας: «πραγματικότητα ἴσον ἀντίληψη», παρουσιάζεται μιὰ πληθώρα δομῶν καὶ δομικῶν στοιχείων, στὰ ὁποῖα καὶ προσφεύγει κατὰ βάση ὁ Kant. Καταρχὰς προσκρούουμε στὴν ἀποβλεπτικότητα. Σὲ αὐτὴν δὲν ἀνήκουν μόνο *intentio* καὶ *intantum*, ἀλλὰ ἐξίσου πρωταρχικὰ μιὰ τροπικότητα τῆς ἀποκαλυπτότητας τοῦ *intantum* τοῦ ἀποκαλυπτόμενου μέσα στὴν ἀντίστοιχη *intentio*. Στὸ ὄν πού ἀντιλαμβάνομαστε μέσα στὴν ἀντίληψη δὲν ἀνήκει μόνο τὸ ὅτι εἶναι ἀποκαλυμμένο, ἢ ἀποκαλυπτότητα τοῦ ὄντος, ἀλλὰ ἐπίσης τὸ ὅτι κατανοεῖται, διανοίγεται, τὸ ὄντολογικὸ εἶδος τοῦ ἀποκαλυμμένου ὄντος. [102] Γιὰ αὐτὸ καὶ διακρίνουμε, ὄχι μόνο ὀρολογικὰ ἀλλὰ καὶ γιὰ λόγους πού ἔχουν νὰ κάνουν μὲ τὰ ἴδια τὰ πράγματα, ἀνάμεσα στὴν ἀποκαλυπτότητα ἑνὸς ὄντος καὶ τῆς διανοικτότητας τοῦ εἶναι του. Τὸ ὄν μπορεῖ τότε μόνο νὰ ἀποκαλυφθεῖ, εἴτε μὲ τὸν τρόπο τῆς ἀντίληψης εἴτε μὲ ἕναν ἄλλο τρόπο πρόσβασης, ὅταν ἔχει ἤδη διανοιχθεῖ τὸ εἶναι τοῦ ὄντος — ὅταν τὸ κατανοῶ. Μόνο τότε μπορῶ νὰ ἐρωτήσω ἂν τὸ ὄν εἶναι πραγματικὸ ἢ ὄχι, καὶ νὰ φθάσω, μέσω κάποιας ὁδοῦ, στὸ σημεῖο νὰ ἐγκαθιδρύσω τὴν πραγματικότητα τοῦ ὄντος. Πρέπει τώρα νὰ ἐπιτύχουμε νὰ ἀναδείξουμε ἀκριβέστερα τὴ συνάφεια ἀνάμεσα στὴν ἀποκαλυπτότητα τοῦ ὄντος καὶ τῆς διανοικτότητας τοῦ εἶναι του, καὶ νὰ δείξουμε πῶς ἡ διανοικτότητα (ἢ ἐκκάλυψη) τοῦ εἶναι στηρίζεται, προσφέρει τὴν βάση, τὸ θεμέλιο, γιὰ τὴ δυνατότητα τῆς ἀποκαλυπτότητας τοῦ ὄντος. Μὲ ἄλλα λόγια, πρέπει νὰ ἐπιτύχουμε νὰ συλλάβουμε ἐννοιολογικὰ τὴ διάκριση ἀνάμεσα στὴν ἀποκαλυπτότητα καὶ τὴ διανοικτότητα ὡς διάκριση δυνατὴ καὶ ἀναγκαία, καὶ νὰ κατανοήσουμε ἐπίσης τὴν ἐνδεχόμενη ἐνότητά τους. Ἐδῶ ἐνυπάρχει ἐπίσης ἡ δυνατότητα νὰ κατανοήσουμε τὴ διάκριση ἀνάμεσα στὸ ὄν πού ἀποκαλύπτεται μέσα στὴν ἀποκαλυπτότητα καὶ στὸ εἶναι πού διανοίγεται μέσα στὴ διανοικτότητα, δηλαδὴ νὰ παγιώσουμε τὴ διάκριση ἀνάμεσα στὸ εἶναι καὶ στὸ ὄν, νὰ παγιώσουμε τὴν ὄντολογικὴ διαφορά. Ἀκολουθώντας τὸ καντιανὸ πρόβλημα φθάνουμε λοιπὸν στὸ ἐρώτημα γιὰ τὴν ὄντολογικὴ διαφορά. Μόνο ἐπὶ τῆς ὁδοῦ τῆς ἐπίλυσης αὐτοῦ τοῦ βασικοῦ ὄντολογικοῦ προβλήματος μποροῦμε νὰ ἐπιτύχουμε ὄχι μόνο τὸ νὰ θεμελιώσουμε θετικὰ τὴν καντιανὴ θέση «τὸ εἶναι δὲν εἶναι ἐμ-

πράγματο κατηγορήμα», αλλά και ἐξίσου νὰ τὴ συμπληρώσου-
με θετικά μὲ μιὰ ριζικὴ ἐρμηνεία τοῦ εἶναι ἐν γένει ὡς παρεύ-
σεως (πραγματικότητας, ὑπαρξῆς ἢ *existentia*).

Κατανοοῦμε τώρα ὅτι, ἐμφανῶς, ἡ δυνατότητα νὰ ἐκθέσου-
με τὴν ὄντολογικὴ διάκριση συνυφαίνεται μὲ τὴν ἀναγκαιότητα
νὰ ἐρευνήσουμε τὴν ἀποβλεπτικότητα, δηλαδὴ τὸ εἶδος τῆς
πρόσβασης στὸ ὄν, πράγμα πού δὲν σημαίνει ὅτι ἡ ἀντίληψη,
στὸ καντιανό τῆς νόημα, ἀντιπροσωπεύει τὸ εἶδος πρόσβασης
σὲ καθένα καὶ ὁποιοδήποτε ὄν.

[103] Ἐξισώνοντας τὴν πραγματικότητα μὲ τὴν ἀντίληψη, ὁ
Kant δὲν φέρνει στὸ κέντρο τῆς ἀνάλυσής του τὴν ἐξήγηση τῆς
πραγματικότητας, τῆς ὑπαρξῆς. Παραμένει στὸ ἀκρότατο πε-
ριθώριο τοῦ θεματικοῦ πεδίου καὶ μάλιστα μὲ τέτοιο τρόπο
πού αὐτὸ τὸ περιθώριο ἐξαφανίζεται μέσα στὴν ἀσάφεια. Ἐν-
τούτοις, ἡ κατευθυντήρια ὁδὸς πού πῆρε ὁ Kant, αὐτὴ μέσω
τῆς ἐπιστροφῆς στὸ ἐγὼ μὲ τὸ εὐρύτερο νόημα τοῦ ὄρου, εἶναι
ἡ μόνη δυνατὴ καὶ ὀρθή. Πρόκειται γιὰ μιὰ κατεύθυνση τῆς
ἐρμηνείας τοῦ εἶναι, τῆς πραγματικότητας, τῆς ὑπαρξῆς (ἢ
existentia), ἡ ὁποία δὲν χαραχτήκε γιὰ πρώτη φορὰ ἀπὸ τὴ
νεότερη φιλοσοφία, δηλαδὴ ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τοῦ Descartes, μὲ
τὸν ρητὸ προσανατολισμὸ τῆς φιλοσοφικῆς προβληματικῆς
πρὸς τὸ ἐγὼ. Τὴν κατεύθυνση πρὸς τὸ ἐγὼ, δηλαδὴ πρὸς αὐτὸ
πού νοεῖται ὡς κείμενο στὴ βάση, πρὸς τὸ δικό μας *Dasein*,
υἰοθετεῖ ἤδη καὶ ἡ ὄντολογικὴ ἐρωτηματοθεσία τῶν ἀρχαίων,
αὐτὴ τοῦ Πλάτωνα καὶ τοῦ Ἀριστοτέλη, πού δὲν ἦταν ἀκόμα
οὐδόλως ὑποκειμενιστικὴ μὲ τὸ νεότερο νόημα. Αὐτὸ βέβαια
δὲν σημαίνει ὅτι ἐπιτρέπεται νὰ ἐρμηνεύσουμε τὴ βασικὴ φιλο-
σοφικὴ τάση τοῦ Πλάτωνα καὶ τοῦ Ἀριστοτέλη κατὰ κάποιον
τρόπο μὲ καντιανὸ νόημα, ὅπως ἔκανε ἡ σχολὴ τοῦ Μαρβούρ-
γου πρὸ ἐτῶν. Οἱ Ἕλληνες, στὴν προσπάθειά τους νὰ διαφωτί-
σουν τὸ εἶναι, ὀδηγοῦνται στὴν ἴδια κατεύθυνση πού ὀδηγεῖται
ὁ Kant, ὅταν ἐπανερχονται στὸ θέμα τοῦ λόγου.* Ὁ λόγος*
ἔχει τὸ ἰδιαίτερο γνώρισμα νὰ καθιστᾷ φανερό, νὰ ἀποκαλύπτει
καὶ νὰ διανοίγει κάτι, πράγματα πού οἱ Ἕλληνες διέκριναν με-
ταξύ τους τόσο λίγο ὅσο καὶ ἡ νεότερη φιλοσοφία. Ὁ λόγος*
ὡς βασικὴ συμπεριφορὰ τῆς ψυχῆς* συνιστᾷ ἓνα ἀληθεύειν,*
τὸ καθιστάναι-φανερό, τὸ ὁποῖο ἰδιάζει στὴν ψυχὴ* μὲ τὸ εὐ-

ρύτερο νόημα ἢ στὸν νοῦ,* ὅρους πού παρανοοῦμε ὅταν τοὺς μεταφράζουμε ἀπερίσκεπτα μὲ τοὺς σύγχρονους ὅρους ψυχῆ (*Seele*) καὶ πνεῦμα, προσανατολιζόμενοι στὶς ἀντίστοιχες ἔννοιες. Ἡ ψυχῆ,* λέει ὁ Πλάτωνας, μιᾶ γιὰ τὸ εἶναι ἐν ἑαυτῇ, μιᾶ ἐν ἑαυτῇ τῇ γλώσσα τοῦ εἶναι, τοῦ ἄλλως-εἶναι, τῆς ταυτότητας, τῆς κίνησης, τῆς στάσης καὶ τῶν παρόμοιων, δηλαδὴ κατανοεῖ ἤδη ἐν ἑαυτῇ τὸ εἶναι, τὴν πραγματικότητα, τὴν ὑπαρξή (*existentia*) καὶ τὰ ὁμοιά τους. Ὁ *λόγος ψυχῆς* εἶναι ὁ ὀρίζοντας ἐντὸς τοῦ ὁποίου λαμβάνει χώρα κάθε ἐνέργεια γιὰ νὰ διαφωτισθοῦν τὸ εἶναι, ἡ πραγματικότητα καὶ τὰ ὁμοιά τους. Κάθε φιλοσοφία, ὅπως κι ἂν συλλαμβάνει κάθε φορά τὸ «ὑποκείμενο» κι ὅπως κι ἂν τὸ θέτει στὸ κέντρο τῆς φιλοσοφικῆς ἔρευνας, [104] ὅταν διαφωτίζει τὰ θεμελιώδη ὄντολογικά φαινόμενα, προφεύγει στὶς ἔννοιες: ψυχῆ, πνεῦμα, συνείδηση, ὑποκείμενο, ἐγώ. Ἡ ἀρχαία ὅπως καὶ ἡ μεσαιωνικὴ ὄντολογία δὲν ἀποτελοῦν, ὅπως νομίζει ἡ συνηθισμένη ἄγνοια, μιὰ καθαρὴ ἀντικειμενικὴ ὄντολογία πού ἀποκλείει τὴ συνείδηση, ἀλλὰ τὸ ἰδιάζον γνώρισμά τους εἶναι ἀκριβῶς τοῦτο, ὅτι λαμβάνουν τὴ συνείδηση καὶ τὸ ἐγώ ὡς ὑπάρχοντα μὲ τὸ ἴδιο νόημα πού λαμβάνουν ὡς ὑπάρχον καὶ τὸ ἀντικειμενικό. Αὐτὸ μαρτυρεῖται ἀπὸ τὸ ὅτι ἡ ἀρχαία φιλοσοφία προσανατολίζει τὴν ὄντολογία τῆς πρὸς τὸν λόγο,* καὶ θὰ μπορούσαμε νὰ ποῦμε μὲ κάποιον δίκιο ὅτι ἡ ἀρχαία ὄντολογία μοιάζει νὰ εἶναι μιὰ λογικὴ τοῦ εἶναι. Αὐτὸ εἶναι σωστὸ στὸ μέτρο πού ὁ λόγος εἶναι ἐκεῖνο τὸ φαινόμενο πού προορίζεται νὰ διαφωτίσει τί σημαίνει εἶναι. Ἡ «λογικὴ» τοῦ εἶναι δὲν σημαίνει ὅμως ὅτι τὰ ὄντολογικά προβλήματα πρέπει νὰ ἐπανοδηγηθοῦν σὲ προβλήματα λογικῆς μὲ τὸ νόημα τῆς σχολικῆς λογικῆς. Ἡ ἐπιστροφή στὸ ἐγώ, στὴν ψυχῆ, στὴ συνείδηση, στὸ πνεῦμα καὶ στὸ *Dasein* εἶναι ἀναγκαία γιὰ συγκεκριμένους λόγους πού ἔχουν νὰ κάνουν μὲ τὰ ἴδια τὰ πράγματα.

Μποροῦμε νὰ ἐκφράσουμε τὴ συμφωνία μεταξὺ τῶν φιλοσοφικῶν ἐρμηνειῶν τοῦ εἶναι καὶ τῆς πραγματικότητος ἀναφορικὰ μὲ αὐτὴν τὴν κατευθυντήρια ὁδὸ, διατυπώνοντας ἀλλιῶς τὸ πρόβλημα. Τὸ εἶναι, ἡ πραγματικότητα, ἡ ὑπαρξή, ἀνήκουν στὶς γενικότερες ἔννοιες πού τὸ ἐγώ φέρει κατὰ κάποιον τρόπο μαζί του. Γι' αὐτὸ καὶ ἀποκάλεσαν καὶ ἀποκαλοῦν αὐτὲς τὶς

έννοιες «ἐμφυτες ιδέες», *ideae innatae*. Ἐνυπάρχουν οἰκοθεν στο ἀνθρώπινο *Dasein*. Αὐτὸ φέρει μαζί του, ἐπὶ τῇ βάσει τῆς ὄντολογικῆς του συγκρότησης, ἓνα ὄραῖν, ἰδεῖν,* ἓνα κατανοεῖν τὸ εἶναι, τὴν πραγματικότητα, τὴν ὕπαρξη. Ὁ Leibniz ἐπανέλαβε πολλές φορές, ἂν καὶ μὲ τρόπο πολὺ πιὸ τραχὺ καὶ ἀσαφὴ ἀπὸ ὅ,τι ὁ Kant, ὅτι μόνον μέσα στὴν ἀναστόχαση σχετικὰ μὲ μᾶς τοὺς ἴδιους συλλαμβάνουμε τί εἶναι τὸ εἶναι, ἡ ὑπόσταση, ἡ ταυτότητα, ἡ διάρκεια, ἡ ἀλλαγὴ, ἡ αἰτία καὶ τὸ ἀποτελεσμα. Ἡ διδασκαλία γιὰ τὸ ἐμφυτο τῶν ἰδεῶν κυριαρχεῖ, λιγότερο ἢ περισσότερο σαφῶς, σὲ ὅλη τὴ φιλοσοφία. Ἀποτελεῖ παρ' ὅλα αὐτὰ περισσότερο μιὰ διέξοδο καὶ ἓναν παραμερισμὸ τοῦ προβλήματος παρὰ μιὰ ἐπίλυσή του. Ἀναδιπλώνεται δηλαδὴ κανεὶς μὲ ὑπερβολικὴ εὐκολία πάνω σὲ ἓνα ὄν καὶ σὲ μιὰ ιδιότητά του, τὸ ἐμφυτο, ἐνῶ δὲν διαφωτίζει περαιτέρω αὐτὴν τὴν ἴδια τὴν ιδιότητα. [105] Τὸ ἐμφυτο, ὅσο ἀσαφῶς κι ἂν συλληφθεῖ, δὲν πρέπει νὰ γίνεῖ κατανοητὸ ἐδῶ μὲ τὸ φυσιολογικο-βιολογικὸ του νόημα, ἀλλὰ λέγοντας ἐμφυτο πρέπει νὰ ἐννοῦμε ταυτόχρονα ὅτι τὸ εἶναι καὶ ἡ ὕπαρξη κατανοοῦνται πρότερα τοῦ ὄντος. Αὐτὸ δὲν σημαίνει ὅτι τὸ εἶναι, ἡ ὕπαρξη καὶ ἡ πραγματικότητα συνιστοῦν αὐτὸ ποὺ πρωτο-συλλαμβάνει τὸ ἐνικὸ ἄτομο στὴ βιολογικὴ του ἀνάπτυξη — ὅτι τὸ παιδὶ κατάλαβε πρῶτα-πρῶτα τί εἶναι ἡ ὕπαρξη — ἀλλὰ μόνον ὅτι αὐτὴ ἡ ἀξιοσημείωτη ἔκφραση, «τὸ ἐμφυτο», δηλώνει τὸ πρότερο, αὐτὸ ποὺ προηγεῖται, τὸ *a priori*, ποὺ ταυτίζεται ἀπὸ τὸν Descartes μέχρι καὶ τὸν Hegel μὲ τὸ ὑποκειμενικὸ. Τὸ πρόβλημα τῆς διαφώτισης τοῦ εἶναι μπορεῖ νὰ ἀποτραβηχθεῖ ἀπὸ αὐτὸ τὸ ἀδιέξοδο, δηλαδὴ μπορεῖ νὰ τεθεῖ γνήσια σὰν πρόβλημα, μόνον ἂν θέσουμε τὸ ἐρώτημα: τί σημαίνει αὐτὸ τὸ «ἐμφυτο», πῶς εἶναι δυνατὸ ἐπὶ τῇ βάσει τῆς ὄντολογικῆς συγκρότησης τοῦ *Dasein*, πῶς μπορεῖ νὰ ὀριοθετηθεῖ; Τὸ ἐμφυτο δὲν ἀποτελεῖ φυσιολογικο-βιολογικὸ γεγονός, ἀλλὰ τὸ νόημά του «πρέπει νὰ νοηθεῖ» στὴν κατεύθυνση τῆς ἀπόφανσης ὅτι τὸ εἶναι καὶ ἡ ὕπαρξη εἶναι πρότερα τοῦ ὄντος. Τὸ ἐμφυτο πρέπει νὰ κατανοηθεῖ ἐννοιολογικὰ μὲ φιλοσοφικοὺς-ὄντολογικοὺς ὅρους. Δὲν πρέπει νὰ ἐξαγάγουμε βέβαια τὴ γνώμη ὅτι αὐτὲς οἱ έννοιες καὶ θεμελιώδεις ἀρχὲς εἶναι ἐμφυτες ἐπειδὴ ὅλοι οἱ ἄνθρωποι ἀναγνωρίζουν τὴν ἰσχὺ τους. Ἡ συμφωνία μεταξὺ τῶν

άνθρώπων αναφορικά με την ισχύ τῆς ἀρχῆς τῆς ἀντίφασης ἀποτελεῖ ἀπλᾶ καὶ μόνο μιὰ ἐνδειξη γιὰ τὸ ἔμφυτο, ὄχι ὅμως τὴν αἰτία του. Ἡ προσφυγὴ στὴν καθολικὴ συμφωνία καὶ συναίνεση δὲν ἀποτελεῖ ἀκόμα φιλοσοφικὴ θεμελίωση τῶν λογικῶν ἢ ὄντολογικῶν ἀξιωμάτων. Θὰ δοῦμε, ἐξετάζοντας φαινομενολογικὰ «στὴ συνέχεια τοῦ μαθήματος» τὴ δεύτερη θέση (:σὲ κάθε ὄν ἀνήκει ἓνα ποιὸν καὶ ἓνας τρόπος-νὰ-εἶναι), ὅτι καὶ ἐκεῖ ἀνοίγεται ὁ ἴδιος ὀρίζοντας, δηλαδὴ ἡ προσπάθεια νὰ διαφωτισθοῦν οἱ ὄντολογικὲς ἔννοιες μέσω τῆς ἐπιστροφῆς στὸ *Dasein* τοῦ ἀνθρώπου. Θὰ δειχθεῖ ἐξάλλου ὅτι, στὴν περίπτωσή τοῦ προβλήματος ποὺ ἐξετάζουμε, αὐτὴ ἡ ἐπιστροφή δὲν διατυπώθηκε στὴν ἀρχαία καὶ μεσαιωνικὴ ὄντολογία τόσο ρητὰ ὅσο στὸν Kant. Στὴν πραγματικότητά εἶναι ὅμως ἤδη παρούσα.

[106] Ἔγινε σαφὲς μὲ πολὺπλευρο τρόπο ὅτι ἡ κριτικὴ συζήτηση τῆς καντιανῆς θέσης ὀδηγεῖ στὴν ἀναγκαιότητα μιᾶς ρητῆς ὄντολογίας τοῦ *Dasein*. Διότι μόνο στὴ βάση τῆς ἐκθεσῆς τῆς ὄντολογικῆς συγκρότησής τοῦ *Dasein* μποροῦμε νὰ εἴμαστε σὲ θέση νὰ καταλάβουμε ἐπαρκῶς ἐκεῖνο τὸ φαινόμενο ποὺ εἶναι συναρτημένο μὲ τὴν ἰδέα τοῦ εἶναι, τὴν κατανόησή τοῦ εἶναι, ἢ ὁποῖα καὶ βρίσκεται στὴ βάση κάθε συμπεριφορᾶς πρὸς τὸ ὄν καὶ τὴν καθοδηγεῖ. Μόνο ἂν καταλάβουμε τὴν ὄντολογικὴ συγκρότηση τοῦ *Dasein*, μποροῦμε νὰ συνειδητοποιήσουμε μὲ τρόπο σαφὴ πῶς εἶναι δυνατὴ μέσα στὸ *Dasein* ἡ κατανόηση τοῦ εἶναι. Ἔγινε ἐπίσης σαφὲς, ὅμως, ὅτι ἡ ὄντολογία τοῦ *Dasein* ἀντιπροσωπεύει τὸν μύχιό στόχο καὶ τὸ μόνιμο, λιγότερο ἢ περισσότερο σαφὲς, αἶτημα τῆς ὅλης ἀνάπτυξης τῆς δυτικῆς φιλοσοφίας. Τοῦτο ὅμως μποροῦμε νὰ τὸ δοῦμε καὶ νὰ τὸ καταδείξουμε μόνο ἂν αὐτὸ τὸ αἶτημα θεθεῖ ρητὰ καὶ πληρωθεῖ στὰ βασικά του στοιχεῖα. Ἡ συζήτηση τῆς καντιανῆς θέσης μᾶς ὀδήγησε εἰδικότερα σὲ ἓνα βασικὸ ὄντολογικὸ πρόβλημα, στὸ ἐρώτημα γιὰ τὴ διάκριση ἀνάμεσα στὸ εἶναι καὶ στὸ ὄν, στὸ πρόβλημα τῆς ὄντολογικῆς διαφορᾶς. Μὲ τὴν ἐκθεση τῆς καντιανῆς θέσης, καὶ σὲ κάθε μας βῆμα, θίξαμε προβλήματα, χωρὶς καὶ νὰ τὰ παρατηρήσουμε ὡς τέτοια ὅπως ἀρμόζει. Γιὰ μιὰ ὀλοκληρωμένη συζήτηση τῆς καντιανῆς θέσης θὰ ἦταν ἀναγκαῖο νὰ ἀναλύσουμε ὄχι μόνο τὴν ἐξίσωση τῆς ὑπαρξῆς

και τῆς πραγματικότητας με τὴν ἀπόλυτη θέση, ἀλλὰ ἐπίσης και τὴν ἐξίσωση τοῦ εἶναι ἐν γένει με τὴν θέση ἐν γένει, δηλαδὴ νὰ δείξουμε ὅτι και ἡ θέση, ἡ *positio*, ἔχει μιὰ ἀποβλεπτική δομή. Θὰ ἐπανέλθουμε σὲ αὐτὸ τὸ θέμα στὴ συνάφεια τῆς συζήτησης τῆς τέταρτης θέσης, ὅπου θὰ ἐπεξεργασθοῦμε τὸ εἶναι στὸ τρίτο πρόσωπο ὡς *copula*, τὸ ὁποῖο ὁ Kant ἐρμηνεύει ὡς *respectus logicus*, δηλαδὴ ὡς τὴν θέση τοῦ εἶναι ἐν γένει. Ὁ Kant κατανοεῖ τὸ εἶναι, τὸ ὁποῖο λαμβάνει ὡς ὁμοειδὲς τῆς θέσης ἐν γένει, ὡς τὸ «εἶναι» ποὺ τίθεται ὡς σύνδεση ὑποκειμένου και κατηγορουμένου μέσα στὴν πρόταση. Γιὰ τὴν ἀνάλυσή του ἀπαιτεῖται ἡ κατάδειξη τῆς δομῆς τοῦ χαρακτήρα τῆς πρότασης ὡς θέσης.

[107] Ἡ προσωρινὴ διασάφηση τῆς ἀποβλεπτικότητας μᾶς ὁδήγησε περαιτέρω στὴ διάκριση ἀνάμεσα στὴν ὄντολογικὴ συγκρότηση τοῦ ἀντικειμενικοῦ ὄντος και σ' αὐτὴν τοῦ ὑποκειμενικοῦ ὄντος, δηλαδὴ τοῦ *Dasein* τὸ ὁποῖο Ὑπάρχει. Ἐμφανῶς, αὐτὴ ἡ διάκριση ἀνάμεσα στὸ ὄν ποὺ εἴμαστε ἐμεῖς οἱ ἴδιοι, και στὸ ὄν ποὺ δὲν εἴμαστε (ἢ, διατυπωμένη με τυπικούς ὅρους τοῦ Fichte, ἡ διάκριση ἀνάμεσα στὸ ἐγὼ και στὸ μὴ-ἐγὼ) δὲν εἶναι τυχαία, ἀλλὰ μιὰ τέτοια ποὺ ἐπιβάλλεται ἤδη κατὰ κάποιον τρόπο στὴν ἀκατέργαστη-καθημερινὴ συνείδηση και με τὴν ὁποία ἀπασχολεῖται ἡ φιλοσοφία ἀπὸ τις ἀπαρχές της. Θὰ τὴν ἐξετάσουμε στὴν τρίτη θέση, ὥστε νὰ καταστεῖ σαφὴς ἡ συνάφεια τῆς πρώτης θέσης με τὴν τέταρτη και τὴν τρίτη.

Διασαφίζοντας τὸ περιεχόμενο τῆς καντιανῆς θέσης, ξεκινήσαμε ἀπὸ τὴν ἔννοια τοῦ ἐμπράγματος, τοῦ πραγμοειδοῦς, ἀπὸ τὴν ὁποία ἔπρεπε νὰ διακρίνουμε τὴν ὑπαρξὴ ὡς μὴ ἐμπράγματο χαρακτήρα. Πρέπει ὥστόσο νὰ συλλογισθοῦμε ὅτι και τὸ ὄντολογικὰ νοούμενο ἐμπράγματο (*Realität*) ἀποτελεῖ τόσο λίγο κάτι τὸ ὄντικα ἐμπράγματο (*Reales*), ὅσο και ἡ ὑπαρξὴ κάτι τὸ ὑπαρκτό, πρᾶγμα ποὺ ἐκφράζεται στὸν Kant ἤδη μέσω τούτου, ὅτι γι' αὐτὸν τὸ ἐμπράγματο ἀποτελεῖ, ὅπως ἀκριβῶς και ἡ ὑπαρξὴ, μιὰ κατηγορία. Τὸ ἐμπράγματο εἶναι ἕνας ὄντολογικὸς προσδιορισμὸς ποὺ ἀποδίδεται σὲ κάθε ὄν, εἴτε εἶναι πραγματικὸ εἴτε μόνο δυνατό, ἐφόσον κάθε ὄν εἶναι κάτι και ἔχει ἕνα πραγμοειδὲς περιεχόμενο. Δὲν ἀρκεῖ μόνο νὰ ἀποκλει-

σουμε την ύπαρξη ως κάτι τὸ μὴ-ἐμπράγματο ἀπὸ τοὺς ἐμπράγματους προσδιορισμοὺς ἑνὸς πράγματος, ἀλλὰ πρέπει ἐξίσου νὰ προσδιορίσουμε τὸ ὄντολογικὸ νόημα τοῦ ἐμπράγματος ἐν γένει καὶ νὰ θέσουμε τὸ ἐρώτημα, πῶς πρέπει νὰ συλλάβουμε τὴ συνάφεια ἀνάμεσα στὸ ἐμπράγματο καὶ τὴν ὑπαρξὴ καὶ πῶς πρέπει νὰ καταδειχθεῖ ἡ δυνατότητα αὐτῆς τῆς συνάφειας. Αὐτὸ εἶναι ἓνα πρόβλημα ποὺ παραμένει τρόπον τινὰ ἐν κρυφῷ στὴν καντιανὴ θέση καὶ δὲν εἶναι ἄλλο ἀπὸ τὸ περιεχόμενο τῆς δεύτερης θέσης, στὴ συζήτηση τῆς ὁποίας θὰ περάσουμε ἀπὸ δῶ καὶ πέρα. Πρέπει νὰ κρατήσουμε μπροστὰ στὰ μάτια μας, ὅτι αὐτὲς οἱ τέσσερις θέσεις βρίσκονται σὲ ἐσωτερικὴ ἀλληλουχία. Τὸ θεματικὸ περιεχόμενο τοῦ ἑνὸς προβλήματος ἐμπερικλείει αὐτὸ τῶν ὑπολοίπων. Οἱ τέσσερις θέσεις διατυπώνουν μόνον μὲ τρόπο ἐξωτερικὸ καὶ ἀκόμα ἐπικαλυμμένο τὴ συστηματικὴ ἐνότητα τῶν θεμελιωδῶν ὄντολογικῶν προβλημάτων, πρὸς τὴν ὁποία ὀδηγούμαστε ψηλαφητὰ μέσω τῆς προπαρασκευαστικῆς συζήτησης τῶν θέσεων.

ΓΛΩΣΣΑΡΙΟ

Abschattung: σκίαση

Akt: ἐνέργημα

Anschauung (kategorial): (κατηγορική) ἐποπτεία

Ausweisung: πιστοποίηση (τῆς ταυτότητας)

Aussehen: ὄψη

Bedingung: συνθήκη

Beziehung: σχέση

beziehender Akt: σχεσιακὸ ἐνέργημα

Bezug: ἀναφορά, σχετισμὸς

Bestand: ὑφίστασθαι, σύσταση

Bild: εἰκόνα

Abbilden: ἀπεικονίζω

Verbilden: εἰκονοποίηση

Entbilden: ἀκύρωση τῆς εἰκόνας

Boden: ἔδαφος

Deckung (zur-kommen): ἀμοιβαία ἐπικάλυψη

Dinglichkeit: εἶναι τοῦ (ύλικοῦ) πράγματος

Einsicht: ἐναργῆς θέαση

einstrahlig: μονο-ἀκτινωτὸς

mehrstrahlig: πολυ-ἀκτινωτὸς

Empfindung: αἰσθητήρια ἐντύπωση

Endgültigkeit: ὀριστικότητα

Entdecktheit: ἀποκαλυπτότητα

Erfüllung: πλήρωση

Erschloßenheit: διανοικτότητα

Existenz: existentia, ὕπαρξις

Evidenz: ἐνάργεια

faktisch: ὡς γεγονὸς
freigeben: ἐλευθερώνω (στὴ θέα)
früher: πρότερο
Fundierung: στήριξη

Gegenständlichkeit: τάξη ἀντικειμένων
Grundsatz (-sätzlich): θεμελιώδης ἀρχή
grund-: βασικό
Grundstufe: βαθμίδα βάσης

Hinsehen: ἐποπτική ἐνατένιση, ὀρίζοντας ἐνατένισης

Ideation: ἰδέαση
Identifizierung: ταύτιση
Intentionalität: ἀποβλεπτικότητα
Immanenz: ἐμμένεια

kategorial: κατηγορικὸς
Korellat: σύστοιχο

Leibhaftig (-keit): αὐτοπρόσωπο (- προσωπία)

-mässig: τροπικότητα
meinen, Meinung: σκοπεύω, σκόπευση
Mitteilung: κοινοποίηση

Nominalisierung: ὀνοματοποίηση

originär: πρωτογενῶς, αὐθεντικά

psychischer Vorgang: ψυχική διαδικασία

Realität: ἐμπράγματο, ρεαλιστικότητα
real: ἐμπράγματο
Regionalität: περιοχικότητα
reelles: πραγματικό-ἐμμενές

sich richten auf: διευθύνεσθαι-πρός

Sachverhalt: κατάσταση πραγμάτων

Sachgehalt: πραγματειδές περιεχόμενο

Sachheit: πραγμαμοειδές

Sachhaltigkeit, Sachlichkeit: σύμμετρο με τὰ πράγματα

Schlichtigkeit: απλότητα

-*bloß*: απλός

-*einfach*: μονοδιάστατος

Seinsverständnis: όντολογική κατανόηση (κατανόηση τοῦ εἶναι)

Selbigkeit: όμοιότητα προς ἑαυτόν

Selbstgebung: αὐτόδοσις

Setzung: θέσις, θέτειν

Stufe: βαθμίδα

gestufter Akt: βαθμιδωτό ἐνέργημα

Transzendenz: ὑπέρβασις

Trugwahrnehmung: ἀπατηλή αντίληψη

Überschuß: πλεόνασμα

Umwelt: περιβάλλον κόσμος

Verfassung: συγκρότησις

Vergegenwärtigung: ἀναπαρουσίασις

Verhaltung: συμπεριφορά

Verneinung: (κενή) σκόπευσις

Vollständigkeit: πληρότητα

Vorhandenheit: ὑπαρξη-παρουσία, παρούρεσις

Vorstellung: παράστασις

vulgär: ἀκατέργαστος-καθημερινός

Wahrgenommenheit: ἀντιληπτότητα

Wahrnehmbarkeit, wahrnehmbar: δυνάμει ἀντιληπτό

Wahrverhalt: σχέση ἀλήθειας

Zeug: ὄργανο

Zusammengehörigkeit: συνανήκον

Ὁ Martin Heidegger (1889-1976) θεωρείται ένας από τους κορυφαίους φιλοσόφους του αιώνα μας, χάρη κυρίως στο έργο του *Εἶναι καὶ Χρόνος* (1927). Διετέλεσε καθηγητής στα πανεπιστήμια του Marburg (1923-1928) καὶ τοῦ Freiburg (1928-1952). Ὑπῆρξε ὁ σημαντικότερος μαθητής τοῦ ἰδρυτῆ τῆς φαινομενολογίας Edmund Husserl. Οἱ παραδόσεις του ἀρχίσαν νὰ δημοσιεύονται τὸ 1975 καὶ ἀριθμοῦν ἤδη ἑξῆντα τόμους. Δὲν νοεῖται σήμερα ἐρμηνευτική προσέγγιση τῆς ἱστορίας τῆς φιλοσοφίας (προσωκρατικοί, Kant, Nietzsche, Hegel) πού νὰ μὴν λαμβάνει ὑπόψη τῆς τίς θέσεις τοῦ Heidegger.

Διεύθυνση σειράς — θεώρηση μεταφράσεων:
 Παναγιώτης Κονδύλης

1. K. Marx, Διαφορά τῆς δημοκρίτειας καὶ ἐπικούρειας φυσικῆς φιλοσοφίας.
2. Π. Κονδύλης, Ἡ κριτικὴ τῆς Μεταφυσικῆς στὴ νεότερη σκέψη.
- 3-4. R. Aron, Ἡ ἐξέλιξη τῆς κοινωνιολογικῆς σκέψης.
- 5-8. F. Châtelet (ἐπιμ.), Ἡ φιλοσοφία.
9. K. Marx — F. Engels, Ἡ Ἑλλάδα, ἡ Τουρκία καὶ τὸ ἀνατολικὸ ζήτημα.
10. K. Löwith, Τὸ νόημα τῆς ἱστορίας.
11. C. B. McPherson, Ἀτομικισμὸς καὶ ἰδιοκτησία.
12. C. B. McPherson, Ἡ ἱστορικὴ πορεία τῆς φιλελεύθερης δημοκρατίας.
13. L. Goldmann, Διαλεκτικὲς ἔρευνες.
14. E. Husserl, Δεύτερη λογικὴ ἔρευνα.
15. H. Arendt, Ἡ ἀνθρώπινη κατάσταση. †
16. V. Kraft, Ὁ Κύκλος τῆς Βιέννης.
17. M. Foucault, Οἱ λέξεις καὶ τὰ πράγματα. †
18. M. Buber, Τὸ πρόβλημα τοῦ ἀνθρώπου.
- 19-20. K. Löwith, Ἀπὸ τὸν Χέγκελ στὸν Νίτσε. †
21. J. Piaget, Σοφία καὶ ψευδαισθήσεις τῆς φιλοσοφίας.
22. Λ. Βυγκότσκι, Σκέψη καὶ γλώσσα.
23. L. Strauss, Φυσικὸ Δίκαιο καὶ Ἱστορία.
24. J.-F. Lyotard, Ἡ μεταμοντέρνα κατάσταση.
25. U. Eco, Θεωρία σημειωτικῆς.
- 26-27. Ν. Ψημμένος (ἐπ.), Ἡ ἑλληνικὴ φιλοσοφία, 1453-1821.
28. J. Huizinga, Ὁ ἄνθρωπος καὶ τὸ παιχνίδι.
- 29-30. Th. Hobbes, Λεβιάθαν.
31. G. Sorel, Οἱ ψευδαισθήσεις τῆς προόδου.
32. J. Derrida, Περὶ γραμματολογίας.
33. J. Locke, Δεύτερη πραγματεία περὶ κυβερνήσεως.
- 34-38. Π. Νούτσος, Ἡ σοσιαλιστικὴ σκέψη στὴν Ἑλλάδα.
39. O. Gigon, Βασικὰ προβλήματα τῆς ἀρχαίας φιλοσοφίας.
40. Ν. Σκουτερόπουλος (ἐπ.), Ἡ ἀρχαία Σοφιστικὴ. Τὰ σωζόμενα ἀποσπάσματα. †
41. E. Cassirer, Ὁ μύθος τοῦ κράτους.
42. C.-L. Strauss, Φυλὴ καὶ ἱστορία.
43. M. Granet, Ἡ κινεζικὴ σκέψη.
44. L. Wittgenstein, Φιλοσοφικὲς Παρατηρήσεις.
45. H. Glasenapp, Ἡ Φιλοσοφία τῶν Ἰνδῶν.
46. Fr. Nietzsche, Ἱστορία καὶ ζωὴ.
- 47-48. Montesquieu, Τὸ πνεῦμα τῶν νόμων.
- 49-50. Ρ. Ἀργυροπούλου (ἐπ.), Ἡ ἑλληνικὴ φιλοσοφία (1832-1922).
51. Ξενοφῶν — Strauss — Kojève, Περὶ τυραννίας.
52. O. Gigon, Σωκράτης.
53. R. Nisbet, Κοινωνικὴ ἀλλαγὴ καὶ ἱστορία.
54. K. Mannheim, Ἰδεολογία καὶ οὐτοπία.
55. R. Michels, Κοινωνιολογία τῶν πολιτικῶν κομμάτων.
56. Ν. Σκουτερόπουλος (ἐπ.), Οἱ Ἀρχαῖοι Κυνικοί.

Τὰ κείμενα τοῦ Martin Heidegger πού παρουσιάζονται ἐδῶ (ἀπό τὰ μαθήματα τοῦ Μαρβούργου τοῦ 1925 καί τοῦ 1928) προσφέρουν στὸν ἀναγνώστη μιὰ ἐξαιρετικά πιστή, προσιτὴ καὶ βαθιὰ ἐρμηνεία τῆς φαινομενολογίας, ἀναδεικνύοντας παράλληλα τὴν ἄγνωστη στὸ ἑλληνικὸ κοινὸ φαινομενολογικὴ διάσταση τῆς φιλοσοφίας τοῦ Heidegger.

Καὶ τὰ δύο κείμενα ἀναλύουν στὴ διαπλοκὴ τους τρεῖς θεμελιώδεις φιλοσοφικὲς ἔννοιες, ἔτσι ὅπως υἱοθετήθηκαν ἀπὸ τὴ φαινομενολογία: τὴν ἀποβλεπτικότητα, τὸ *a priori* καὶ τὴν κατηγορικὴ ἐποπτεία. Χωρὶς νὰ ἀπομακρύνεται ἀπὸ τὴν «ὀρθόδοξη» φαινομενολογία τοῦ δασκάλου του, τοῦ Husserl, ὁ συγγραφέας κατορθώνει νὰ φωτίσει τὶς ἀνακαλύψεις τῆς ὑπὸ μιὰ νέα διπλὴ προοπτικῆ: ἀπὸ τὴ μιὰ, ἐρμηνεύει τὶς παραπάνω ἔννοιες στὸ ἱστορικὸ τους βᾶθος ἀπὸ τὸν Πλάτωνα μέχρι τὸν Kant καί, ἀπὸ τὴν ἄλλη, τὶς θεμελιώνει σὲ ἀντίστοιχες δομὲς τῆς ἴδιας τῆς ἀνθρώπινης ὑπαρξῆς. Οἱ δύο αὐτοὶ ἄξονες εἶναι ἄλλωστε ἐκεῖνοι πού ἔχουν καταστήσει τὴ φαινομενολογία τὴ ζωντανότερη καὶ γονιμότερη ἐκδοχὴ τοῦ σύγχρονου εὐρωπαϊκοῦ στοχασμοῦ.

Τὸ φιλοσοφικὸ πρόβλημα πού διακυβεύεται σὲ αὐτὲς τὶς ἀναλύσεις δὲν εἶναι ἄλλο ἀπὸ τὴν ἴδια τὴ σχέση τοῦ ἀνθρώπου μὲ τὸν κόσμον· ἡ δὲ μέθοδος προσέγγισῆς του θὰ μπορούσε νὰ συνοψισθεῖ στὴν ἀκόλουθη φράση: «δὲν ὑπάρχει ὄντολογία δίπλα στὴ φαινομενολογία, ἀλλὰ ἡ ἐπιστημονικὴ ὄντολογία δὲν εἶναι τίποτε ἄλλο παρά φαινομενολογία...»